RUED LANGGAARD

ANTIKRIST

ANTICHRIST

Opera i prolog og seks billeder

Opera in a prologue and six scenes

Tekst af komponisten

Text by the composer

Kritisk udgave ved
Bendt Viinholt Nielsen

Critical edition by
Bendt Viinholt Nielsen

Kommentar

Commentary

Rued Langgaard Udgaven

The Rued Langgaard Edition

EDITION SAMFUNDET

RUED LANGGAARD
ANTIKRIST
(BVN 192)
Kommentar
Tekst og redaktion: Bendt Viinholt Nielsen
© 2008 Edition SAMFUNDET, København

Hovedredaktør for Rued Langgaard Udgaven på Edition Samfundet:
Bendt Viinholt Nielsen

Rued Langgaard Udgaven blev etableret 2000 med støtte fra
Carlsbergfondet

Engelsk oversættelse: James Manley *(About "Antichrist")*
og Michael Chesnutt (det øvrige)
Forlagsredaktion: Christine Canals-Frau
Grafisk tilrettelæggelse: Finn Evald
Skrift: Haarlemmer
Tryk: Rosenberg Bogtryk
Bogbinding: Bogbinderiet Dakabo

ISBN 87-90056-25-6 (Kommentar alene)
ISBN 87-90056-27-2 (Partitur og kommentarbind samlet)
Printed in Denmark 2009

Edition Samfundet
Gråbrødrestræde 18
1156 København K
www.samfundet.dk
www.ruedlanggaardedition.dk

Redaktionsråd:
Lektor, ph.d. Michael Fjeldsøe (Københavns Universitet)
Førstebibliotekar Niels Krabbe (Det Kongelige Bibliotek, København)
Amanuensis Øyvind Norheim (Nasjonalbiblioteket, Oslo)
Professor, ph.d. Anders Wiklund (Göteborgs Universitet)

Projektmidlerne blev administreret af forskningsafdelingen ved
Det Kongelige Bibliotek

Udarbejdelse og udgivelse af *Antikrist* er muliggjort af
en donation fra Lundbeckfonden
Der er modtaget supplerende støtte fra Kunstrådets Musikudvalg
og Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation

KUNSTRÅDET
Danish Arts Council

RUED LANGGAARD
ANTICHRIST
(BVN 192)
Commentary
Authored and edited by: Bendt Viinholt Nielsen
© 2008 Edition SAMFUNDET, Copenhagen

General editor of the Rued Langgard Edition published by Edition Samfundet:
Bendt Viinholt Nielsen

The Rued Langgaard Edition was established in 2000 with the support of the
Carlsberg Foundation

English translation: James Manley *(About "Antichrist")*
and Michael Chesnutt (rest of the volume)
Publisher's editor: Christine Canals-Frau
Graphic design: Finn Evald
Font: Haarlemmer
Printing: Rosenberg Bogtryk
Bookbinding: Bogbinderiet Dakabo

ISBN 87-90056-25-6 (Commentary only)
ISBN 87-90056-27-2 (Score and commentary volume)
Printed in Denmark 2009

Edition Samfundet
Gråbrødrestræde 18
DK-1156 Copenhagen K
www.samfundet.dk
www.ruedlanggaardedition.dk

Editorial board:
Associate Professor, Ph.D. Michael Fjeldsøe (University of Copenhagen)
Head of Department Niels Krabbe (The Royal Library, Copenhagen)
Amanuensis Øyvind Norheim (The National Library, Oslo)
Professor, Ph.D. Anders Wiklund (University of Gothenburg)

Project funding was administered by the research division of
the Royal Library, Copenhagen

The editing and publication of *Antichrist* have been made possible by
a donation from the Lundbeck Foundation
Additional subsidies have been received from the Danish Arts Council
Committee for Music and the Research Council for Cultural and
Communication Studies

KUNSTRÅDET
Danish Arts Council

INDHOLD

FORKORTELSER *6*

OM „ANTIKRIST“ *9*

OPERAENS TILBLIVELSE OG MODTAGELSE *9*
Introduktion *9*
Operaens oprindelige version *9*
Intermezzo *19*
Operaens omarbejdede version *20*
Efterspil *27*

LANGGAARDS VÆRKKOMMENTARER *28*

SCENOGRAFISKE ANVISNINGER, HANDLINGENS TID OG STED *35*

KILDER OG KRITISK BERETNING *37*

KILDERNE TIL „ANTIKRIST“ *39*
Kildematerialets omfang og lokalisering *39*
Oversigt over kilderne *39*
Om referencer til takttal *41*
Kildebeskrivelser *44*
Faksimiler *76*
Kronologi *93*
Operaens tilblivelsesfaser og kildernes relation hertil *97*
Musikkildernes indbyrdes relationer (stemma I) *98*
Tekstkildernes indbyrdes relationer (stemma II) *100*
Operaens titler *102*
Forholdet mellem operaens oprindelige og omarbejdede version (konkordans) *104*

OPERAENS ENDELIGE FORM – VURDERING AF KILDERNE *107*

UDGAVEN – KRITISK BERETNING *112*
Redaktionsgrundlag *112*
Redaktionelle retningslinjer *112*
Noter til musikken *114*
Noter til teksten *172*

APPENDIKS *185*

LIBRETTOEN TIL „ANTIKRIST“ I ‘LÆSEVERSION’ *187*

CONTENTS

ABBREVIATIONS *6*

ABOUT “ANTICHRIST” *9*

GENESIS AND RECEPTION OF THE OPERA *9*
Introduction *9*
The original version of the opera *9*
Intermezzo *19*
The altered version of the opera *20*
Postlude *27*

LANGGAARD’S COMMENTS ON THE WORK *28*

STAGE DIRECTIONS AND TIME AND PLACE OF THE ACTION *35*

SOURCES AND CRITICAL APPARATUS *37*

THE SOURCES FOR “ANTICHRIST” *39*
Extent and location of the source material *39*
Survey of the sources *39*
References to bar numbers *41*
Descriptions of sources *44*
Facsimiles *76*
Chronology *93*
The genesis of the opera: its various phases and their relationship to the sources *97*
Relations between the musical sources (stemma I) *98*
Relations between the sources of the text (stemma II) *100*
The titles of the opera *102*
Relationship between the original and altered versions of the opera (concordance) *104*

THE FINAL FORM OF THE OPERA – EVALUATION OF SOURCES *107*

THE PRESENT EDITION – CRITICAL APPARATUS *112*
Textual basis of the edition *112*
Editorial guidelines *112*
Notes to the music *114*
Notes to the text *172*

APPENDIX *185*

THE LIBRETTO FOR “ANTICHRIST” IN A ‘READING VERSION’ *187*

FORKORTELSER

A = contralto (alt)
B = basso (bas)
BVN = Bendt Viinholt Nielsen: *Rued Langgaards Kompositioner. Annoteret værkfortegnelse.* (Odense Universitetsforlag, 1991)
Camp. / camp = campane (klokker)
Cb. / cb = contrabbasso (kontrabas)
Cel. / cel = celesta (celeste)
Cfg. / cfg = contrafagotto (kontrafagot)
Cl. / cl = clarinetto (klarinet)
CL = Constance Langgaard, komponistens hustru
Cl. b / cl b = clarinetto basso (basklarinet)
Cmplli. / cmplli = campanelli (klokkespil)
Cor. / cor = corno (horn)
Cor. ingl. / cor ingl = corno inglese (engelskhorn)
cresc. = „cresc." / „crescendo"
cresc. = <
cresc.-dim. = <>
dim. = „dim." / „diminuendo"
dim. = >
DR = Danmarks Radio
Fg. / fg = fagotto (fagot)
Fl. / fl = flauto (fløjte)
fol. = folieret
G. cassa / g cassa = grancassa (stortromme)
Grøndahl = dirigenten Launy Grøndahl
GST. EKKO = GAADESTEMNINGENS EKKO
GAADEST. = GAADESTEMNINGEN
hh = højre hånd, dvs. øverste system i klaver-, orgel-, celesta- og harpestemmer
Kbh. = København
KT = Det Kongelige Teater, København
Lahn = Karl Lahn, Langgaards kopist i Karlsruhe
marc. = „marc." / „marcato"
marc. = >
martellato = ∧
Ob. / ob = oboe (obo)
omarb. = omarbejdet version af operaen (1930)
opr. = oprindelig version af operaen (1923)
Org. / org = organo (orgel)
pag. = pagineret
ped = pedalsystem i orgelstemmer
Picc. / picc = flauto piccolo (piccoloføljte)
Pno. / pno = piano (klaver)
Ptti. / ptti = piatti (bækkener)
r = recto (et blads forside)
RL = Rued Langgaard
RLP = Rued Langgaards Privatarkiv, Håndskriftafdelingen, Det Kongelige Bibliotek, København. Signatur: *Tilg. 554 (Utilg. 554)*
RLS = Rued Langgaards Samling, Musikafdelingen, Det Kongelige Bibliotek, København
S = soprano (sopran)
stacc. = „stacc." / „staccato"
stacc. = ·
str = strygere
t. = takt
T = tenoro (tenor)
Tamb. / tamb = tamburo (tromme)
Tb. / tb = tuba
ten. = „ten." / „tenuto"
ten. = –
Timp. / timp = timpani (pauker)
Tmbno. / tmbno = tamburino (tamburin)
Tr. / tr = tromba (trompet)
Trbn. / trbn = trombone (basun)
Trgl. / trgl = triangolo (triangel)
v = verso (et blads bagside)
vh = venstre hånd, dvs. nederste eller andet system i klaver-, orgel-, celesta- og harpestemmer
Vl. / vl = violino (violin)
Vcl. / vcl = violoncello (cello)
Vla. / vla = viola (bratsch)
Xil. / xil = xilofono (xylofon)

ABBREVIATIONS

A = contralto (alto voice)
alt. = altered version of the opera (1930)
b. = bar
B = basso (bass voice)
bb. = bars
BVN = Bendt Viinholt Nielsen: *Rued Langgaards Kompositioner. Annoteret værkfortegnelse. / Rued Langgaard's Compositions. An Annotated Catalogue of Works. With an English Introduction.* (Odense Universitetsforlag, 1991)
Camp. / camp = campane (bells)
Cb. / cb = contrabbasso (double bass)
Cel. / cel = celesta
Cfg. / cfg = contrafagotto (contra bassoon)
Cl. / cl = clarinetto (clarinet)
CL = Constance Langgaard, the composer's wife
Cl. b / cl b = clarinetto basso (bass clarinet)
Cmplli. / cmplli = campanelli (glockenspiel)
Cor. / cor = corno (horn)
Cor. ingl. / cor ingl = corno inglese (English horn)
Cph. / Cphgn. = Copenhagen
cresc. = "cresc." / "crescendo"
cresc. = <
cresc.-dim. = <>
dim. = "dim." / "diminuendo"
dim. = >
DR = The Danish Broadcasting Corporation
Fg. / fg = fagotto (bassoon)
Fl. / fl = flauto (flute)
fol. = foliated
G. cassa / g cassa = grancassa (bass drum)
Grøndahl = the conductor Launy Grøndahl
KT = The Royal Theatre, Copenhagen
Lahn = Karl Lahn, Langgaard's copyist in Karlsruhe
lh = left hand, i.e. the lower system in piano, organ, celesta and harp parts
marc. = "marc." / "marcato"
marc. = >
martellato = ∧
M. MOOD = MYSTERY MOOD
M. M'S ECHO = MYSTERY MOOD'S ECHO
Ob. / ob = oboe
Org. / org = organo (organ)
orig. = the original version of the opera (1923)
pag. = paginated
ped = pedal stave i organ parts
Picc. / picc = flauto piccolo (piccolo)
Pno. / pno = piano
Ptti. / ptti = piatti (cymbals)
r = recto (the front page of a leaf)
rh = right hand, i.e. the upper system in piano, organ, celesta and harp parts
RL = Rued Langgaard
RLP = Rued Langgaard's Private Archive in the Manuscript Department of the Royal Library, Copenhagen. Serial no.: *Tilg. 554* (*Utilg. 554*)
RLS = Rued Langgaard's Collection in the Music Department of the Royal Library, Copenhagen
S = soprano voice
stacc. = "stacc." / "staccato"
stacc. = ·
str = strings
T = tenoro (tenor voice)
Tamb. / tamb = tamburo (drum)
Tb. / tb = tuba
ten. = "ten." / "tenuto"
ten. = –
Timp. / timp = timpani
Tmbno. / tmbno = tamburino (tambourine)
Tr. / tr = tromba (trumpet)
Trbn. / trbn = trombone
Trgl. / trgl = triangolo (triangle)
v = verso (the back page of a leaf)
Vl. / vl = violino (violin)
Vcl. / vcl = violoncello (cello)
Vla. / vla = viola
Xil. / xil = xilofono (xylophone)

KILDER OG KRITISK BERETNING

SOURCES AND CRITICAL APPARATUS

KILDERNE TIL „ANTIKRIST“

KILDEMATERIALETS OMFANG OG LOKALISERING

Begrebet *Antikrist* dækker over et kompleks af værker i Langgaards produktion. Dette værkkompleks breder sig tidsmæssigt ud over næsten hele Langgaards kreative liv, fra 1915 til omkring 1950, men har to veldefinerede fikspunkter, nemlig de to hovedversioner af operaen *Antikrist* fra 1923 og 1930. De undersøgelser, som ligger bag nærværende udgivelse af operaen i dens endelige form, omfatter ikke blot alle kendte kilder til operaens tekst og musik, men tillige værker med musikalsk eller tekstlig tilknytning til operaen. Resultaterne fremlægges nedenfor i form af kildebeskrivelser og forskellige oversigter, der dokumenterer de kronologiske forhold og de indbyrdes relationer mellem kilderne. Kilderedegørelsen udgør således en samlet kortlægning og præsentation af *Antikrist*-værkkomplekset i Langgaards produktion. Komponistens mange optegnelser og øvrige papirer med relation til operaen har derimod ingen kildemæssig betydning for operaen som musikværk og er ikke inddraget i de undersøgelser, som publiceres her.

Der henvises generelt til værknummereringen i BVN = *Rued Langgaards Kompositioner. Annoteret værkfortegnelse* ved Bendt Viinholt Nielsen (Odense Universitetsforlag, 1991). Heri beskrives de to versioner af operaen under henholdsvis BVN 170 *Antikrist* [1923-versionen] og BVN 192 *Fortabelsen (Antikrist)*[1930-versionen]. I nærværende beretning omtales de to versioner konsekvent som *oprindelig* henholdsvis *omarbejdet* version.

Alle relevante kilder til *Antikrist* findes i dag på Det Kongelige Bibliotek i København. Musikkilderne og de væsentlige tekstkilder opbevares i Rued Langgaards Samling (RLS), mens enkelte tidlige tekstmanuskripter findes i Rued Langgaards Privatarkiv (RLP). Komponistens optegnelser og papirer om operaen findes dels i RLS, dels i RLP.

Kilderne til operaens musik og tekst beskrives nedenfor i en systematisk-hierarkisk orden med udgangspunkt i værkets omarbejdede version og med prioritering af de kilder, komponisten senest har korrigeret. Hertil kommer så den række af kompositioner, hvis musik eller tekst i større eller mindre udstrækning indgår i eller stammer fra operaen. Hovedkilderne til disse 'relaterede værker' har interesse som indirekte kilder til operaen og beskrives i kildegruppe **X**.

OVERSIGT OVER KILDERNE

PARTITURER OG KLAVERPARTITURER

A Partitur. Omarbejdet version. Afskrift og autograf
B Partitur. Omarbejdet version. Afskrift med autografe bidrag
C Partitur. Oprindelig version. Renskrift med senere ændringer
D Klaverpartitur. Omarbejdet version. Afskrift med autografe bidrag
E Klaverpartitur. Oprindelig version, til dels omarbejdet. Autograf

THE SOURCES FOR “ANTICHRIST”

EXTENT AND LOCATION OF THE SOURCE MATERIAL

Antichrist is a name designating a whole complex of works by Rued Langgaard. This complex extends chronologically over almost the whole of Langgaard's creative life, from 1915 to around 1950, but has two well-defined focal points. These are the two principal versions of the opera *Antichrist* from 1923 and 1930. The studies preparatory to the present edition of the altered (and final) form of the opera encompassed not only all known sources of its text and music but also other works musically or textually related to it. The results are published here in the form of descriptions of the sources and various tables documenting the chronological facts and the mutual relations between the sources. The discussion of the sources thus constitutes a full account and presentation of the *Antichrist* complex of works in the context of Langgaard's output. On the other hand, the composer's many notes and other papers relating to the opera have no significance as sources for the opera as a musical work and have therefore not been included in the investigations published here.

Reference is made once and for all to the numbering of Langgaard's compositions in BVN = *Rued Langgaard's Compositions. An Annotated Catalogue of Works. With an English Introduction* by Bendt Viinholt Nielsen (Odense University Press, 1991). Here the two versions of the opera are described under BVN 170 *Antikrist* ['Antichrist'; the 1923 version] and BVN 192 *Fortabelsen (Antikrist)* ['Perdition (Antichrist)'; the 1930 version]. In this commentary the two versions are consistently referred to as the *original* and the *altered* versions respectively.

All the relevant sources for *Antichrist* are to be found today in the Royal Library in Copenhagen. The musical and the most important textual sources are preserved in the Rued Langgaard Collection (RLS), while some early text manuscripts are in Rued Langgaard's Private Archive (RLP). The composer's notes and other papers about the opera are distributed between RLS and RLP.

The sources for the music and text of the opera are described below in systematic-hierarchical order, the point of departure being the altered version of the work, and with priority given to the sources most recently corrected by the composer. In addition there is a series of compositions whose music or text to a greater or lesser extent has been incorporated in or extracted from the opera. The principal sources of these "related works" are of interest as indirect sources for the opera. They are described in source group **X**.

SURVEY OF THE SOURCES

SCORES AND PIANO SCORES

A Full score. Altered version. Transcript and autograph
B Full score. Altered version. Transcript with autograph contributions
C Full score. Original version. Fair copy with later alterations
D Piano score. Altered version. Transcript with autograph contributions
E Piano score. Original version, partially altered. Autograph

ANDRE KILDER TIL OPERAENS OMARBEJDEDE VERSION

Libretti
F Maskinskrevet afskrift, tredje stadium med rettelser
G1 Maskinskrevet afskrift, tredje stadium
G2 Maskinskrevet afskrift, andet stadium
G3 Maskinskrevet afskrift, første stadium
G4 Libretto (ukomplet). Autograf
G5 Libretto 1929. Afskrift
G6 Kladder til revision af librettoen
H1 Libretto 1928, fragment af afskrift
H2 Libretto 1928, fragment af afskrift

Skitser og fragmenter
I1 Skitse, 3. billede
I2 Skitse, forspil til 6. billede
I3 Tidlig skitse, 6. billede
I4 Skitse, 6. billede
J1 Klaverpartitur, forspil til 1. billede (samt slutningen af prolog)
J2 Klaverpartitur, 3. billede (tidlig version)
J3 Kladde til klaverpartitur, 3. billedes slutning
J4 Fragment af klaverpartituret kilde **D**

Forspil
K Partitur. Afskrift

Orkesterstemmer
L Stemmer til 5. og 6. billede samt koncertslutning. Afskrift

OTHER SOURCES FOR THE ALTERED VERSION OF THE OPERA

Libretti
F Typewritten transcript, third stage with corrections
G1 Typewritten transcript, third stage
G2 Typewritten transcript, second stage
G3 Typewritten transcript, first stage
G4 Libretto (incomplete). Autograph
G5 Libretto 1929. Transcript
G6 Drafts of revisions to the libretto
H1 Libretto 1928, fragment of transcript
H2 Libretto 1928, fragment of transcript

Sketches and fragments
I1 Sketch, Scene 3
I2 Sketch, prelude to Scene 6
I3 Early sketch, Scene 6
I4 Sketch, Scene 6
J1 Piano score, prelude to Scene 1 (and end of prologue)
J2 Piano score, Scene 3 (early version)
J3 Draft of piano score, end of Scene 3
J4 Fragment of piano score (source **D**)

Prelude
K Full score. Transcript

Orchestral parts
L Parts for Scenes 5 and 6 with concert ending. Transcript

ANDRE KILDER TIL OPERAENS OPRINDELIGE VERSION

Partiturfragmenter
M1 Fragment af kilde **C**
M2 Tilføjelse til 1. billede
M3 Påbegyndt renskrift af forspil
M4 Ny instrumental slutning (1927)
M5 Ny korslutning (1927)

Skitser mv.
N1 Partiturkladde, fragment af 1. akt
N2 Partiturkladde, fragment af 2. akt
O Particel („Orkesterskitse")
P Klaverpartitur, fragment af 1. akt

Blade udtaget af partituret kilde **A**
Q1 Forspil
Q2 Revideret passage, 2. akt
Q3 Blade uden ændringer

Orkesterstemmer til forspil
R1 Oprindelig version. Afskrift
R2 Ny version. Afskrift og autograf

Libretti
S Afskrifter med rettelser
T Tysk oversættelse. Afskrift
U Urversion

Titelblade (uden musik)
V1-V9

OTHER SOURCES FOR THE ALTERED VERSION OF THE OPERA

Score fragments
M1 Fragment of source **C**
M2 Addition to Scene 1
M3 Incomplete fair copy of prelude
M4 New instrumental ending (1927)
M5 New choral ending (1927)

Sketches etc.
N1 Draft score, fragment of Act 1
N2 Draft score, fragment of Act 2
O Short score ("Orchestra sketch")
P Piano score, fragment of Act 1

Leaves removed from score (source **A**)
Q1 Prelude
Q2 Revised passage, Act 2
Q3 Unaltered leaves

Orchestral parts for prelude
R1 Original version. Transcript
R2 New version. Transcript and autograph

Libretti
S Transcripts with corrections
T German translation. Transcript
U Ur-version

Title pages (without music)
V1-V9

RELATERETE VÆRKER

Lysøen (af Sinfonia interna) (BVN 122:2) 1915-16
XA Partitur (RLS 114,1 [blad 15-37])

RELATED WORKS

The Island of Light (from Sinfonia interna) (BVN 122:2) 1915-16
XA Score (RLS 114,1 [fols. 15-37])

Sfærernes Musik (BVN 128) 1916-18
XB Tryk partitur

Symfoni nr. 6 (BVN 165) 1919-20, rev. 1928-30
XC Partitur 1920 (RLS 19,3)

Marmor (BVN 195) 1926
XD **1**. Libretto (RLS 8b,1)
2. Partiturfragment (RLS 8b,2)

Klange fra „Fortabelsen“ (BVN 219) 1933
XE Partitur (RLS 1,1: 12 blade efter s. [268])

Forspil til „Komedien om Enhver“ (BVN 232) 1936
XF Partitur (RLS 40,1)

Endens Tid (BVN 243) 1939-40
XG Partitur (RLS 100,1)

Vildstjernelys (BVN 314) 1946
XH Partitur (RLS 117,1)

Z Teksthæfte med operaens libretto, nu forsvundet. Kilden blev benyttet af Constance Langgaard som forlæg ved indskrivningen af sangteksten i klaverpartituret kilde **D** i 1929

OM REFERENCER TIL TAKTTAL

I beretningen refereres normalt til den omarbejdede versions takttal, som er identiske med udgavens takttal. I kildebeskrivelserne henvises dog jævnligt til takttal i operaens oprindelige version. Denne taktnummerering defineres nedenfor. Man kan også orientere sig om sammenhængen mellem de to takttalsrækker ved hjælp af konkordansen s. 104.

I tilfælde, hvor det er nødvendigt at præcisere, om det er udgavens eller den oprindelige versions takttal, der henvises til, bruges betegnelserne *opr.* og *omarb.* foran taktangivelserne. Eksempelvis henviser *opr. t. 325* således til den oprindelige versions taktnummerering. Da takttal 1 endvidere forekommer tre gange i den oprindelige version (forspil, 1. akt, 2. akt) og fire gange i den omarbejdede version (forspil, prolog, 1. akt, 2. akt), kan det være hensigtsmæssigt at tilkendegive hvilken del af operaen, der specifikt refereres til. Således henviser *1. akt, omarb. t. 570-576* til den omarbejdede versions, og altså udgavens, taktnummerering.

Takttal i operaens oprindelige version

Takttal i operaens oprindelige version defineres med udgangspunkt i Langgaards partiturrenskrift kilde **C**. Tabellen nedenfor viser sammenhængen mellem orienteringscifre, takttal og sidetal i denne kilde. Alle komponerede takter er talt med, spring og overstregninger ignoreres. Hvor der findes lakuner i partituret, refereres i stedet til klaverpartituret kilde **E**. Når der ikke generelt bringes referencer til **E**, skyldes det, at denne kilde er stærkt præget af senere revision, ligesom en del af orienteringscifrene mangler.

Lakunerne i **C** omfatter første billede (s. 22-63), som er forsvundet, og s. 64-65 (1 blad), der er skåret ud, men foreligger som kilde **M1**. Hertil kommer en udvidelse af første billede (opr. t. 254-331), som mangler i **C**, men findes i **E**, og som desuden er bevaret i partiturbilaget **M2**. Tilkomsten af denne udvidelse medførte, at en talt replik, som var anbragt i en takt uden musik, blev overflødig og udgik, og denne takt er følgelig sprunget over i taktoptællingen (takten befandt sig mellem opr. t. 410 og 411; den er i dag kun synlig som en udraderet og overstreget relikt s. 62 i kilde **A**).

Sidetal i **C** er fra s. [258] angivet i skarp parentes, idet der henvises til den 'korrekte' paginering (RL fejlpaginerede oprindeligt kildens sidste del, jfr. beskrivelsen af **C** s. 48 ff.).

The Music of the Spheres (BVN 128) 1916-18
XB Published score

Symphony no. 6 (BVN 165) 1919-20, rev. 1928-30
XC Score 1920 (RLS 19,3)

Marble (BVN 195) 1926
XD **1**. Libretto (RLS 8b,1)
2. Fragment of a score (RLS 8b,2)

Sounds from "Perdition" (BVN 219) 1933
XE Score (RLS 1,1: 12 leaves after p. [268])

Prelude to "The Comedy of Everyman" (BVN 232) 1936
XF Score (RLS 40,1)

The End of Time (BVN 243) 1939-40
XG Score (RLS 100,1)

Light of Wild Stars (BVN 314) 1946
XH Score (RLS 117,1)

Z Text booklet containing the libretto of the opera, now lost. This source was used by Constance Langgaard when entering the vocal text in the piano score **D** in 1929

REFERENCES TO BAR NUMBERS

Normally the commentary refers to the bar numbers of the altered version, which are identical with those of the edition. However, in the descriptions of sources frequent mention is made of the bar numbering of the original version. This numbering is defined below. Guidance to the correspondences between the two series of bar numbers can also be found in the concordance on p. 104.

Whenever it is necessary to specify whether the bar numbering of the edition or that of the original version is meant, the designations *orig.* and *alt.* precede the bar numbers. For example, *orig. b. 325* refers to the bar numbering of the original version. Since bar no. 1 also occurs three times in the original version (prelude, first act, second act) and four times in the altered version (prelude, prologue, first act, second act) it can be useful to specify which section of the opera is meant; accordingly *Act 1 alt. bb. 570-576* refers to the bar numbering of the first act in the altered version, i.e. the edition.

Bar numbering in the original version of the opera

The bar numbers of the original version are defined on the basis of Langgaard's fair copy of the score, source **C**. The table below shows the correspondences between rehearsal figures, bar numbers and page numbers in this source. All composed bars are counted; omissions and cancellations are ignored. Where there are lacunae in source **C**, reference is made instead to the piano score **E**. The latter is not continually referred to because it bears strong marks of later revision and also lacks some of the rehearsal figures.

The lacunae in **C** comprise Scene 1 (pp. 22-63), which has been lost, and pp. 64-65 (one leaf), which has been cut out but survives as source **M1**. Moreover, there is an addition to Scene 1 (orig. bb. 254-331) which is lacking in **C** but present in **E**, and is also preserved in the score supplement **M2**. The insertion of this addition rendered superfluous a spoken line which had been located in a bar without music. This line was therefore deleted and the bar in question is consequently not included in the bar numbering (it occurred between orig. bb. 410 and 411; all that can be seen of it today is its erased and crossed-out remains on p. 62 in source **A**).

Page numbers in **C** from p. [258] to the end are editorially corrected and therefore enclosed in square brackets (RL paginated the last part of **C** incorrectly, see the detailed source description p. 48 ff.).

ciffer *figure*	taktnr. *bar no.*	kilde *source*	side *page*	bemærkninger	*remarks*
Forspil / Prelude					
1	22	**C**	4		
2	95	**C**	5		
3	158	**C**	6		
4	255	**C**	9		
5	274	**C**	13		
6	305	**C**	19		
Første akt / Act One Første billede / Scene One					
7	21	**E**	16	t. 1-570 mangler i **C**	bb. 1-570 wanting in **C**
8	34	**E**	16		
9	61	**E**	18		
10	81	**E**	19		
11	109	**E**	21		
12	134	**E**	22		
13	161	**E**	23		
14	?			cfr. 14 ikke angivet i **E**	fig. 14 not given in **E**
15	184	**E**	25		
16-18	?			cfr. 16-18 ikke angivet i **E**	figs. 16-18 not given in **E**
19	323	**E**	31	cfr. 19 findes i **M2** [s. 4]	fig. 19 is found in **M2** [p. 4]
20	338	**E**	32		
21	405	**E**	33		
22-23	?			cfr. 22-23 ikke angivet i **E**	figs. 22-23 not given in **E**
24	469	**E**	34		
25	?			cfr. 25 ikke angivet i **E**	fig. 25 not given in **E**
26	497	**E**	35		
27	513	**E**	36		
28	537	**E**	36		
29-30	?			cfr. 29-30 ikke angivet i **E**	figs. 29-30 not given in **E**
Andet billede / Scene Two				billedet begynder t. 570; t. 577-583 mangler i **C**, men findes i kilde **M1** = de opr. sider 64-65 af **C**	the scene begins with b. 570; bb. 577-583 are wanting in **C** but are found in source **M1** = the orig. pp. 64-65 of **C**
31	588	**C**	[66]	pag. „2“	pag. “2”
32	603	**C**	69		
33	624	**C**	73	cfr. 33 er i **E** anført ved t. 626	fig. 33 is given in **E** at b. 626
34	636	**C**	74		
35	650	**C**	77		
36	664	**C**	79		
37	676	**C**	81		
38	698	**C**	85		
39	731	**C**	87		
40	745	**C**	88		
41	756	**C**	89		
42	775	**C**	93		
43	792	**C**	95		
44	812	**C**	96		
45	866	**C**	98		
46	876	**C**	100		
47	889	**C**	102		
48	906	**C**	107		
49	922	**C**	108		
50	939	**C**	109		
51	950	**C**	110		
52	966	**C**	113		
53	986	**C**	115		
54	1019	**C**	119		
55	1050	**C**	124		
56	1084	**C**	126		

ciffer *figure*	taktnr. *bar no.*	kilde *source*	side *page*	bemærkninger	*remarks*
Anden akt / Act Two Tredie billede / Scene Three					
57	31	**C**	130		
58	69	**C**	133		
59	94	**C**	136		
60	112	**C**	139		
61	129	**C**	142		
62	160	**C**	146		
63	179	**C**	148		
64	199	**C**	151		
65	227	**C**	155		
66	248	**C**	158		
67	269	**C**	161		
68	291	**C**	166		
69	311	**C**	169		
70	346	**C**	175		
71	366	**C**	177		
Fjerde billede / Scene Four					
72	405	**C**	184		
73	428	**C**	186		
74	462	**C**	189		
75	480	**C**	191		
76	504	**C**	193		
77	528	**C**	197		
78	554	**C**	200		
79	594	**C**	203		
80	619	**C**	207		
81	638	**C**	210		
82	679	**C**	214		
83	687	**C**	215		
84	719	**C**	217		
85	744	**C**	219		
86	768	**C**	224		
87	789	**C**	228		
88	804	**C**	231		
89	832	**C**	234		
90	866	**C**	236		
91	890	**C**	239	cfr. 91 er i **E** anført ved t. 892	fig. 91 is given in **E** at b. 892
92	916	**C**	243	t. 938 (s. 246) spilles „3 gange“, men er kun talt som 1 takt	b. 938 (p. 246) played “3 times”, but only counted as one bar
93	954	**C**	248		
94	981	**C**	253		
95	1002	**C**	[258]	cfr. 95 mgl. i **C**, men skal placeres før tredje takt på s. [258]	fig. 95 is lacking in **C**, but belongs before the third bar on p. [258]
96	1044	**C**	[263]		
97	1079	**C**	[265]		
98	1099	**C**	[267]		
99	1122	**C**	[269]		
Femte billede / Scene Five					
100	1145	**C**	[271]		
101	1178	**C**	[273]		
102	1209	**C**	[275]		
103	1241	**C**	[279]		
104	1261	**C**	[281]	cfr. 104 er i **E** anført ved t. 1262	fig. 104 is given in **E** at b. 1262
105	1289	**C**	[283]		
106	1356	**C**	[285]		
107	1368	**C**	[287]		
108	1391	**C**	[293]		
109	1407	**C**	[296]		
110	1419	**C**	[298]		

KILDEBESKRIVELSER

Manuskripternes formater angives som højde × bredde.

PARTITURER OG KLAVERPARTITURER

A. Partitur. Omarbejdet version. Afskrift og autograf
RLS 2,1. Afskrift ved Karl Lahn med indskudte og påklæbede blade og udsnit beskrevet af RL og CL; vokaltekst til dels i CLs håndskrift. Blæk (Lahns blæk er en lys sepia). Autografe rettelser og tilføjelser med blæk, blyant og farvestift.

Titel: […] *Fortabelsen* [tidligere: *Crematio*] / *(Antikrist)* / *Kirke-Opera.* / *Dommedagsscener* / *for* / *Soli, Kor og Orkester* / *af* / *Rued Langgaard.* / *Tekst af Komponisten.* / *Orkester-Partitur.* [overstreget: *(Skitse)*] *Renskrevet af Lahn i* / *Karlsruhe. Senere forsynet med Rettelser til ny Tekst! 1928-29.* […] *Dette Partitur er senere renskrevet igen,* / *og* [overstreget: *kun*] *det renskrevne Partitur er gyldigt (til Opførelse)* / *R. L.*
Påtegninger på titelsiden: – øverst til venstre på skrå: *Gyldigt Partitur med mange Rettelser, og uden „Koncertslutning"en i det renskrevne Partitur (i Cdur med Klokker)*; – for neden: *Koncertslutning, se det renskrevne Partitur som er deponeret i Statsradiofoniens Nodearkiv siden Opførelsen 1940*; – desuden, for oven til højre: oversigt over opførelser 1923-40.
Bindtitel (påklæbet mærkat): *Rued Langgård:* / *Fortabelsen* / *Kirke-opera. 1921. 1929.* / *Orkesterpartitur* [overstreget: *(Skitse)*].
Overskrifttitel første nodeside: *Fortabelsen* [tidligere: *Antikrist (Krematio)* og *Crematio*].

Dateringer: – på titelsiden: *Musiken komponeret i Fredensborg 1921 og 22 i Niels Juelsgade. Musiken delvis Omarbeidet og instrumenteret: 1922-29. Teksten ud- og omarbeidet 1921-30* [opr.: *36*]. *(Resumé 1936-38.) Musik og Tekst til Tredie Billede („Haabløsheden") komp. Vinteren 1929 i Kbhvn.*; – s. 1 for oven (overstreget): *Paabegyndt Fredensborg. Sommer 1921*; – s. 1 for neden: *Den ny Tekst indført af Constance i dette Partitur Sommer 1929 Liselund Slot (Møen) Derefter renskrevet i Carlsruhe*; – s. 103 (ved cfr. 49): *Digtet og komponeret i Is-Vinteren 1929 i Store Kongensgade 85, 5. Sal*; – s. 110 (efter tredje billede): *Vinteren 1929 Rued Langgaard*; – s. 111 (fjerde billedes første side): *Fredensborg. Juli 1921*; – s. 159 (femte billedes første side): *Komp. Vinteren 1921-22 Niels Juelsgade*; – s. 235 (signatur og slutdatering): *Rued Langgaard. Musiken: 1921-1929* [overstreget: *1928*].

Omfang: 121 nodeblade, 42,0 × 31,5 cm (visse indskudte blade er smallere); enkelte blade består af 2, 3 eller 4 sammenklæbede blade; flere sider med påklæbede udsnit; indbundet i rødbrunt helbind (forsats mangler, bagsats er bevaret).

Paginering: (titelside), (side med *Orkesterbesætning*), 1-9, (blank side), 10-75, 76 [= titelside til *Andet Billede*], 77-98, (blank side), 99-121, (blank side), 122-160, (blank side), 161-177, (blank side), 178-235.

Papirtyper: Lahns afskrift er foretaget på pergamentagtigt nodepapir med 30 systemer og uden fabrikatangivelse; de indskudte blade er sammenstykket af hele blade og udsnit i varierende størrelse; antallet af systemer veksler mellem 19 og 39 og der er kun få synlige fabrikatangivelser: blad 1: *K.U.V. Beethoven Papier Nr. 46*; s. 103, 107 og 232: *B. & H. Nr. 20*; s. 1 og den blanke side efter s. 121 samt s. 160 bærer Wilhelm Hansens trykte bomærke.

Indhold: Den såkaldte „koncertslutning" findes ikke i kilden (RL henviser til partitur **B**). Endvidere mangler forspillets koncertslutning, som findes i **B** og **K**.

Kommentar.
Partituret var i sin oprindelse en afskrift af kilde **C** udført af RLs faste kopist, trompetisten Karl Lahn i Karlsruhe. Afskriftens udfærdigelsestidspunkt er ikke oplyst, men indicier peger på, at den forelå i midten af 1924. I de følgende år var manuskriptet genstand for revision i flere omgange, indtil det i 1929 fremstod som repræsentant for operaens omarbejdede version (bortset fra enkelte ændringer i libretto og sangstemmer foretaget i 1930, men ikke indført i dette partitur).

DESCRIPTIONS OF SOURCES

Manuscript formats are shown as height × width.

FULL SCORES AND PIANO SCORES

A. Full score. Altered version. Transcript and autograph
RLS 2,1. Transcript by Karl Lahn with interpolated leaves and pasted-on leaves and cut-outs written by RL and CL; vocal text partly in CL's hand. Ink (Lahn uses a light sepia). Autograph corrections and additions in ink, pencil and crayon.

Title: […] *Perdition* [previously: *Crematio*] / *(Antichrist)* / *Church Opera.* / *Doomsday Scenes* / *for* / *soli, choir and orchestra* / *by* / *Rued Langgaard.* / *Text by the composer.* / *Orchestral score.* [crossed out: *(Sketch)*] *Fair copied by Lahn in* / *Karlsruhe. Subsequently supplied with corrections for new text! 1928-29.* […] *A new fair copy of this score was made later,* / *and* [crossed out: *only*] *that fair copy is valid (for performance)* / *R. L.*
Annotations on the title page: – at top left written diagonally: *Valid score with many corrections, and without the "Concert ending" in the fair copy (in C major with bells)*; – at the bottom of the page: *Concert ending, see the fair copy of the score deposited in the State Radio music library since the performance in 1940*; – also, at top right, a list of performances 1923-40.
Title on binding (pasted-on label): *Rued Langgård:* / *Perdition* / *Church Opera. 1921. 1929.* / *Orchestral score* [crossed out: *(Sketch)*].
Title at top of first page of music: *Perdition* [previously: *Antichrist (Krematio)* and *Crematio*].

Datings: – on the title page: *Music composed in Fredensborg 1921 and in 22 at Niels Juelsgade* [i.e. in Copenhagen]. *Music partially revised and instrumentation supplied: 1922-29. Text written and revised 1921-30* [altered from: *36*]. *(Summery 1936-38.) Music and text of third scene ("Hopelessness") comp. winter 1929 in Cphgn.*; – p. 1 at top (crossed out): *Begun Fredensborg. Summer 1921*; – p. 1 at bottom: *The new text entered in this score by Constance summer 1929 Liselund Castle (Møen) Fair copy subsequently made in Carlsruhe*; – p. 103 (at fig. 49): *Text and music written in the freezing winter of 1929 at Store Kongensgade 85, 5th floor* [i.e. in Copenhagen]; – p. 110 (after Scene 3): *Winter 1929 Rued Langgaard*; – p. 111 (first page of Scene 4): *Fredensborg. July 1921*; – p. 159 (first page of Scene 5): *Comp. winter 1921-22 Niels Juelsgade*; – p. 235 (signature and final dating): *Rued Langgaard. Music: 1921-1929* [crossed out: *1928*].

Size: 121 leaves of music, 42.0 × 31.5 cm (some interpolated leaves are narrower); a few leaves are made up from two, three or four leaves pasted together; several pages with paste-overs; reddish-brown binding (front end-paper missing, back end-paper preserved).

Pagination: (title page), (page with list of *Orchestral forces*), 1-9, (blank page), 10-75, 76 [= title page to *Second scene*], 77-98, (blank page), 99-121, (blank page), 122-160, (blank page), 161-177, (blank page), 178-235.

Paper types: Lahn's copy is written on parchment-like music manuscript paper with 30 staves and no manufacturer's name; the interpolated leaves are made up of whole leaves and cut-outs of varying size; here the number of staves fluctuates between 19 and 39 and only a few manufacturers' names are visible: fol. 1: *K.U.V. Beethoven Papier Nr. 46*; pp. 103, 107 and 232: *B. & H. No. 20*; on p. 1, as well as on the blank page after p. 121 and again on p. 160, is the printed logo of the Danish music publisher Wilhelm Hansen.

Contents: The so-called "concert ending" is not in this source (RL refers for it to score **B**). Also absent is the concert conclusion to the prelude found in **B** and **K**.

Commentary.
The present score was originally a copy of source **C** written by the trumpet-player Karl Lahn in Karlsruhe, who was RL's regular copyist. No date is given for this copy, but there are indications that it was complete by the middle of 1924. In the years following, the manuscript was repeatedly revised until it emerged in 1929 as a representative of the altered version of the opera (a few alterations in the libretto and voice parts made in 1930 were not entered in this score).

I kilden ses enkelte relikter af revisioner, der fandt sted før omarbejdelsesperiodens start i 1928. På s. 59 findes således 4 plus 3 overstregede takter, som er rester af en udvidelse af første billede, skrevet ind af RL i 1924, men senere elimineret (hele passagen findes i kilderne **E** og **M2**). En takt med en talt replik blev overflødig, da udvidelsen kom til, og denne takt (s. 62) forefindes i dag oversteget og udraderet. Partiturets s. 180, 223 og 229-230 rummer relikter fra en revision i 1927 i form af passager, der først er revideret og senere overstreget. Forspillets begyndelse (s. 1-5) og operaens korslutning (s. 231-235) stammer fra samme revision (sidstnævnte sider er ikke de originale, men indsat 1929 i ny renskrift; de oprindelige sider foreligger som kilde **M5**). En del blade blev taget ud af partituret i forbindelse med revisionen 1927 (jfr. **Q1** og **Q3**), og ved den efterfølgende omarbejdelse blev yderligere en del blade skåret ud (jfr. **Q2**).

I 1928-29 omarbejdede RL musikken for at få den til at passe til en ny libretto, hvilket medførte en betydelig omredigering af manuskriptet. Lahns partitursider blev i stort tal bevaret, idet omarbejdelsen primært berørte sangstemmerne og værkets form, og kun i ringe grad den oprindeligt komponerede orkestersats. Blade blev fjernet, spring og korrektioner indføjet, og RL indklæbede reviderede passager og nykomponerede afsnit. Det nykomponerede omfatter forspillet til første billede (s. 29-33), tredje billede fra cfr. 49 og ud (s. 103-110), forspillet til sjette billede og sjette billedes begyndelse (s. 224-228). CL kopierede tre eksemplarer af motivet „Larmens Kirkeøde" på separate nodeblade, som blev indskudt i tredje, fjerde og femte billede (hhv. s. 98, 121 og 160).

Omarbejdelsen faldt i to faser, hvilket afspejles tydeligst i partiturets tekstlægning. I første fase blev næsten hele den nye sangtekst skrevet ind i manuskriptet af CL, der som led i denne proces udraderede de uaktuelle dele af Lahns oprindelige tekst. Som forlæg benyttede hun klaverpartituret **E**, hvori RL havde revideret sangstemmer og tekst, samt et teksthæfte med den aktuelle libretto (antagelig svarende til kilde **H1**, hvoraf der kun kendes et fragment). Dette arbejde blev fuldført, inden næste fase blev indledt ved, at RL i begyndelsen af 1929 forfattede en ny tekst til tredje billede og komponerede et væsentligt nyt bidrag til denne del af operaen (fra cfr. 49 og ud). I forlængelse heraf foretog han en gennemgribende revision af teksten i resten af værket. Revisionen blev gennemført i **A** og ses i kilden som RLs egenhændige ændringer i andet, fjerde og femte billede samt spredte korrektioner i prolog og første billede. Tekstversionen fra 1928, der tidligere var indføjet af CL, er grundigt streget over og nogle steder udraderet med undtagelse af ord og udtryk, der skulle genbruges, og sangstemmerne er rettet til, så de passer til de nye ord. Teksten til solopartiet i sjette billedes begyndelse står urørt og i RLs håndskrift, hvilket sammen med andre indicier sandsynliggør, at denne passage blev til samtidig med den omfattende tekstrevision, der må have fundet sted i foråret 1929.

For sangtekstens vedkommende er kilden en veritabel palimpsest: Nederst findes Lahns 1923-tekst, hvoraf kun enkelte ord er bevaret; dernæst kommer tekstændringer fra revisionen 1927 (andet lag), som er i CLs håndskrift, og som i dag kun kan iagttages få steder, idet størstedelen af denne tekst udgik eller blev udraderet i forbindelse med omarbejdelsen, mens resten blev genbrugt som en del af den nye librettotekst, CL indføjede i 1928 (tredje lag). Øverste tekstlag udgøres så af RLs gennemreviderede 1929-tekst, som fremstår uden senere ændringer.

I kildens dateringer nævner RL 1929 som afslutningsår for musikken og for tekstens vedkommende 1930 („Teksten ud- og omarbeidet 1921-30"). Med sidstnævnte årstal hentyder han utvivlsomt til nogle afsluttende retoucheringer i librettoen, som blev foretaget efter at partitur **A** var sendt af sted til Karlsruhe til ny kopiering hos Lahn. De pågældende tekstændringer findes ikke i **A**. Også en anden af RLs oplysninger kræver en kommentar, da den må bero på en fejlhuskning (hvilket forekommer plausibelt, da der synes at være tale om en tilføjelse af meget sen dato). Det drejer sig om følgende: „Den ny Tekst indført af Constance i dette Partitur Sommer 1929 Liselund Slot (Møen) Derefter renskrevet i Carlsruhe." Som det fremgår ovenfor var partituret allerede forsynet med CLs tekst, da RL i foråret 1929 foretog en omfattende tekstrevision, ligesom renskrivningen i

Traces of revision antedating the commencement in 1928 of the systematic alteration process are to be seen in this manuscript. Thus on p. 59 there are four plus three crossed-out bars that are remnants of an addition to the first scene, written in by RL in 1924 but later eliminated (the whole passage occurs in sources **E** and **M2**). A bar with a spoken line became superfluous as a consequence of this addition, and this bar is now crossed out and erased (p. 62). On pp. 180, 223 and 229-230 of the score there are remnants of a revision from 1927 in the form of passages first altered and later cancelled. The beginning of the prelude (pp. 1-5) and the choral conclusion to the opera (pp. 231-235) belong to the same revision (the last-mentioned pages are not the original ones, but were inserted in 1929 in a new fair copy; the original pages survive as source **M5**). Several leaves were removed from the score in connection with the revision of 1927 (cf. **Q1** and **Q3**). During the subsequent process of alteration yet more leaves were cut out (cf. **Q2**).

In 1928-29 RL adapted the music to fit a new libretto, which occasioned major changes to the manuscript. Many pages of Lahn's score were retained, for the alterations mainly affected the vocal parts and the form of the work, and only to a much lesser degree the originally composed orchestral setting. Leaves were removed, omissions and corrections undertaken, and RL pasted in revised passages and newly composed material. The new material comprises the prelude to Scene 1 (pp. 29-33), Scene 3 from fig. 49 to the end (pp. 103-110), and the prelude to Scene 6 in addition to the beginning of that scene (pp. 224-228). CL wrote out the "Church's clamorous wasteland" motif three times on separate sheets of manuscript paper that were inserted in Scenes 3, 4 and 5 (pp. 98, 121 and 160 respectively).

The alteration process consisted of two phases, as can be most clearly seen from the text underlay in the score. In the first phase almost the whole of the new text was written in by CL, erasing in the process those parts of Lahn's original text that were no longer relevant. As her exemplar she used the piano score **E**, where RL had already revised the voice parts and text, and an up-to-date libretto booklet (presumably equivalent to source **H1**, of which only a fragment survives). This task was completed before the next phase began early in 1929, when RL wrote a new text for Scene 3 and composed a substantial new contribution to this part of the opera (from fig. 49 onwards). Next he undertook a thorough revision of the text in the rest of the work. This revision was made in **A**, where it can be observed as autograph changes by RL in Scenes 2, 4 and 5, together with occasional corrections in the prologue and Scene 1. The text version from 1928, previously introduced by CL, has been thoroughly crossed out and in some places erased with the exception of words and expressions that were to be recycled, and the vocal lines are adjusted to the new words. The text of the solo part at the beginning of Scene 6 is untouched and in RL's hand, which along with other evidence makes it likely that this passage was composed at the same time as the extensive text revision that must have occurred in the spring of 1929.

This source is a veritable palimpsest as far as the sung text is concerned. The lowest layer is Lahn's text from 1923, from which only occasional words here and there remain. Then come the text changes from the 1927 revision in CL's hand (second layer); these changes can now be seen in only a few places, for the bulk of this text was removed or erased as part of the revision process, while the rest was reused as part of the new libretto text entered by CL in 1928 (third layer). The uppermost layer consists of RL's fully revised text of 1929, which has not subsequently been altered.

RL's datings in the manuscript give 1929 as the year of completion of the music and 1930 as the year of completion of the text (*Text written and revised 1921-30*). The last-mentioned date doubtless refers to finishing touches put to the libretto after score **A** had been sent to Karlsruhe to be recopied by Lahn, for the text corrections in question are wanting in **A**. Another of RL's annotations calls for comment because it must be due to a lapse of memory – which is all the more likely in view of the fact that it seems to be an addition of very late date: *The new text entered in this score by Constance summer 1929 Liselund Castle (Møen) Fair copy subsequently made in Carlsruhe*. As has been pointed out, CL's text had already been superimposed on the score when RL undertook his major text revision in the spring of 1929, and the new

Karlsruhe først fandt sted efter denne revision. CLs tekst blev altså uden tvivl indskrevet i kilden allerede i 1928.

Efter at Lahn i 1931 havde leveret en afskrift af partituret (kilde **B**), mistede RL enhver interesse for **A**, som blev forsynet med prædikatet *Skitse* samt en note om, at **B** var det eneste gyldige partitur til operaen. De ændringer og tekstrettelser, RL foretog i værket mellem 1931 og 1940, blev således indført i **B** og i klaverpartituret **D**, men ikke i **A**. Efter opførelsen i 1940 af operaens slutning blev partitur **B** imidlertid anbragt i Statsradiofoniens nodearkiv, og RL fik det ikke senere i hænde. Derimod lå han inde med **A**, og de kompositoriske justeringer, han efter 1940 blev inspireret til, blev således indført heri. På et tidspunkt i slutningen af 1940'rne må de nye ændringer i manuskriptet have forekommet RL så væsentlige, at han opgraderede det til en status som „gyldigt" partitur på lige fod med **B**. Han forsynede **A** med en påskrift herom øverst på titelsiden, samtidig med at han overstregede ordet „kun" i den gamle note om, at *kun* partitur **B** havde gyldighed (jfr. beskrivelsen ovf.). I forbindelse med dette initiativ sørgede RL for, at besætningsoversigten i **A** samt rollebetegnelser og overskrifter blev ført ajour i forhold til **B**, ligesom han i en note gjorde opmærksom på den manglende 'koncertslutning'. Men i øvrigt synes det ikke at have bekymret ham, at musik og tekst i **A** ikke stemte ganske overens med **B** eller **D** som følge af de korrektioner, der i de foregående næsten 20 år var ført ind i disse to kilder.

Samtidig med, at RL erklærede **A** gyldigt, anførte han, at partituret rummer „mange rettelser". Reelt er der foretaget korrektioner en snes steder. Væsentligst er en ændring af forspillets tema (s. 1-5 og gentagelsen heraf s. 231), nogle harmoniske ændringer i orkestret i femte billede (s. 212 og 216) samt visse omlægninger af sangstemmen i tredje og femte billede (s. 103, 217, 221-22). De senere tilføjede rettelser er i mange tilfælde forsynet med et *NB* og er foretaget med blyant eller farvestift i modsætning til ændringer fra omarbejdelsesperioden, som er med blæk.

B. Partitur. Omarbejdet version. Afskrift med autografe bidrag

RLS 1,1. Proveniens: Statsradiofoniens Nodearkiv 1940 (reg. nr. 4159); indgået i Det Kongelige Bibliotek i begyndelsen af 1980'-erne.

Autograf (de første 20 nodesider), det øvrige indtil s. 265 i afskrift ved Karl Lahn; operaens koncertslutning er i CLs afskrift med autografe bidrag. Blæk. Tilføjelser og rettelser i autograf med rødt og sort blæk, blyant samt rød farvestift; dirigentnotater i Launy Grøndahls håndskrift; enkelte tilføjelser og notater med blyant og farvestift i fremmed hånd.

Titel: *Kremàscó | Antikrist | Kirke-Òpera | i Prolog og 6 Billeder | af | Rued Langgaard. | Orkesterpartitur | Komp. og instr. 1915-1931. Teksten omarbeidet 1926-1937 |* [tilføjet: *Delvis*] *Renskrevet af Kammermusiker Lahn, Karlsruhe.* – [Under og bag titlen *Kremàscó* skimtes flere udraderede og overstregede titler: *Dyret fra Afgrunden, Fortabelsen, Crematio*].

Overskrifttitel (første nodeside): *Kremàscó* [med fodnoten: *Af Fransk og Spansk: Crematió(n) Cremació(n).*] *| Kirke-Opera.*

Bindtitel i guldtryk: *RUED LANGGAARD | KREMÀSCO | Kirke-Opera | ORKESTERPARTITUR.*

Dateringer: – forspillets første side for oven: *Instr. Juli. Liselund. 1929. Møen. Komponeret i Fredensborg*; – s. 12 (efter forspillet): *Renskrevet Juli 1929. (Møen)*; – slutdatering efter koncertslutningen (særskilt paginering, s. 21): *Slutningen. Januar 1933.*

Omfang: 3 blade + 136 nodeblade + 1 blad + 12 nodeblade, i alt 152 blade, 33,1 × 26,5 cm; indbundet i rødt helshirtingsbind med grå for- og bagsats.

Paginering: (titelside + 4 sider), (blank side), (2 nodesider), 1-8, (2 blanke sider), 9-258, (1 beskrevet side), (1 blank side), 259-265, (1 blank side), (1 beskrevet side), (1 blank side), (titelside til *Klange fra „Fortabelsen"*), (1 blank side), (5 nodesider, hvis sidetal 1-5 er gået tabt ved beskæring), 6-21, (1 blank side).

Papirtyper: nodeblad 1-14: *B.& H. Nr. 20* (28 systemer); nodeblad 15-78, 84-85, 88-89, 91-98, 107-118, 127-131, 133-136: *K.U.V. Beethoven Papier Nr. 38a. (28 Linien)*; nodeblad 79-83, 86-87, 90, 99-106,

fair copy made in Karlsruhe postdates that revision. CL's text was undoubtedly written into the manuscript in 1928.

When Lahn had delivered his new copy of the score (source **B**) in 1931, RL lost all interest in **A**, which he now designated as a "sketch", adding a note to the effect that **B** was the only valid score of the opera. Such alterations and text corrections as RL carried out between 1931 and 1940 were accordingly entered in **B** and in the piano score **D**, but not in **A**. After the studio performance of the end of the opera in 1940 score **B** was, however, deposited in the State Radio music library and RL never saw it again. On the other hand he still had **A** in his possession, and the compositional adjustments to which he was inspired after 1940 were duly entered there. Some time towards the end of the 1940s, the new changes in this manuscript must have seemed so important to RL that he upgraded it to the status of a "valid" score on a par with **B**. He added a remark to this effect at the top of the title page of **A**, deleting at the same time the word *only* in his old statement that score **B** was the only valid one (cf. description above). When taking this step he also ensured that not only the lists of orchestral forces and names of roles but also the titles were updated in **A** so as to correspond with **B**, also drawing attention to the absence of the *Concert ending*. In other respects it does not seem to have worried him that the text of **A** did not wholly correspond to that of either **B** or **D**, due to the corrections entered in these two sources in the preceding period of almost twenty years.

Simultaneously with declaring **A** valid, RL remarked that the manuscript contains *many corrections*. In reality there are corrections in some twenty places. Most important are an alteration of the theme in the prelude (pp. 1-5 and the repetititon at p. 231), some changes in the orchestral harmonisation in Scene 5 (pp. 212 and 216) and some adjustments of the vocal line in Scenes 3 and 5 (pp. 103, 217 and 221-222). The later corrections are in many cases marked *NB* and are in pencil or crayon, as opposed to the changes belonging to the major alteration process, which are in ink.

B. Full score. Altered version. Transcript with autograph contributions

RLS 1,1. Provenience: State Radio music library 1940 (serial no. 4159); transferred to the Royal Library, Copenhagen, in the early 1980s.

Autograph (the first 20 pages of music); the continuation up to p. 265 is transcribed by Karl Lahn, and the concert ending of the opera by CL with autograph contributions by RL. Ink. Autograph additions and corrections in red and black ink, pencil and red crayon; conductor's notes in the hand of Launy Grøndahl; a few additions and notes in pencil and crayon in an unidentified hand.

Title: *Kremàscó | Antichrist | Church Opera | in a prologue and 6 Scenes | by | Rued Langgaard. | Orchestral score | Comp. and instr. 1915-1931. Text revised 1926-1937 | Fair copy* [added: *partly*] *by chamber musician Lahn, Karlsruhe.* – [Under and behind the title *Kremàscó* there are traces of several erased and crossed-out titles: *The Beast from the Abyss, Perdition, Crematio*.]

Title at top of first page of music: *Kremàscó* [with the footnote: *From French and Spanish: Crematió(n) Cremació(n).*] *| Church Opera.*

Gilt title on binding: *RUED LANGGAARD | KREMÀSCO | Church Opera | ORCHESTRAL SCORE.*

Datings: – at top of first page of prelude: *Instr. July. Liselund. 1929. Møen. Composed in Fredensborg*; – p. 12 (after prelude): *Fair copy July 1929. (Møen)*; – final dating after the concert ending (second pagination, p. 21): *Conclusion. January 1933.*

Size: 3 leaves + 136 leaves with music + 1 leaf + 12 leaves with music; 152 leaves in all, 33.1 × 26.5 cm; red cloth binding with grey endpapers front and back.

Pagination: (title page + 4 pages), (blank page), (2 music pages), 1-8, (2 blank pages), 9-258, (1 page with annotations), (1 page blank), 259-265, (1 page blank), (1 page with annotations), (1 page blank), (title page to *Sounds from "Perdition"*), (1 page blank), (five pages with music, pagination 1-5 lost in trimming), 6-21, (1 page blank).

Paper types: Music leaves 1-14: *B.& H. No. 20* (28 staves); music leaves 15-78, 84-85, 88-89, 91-98, 107-118, 127-131, 133-136: *K.U.V. Beethoven Papier Nr. 38a. (28 Linien)*; music leaves 79-83, 86-

119-126: *K.U.V. Beethoven Papier Nr. 39. (30 Linien)*; nodeblad 132, 137-148: uden fabrikatangivelse, 28 systemer.

Indhold:

blad 1r	Titelside
blad 1v	*Orkesterbesætning*
blad 2r	Indklæbet fotografisk gengivelse i sort/hvid, 20 × 26 cm, af Luca Signorelli: *Fatti dell'Antichristo* (freske i domkirken i Orvieto)
blad 2v	Indklæbet forord i skrivemaskineskrift med RLs tilføjelser; overskrift: *Rued Langgaard / Kremàscó* [med fodnoten: *Eller Antikrist*]
blad 3r	Oversigt over *Personer* i skrivemaskineskrift med rettelser samt scenografisk henvisning til Signorelli: *Fatti dell'Antichristo*
(2 upag. s.) + s.1-12	Forspil med *Koncertslutning* (i autograf)
s. 13-129	Prolog og første akt (begyndelsen af Prolog fra s. 13 til og med næstsidste takt s. 18 i autograf; resten i Karl Lahns afskrift); Lahn har glemt tredje billedes første takt s. 114 (t. 737 = G.P.)
s. 130-265	Anden akt (i Lahns afskrift) med *Teaterslutning*; s. 184-258 med talrige autografe korrektioner og Launy Grøndahls dirigentnotater; mellem s. 258 og 259 et indskudt, upagineret blad med RLs anvisning vedr. *Teaterslutning* og *Koncertslutning*
efter s. 265	et upag. blad med RLs påskrift: *Koncertslutning (fra cfr. 97 Side 259.) Begynder ved cfr. 5 i nærværende Koncertstykke „Klange fra Fortabelsen".*
	Kildens 12 sidste nodeblade omfatter et bilag, et nu medindbundet, selvstændigt værk = kilde **XE**:
titelside (autograf)	[…] / *Klange fra „Fortabelsen"* / *(Klänge aus „Das Verderben")* / *Koncertstykke* / *for* / *Soli Kor og Orkester* / *af* [parallelt: *Concertstück für Soli Chor u. Orchester von*] / *Rued Langgaard* / *Orkesterpartitur.* /*(1933.)*; – for oven: *Fortabelsen.* / *Koncertslutning.*
s. 1-21	*Klange fra „Fortabelsen"* (afskrift ved CL og delvis autograf); ved cfr. 5 s. 8 anføres *Koncertslutning til „Cremascó"*; s.8-21 rummer dirigenttilføjelser i Launy Grøndahls hånd.

Kommentar.

Manuskriptet blev påbegyndt juli 1929 af RL som en ny renskrift af operaen. Han foretog indledningsvis en ændring i forspillet, idet han udelod de første 11 takter, som blev erstattet af en enkelt ny takt (paukesolo). Et upagineret blad med t. 1-11, oprindelig med overskriften *Introduzione til Forspil*, blev dog kort efter føjet til foran side 1. Paukesolotakten fik lov at stå. Forspillet blev i denne redaktion forsynet med en koncertslutning i form af en instrumental version af operaens korslutning. På et tidspunkt genoptog RL renskrivningsarbejdet, men kun 24 takter inde i prologen (s. 18) brød han af. Manuskriptet blev senere fuldført af kopisten Karl Lahn i Karlsruhe som en afskrift af partitur **A**. For så vidt angår ortografi og tegnsætning i sangteksten støttede Lahn sig dog til teksthæftet **G5** (eller en anden kilde med identisk indhold). Tekstredaktionen i **G5** indeholder imidlertid visse signifikante varianter i forhold til den komponerede tekst i **A**, og hvor disse optræder, holder Lahn sig til partiturets tekst. Men der også andre afvigelser mellem forlægget **G5** og **B**, og de tyder på, at RL foretog en mindre tekstjustering, endnu mens partituret var under udarbejdelse hos Lahn i Karlsruhe (sandsynligvis i 1930). Der er nemlig foretaget rettelser i manuskriptet med en håndskrift, som ikke er til at skelne fra Lahns. I et par tilfælde er der dog muligvis tale om RLs eller CLs efterfølgende, dygtigt udførte imitationer af Lahns håndskrift. De ændringer, Lahn formodes at have udført, må være blevet meddelt ham pr. brev eller på anden vis (en korrespondance mellem RL og Lahn kendes ikke). Rettelserne findes følgende steder: s. 19 (prolog t. 28-29), s. 29 (prolog t. 73), s. 30 (prolog t. 79), s. 44 (overskriften), s. 100 (1. akt t. 645-648), s. 119 (1. akt t. 754-755) og s. 184 (2. akt t. 331-332). Hertil kommer en rettelse s. 189 (2. akt t. 372), som må være foretaget af CL eller RL, efter at manuskriptet var

87, 90, 99-106, 119-126: *K.U.V. Beethoven Papier Nr. 39. (30 Linien)*; music leaves 132, 137-148: 28 staves, no manufacturer's name.

Contents:

fol. 1r	Title page
fol. 1v	*Orchestral forces*
fol. 2r	Pasted-in black and white reproduction of a photograph, 20 × 26 cm, of Luca Signorelli: *Fatti dell'Antichristo* (fresco in Orvieto Cathedral)
fol. 2v	Pasted-in typescript preface with additions by RL; title: *Rued Langgaard* / *Kremàscó* [with footnote: *Or Antichrist*]
fol. 3r	Typewritten list of dramatis personae with corrections and scenographic reference to Signorelli: *Fatti dell'Antichristo*
(2 pp. unpag.) + pp. 1-12	Prelude with *Concert ending* (autograph)
pp. 13-129	Prologue and Act 1 (beginning of prologue from p. 13 to the penultimate bar on p. 18 in RL's own hand, the rest in Karl Lahn's transcript); on p. 114 Lahn has overlooked the first bar of Scene 3 (b. 737 = G.P.)
pp. 130-265	Act 2 (in Lahn's copy) with *Theatre ending*; pp. 184-258 with many autograph corrections and Launy Grøndahl's conductor's notes; between pp. 258 and 259 an interpolated and unpaginated leaf with RL's instructions concerning the *Theatre ending* and *Concert ending*
after p. 265	An unpag. leaf with RL's annotation: *Concert ending (from fig. 97 Page 259.) Begins at fig. 5 in the present concert piece "Sounds from Perdition".*
	The last 12 leaves of music in this manuscript have been bound in as an appendix and contain an independent work = source **XE**:
title page (autograph)	[…] / *Sounds from "Perdition"* / *(Klänge aus "Das Verderben")* / *Concert piece* / *for* / *Soli Choir and Orchestra* / *by* [in parallel: *Concertstück für Soli Chor u. Orchester von*] / *Rued Langgaard* / *Orchestral score.* / *(1933.)*; – at top of page: *Perdition.* / *Concert ending.*
pp. 1-21	*Sounds from "Perdition"* (transcribed by CL, partly also by RL himself); at fig. 5, p. 8, is written *Concert ending to "Cremascó"*; on pp. 8-21 conductor's notes by Launy Grøndahl.

Commentary.

RL began this manuscript in July 1929 as a new fair copy of the opera. First of all he changed the prelude, substituting a single new bar (timpani solo) for the first 11 bars. An unpaginated leaf with bb. 1-11, originally with the title *Introduzione to prelude*, was however shortly inserted before p. 1. The solo timpani bar was retained. In this redaction the prelude was supplied with a concert conclusion in the form of an instrumental version of the final chorus in the opera. At some point RL resumed work on the fair copy but abandoned it again only 24 bars into the prologue (p. 18). The manuscript was later completed by the copyist Karl Lahn in Karlsruhe as a transcript of score **A**, except that with regard to the spelling and punctuation of the sung text Lahn followed the libretto booklet **G5** (or another source of identical content). The redaction of the text in **G5** displays, on the other hand, a number of significant variants compared with the text set in **A**, and here Lahn retains the readings of the latter. But there are also other divergences between **G5** and **B**, which suggests that RL undertook minor text adjustments while Lahn was still working on the score in Karlsruhe (probably in 1930). There are some corrections to the manuscript in what seems to be Lahn's hand, though in one or two cases we may just possibly have to do with later changes executed by RL or CL in successful imitation of Lahn's script. Those changes that Lahn can be presumed to have made must have been communicated to him by letter or other means (no correspondence between RL and Lahn is known to exist). The corrections in question are found at: p. 19 (prologue bb. 28-29), p. 29 (prologue b. 73), p. 30 (prologue b. 79), p. 44 (title), p. 100 (Act 1 bb. 645-648), p. 119 (Act 1 bb. 754-755) and p. 184 (Act 2 bb. 331-332). There is also a correction on p. 189 (Act 2 b. 372) that certainly must have been made by CL or RL after

kommet til København. Alle disse ændringer, hvoraf flere også berører musikken, ses at være parallelt indført i klaverpartituret **D**. Hvornår den færdige partiturkopi kom RL i hænde, vides ikke eksakt; dens eksistens bevidnes først, da den i september 1931 blev registreret i Det Kongelige Teaters protokol under titlen *Dyret fra Afgrunden*.

I løbet af 1930'rne forsynede RL manuskriptet med en del, fortrinsvis små tilføjelser og korrektioner. Der er enkelte ændringer i instrumentationen (fx s. 25, 37) og en *Eventuel Slutning på første Akt* i form af en pizzicato-akkord (s. 129). Størst vægt har den i 1933 tilføjede *Koncertslutning*, som blev hentet fra korværket *Klange fra „Fortabelsen"*, komponeret samme år. Partituret til dette værk, som for størstedelens vedkommende faktisk omfatter CLs afskrift af passager fra **B**, er nu i sin helhed indbundet sammen med operaen (jfr. beskrivelsen ovf.). Koncertslutningen omfatter i alt 145 takter, hvoraf de sidste 129 takter dog er identiske med operaens *Teaterslutning*; forskellen er således blot en 16 takter lang passage indskudt før cfr. 97.

Dateringerne på partiturets titelside kræver et par kommentarer. I kompositionsangivelsen 1915-31 refererer året 1915 til, at passager i operaen er lånt fra tidligere kompositioner, bl.a. *Lysøen* fra 1915-16 (jfr. **XA**). Året 1931 kan derimod ikke forbindes med konkrete kompositoriske bidrag, og årstallet figurerer ikke i andre af operaens kilder. Tekstens omarbejdelsesperiode angives som 1926-37. Selv om der ifølge kildematerialet kun blev foretaget små justeringer i selve librettoen efter 1930, angiver RL flere steder årene 1937-39 som afslutningsår for teksten (se fx kilde **D** og **G2**). Det skyldes øjensynlig, at han med „teksten" også mener de resuméer og indledninger til operaen, han arbejdede med gennem 1930'rne (jfr. hvorledes tekstdateringen formuleres på titelsiden af **A**). En andet aspekt er, at RL sandsynligvis har fundet det opportunt at 'aktualisere' operaens data, når han indleverede repræsentationer af værket til Det Kongelige Teater eller Statsradiofonien (de måtte jo gerne tro, at det ikke var helt det samme værk, som de tidligere havde afvist!).

Forud for en studieopførelse af operaens slutning (fra femte billede og ud), som blev udsendt i radioen 22. maj 1940, gennemgik RL den del af partituret, som skulle opføres. Det drejer sig om manuskriptets s. 184-259 samt koncertslutningen (s. 8-21). Denne del af kilden er derfor forsynet med utallige rettelser og musikalske retoucheringer. Det er altsammen præcist og tydeligt indføjet af RL med rødt blæk og med ledsagende NB'er i margenen. Sangteksten i femte billede er ved samme lejlighed bragt i overensstemmelse med det gældende tekst-hæfte **G1**. Heri fandtes tekstændringer, som gik 10 år tilbage, men som ikke var blevet indføjet i partituret. De opførte dele af **B** rummer også Launy Grøndahls dirigentnotater med blæk, rød farvestift og blyant. Visse af tempoangivelserne er korrigeret af RL med rød stift og metronomtal er tilføjet med blyant i RLs håndskrift. Kilden viser, at der har været en dialog mellem Grøndahl og RL i forbindelse med indstuderingen af værket, men der foreligger ingen andre vidnesbyrd om dette samarbejde.

Efter opførelsen i 1940 blev kilde **B** anbragt i radioens nodebibliotek som „tilhørende Statsradiofonien". Det var almindelig praksis og et forhold, komponisten måtte acceptere, når Statsradiofonien havde bekostet udskrivningen af det nødvendige opførelsesmateriale. RL flyttede samme år til Ribe, og intet tyder på, at han siden genså partituret. – Kilden rummer enkelte blyantsnotater indføjet efter RLs tid, formentlig i 1960'erne og 70'erne, hvor manuskriptet var gennem mange hænder.

C. Partitur. Oprindelig version. Renskrift med senere ændringer

RLS 4,1. Autograf (violet blæk); tilføjelser, rettelser og anmærkninger med sort og violet blæk, blyant og rød farvestift.

Titel: […] *Antikristens Saga* [tidligere blot: *Antikrist*] / *Kirke-Opera* / […] / *Soli, Kor og Orkester* / […] / *af Rued Langgaard.* / […] / *Orkesterpartitur.* [overstreget: *Skitze*] / *Instr. 1922-23 Fredensborg-København.* – for oven på titelsiden: oversigt over opførelser af operaens forspil; titelsiden er præget af overstregede og udraderede, nu ulæselige påskrifter; under den nugældende titel anes titlen *Verdens Under-*

Lahn's completed copy had arrived in Copenhagen. All these changes, most of which also affect the musical setting, can be seen to have been entered in parallel in the piano score **D**. It is not known at what exact date RL received Lahn's completed copy; the first external testimony to its existence is from September 1931, when it was registered in the protocol of the Royal Theatre under the title *The Beast from the Abyss*.

In the course of the 1930s RL entered a number of additions and corrections (mainly minor ones) in this manuscript. There are a few changes to the instrumentation (e.g. on pp. 25 and 37) and an *Optional end to the first act* consisting of a pizzicato chord (p. 129). The weightiest addition is the *Concert ending*, introduced in 1933 as a borrowing from the choral work *Sounds from "Perdition"*, composed that year. The entire score of this latter work, most of which actually consists of excerpts copied by CL from **B**, is now bound together with the opera (see description above). The concert ending has 145 bars in all, the last 129 of which are, however, identical with the theatre ending of the opera, the only difference being the insertion of a passage of 16 bars before fig. 97.

The dates on the title page of the score require some explanation. The year 1915 in the statement about the work having been written between 1915 and 1931 refers to the fact that some passages are borrowed from earlier compositions, among others *The Island of Light* from 1915-16 (cf. **XA**). No compositional innovations can, however, be assigned to the year 1931, and this date is mentioned nowhere else in the sources. The period of revision of the text is given as 1926-37. Though the sources reveal only minor adjustments of the libretto after 1930, RL states in various other places that the text was finished between 1937 and 1939 (see e.g. sources **D** and **G2**). In the present case the word "text" apparently means not merely the libretto but the summaries and introductory notes to the opera on which he worked during the 1930s (cf. the way in which the text is dated on the title page of **A**). Another consideration is that RL probably found it opportune to "actualise" the data when he submitted representations of his opera to the Royal Theatre or the State Radio – he would have wanted them to believe that it was not quite the same work as they had previously rejected!

Prior to the studio production of the last part of the opera (from Scene 5 to the end), which was broadcast on 22 May 1940, RL reviewed the stretch of the score that was to be performed, i.e. pp. 184-259 in the manuscript plus the concert ending (pp. 8-21). These pages accordingly show countless corrections and musical adjustments. Everything is precisely and legibly added by RL in red ink with corresponding *NB* signs in the margin. The sung text of Scene 5 has at the same time been updated in accordance with the currently valid libretto **G1**. The latter included text changes that were a decade old but had not previously been written into the score. The sections of **B** that were performed also exhibit Launy Grøndahl's conductor's notes in ink, red crayon and pencil. Some of the tempi have been corrected by RL in red crayon, and metronome marks have been added in pencil, also by him. The source shows that Grøndahl and RL had discussions during rehearsal, but there is no other evidence of their collaboration.

After the performance in 1940 source **B** was retained in the radio's music library as the property of the State Radio. This was normal practice, and had to be accepted by the composer in exchange for the radio bearing the cost of copying the necessary performance material. RL moved to Ribe the same year, and there is no indication that he ever saw this score again. There are a few pencilled notes from after RL's death, presumably from the 1960s and 1970s when the manuscript passed through many hands.

C. Full score. Original version. Fair copy with later alterations

RLS 4,1. Autograph (violet ink); additions, corrections and annotations in black and violet ink, pencil and red crayon.

Title: […] *The Saga of the Antichrist* [formerly merely: *Antichrist*] / *Church Opera* / […] / *Soli, choir and orchestra* / […] / *by Rued Langgaard.* / […] / *Orchestral score.* [crossed out: *Sketch*] / *Instr. 1922-23 Fredensborg-Copenhagen.* – at top of title page a list of performances of the prelude; the page bears many traces of writing that has been crossed out and erased and is now illegible; under the present title can

gang, Koncertstykke [= *Endens Tid* (BVN 243)].
Bindtitel (i guldtryk): *ANTIKRIST | ALLEGORISK OPERA I 5 BILLEDER | AF | RUD LANGGAARD* [bindet rummer spor efter mærkat, som har været klæbet over denne oprindelige titel].

Dateringer: – første nodeside: *Instr. Paabegyndt Juni 1922*; – s. 21 (efter forspillet): *30 Juni 1922. (Fredensborg.)*; – på blad 13, pag. 1: *Komp. 1921-22 (Fredensborg og Kbhvn)*; – slutdatering s. [300]: *Instr. sluttet Februar 1923. R. L.*

Omfang: 131 nodeblade (blad 1-2 er delvis klæbet sammen; blad 109 består af 3 sammenklæbede blade), 34,2 × 26,5 cm; indlagt i løse dele i det oprindelige, røde helshirtingsbind.

Paginering: (titelside), (første nodeside), 2-21, 1 [= nodeside i senere håndskrift med påskriften *Skal ompagineres! (samt forsynes med andre Prøvetal) R. L.*], (blank side), 2 [opr. pag. 66], 67-257, (side med senere håndskrift klæbet på s. 258), [259]-[300], (side med påskrift: *Slutningen | „Hymne til Fredsfyrsten" | forefindes i Statsradiofonien*), (blank side). – I den oprindelige paginering (med violet blæk) er RL i forbindelse med en bladvending kommet til at springe fem sidetal over, således at s. 231 efterfølges af s. 237; denne (forkerte) paginering videreføres indtil sidste side med sidetallet 305. Fejlen blev rettet af RL med en tilføjet blyantspaginering, der begynder s. 232 og slutter s. 300. Den korrekte paginering anvendes her, men angives fra s. [259] i skarp parentes, da RLs blyantspaginering på denne og alle følgende sider er utydelig og stedvis overstreget eller helt udvisket; s. [279]-[293] og [298]-[300] er endvidere, i forbindelse med sekundær anvendelse af musikken, forsynet med sidetallene 22-38 med rød farvestift (på de foregående sider skimtes en lignende, udraderet paginering 1-21).

Papirtype: 30 systemer uden fabrikatangivelse; det indklæbede blad 13 og den på s. 258 påklæbede side har begge 28 systemer, det efter s. [300] indklæbede blad (blad 131) har 24 systemer; disse tilføjede blade har ingen synlige angivelser af fabrikat.

Kommentar.
Manuskriptet er den oprindelige operarenskrift fra 1922-23, som efterfølgende er blevet forsynet med en del tekstændringer, dernæst er opgivet i sin oprindelige form og benyttet som kladde og forlæg for andre værker; senere atter retableret af komponisten og til sidst efterladt med en uklar status: enten som en samling af tilfældigt bevarede dele af det første partitur eller i form af en sammenhængende, autoriseret redaktion af operaens oprindelige version med titlen *Antikristens Saga*.

Af den oprindelige renskrift mangler s. 22-63, alt andet synes at være bevaret – dog foreligger s. 64-65 i dag som **M1**. To sider med orkesterbesætning og personoversigt er endvidere klæbet sammen, og den oprindelige s. 258 er overklæbet med en side i senere håndskrift, men med samme indhold. De forsvundne 42 sider pag. 22-63 indeholdt operaens første billede (i den omarbejdede version svarende til første billede samt forspillet til andet billede). Læsningen af den oprindelige node- og sangtekst vanskeliggøres i passager af RLs senere rettelser, tilføjelser og overstregninger.

Kort efter fuldførelsen blev partituret kopieret af Karl Lahn i form af kilde **A** (i dette manuskripts oprindelige form). I **C** kan man iagttage en del tidlige tekstændringer (fx s. 95, 96, 102, 187, 198), men kun få musikalske korrektioner, blandt andet nogle mindre spring (som ses at være parallelt indført i **A** og respekteret i klaverpartituret **E**). Visse af de tidlige ændringer blev dog øjensynlig kun indført i **C**; i hvert fald henvises der i **A** på s. 178 og 179, i nu udraderede men svagt synlige blyantsnotater, til rettelser, som RL har foretaget i **C** (s. 213 og 214). En udvidelse af første billede med 65 takter, som fandt sted efter fuldførelsen af **C**, utvivlsomt i 1924, foreligger som et *Indlæg* (kilde **M2**), der må have tjent som bilag til **C**. Ingen af de tidlige ændringer, som i dag kan iagttages i **C**, synes at være indført i kilden senere end i begyndelsen af 1925. Forspillet udgør dog en undtagelse. Der kan konstateres parallelt indførte rettelser i **C**, partiturkopien **A** og stemmesættet **R1** frem til en opførelse af forspillet i marts 1926 (jfr. beskrivelsen af kilde **Q1** og **R1** nedenfor).

be faintly discerned the title *The End of the World, Concert Piece* [= *The Time of the End* (BVN 243)].
Title on binding (gilt impress): *ANTICHRIST | ALLEGORICAL OPERA IN 5 SCENES | BY | RUD LANGGAARD* [there are traces on the binding of a label formerly pasted over this original title].

Datings: – first page of music: *Instr. begun June 1922*; – p. 21 (after prelude): *30 June 1922. (Fredensborg.)*; – on fol. 13r: *Comp. 1921-22 (Fredensborg and Cphgn)*; – final dating p. [300]: *Instr. completed February 1923. R. L.*

Size: 131 leaves of music (fols. 1-2 partly pasted together; fol. 109 made up of three leaves pasted together), 34.2 × 26.5 cm; loose gatherings enclosed in original red cloth binding.

Pagination: (title page), (first page of music), 2-21, 1 [= page of music in handwriting of later date with the instruction *To be repaginated! (and supplemented with further rehearsal figures) R. L.*], (blank page), 2 [orig. pagination 66], 67-257, (page in handwriting of later date pasted on to p. 258), [259]-[300], (page with annotation: *The Conclusion | "Hymn to the Prince of Peace" | is deposited at the State Radio*), (blank page). – In the original pagination (in violet ink) RL, when turning over p. 231, has bypassed five page numbers so that the next page is numbered p. 237; this (incorrect) pagination is continued as far as the last page, numbered 305. The mistake was corrected by RL in an additional pencilled pagination beginning with p. 231 and ending with p. 300. The corrected pagination is referred to below (but from p. [259] onwards in square brackets, as the composer's pencilled pagination from here to the end is very faint and in places cancelled or effaced). Pp. [279]-[293] and [298]-[300] have also been repaginated 22-38 in red crayon in connection with a recycling of the music (on the preceding pages a similar erased pagination 1-21 can be discerned).

Paper type: 30 staves without manufacturer's name; fol. 13 (pasted in) and the page pasted on to p. 258 have 28 staves, while fol. 131 (pasted in after p. [300]) has 24; none of these inserted leaves have any visible manufacturer's name.

Commentary.
This manuscript is RL's own original fair copy of the opera from 1922-23. A number of textual changes have subsequently been introduced, after which the manuscript was abandoned in its original form and used as a draft or exemplar for other works. Later it was rehabilitated by the composer, but finally left behind with an ambiguous status: either as a collection of casually preserved fragments of the first score or as a continuous and authorised redaction of the original version of the opera under the title *The Saga of the Antichrist*.

Of the original manuscript pp. 22-63 are missing; all the rest seems to be preserved, though pp. 64-65 are now to be found in source **M1**. Two pages with lists of orchestral forces and dramatis personae are pasted together, and the original p. 258 is pasted over with a copy of the same material in later handwriting. The missing 42 pages (pp. 22-63) contained the first scene of the opera (corresponding to Scene 1 and the prelude to Scene 2 in the altered version). Some passages of the original music and words are rendered difficult to read by RL's subsequent corrections, additions and cancellations.

Shortly after completion this score was copied by Karl Lahn as source **A** (in the original form of that manuscript). In **C** a number of early verbal changes can be observed, e.g. on pp. 95, 96, 102, 187 and 198, but there are few musical corrections (among them are some minor omissions that can be seen to have been entered in parallel in **A** and are also respected in the piano score **E**). Some of the early changes were apparently only entered in **C**; at all events there are references in **A** on pp. 178 and 179, in now erased but faintly visible pencilled notes, to corrections made by RL in **C** (pp. 213 and 214 in the latter). An addition of 65 bars to Scene 1 (made after the completion of **C**, undoubtedly in 1924) is extant as an *Insertion* (source **M2**) that must have served as an appendix to **C**. None of the early changes that can be seen today in **C** would appear to postdate the beginning of 1925. An exception to this is the prelude: parallel corrections to the movement can be observed in **C**, in the fair copy **A** and in the set of parts **R1** which antedate a performance of the prelude in March 1926 (cf. description of sources **Q1** and **R1** below).

Den revision og omarbejdelse af operaen, som fandt sted i de følgende år, gik stort set uden om **C**, idet RL inddrog partiturkopien **A** og klaverpartituret **E** i dette arbejde. I sidste halvdel af 1930'erne fik RL imidlertid atter øjnene op for den oprindelige operaversion, ikke mindst de passager, som var blevet udskilt ved omarbejdelsen. Visse dele af kilde **C** blev nu taget ud og benyttet som kladde og kopieringsforlæg i forbindelse med udarbejdelsen af nye partiturer. Særligt forspillet (s. 1-22) og slutningen (s. [271]-[300] bærer præg af denne genbrug. De tre afledte værker, hvis tilblivelse alle har efterladt spor i **C**, er *Forspil til „Komedien om Enhver"* (1936), *Endens Tid* (1939-40) og *Vildstjernelys* (1946) – jfr. kilde **XF**, **XG** og **XH**. Sidstnævnte partitur rummer en ny renskrift af det meste af operaens første billede, udarbejdet med den nu forsvundne del af kilde **C** (s. 22-63) som forlæg.

I august-september 1944 foretog RL redaktionelle ændringer i partituret, således at det kom til at fremtræde som en forkortet udgave af operaens oprindelige version. Denne redaktion omfatter forspillet, men i den reviderede version, som indgår i *Endens Tid* (RL henviser hertil i en note på titelsiden af **C**). Første akt består kun af det oprindelige andet billede, som er omdøbt til *Første Billede „De Store Ord"* (kilde **C**, blad 13-44, pag. 1, 2 + 67-128). Anden akt består af tre billeder: *Babel-Opstandelsen* (s. 129-184), *Striden med den store Skøge* (s. 184-[270]) og *„Den Store Mester kommer"*. Sidstnævnte omfatter s. [271]-[278], som oprindelig blev efterfulgt *attacca* af en i 1944 komponeret *Slutningshymne* (*Hymne til Fredsfyrsten*). Partitursiderne [279]-[300] var taget ud, men i øvrigt var der i partituret kun foretaget mindre musikalske ændringer, herunder nogle spring. RL ønskede at teksten i det store og hele skulle svare til 1923-librettoen (kilde **S**), hvorfor han tilbageførte ordlyden i **C** til den oprindeligt komponerede tekst de steder, hvor han omkring 1924 havde foretaget ændringer. I store dele af partituret indskrev han ordlyden på ny, også selv om der ikke var ændringer, måske for at gøre teksten lettere at læse.

Det således omredigerede manuskript blev indleveret til Det Kongelige Teater i november 1944 under titlen *Afgrundsfyrsten*. I april 1945 fik RL partituret retur med afslag om opførelse. Manuskriptet blev forsynet med en ny titel, *Antikristens Saga*, og partituret var i det følgende års tid inddraget i vekslende planer, som afspejler sig i en række kasserede titelblade og rolleoversigter, kilde **V3-V9**, og i revisioner i teksthæftet **S**[a]. I 1946 påbegyndte RL en ny renskrift med **C** som forlæg. Til en start havde han utvivlsomt tænkt sig, at dette manuskript helt eller delvis skulle erstatte **C**, men renskriften blev afsluttet i skikkelse af en forkortet, selvstændig énaktsopera eller „Apokalyptisk Fantasi", som først fik titlen *Satans Dybder*, senere *Vildstjernelys* (BVN 314). Slutningshymnen fra 1944 blev inddraget i dette partitur (jfr. kilde **XH**).

I forbindelse med udarbejdelsen af *Vildstjernelys* havde RL fat i de oprindelige partitursider [279]-[300], som han tidligere havde fjernet fra **C**, og disse sider synes nu efterfølgende at være blevet genindsat i partituret (hvor de findes i dag) med henblik på at retablere operaens oprindelige slutning. Henvisningen s. [278] til den nu udeladte slutningshymne blev streget ud, og bemærkninger som „Herfra og ud, gælder alle Noder og al Tekst. R. L." (s. [283]) må være blevet føjet til med den hensigt, at operaens slutning skulle fremstå, som den oprindelig blev komponeret, mens alle de sekundære rettelser, som præger denne del af manuskriptet og relaterer til de før omtalte, afledte værker, skulle elimineres. Det er dog noget uklart, hvilken redaktion af værket disse sene instruktioner hører sammen med, og om kilde **C** som den foreligger i dag og er beskrevet her, reelt repræsenterer en autoriseret version af den oprindelige opera under titlen *Antikristens Saga*. En anden mulighed er, at RLs seneste instruktioner skal ses i sammenhæng med hans vekslende planer i 1945-46, som endte med tilblivelsen af *Vildstjernelys*, og at det oprindelige partiturs rolle var udspillet efter fuldførelsen af dette værk. Hvis det er tilfældet, skal kilde **C** i dag blot opfattes som en samling af bevarede manuskriptdele fra operaens oprindelige version.

The revision and alteration of the opera that occurred in the ensuing years had little or no impact on **C**, inasmuch as RL here made **A** and the piano score **E** the basis of his work. However, in the second half of the 1930s RL again became interested in the original version of the opera, not least those passages he had excised in the altered version. Some portions of source **C** were now taken out and used as drafts or copying exemplars in the production of new scores. The prelude (pp. 1-22) and conclusion (pp. [271]-[300]) are particularly clear instances of this recycling process. The three derived works whose genesis has left traces in **C** are the *Prelude to "The Comedy of Everyman"* (1936), *The Time of the End* (1939-40) and *Light of Wild Stars* (1946) – see further sources **XF**, **XG** and **XH**. The last-mentioned score includes a new fair copy of the greater part of Scene 1 of the opera for which the now lost part of source **C** (pp. 22-63) served as exemplar.

In August-September 1944 RL made editorial changes in this score whereby it assumed the character of an abbreviated redaction of the original version of the opera. Part and parcel of this redaction was the prelude, though here in its revised version as found in *The Time of the End* (RL states this in an annotation on the title page of **C**). The first act comprises only the original Scene 2, which has been renamed *First Scene "The Big Words"* (source **C**, fols. 13-44, pp. 1, 2 + 67-128). The second act comprises three scenes: *The Uprising of Babel* (pp. 129-184), *The Dispute with the Great Whore* (pp. 184-[270]) and *"The Great Master Cometh"*. The last-mentioned scene is on pp. [271]-[278], which was originally followed *attacca* by a *Final Hymn* (*Hymn to the Prince of Peace*) composed in 1944. The pages numbered [279]-[300] were taken out of the score but only minor musical changes, among them some omissions, were effectuated in it. RL wished the text by and large to correspond to the libretto of 1923 (source **S**), and in **C** he consequently restored the originally composed text in places where he had changed it in or around 1924. In large parts of the score he reentered the words even if they had not been changed, perhaps to make the text easier to read.

The manuscript, now displaying this abbreviated redaction, was submitted to the Royal Theatre in November 1944 under the title *The Prince of the Abyss*. In April 1945 it was returned to RL when the theatre declined to perform it. It was now supplied with a new title, *The Saga of the Antichrist*, and in the course of the following year it played a part in the formulation of various plans, as can be seen from a series of rejected title pages and lists of dramatis personae (sources **V3-V9**) and from revisions in the libretto booklet **S**[a]. In 1946 RL began a new fair copy based on **C**. At the outset he had doubtless intended that this manuscript should replace **C** in whole or in part, but it ended up as a shortened, independent one-act opera (or *Apocalyptic Fantasy*), first entitled *The Depths of Satan* and later *Light of Wild Stars* (BVN 314). The concluding hymn from 1944 was incorporated in this score (cf. source **XH**).

While working on *Light of Wild Stars*, RL returned to pp. [279]-[300] of the original score. He had formerly removed these from **C**, and they seem now to have been reinserted in the score – where they remain at the present day – with a view to restoring the original conclusion of the opera. The reference on p. [278] to the omitted concluding hymn was now struck out, and remarks such as *All music and text valid from here to the end. R. L.* (p. [283]) must have been added with the intention that the end of the opera should (re)appear as originally composed, while all the secondary corrections characteristic of this part of the manuscript and related to the above-mentioned derivative works were to be eliminated. However, it is not quite clear to which redaction of the work these late instructions belong, or whether source **C** as it now exists and is described here truly represents an authorised version of the original opera entitled *The Saga of the Antichrist*. The possibility remains that these instructions have to do with RL's various schemes conceived in 1945-46, culminating in the production of *Light of Wild Stars*, and that the original score played no further role after the completion of that work. If so, source **C** in its preserved form should only be looked upon as a collection of surviving elements from the original version of the opera.

D. Klaverpartitur. Omarbejdet version. Afskrift med autografe bidrag

RLS 3,1. Afskrift ved CL; de første 20 takter dog i autograf. Blæk. Autografe rettelser og tilføjelser med blæk og blyant; tilføjelser og korrektioner indført af en nodeskriver med lys rød stift s. 137-189; desuden blyantstilføjelser i fremmed håndskrift.

Titel: Titelblad mangler. Bindtitel (mærkat med påskrift i autograf): *„Sidste Tider" | Bibelopera | af | Rued Langgaard | Klaverudtog* (mærkaten er klæbet oven på en ældre mærkat, hvis påskrift med titlerne *Antikrist* og *Drabets Kirkeøde* kan skimtes).

Titel på forsatsens side 2: *Drabets Kirkeøde* (skrevet oven i titlen *Modkrist*)

Overskrifttitel (første nodeside): *Drabets Kirkeøde* (skrevet oven i titlen *Modkrist*, der med blyant er rettet til *Antikrist*; disse titler er alle skrevet på et nodepapirudsnit, som er klæbet oven på en tidligere overskriftstitel: *Cremàtio (Antikrist)*).

Slutdateret af RL og CL: *Komponeret i Fredensborg* [tilføjet: *Tekst og Musik*] *og Kjøbenhavn. 1921-22. Renskrevet færdig af Constance Langgaard. August 1929. Liselund. Møen. Teksten omarbeidet til samme Musik, 1929-1939!*

Omfang: 103 nodeblade, 26,5 × 33,7 cm; flere blade med påklæbede udsnit; indbundet i rødt helshirtingsbind med for- og bagsats.

Paginering: (forsats = 1 blad, beskrevet verso), (første nodeside), 2-205 [visse sidetal helt eller delvis bortskåret ved indbinding], (bagsats = 1 blad).

Papirtype: *Wilhelm Hansen* (bomærke) *Nr. 3 F. 12* (12 systemer).

Indhold. Kilden omfatter hele operaen inklusive forspillets koncertslutning. Dog mangler enkelte takter; det gælder den ekstra takt mellem t. 11 og 12, som findes i forspillet i kilde **B**, samt forspillets t. 229 og 2. akt t. 327 (begge takter med generalpause). Endvidere mangler 1. akt t. 427-428, 2. akt t. 937 samt koncertslutningens begyndelse, t. 938-954a. En gentagelse i forspillet til første billede, t. 60-61, som er overstreget i kilde **A**, er medtaget her.

Påskrift på forsatsens side 2: *Orkesterpartituret og Orkestermateriale forefindes i Statsradiofoniens Nodearkiv.* – Bagsatsens side 1 rummer påklæbet avisudklip med 15 linjers tekst forsynet med RLs kildeangivelse: *Axel Heidamm* [sic]:*„Lyse Margrethe"* [i.e. slutningen af roman fra 1909 af Axel Heidam, pseudonym for Axel Albert Nielsen, 1864-1941].

Kommentar.

CLs afskrift ser ved første øjekast ud som om, den er blevet til i én kontinuerlig arbejdsgang, men det er ikke tilfældet; afskriften er blevet til i flere etaper, sådan som det fremgår af følgende redegørelse, baseret på kildematerialets udsagn.

Manuskriptet må være anlagt i 1928. De første sider er skrevet af RL, men fra forspillets t. 21 tager CL over. En del af forspillets koncertslutning (s. 8) er dog først skrevet med blyant af RL og dernæst trukket op med blæk af CL. Som forlæg for afskriften havde CL det tilrettede klaverpartitur **E** og som supplement dels nogle bilag, RL havde udarbejdet til formålet (**J1**, **J2**), dels sangstemmen i partituret **A**, som dog kun synes anvendt i begrænset omfang. Som forlæg for tekstindskrivningen benyttede CL en kilde indeholdende librettoens version 1928, dvs. formodentlig svarende til en af de fragmentarisk bevarede tekstkilder **H1** og **H2**. Da CL nåede til side 113 (2. akt t. 225) indstillede hun arbejdet, hvilket må være sket i februar 1929 og i sammenhæng med, at RL på daværende tidspunkt indledte en revision af operaen. Revisionen omfattede først en ny tekst til tredje billede og en nykomponeret udvidelse af dette (fra cfr. 49 og ud). Denne revision blev indføjet i **D** i form af et indlæg, udfærdiget af CL med RLs kladde **J3** som forlæg for klaversatsen og partituret **A** som forlæg for sangstemme og tekst. De 15 ændrede og nye sider blev indskudt i **D** som s. 89-103, og de allerede kopierede sider 90-113 blev følgelig, som det ses i kilden, ompagineret 104-127. I forlængelse af revisionen af tredje billede gennemførte RL så en omfattende revision af resten af operaens tekst og sangstemmer. Ændringerne blev indført af RL i partituret (**A**) på et tidspunkt i foråret 1929. Den del af **D**, der forelå (indtil s. 127), blev efterfølgende ført ajour af CL i overensstemmelse med **A**. Uaktuelle ord og noder blev omhyggeligt udraderet, og den gældende tekst og musik blev indføjet. Som forlæg hvad angår sang-

D. Piano score. Altered version. Transcript with autograph contributions

RLS 3,1. Copied by CL except for the first 20 bars in RL's hand. Ink. Autograph corrections and additions in ink and pencil; additions and corrections in light red crayon by a copyist pp. 137-189; also pencilled additions in an unknown hand.

No title page. Volume title (label with autograph inscription): *"The Last Days" | Bible Opera | by | Rued Langgaard | Piano reduction* (the label is pasted over an older label on which the titles *Antichrist* and *The Church's Killing Wasteland* can be made out).

Title on verso of front end-paper: *The Church's Killing Wasteland* (superimposed on the title *Counter-Christ*).

Title at top of first page of music: *The Church's Killing Wasteland* (superimposed on the title *Counter-Christ*, which has been corrected in pencil to *Antichrist*; all these titles are written on a manuscript paper cut-out pasted over an earlier title: *Cremàtio (Antichrist)*).

Final dating by RL and CL: *Composed in Fredensborg* [addition: *Text and music*] *and Copenhagen. 1921-22. Fair copy completed by Constance Langgaard. August 1929. Liselund. Møen. Text revised to the same music, 1929-1939!*

Size: 103 leaves of music, 26.5 × 33.7 cm; cut-outs pasted on to several leaves; red cloth binding with end-papers front and back.

Pagination: (end-paper = 1 leaf, writing on the verso), (first page of music), 2-205 [some page numbers wholly or partly trimmed away during binding], (end-paper = 1 leaf).

Paper type: *Wilhelm Hansen* (logo) *Nr. 3 F. 12* (12 staves).

Contents: This source comprises the whole opera including the concert conclusion to the prelude. A few bars are wanting; this applies to the extra bar between bb. 11 and 12 found in the prelude in source **B**, as well as b. 229 in the prelude and b. 327 in Act 2 (both of these bars consist of a general pause). Also wanting are Act 1 bb. 427-428, Act 2 b. 937, and the beginning of the "concert ending", bb. 938-954a. A repetition in the prelude to Scene 1 (bb. 60-61, struck out in source **A**) is included here.

Annotation on the verso of the front end-paper: *The orchestral score and parts are in the State Radio music library.* On the recto of the back end-paper is pasted a newspaper cutting with a text 15 lines long and the following source attribution by RL: *Axel Heidamm* [sic]: *"Lyse Margrethe"* [i.e. the end of a novel of that name from 1909 by Axel Heidam, pseudonym for Axel Albert Nielsen, 1864-1941].

Commentary.

At first sight CL's copy appears to have been written in one continuous process, but this is not in fact the case. As will appear from what follows, the sources reveal that the manuscript was produced in several phases.

Work must have begun in 1928. The first pages are written by RL, but from b. 21 in the prelude CL takes over. Part of the concert conclusion to the prelude (p. 8) was first written in pencil by RL and then inked in by CL. Her exemplar was the adjusted piano score **E** (supplemented by the appendices **J1** and **J2**, produced by RL for the purpose) together with the vocal line in score **A**, which however seems only to have been used to a limited extent. When entering the text CL followed a source with the 1928 version of the libretto, i.e. probably corresponding to one of the fragmentarily preserved text sources **H1** and **H2**. When she reached p. 113 (Act 2 b. 225) she broke off. This must have happened in February 1929, which was the point in time when RL commenced a revision of the opera, first writing a new text for Scene 3 and composing a new addition to the music (from fig. 49 to the end). These changes were entered in **D** in the form of an interpolation written by CL, with RL's draft **J3** as exemplar for the piano setting and the score **A** as exemplar for the voice part and text. The 15 new pages with changes were interpolated in **D** as pp. 89-103; pp. 90-113, which had already been copied, were therefore – as is visible in the manuscript – repaginated 104-127. After this revision of Scene 3 RL undertook an extensive revision of the text and vocal parts of the rest of the opera. He entered the changes in the score (**A**) at some time during the spring of 1929. The part of **D** that already existed (up to p. 127) was subsequently updated by CL to conform with **A**. Words and notes now superfluous were carefully erased and the valid text and

tekstens ordlyd og tegnsætning, brugte CL en tekstkilde, som ikke kendes i dag (og som i stemma II s. 100 betegnes **Z**). Derpå fortsatte hun arbejdet med klaverpartituret fra s. 127 (femte billede t. 226), indtil hun i august 1929 nåede slutningen. Hendes primære forlæg i denne sidste fase var **E**, som RL havde ajourført i overensstemmelse med den seneste tekstversion, sandsynligvis for at lette CLs arbejde med færdiggørelsen af klaverpartituret.

CLs nodetekst omfatter visse fortegn, marcatoangivelser, tempobetegnelser og regibemærkninger, som ikke findes i forlæggene, og som ikke kan være kommet til på hendes egen foranledning. Manuskriptets noget komplicerede tilblivelseshistorie forudsætter i realiteten, at RL har været direkte involveret i tilblivelsesprocessen, selv om CL har ført pennen. Dette samarbejde bekræftes konkret af svage spor efter ord, noder og tegn, som først er skrevet med blyant, dernæst trukket op af CL med blæk, hvorefter blyantsskriften er udraderet. Sådanne spor kan iagttages i kilden en halv snes steder, og på s. 44 (1. akt, t. 217) samt s. 124-125 (2. akt, t. 211-214) kan RLs håndskrift direkte påvises. Man må konkludere, at **D** er blevet til under RLs løbende instruktion og opsyn.

Efter tilblivelsen af **D** foretog RL nogle justeringer i librettoen, de fleste utvivlsomt i 1930. Nogle af ændringerne blev straks ført ind i **D** af CL (og måske RL) som rettelser i tekst og til dels også i sangstemmer. Tilsvarende rettelser blev foretaget i **B** (jfr. beskrivelsen af denne kilde ovenfor). Andre tekstforandringer blev fra første færd kun indlemmet i det maskinskrevne teksthæfte **G3** (1931/32) og i efterfølgerne **G2** og **G1**, der kom til i løbet af 1930'rne. De tekstlige ændringer, der her var tale om, blev efterhånden, men øjensynlig uden nogen plan, overført til **D** af RL selv i form af tekstrettelser med eller uden ledsagende musikalske korrektioner. Komponistens håndskrift ses eksempelvis s. 13, 16, 22-23 og 71; på s. 75-76 har han ajourført teksten med violet blæk, idet han har tilføjet citationstegn omkring flere af ordene (mens CLs citationstegn omkring udtrykket „Storheds Nat" s. 97 er blevet udraderet). Andre citationstegn, som er tilføjet med blyant og betegner en ajourføring af teksten i forhold til tekstvarianter i **B**, kan ikke nærmere tidsfæstes eller håndskriftsmæssigt identificeres. De kan meget vel være kommet til efter RLs tid. RLs seneste rettelser fra 1930'rne omfatter titelændringer på andet, tredje og fjerde billede; der er dog intet, som umiddelbart kan forbindes med årstallet 1939 i kildens slutdatering: „Teksten omarbeidet til samme Musik, 1929-1939!" (jfr. kommentaren til kilde **B**).

Forud for en opførelse af slutningen af operaen i Statsradiofonien i 1940 gennemgik RL partituret (**B**) og ajourførte og korrigerede tekst og musik i femte og sjette billede. Som grundlag for tekstrevisionen benyttede han teksthæftet **G1**. Korrektionerne i sangstemmerne (der kun vedrører femte billede) blev efterfølgende overført til klaverpartituret, der jo skulle anvendes til indstuderingsbrug for sangere og kor; dette arbejde blev overladt til en af radioens nodeskrivere, hvis røde stift ses s. 137-189. RL har ikke siden hen slettet eller korrigeret disse tilføjelser. Der er tale om visse signifikante ændringer i librettoen, som gik helt tilbage til 1929-1930, men som altså først nu blev ført ind i nodematerialet.

Kilde **D** rummer forskellige blyantsnotater, hvoraf nogle kan henføres til repetitøren i 1940, mens andre med sikkerhed er fra 1960'erne eller 70'erne. Blyantsrettelserne i korsatsen s. 203-204 er derimod indføjet af RL, utvivlsomt efter at han i 1940 havde modtaget manuskriptet retur fra Statsradiofonien. De seneste autografrettelser i kilden er blækrettelserne s. 29-57, som stammer fra en revision af første billedes tekst og musik, RL gennemførte så sent som omkring 1950. Tidsfæstelsen er baseret på skriftsmæssige indicier. Tekstrettelserne blev samtidig ført ind i et eksemplar af librettoen, kilde **F**.

E. Klaverpartitur. Oprindelig version, til dels omarbejdet. Autograf

RLS 4,2. Autograf. Blæk; utallige rettelser og tilføjelser i blyant, blæk og farvestift; enkelte steder sangtekst i CLs håndskrift.

Titel: […] *Antikrist (Fortabelsen.) | Et moderne Mysterium | Opera i fem* [rettet til: 6] *Billeder | (2 Akter) | af Rud Immanuel Langgaard. | Klaverudtog af Komponisten. | 1924. Sluttet 5 December.*

Titel på forsatsens side 1: *Antikrist | Iste Version | Klaverudtog* (forsat-

music added. As exemplar for the wording and punctuation of the sung text CL used a now lost textual source (**Z** in stemma II on p. 100). Then she continued the piano score from p. 127 (Scene 5 b. 226) until she reached the end in August 1929. Her primary exemplar in this last phase was **E**, which RL had updated with the most recent text version, probably to facilitate his wife's work on the piano score.

CL's copy includes certain accidentals, marcato markings, tempi and stage directions that are not present in the exemplars and cannot have been introduced on her own initiative. The rather complicated process whereby this manuscript came into existence presupposes in fact that RL was directly involved in its production, although it was CL who held the pen. There are faint traces of collaboration between them in words, notes and signs that have been entered in pencil in the first instance and then inked in by CL, after which the pencil marks have been rubbed out. Such traces are visible at some ten places in the source, and RL's hand can be unequivocally identified on p. 44 (Act 1 b. 217) and on pp. 124-125 (Act 2 bb. 211-214). The implication is that **D** was written under the ongoing instruction and supervision of RL.

After the completion of **D** adjustments to the libretto were made by RL, most of them undoubtedly in 1930. Some were at once entered in **D** by CL (and perhaps also RL) as corrections to the text and vocal lines. Corresponding corrections were entered in **B** (cf. the description above). Other alterations to the text were from the outset only included in the typewritten text booklet **G3** (1931 or 1932) and its derivatives **G2** and **G1** (produced in the course of the 1930s). This last-mentioned series of textual changes was gradually, albeit apparently unsystematically, transferred to **D** by RL himself (sometimes with, but sometimes without, accompanying musical corrections). The composer's hand is seen, for example, on pp. 13, 16, 22-23 and 71; on pp. 75-76 he has updated the text in violet ink, adding quotation marks around several of the words (while on p. 97 CL's quotation marks around the expression *Storheds Nat* have been erased). Other quotation marks added in pencil in **D** but wanting in **B** cannot be chronologically fixed or palaeographically identified. They may very well postdate RL's death. His latest corrections from the 1930s comprise title changes to Scenes 2, 3 and 4; nothing can, however, be immediately associated with the year 1939 named in the final dating of source **D**: *Text revised to the same music, 1929-1939!* (cf. commentary to source **B**).

Prior to the 1940 radio performance of the latter part of the opera RL went through the full score (**B**) and updated or corrected both text and music for Scenes 5 and 6, using the booklet **G1** for the text. The corrections to the voice parts (only affecting Scene 5) were transferred to the piano score, which of course was to be used for rehearsals with the soloists and choir; this task was left to one of the radio's copyists, whose red crayon is seen on pp. 137-189. RL never touched these additions later. They include some significant changes to the libretto that went all the way back to 1929-30 but only now found their way into the music manuscripts.

Source **D** displays various pencilled notes, some of which are due to the repetiteur in 1940 while others doubtless are from the 1960s or 1970s. The pencilled corrections in the chorus (pp. 203-204) are, however, in RL's hand and were surely entered by him after the radio had returned the manuscript to him in 1940. The latest autograph corrections in the source are those in pencil on pp. 29-57, deriving from a revision of the text and music of Scene 1 which on the basis of details in the handwriting can be linked with RL's review of this material as late as *c*1950. The text corrections were simultaneously entered in a copy of the libretto, source **F**.

E. Piano score. Original version, partly altered. Autograph

RLS 4,2. Autograph. Ink; countless corrections and additions in pencil, ink and crayon; vocal text in CL's hand in a few places.

Title: […] *Antichrist (Perdition.) | A Modern Mystery | Opera in Five* [altered to: 6] *Scenes | (Two Acts) | by Rud Immanuel Langgaard. | Piano reduction by the composer. | 1924. Completed 5 December.*

Title on recto of front end-paper: *Antichrist | First version | Piano re-*

sen har tjent som omslag for et andet manuskript og er i den forbindelse på side 2 blevet forsynet med en operaen uvedkommende påskrift).

Påskrifter for oven på titelsiden: (overstreget:) *Iste Version. Klaverudtog, ikke gyldig! Kun Klaverudtog af Version 3 er gyldig!*; (tilføjet med rød stift:) *Klaverudtog til „Endens Tid" fra Side 104.*

Slutdateret og signeret s. 121: *Rud Langgaard. 5 Dec 1924. Kjøbenhavn Komponeret 1921-22.*

Omfang: 1 blad (forsats) + 56 nodeblade + 1 blad (friblad) + 1 blad (bagsats), i alt 59 blade, 33,6 × 26,6 cm; nodeblad 5 består af to sammenklæbede blade; mange blade rummer påklæbede udsnit; manuskriptet er blevet hæftet i forbindelse med indbinding, 2 blade er løst indlagt; bindet mangler.

Paginering: (forsats: 2 beskrevne sider), (titelside), (oversigt over *Personerne*), 1-43, 47, 48, (1 side), (blank side), (1 side = kilde **J2** [s. 2]), 59-86, 89-121, (side med skitse til symfoni nr. 8, dat. *22 Juli 29. Liselund*).

Papirtype: *Wilhelm Hansen* (bomærke) *Nr. 5. F. 16* (16 systemer); et indlagt ark (nodeblad 24-25) er dog *B. & H. Nr. 1* (12 systemer).

Kommentar.

RLs oprindelige klaverpartitur til operaen har igennem en årrække og med skiftende formål været genstand for revision og omredigering og er blevet forsynet med et stort antal tilføjelser og rettelser, således at det i dag har en kladdeagtig fremtoning. Manuskriptet er ukomplet, hvad enten det betragtes som repræsentant for værkets oprindelige eller omarbejdede version.

Af klaverpartiturets oprindelige 121 nodesider er de 16 forsvundet. Det bevarede omfatter: s. 1-7 (forspil), s. 8-29 (ompag. 15-36), s. 31-37 (ompag. 8-14), s. 40 (delvis overklæbet og ompag. 37), 41-46 (ompag. 38-43), 47, 59-86, 89-121. Indholdet følger i alt væsentligt, i det omfang det kan erkendes, partituret kilde **C**, dog har RL i **E** (nuværende s. 29-31) medtaget en indskudt passage på omkring 65 takter, som blev føjet til første billedes sangdialog, efter at **C** var fuldført (hele indskuddet foreligger i partiturform som kilde **M2**; nogle få takter er også bevaret i kilde **A**). Tidlige spring, som findes indført parallelt i **C** og **A**, er respekteret ved udarbejdelsen af **E**.

De utallige rettelser i kilde **E** vidner om RLs arbejde med operaen fra 1924 og indtil 1929. Kildens oprindelige sangtekst er næsten fuldstændig overstreget. Nye tekstforslag er føjet til og gammel tekst er streget over i flere omgange og i vekslende udstrækning, således at der stedvis kan iagttages op til fem tekstlag. Da der stort set ikke foreligger nogen teksthæfter med operaens libretto fra perioden 1924-29, er **E** den centrale kilde til belysning af RLs arbejde med operateksten i denne periode. Dog kan man ikke ud fra denne kilde alene afgøre, hvilke ord, der er samtidige med hvilke og dermed foretage en holdbar afgrænsning af de enkelte revisionsfaser. Den omarbejdede versions første libretto fra 1928 fremstår imidlertid nogenlunde tydelig i kilden. Denne tekst er ført ind med blæk af RL (i prologen og enkelte andre steder med blyant); nogle lakuner er dog udfyldt af CL, sandsynligvis med støtte i et teksthæfte, svarende til enten **H1** eller **H2** (hvoraf kun fragmenter eksisterer). Som følge af den senere foretagne tekstrevision i **A** og **D**, fremstår librettoens version 1928 i dag i sin mest tilgængelige og komplette form i **E**.

I forbindelse med den første fase af operaomarbejdelsen i 1928 blev manuskriptet omredigeret og vokalstemmerne rettet. Det er sandsynligt, at omarbejdelsesarbejdet blev udført af RL med dette manuskript som udgangspunkt; senere kom det til at tjene som forlæg for CL ved udfærdigelsen af et nyt klaverpartitur (kilde **D**). En del af de oprindelige manuskriptblade blev taget ud i denne sammenhæng (og er siden forsvundet), mens andre blev bevaret, selv om deres indhold ikke kom med i den omarbejdede version. Ingen af de nykomponerede afsnit er med i denne kilde; et indlagt 'nyt' ark (nodeblad 24-25) rummer således kun stof fra den oprindelige version.

Den omfattende revision af librettoen, som RL dernæst foretog i foråret 1929, gik i første omgang uden om kilde **E**, idet RL benyttede **A** som genstand for bearbejdelsen. CL var ikke blevet færdig med afskriften **D** af klaverpartituret, før RL påbegyndte sin 1929-revision, og da hun efter denne revision fortsatte arbejdet med **D** fra 2. akt t. 226, havde RL til orientering for afskriveren ajourført **E** fra dette

duction (this end-paper has also been used as a cover for another manuscript and the verso therefore includes wording irrelevant to the opera).

At top of title page: (struck out:) *First version. Piano reduction, not valid! Only the piano reduction of version 3 is valid!*; (added with red crayon:) *Piano reduction for "The Time of the End" from page 104.*

Final dating and signature p. 121: *Rud Langgaard. 5 Dec 1924. Copenhagen. Composed 1921-22.*

Size: 1 leaf (end-paper) + 56 leaves of music + 1 leaf (flyleaf) + 1 leaf (end-paper), 59 leaves in all, 33.6 × 26.6 cm; the fifth leaf of music has been pasted together from two different leaves; cut-outs pasted on to many leaves; the manuscript has been sewn for binding, but two leaves are not sewn, and the actual binding is missing.

Pagination: (front end-paper with writing on both sides), (title page), (list of roles), 1-43, 47, 48, (1 page), (blank page), (1 page = source **J2** [p. 2]), 59-86, 89-121, (page with sketch for Symphony no. 8, dated *22 July 29. Liselund*).

Paper type: *Wilhelm Hansen* (logo) *Nr. 5. F. 16* (16 staves); one loose bifolio (music leaves 24-25) is *B. & H. Nr. 1* (12 staves).

Commentary.

RL's original piano score of the opera. The manuscript has undergone revision and reediting over a period of years and for varying purposes, and the large quantity of additions and corrections have bestowed on it the appearance of a draft. It is incomplete, irrespective of whether it is considered as a representation of the original or the altered version of the work.

Sixteen of what were once 121 pages of music have disappeared. The preserved pages are: pp. 1-7 (prelude), pp. 8-29 (repaginated 15-36), pp. 31-37 (repaginated 8-14), p. 40 (partly pasted over and repaginated 37), pp. 41-46 (repaginated 38-43), and pp. 47, 59-86, 89-121. As far as can be seen the contents follow the score **C**, though here in **E** (on the present pp. 29-31) RL has incorporated an interpolation some 65 bars long that was added to the sung dialogue of Scene 1 after the completion of **C** (a score of the whole interpolation is found in source **M2**; a few bars are also preserved in source **A**). Early deletions entered in parallel in **C** and **A** were also effectuated in **E**.

The countless corrections in source **E** reflect RL's work on the opera between 1924 and 1929. The original sung text is almost wholly crossed out. New formulations are added and old text deleted more than once and to varying degrees, so that in places as many as five layers of text can be seen. Since libretto booklets are more or less non-existent for the period 1924-29, **E** is our principal source of information about the composer's work on the opera text in these years. Nevertheless, this source alone does not permit us to determine which words are contemporary with which, or to arrive at a secure definition of the various phases of revision. The first libretto of the altered version from 1928 can, however, be more or less clearly recognised in **E**. This text has been entered by RL in ink (in the prologue and a few other places in pencil); some lacunae have been filled by CL, probably from a text booklet corresponding to either **H1** or **H2**, of which we only have fragments. As a consequence of the later revision of the text in **A** and **D**, the 1928 version of the libretto exists today in its most accessible and complete form in **E**.

The first phase of the alteration process in 1928 gave rise to editorial changes in the manuscript, including corrections to the voice parts. It is probable that this source was used by RL as the basic manuscript during the alteration process, and later it served as CL's exemplar when she wrote a new piano score (source **D**). Some of the original leaves were removed at this time (and have since disappeared), while others were retained even though their content was expunged from the altered version. None of the newly composed music is included in this source; the inserted "new" bifolio (music leaves 24-25) only has material from the original version.

The extensive revision of the libretto which RL carried out immediately afterwards (spring 1929) did not at first affect source **E** because here he used **A** as his working draft. CL had not yet finished the **D** copy of the piano score when RL began his 1929 revision, and when she continued writing **D** after that revision (from Act 2 b. 226) RL assisted her by updating **E** from this point. Accordingly pp. 71-73

punkt. Derfor er kildens s. 71-73 og 78-104 som det eneste revideret af RL (med blyant) i overensstemmelse med librettoen af 1929. – Kilde **E** har tillige tjent som forlæg ved udarbejdelsen af klaverpartituret til *Endens Tid* (jfr. kilde **XG**).

ANDRE KILDER TIL OPERAENS OMARBEJDEDE VERSION

LIBRETTI

F. Maskinskrevet afskrift, tredje stadium med rettelser
RLS 8,1. Afskrift på skrivemaskine. Autografe rettelser og tilføjelser med blæk (sort, rødt, violet) samt blyant og farvestift.
Titelblad mangler. Udateret.
25 blade, 28,5 × 20 cm; 25 beskrevne sider, folieret: (*Personer*), (8 blade med *Oversigt Nr. 1*-[*Oversigt*] *Nr. 8*), (*Indledning*), (*Prolog*), 10-23; på s. 23 findes en påklæbning; forsynet med plastomslag og hæftet med hæfteklammer.

Kommentar.
Originaleksemplar af afskriften (**G1a** og **G1b** er gennemslagskopier af samme afskrift). Afskriften må antagelig være udfærdiget 1937 eller 1938. De otte oversigter er en slags forord eller resuméer af operaens forløb og idé. Oversigt nr. 8 er en tilføjelse her. Tekstrettelserne angår primært de indledende dele; i selve librettoen er første billede forsynet med væsentlige ændringer, som efter skriften at dømme er føjet ind omkring 1950. Disse ændringer er med få afvigelser også indført i klaverpartituret kilde **D**. Kildens oprindelige, maskinskrevne titel, som står flere steder, var *Krematio*, der efterfølgende er blevet rettet til *Kremàsco*, *Antikrist* og senest til *Fortabelsen* (et enkelt sted ses også stavemåden *Crematio*).

G1. Maskinskrevet afskrift, tredje stadium
a) RLS 8,2 **b**) RLS 8,3
Gennemslagskopier svarende til afskriften **F**. Enkelte autografe rettelser med blæk, blyant og farvestift.
Titelblad mangler. Udateret.
Begge eksemplarer: 24 blade, 28,5 × 20 cm; indhold og paginering som **F**, dog uden oversigt nr. 8; sammenhæftet.

Kommentar.
De få rettelser i de to eksemplarer er delvis sammenfaldende. Der er ingen rettelser i sangtekstens ordlyd. Den oprindelige, maskinskrevne titel *Krematio* er her rettet til *Antikrist* og senest til *Fortabelsen*.

G2. Maskinskrevet afskrift, andet stadium
RLS 8,4. Afskrift på skrivemaskine suppleret med blade i autograf. Autografe rettelser med blæk, blyant og farvestift.
Titel: […] *Antikrist* [tidligere: *Crematio*] / *(Réverbèr') / Kirke-Opera / efter Luca Signorelli's Dommedagsfreskomaleri i Orvieto / af / Rued Langgaard. / Resumé. / Tekst.* [overstreget: *1938*] *afsluttet 1937* / […] / [overstreget: *Udarb. 1926-37*.]
25 blade, 28,5 × ca. 23,5 cm; 25 beskrevne sider, folieret: (titelside), (*Personer*), (7 blade med *Oversigt Nr. 1-7*), (side med *Indledning*), (*Prolog*), 8-21; titelsiden forsynet med to påklæbede udsnit; sammenhæftet.

Kommentar.
Blad 1 og 3-10, som rummer titel, oversigt nr. 1-7 samt indledning, er i autograf. Kilden har, med RLs rettelser, tjent som forlæg for afskriften **G1**/**F**, hvad bl.a. titelsidens instruktion til afskrivningsbureauet vidner om. For oven på titelsiden findes påtegningen: „NB Kun dette Exemplar gælder.", et notat man må formode har mistet sin aktualitet efter tilkomsten af afskriften. I indledning og oversigter betegnes operaen *Kremátio*. Blandt rettelserne i selve librettoen bemærker man ændring af titlen på andet, tredje og fjerde billede, en del rettelser i sjette billedes tekst og regianvisninger, men i øvrigt stort set kun tegnsætningsrettelser.

and 78-104 are the only parts of this source revised by RL (in pencil) to bring them into conformity with the libretto of 1929. – Source **E** also served as exemplar for the piano score of *The Time of the End* (cf. source **XG**).

OTHER SOURCES FOR THE ALTERED VERSION OF THE OPERA

LIBRETTI

F. Typewritten transcript, third stage with corrections
RLS 8,1. Typewritten copy. Autograph corrections and additions in ink (black, red, violet) and in pencil and crayon.
Title page wanting. Undated.
25 leaves, 28.5 × 20 cm; 25 typed pages, foliated as follows: (*Roles*), (eight leaves with *Surveys nos. 1-8*), (*Introduction*), (*Prologue*), 10-23; patch pasted on to last page; preserved in a plastic cover and stapled together.

Commentary.
Top copy of the transcript (**G1a** and **G1b** are carbon copies of the same typed original). Presumably from 1937 or 1938. The eight pages before the introduction are, as it were, prefaces or summaries of the plot and idea of the opera. Survey no. 8 is an addition here. The text corrections mainly affect the introductory parts; in the libretto as such Scene 1 has undergone important changes that judging by the handwriting must have been introduced around 1950. With few deviations these changes are also entered in the piano score **D**. The original typewritten title of **F**, occurring in several places, was *Krematio*, subsequently altered to *Kremàsco*, *Antichrist* and – most recently – *Perdition* (the spelling *Crematio* is also found once).

G1. Typewritten transcript, third stage
a) RLS 8,2 **b**) RLS 8,3
Carbon copies of **F**. A few autograph corrections in ink, pencil and crayon.
No title pages. Undated.
Both copies have 24 leaves, 28.5 × 20 cm; content and pagination as in **F**, but without survey no. 8; stapled together.

Commentary.
The few corrections in these two copies are partly identical. There are no corrections to the sung text. The original typewritten title *Krematio* has been altered here to *Antichrist* and again later to *Perdition*.

G2. Typewritten transcript, second stage
RLS 8,4. Typewritten copy with additional autograph pages. Autograph corrections in ink, pencil and crayon.
Title: […] *Antichrist* [formerly: *Crematio*] / *(Réverbèr') / Church Opera / after Luca Signorelli's Doomsday Fresco Painting in Orvieto / by / Rued Langgaard. / Summery. / Text.* [struck out: *1938*] *completed 1937* / […] / [struck out: *Compiled 1926-37*.]
25 leaves, 28.5 × *c*23.5 cm; 25 typed and handwritten pages, foliated as follows: (title page), (*Roles*), (seven leaves with *Surveys nos. 1-7*), (page with *Introduction*), (*Prologue*), 8-21; two cut-outs pasted on to the title page; stapled together.

Commentary.
Fols. 1 and 3-10 with the title, the seven surveys and the introduction are all in RL's handwriting. With his corrections this source served as exemplar for the transcript **G1**/**F**, as is confirmed *inter alia* by instructions to the typing bureau on the title page. At the top of the latter there is the annotation: *NB Only this copy is valid*. This comment must be assumed to have lost its relevance once the transcript had been produced. In the introduction and surveys the opera is called *Kremátio*. Corrections in the libretto itself include title changes to Scenes 2, 3 and 4 and a number of corrections to the text and stage directions in Scene 6, but otherwise virtually nothing except punctuation adjustments.

G3. Maskinskrevet afskrift, første stadium
a) RLS 8,5 **b**) RLS 8,6 **c**) RLS 8,7
Tre eksemplarer af samme afskrift på skrivemaskine (**a** er originaleksemplaret, **b** og **c** er gennemslagskopier). Autografe rettelser med blæk og blyant.
Titel (enslydende): *Kremátio | (Réverbèr') | Kirke-Opera | af | Rued Langgaard. | Teksten.* Udateret.
Alle tre eksemplarer: 17 blade, 29,0 × 22,0 cm; 17 beskrevne sider, folieret: (titelside), (*Personer*), (*Prolog*), 8-21; sammenhæftet.

Kommentar.
Afskriftteksten har såvel **G4** som **G5** som forudsætning, men forlægget kendes ikke. Afskriften forelå i hvert fald i begyndelsen af 1932. Sider pag. 1-7 mangler, og før selve teksten har der utvivlsomt været et *Resumé* og en *Indledning* svarende til eller identiske med de tekster, man finder i **G4**. Efter selve librettoen fulgte en *Efterskrift* (pag. 22-37), der nu foreligger som RLS 8,12. – Eksemplar **a** har, med RLs rettelser, tjent som forlæg for afskriften **G2**. Rettelserne er indført parallelt i **a** og **b**, som begge på titelsiden for oven er påtegnet „Gyldig" med rød farvestift. De to eksemplarer er endvidere anbragt i et omslag med følgende påskrift i autograf: „Gyldige, men Sjette Billede i disse Tekstexempl skal rettes efter det helt gyldige Exemplar" (**G1**?). – Eksemplar **c** er næsten uden rettelser. På eksemplar **a** og **b** ses afskriftens oprindelige titel: *„Fortabelsen". | Et religiøst Feber-Spil. | Opera i Prolog og 6 Billeder | af | Rud Langgaard.*

G4. Libretto (ukomplet). Autograf
Rued Langgaards privatarkiv. RLP 1. Autograf; blæk.
Udskrift i CLs håndskrift: *Antikrist.* Udateret.
Kladdehæfte, 22,0 × 17,5 cm; gråt omslag + 14 til dels løse blade med 14 beskrevne sider.
Indhold og foliering:

blad 1-2	ufol.	*Resumé*
blad 3-7	fol. 1-5	*Tekst-Indledning*
blad 8-14	fol. 6-10 + 2 ufol.	*Teksten* [slutter midt i første billede svarende til t. 260]

Kommentar.
Manuskriptet er uden rettelser, men har en kladdeagtig karakter. Kildens oprindelige omfang er ukendt. Den del af operateksten, der er bevaret, er for første billedes vedkommende identisk med **G5**, bortset fra et par afvigende ord (som ikke forekommer i andre kilder), mens prologen rummer flere ændringer, som genfindes i **G3**. Der er tilføjet scenografiske stikord, som også kom med i **G3**; de indledende tekster er delvis en udvidelse af indledningen i **G5**. Manuskriptet kunne meget vel være den kilde, som markerer RLs afsluttende justering af teksten, et arbejde, som andetsteds dateres til 1930, hvilket skriftmæssigt passer med nærværende manuskript. Dateringen støttes af, at RLs kladde til det indledende *Resumé* er dateret 1930 (RLP 2). – Hæftet må (efterfølgende) have tjent andre formål, for det har også været benyttet 'bagfra' og er i den forbindelse, på omslagets bagside, blevet forsynet med udskriften „Rud Langgaard. April. 1931."

G5. Libretto 1929. Afskrift
Rued Langgaards privatarkiv. RLP 1. Afskrift ved CL (usigneret); blæk.
Titel: *Antikrist. | Et religiøst Feber-Spil. | Opera i prolog og 6 Billeder | af | Rud Langgaard. | Tekstbog.*
Udskrift i RLs hånd: *1 Tekstbog til Antikrist | 2 Venezianske Betragtninger (Ruskin og Wagner.) | (1929.)*
Kladdehæfte, 22,0 × 17,5 cm; grågrønt omslag + 29 linierede blade med 56 beskrevne, upaginerede sider.
Indhold:

blad 1	titel, *Personer*
blad 2	*Indledning* (2 sider)
blad 3-18	librettoteksten (31 sider, 1 blank side)
blad 19-22	*Efterskrift* (med enkelte tilføjelser i RLs hånd)
blad 23-29	optegnelser i RLs hånd, betegnet *Venedig* og *Wagner i Venedig 1883* samt en række brevkoncepter mv. dateret mellem 25.2. og 30.3.1930

G3. Typewritten transcript, first stage
a) RLS 8,5 **b**) RLS 8,6 **c**) RLS 8,7
Three copies of the same typescript (**a** is the original; **b** and **c** are carbon copies). Autograph corrections in ink and pencil.
Title (identical in all three): *Kremátio | (Réverbèr') | Church Opera | by | Rued Langgaard. | Text.* Undated.
All three copies have 17 typed leaves, 29.0 × 22.0 cm; foliated as follows: (title page), (*Roles*), (*Prologue*), 8-21; stapled together.

Commentary.
The text of this transcript presupposes **G4** and **G5** but its immediate exemplar is not extant. It cannot have been made later than the beginning of 1932. Leaves numbered 1-7 are missing, and in front of the text itself there were undoubtedly a summery and introduction more or less identical with the texts so designated in **G4**. After the libretto followed a *Postscript* (fols. 22-37) which is now extant as RLS 8,12. Copy **a** with RL's corrections served as exemplar for the transcript **G2**. The corrections were entered in parallel in **a** and **b**, both of which are marked *Valid* with red crayon at the top of the title page. These two copies have also been placed in a wrapper with the following autograph annotation: *Valid, but the sixth scene in these copies of the text are to be corrected according to the wholly valid copy* (by which **G1** is perhaps meant). Copy **c** is almost wholly uncorrected. Copies **a** and **b** display the original title of the transcript: *"Perdition". | A Religious Fever-Play. | Opera in a Prologue and Six Scenes | by | Rud Langgaard.*

G4. Libretto (incomplete). Autograph
Rued Langgaard's private archive. RLP 1. Autograph; ink.
Cover title in CL's hand: *Antichrist.* Undated.
Draft notebook, 22.0 × 17.5 cm; grey wrapper + 14 leaves, some loose, with 14 pages of writing.
Contents and foliation:

fols. 1-2	unfoliated	*Summery*
fols. 3-7	foliated 1-5	*Text Introduction*
fols. 8-14	foliated 6-10 + 2 unfoliated leaves	*Text* [ends in middle of Scene 1 = b. 260]

Commentary.
The manuscript is uncorrected but has the appearance of a draft. Its original extent is not known. Apart from a couple of divergent words that do not occur in other sources, the part of the opera text preserved here is identical as far as Scene 1 is concerned with **G5**, while the Prologue includes several changes recurring in **G3**. Scenographic keywords have been added; these were also incorporated in **G3**. The introductory texts are in part an expansion of the introduction in **G5**. This may well be the source that marks the composer's final adjustment of the text, which elsewhere is assigned to the year 1930. The handwriting agrees with that date, which is also supported by the fact that RL's draft of the preliminary *Summery* (in RLP 2) is also dated 1930. The notebook must (later) have served other purposes, for it has been used again starting at the back, and on the back cover facing the same way up is the signature *Rud Langgaard. April. 1931.*

G5. Libretto 1929. Transcript
Rued Langgaard's private archive. RLP 1. Transcript by CL (unsigned); ink.
Title: *Antichrist. | A Religious Fever-Play. | Opera in a Prologue and Six Scenes | by | Rud Langgaard. | Text Book.*
Annotation on the cover in RL's hand: *1 Text Book to Antichrist | 2 Venetian Thoughts (Ruskin and Wagner.) | (1929.)*
Draft notebook, 22.0 × 17.5 cm; grey-green wrapper containing 29 pre-ruled leaves; 56 unnumbered pages have been written on.
Contents:

fol. 1	title, *Roles*
fol. 2	*Introduction* (2 pages)
fols. 3-18	libretto text (31 pages, 1 blank page)
fols. 19-22	*Postscript* (with a few additions in RL's hand)
fols. 23-29	notes written by RL entitled *Venice* and *Wagner in Venice 1883*; also drafts of correspondence etc. dated between 25 Feb. and 30 Mar. 1930

Kommentar.
CLs forlæg for selve librettoteksten er ukendt, mens forlægget for indledning og efterskrift findes i RLP 3 i form af RLs rettede manuskript med dateringen 26. august 1929. Enkelte ord og udtryk i sangteksten afviger af ukendte grunde fra den komponerede tekst. Nogle af varianterne skyldes øjensynlig tilfældigheder, andre må være bevidste tekstændringer. En identisk libretto blev benyttet af Lahn ved udarbejdelsen af afskriftpartituret **B** (han fulgte dog partiturforlægget **A**, de steder hvor librettoteksten afveg herfra). Det forekommer dog ikke sandsynligt, at lige netop **G5** har tjent som Lahns kilde; det ville forudsætte, at Lahn var færdig med **B** og havde returneret **G5** fra Karlsruhe før 25.2.1930, hvor RL (senest) begyndte at notere forskellige optegnelser og brevkoncepter i hæftet. Men Lahn var efter al sandsynlighed først færdig med **B** i begyndelsen af 1931 og må derfor have haft et enslydende, nu forsvundet eksemplarer af sangteksten til sin rådighed.

G6. Kladder til revision af librettoen
a) Kladde til 2. billedes tekst
RLS 8,33 [blad 1v + 2r]. Autograf (med rettelser); blæk.
Ubetegnet og udateret.
Findes på to modstående sider i et kladdehæfte, 22,0 × 17,6 cm, med gråt omslag, hvori 20 upaginerede blade er bevaret (det ene er dog beskåret). Hæftet har udskriften: […] / *Citater om* / […]*„Antikrist“* / […] / *1929.*

b) Kladde til 6. billedes tekst
RLP 2. Autograf; blyant.
Ubetegnet og udateret.
Tilføjet på titelsiden af et librettofragment bestående af 1 blad (sammenklæbet af 2 blade), 27,9 × 21,8 cm; 2 beskrevne, upaginerede sider i renskrift (blæk); rectosiden bærer titlen *Antikrist. Et religiøst Feber-Spil. Opera i Prolog og seks Billeder*; verso indeholder en introduktion til operaen i dennes 1928-redaktion.

Kommentar.
a) omfatter hele andet billedes tekst svarende til den endelige formulering. Det hæfte, hvori kladden står, er udfyldt i foråret 1929 og er til slut dateret *6. Maj 29*. – **b**) omfatter solostemmens tekst (uden rolleangivelse) og ordlyden af Guds Stemme, sidstnævnte dog i en tidlig variant.

H1. Libretto 1928, fragment af afskrift
RLP 1. Afskrift på skrivemaskine (gennemslagskopi).
Ubetegnet og udateret.
1 blad, 24,5 × 18,8 cm; fragmentet omfatter 1 side, pagineret 13 (på denne side og på den oprindeligt blanke bagside findes forskellige blyantsnotater).

H2. Libretto 1928, fragment af afskrift
RLS 8,26. Afskrift på skrivemaskine (gennemslagskopi).
Ubetegnet og udateret.
1 blad, 27,8 × 22,3 cm; fragmentet omfatter 1 side, pagineret 15 (teksten er overstreget med et kryds; på bladets oprindeligt blanke bagside findes en kladde i autograf til et *Forord* til operaen, dateret *18 Juni 1929*).

Kommentar.
De to fragmenter stammer fra to forskellige maskinskrevne afskrifter, og de repræsenterer øjensynlig hver sin variant af den omarbejdede versions første libretto, som forelå i 1928. **H1**, der nok er den yngste af kilderne, rummer teksten til 2. akt t. 478-537 (hvor de optrædende er Skinhellighed, Skøgen og Had). **H2** indeholder hvad der svarer til 2. akt t. 414-466 (dialog mellem Skøgen og Antikrist). Rollen Skinhellighed/Antikrist ændrede senere navn til Løgnen. Teksten **H2** er identisk med den tekst, CL indførte i partitur **A** efter omarbejdelsen, mens **H1** ikke er ganske overensstemmende med denne tekstunderlægning; der er rettelser i kilden og dens status i forhold til **A** er uklar. – I RLP 2 findes endvidere det under **G6^{b}** beskrevne fragment af en libretto fra 1928, men det ene blad, der er bevaret, omfatter ingen sangtekst.

Commentary.
CL's exemplar for the libretto text as such is not known, but her exemplar for the introduction and postscript is found in RLP 3 in the form of RL's corrected autograph dated 26 Aug. 1929. A few words and locutions diverge for unknown reasons from the text that was set to music. Some of these variants seem to be accidental but others must be intentional; an identical libretto was used by Lahn when he produced the transcript of the full score in **B**, though he followed his score exemplar **A** when the libretto disagreed with the latter. It seems unlikely that Lahn can have used **G5** itself, for in that case he would have had to have completed **B** and returned **G5** from Karslruhe before 25 Feb. 1930, when RL (at the latest) began to write various notes and letter drafts in the notebook. But Lahn was in all probability not finished with his task until the beginning of 1931 and must therefore have had a now lost copy of the same libretto at his disposal.

G6. Drafts of revisions to the libretto
a) Draft text of Scene 2
RLS 8,33 [fol. 1v + 2r]. Autograph (with corrections); ink.
No title or date.
Written on two facing pages in a notebook, 22.0 × 17.6 cm, with a grey cover inside which there are 20 unpaginated leaves (one of them cut back). On the cover of the notebook is the annotation: […] / *Quotations about* / […]*"Antichrist"* / […] / *1929.*

b) Draft text of Scene 6
RLP 2. Autograph; pencil.
No title or date.
Added on the title page of a libretto fragment consisting of a single leaf (pasted together from two leaves), 27.9 × 21.8 cm; two unnumbered pages of writing (fair copy in ink); on the recto is the title *Antichrist. A Religious Fever-Play. Opera in a Prologue and Six Scenes*; the verso contains an introduction to the 1928 redaction of the opera.

Commentary.
a) contains the whole text of Scene 2 in its final redaction. The notebook in which the draft appears was filled out in the spring of 1929 and dated *6 May 29* at the end. – **b**) contains the words assigned to the solo voice (without specification of role) and those of the Voice of God, the latter in an early variant.

H1. Libretto 1928, fragment of transcript
RLP 1. Typewritten transcript (carbon copy).
No title or date.
1 leaf, 24.5 × 18.8 cm; the libretto fragment consists of a single page numbered 13. The verso was originally blank. On both sides of the paper there are various pencilled notes.

H2. Libretto 1928, fragment of transcript
RLS 8,26. Typewritten transcript (carbon copy).
No title or date.
1 leaf, 27.8 × 22.3 cm; the libretto fragment consists of a single page numbered 15. The text is crossed out; on the originally blank verso there is an autograph draft of a *Preface* to the opera dated *18 June 1929*.

Commentary.
The two fragments are from different typescripts and apparently represent independent variants of the first libretto of the altered version, which was complete in 1928. **H1**, which seems to be the later of the two, has the text of Act 2 bb. 478-537 (where the characters are Hypocrisy, the Whore and Hate). **H2** corresponds to Act 2 bb. 414-466 (dialogue between the Whore and Antichrist). The role of Hypocrisy/Antichrist was later renamed The Lie. While the text of **H2** is identical with that entered by CL in source **A** after the alteration process had come to an end, that of **H1** does not wholly correspond with her text underlay in the full score; there are corrections in **H1**, and its status vis-à-vis **A** is obscure. – It should be addded that RLP 2 preserves the libretto fragment from 1928 mentioned in the description of **G6^{b}**, but there is no sung text on the one surviving leaf of that libretto.

SKITSER OG FRAGMENTER

I1. Skitse, 3. billede
RLS 5,10. Autograf. Blæk; tilføjelser med blyant.
Overskrift og datering: *Nyt Indlæg i Antikrist. Komp. 12 Februar 1929.*
2 blade, 34,4 × 27,0 cm; det første blad med 28 systemer uden typeangivelse, det andet: *Wilhelm Hansen* (bomærke) *Nr. 5. F. 16.*

Indhold og paginering:

blad 1r	pag. 1	skitse til t. 761-808 (*Mismodet* + akkompagnement på 2 systemer)
blad 1v	pag. 67	overstreget partiturrenskrift (10 t.) med overskrift *IV. Fanfare. Maestoso sostenuto* (indledning til symfoni nr. 8, 4. sats)
blad 2r	pag. 2	skitse til t. 809-833 (ligeledes på 3 systemer); efter sidste takt læses: *Atttacca Forspil 4de Billede*
blad 2v	upag.	overstreget skitse (2 systemer) med overskriften *N⁰ 20. Forspil: Syvende Billede* (skitse til *Musik til „En Digters Drøm"*, BVN 181, Ouverture).

I2. Skitse, forspil til 6. billede
RLS 5,15. Autograf. Blyant.
Overskrift: *Slutning paa Forspil Sjette Billede (Forspil: Gentagelse af Forspil første Billede)*. Udateret.
1 blad, 34,2 × 27,0 cm; 2 beskrevne, upaginerede sider; papir med 12 systemer uden typeangivelse.

Indhold: Skitsen, der er noteret på 2 systemer, findes (omvendt) på bladets versoside og omfatter 2. akt, t. 861-869. På samme side findes en fem punkters plan for revisionen af partituret (**A**) samt følgende oversigt over titelforslag til operaens forspil (noteret med blyant): *1 Antikrist. 2 Stor-Livets Malmstrøm. 3 Alles Strid. 4 Den store Skøge. 5 Undergangs-Spil. 6 Antikrist.* – Bladets rectoside rummer en recitationstekst vedr. *Kantate ved Indvielsen af K.F.U.K.s Bygning* (BVN 168b, marts 1929).

I3. Tidlig skitse, 6. billede
RLS 5,6. Autograf. Blyant.
Ubetegnet og udateret.
1 blad, 34,4 × 26,9 cm; 2 beskrevne sider, den ene pag. 29. Papirtype: *Wilhelm Hansen* (bomærke) *Nr. 5. F. 16.*

Indhold: Bladets rectoside, pagineret 29, rummer kilde **P**. Versosiden indeholder nærværende skitse til sjette billede: 11 takter noteret på 3 systemer, hvoraf den ene er en separat sangstemme i g-nøgle; teksten er vanskeligt læselig, men afsluttes med: „Jeg dømmer levende og døde", en variant af 2. akt, t. 896-897. – Rummer desuden uidentificeret partiturskitse (2 takter).

I4. Skitse, 6. billede
RLS 5,13. Autograf. Blyant; rettelser med blæk.
Ubetegnet og udateret.
1 blad, 34,1 × 27,1 cm; 2 beskrevne, upaginerede sider; papir med 18 systemer uden typeangivelse.

Indhold: Skitse noteret på 1 system (sangstemme i g-nøgle med tekst samt akkordangivelser), svarende til 2. akt, t. 870-897. Skitsen findes på bladets ene side; bladet rummer tillige notater med relation til operaen samt småskitser og optegnelser vedrørende en del andre værker.

Kommentar.
Skitsen til sjette billede synes at være kommet til senere end en påskrift på samme side dateret maj 1929.

J1. Klaverpartitur, forspil til 1. billede (samt slutningen af prolog)
RLS 5,14. Autograf. Renskrift; blæk (violet og sort).
Betegnet: *Forspil til første Billede*. Udateret.
1 blad, 29,8 × 35,0 cm; 2 beskrevne, upaginerede sider; papir med 20 systemer uden typeangivelse.

Indhold: Prolog t. 104-121 samt forspillet til første billede (76 takter).

SKETCHES AND FRAGMENTS

I1. Sketch, Scene 3
RLS 5,10. Autograph. Ink; additions in pencil.
Title and dating: *New insertion in Antichrist. Comp. 12 February 1929.*
2 leaves, 34.4 × 27.0 cm; first leaf with 28 staves and no manufacturer's name; second leaf *Wilhelm Hansen* (logo) *Nr. 5. F. 16.*

Contents and pagination:

fol. 1r	pag. 1	sketch of bb. 761-808 (*Despondency* + accompaniment on two staves)
fol. 1v	pag. 67	cancelled fair copy of score (10 bars) entitled *IV. Fanfare. Maestoso sostenuto* (introduction to Symphony no. 8, fourth movement)
fol. 2r	pag. 2	sketch of bb. 809-833 (likewise on three staves); after the last bar is written *Attacca Prelude 4th Scene*
fol. 2v	unpag.	cancelled sketch (two staves) entitled *N⁰ 20. Prelude: Seventh Scene* (sketch of the overture to *Music for "A Poet's Dream"*, BVN 181).

I2. Sketch, prelude to Scene 6
RLS 5,15. Autograph. Pencil.
Title: *End of Prelude Sixth Scene (Prelude: Repeat of Prelude to First Scene)*. No date.
1 leaf, 34.2 × 27.0 cm; two unnumbered pages of writing; paper with 12 staves, no manufacturer's name.

Contents: This sketch, which is notated on two staves, is written upside down on the back of the leaf and covers Act 2 bb. 861-869. On the same page is a five-point plan for the revision of the score (**A**) and the following list (in pencil) of possible titles for the preludes: *1 Antichrist. 2 The Stream of Ore of the Great Life. 3 Every Man's Strife. 4 The Great Whore. 5 Doomsday Play. 6 Antichrist.* – The front of the leaf contains a recitation text connected with the *Cantata for the Dedication of K.F.U.K.'s Building* (BVN 168b, Mar. 1929).

I3. Early sketch, Scene 6
RLS 5,6. Autograph. Pencil.
No title or date.
1 leaf, 34.4 × 26.9 cm; both sides written on, the first paginated 29. Paper type: *Wilhelm Hansen* (logo) *Nr. 5. F. 16.*

Contents: The paginated recto contains source **P**. The verso contains the present sketch belonging to Scene 6, 11 bars notated on three staves. One stave is a separate voice part in the G clef; the text is hard to read but ends with *I judge the living and the dead*, which is a variant of Act 2 bb. 896-897. – The leaf also displays two bars of an unidentified draft score.

I4. Sketch, Scene 6
RLS 5,13. Autograph. Pencil with corrections in ink.
No title or date.
1 leaf, 34.1 × 27.1 cm; both sides written on, but unpaginated; paper with 18 staves, no manufacturer's name.

Contents: Sketch notated on a single stave (voice part in the G clef with text and chord indications, corresponding to Act 2 bb. 870-897). The sketch is on the one side of the leaf, which also contains notes related to the opera, short outlines and remarks about several other compositions.

Commentary.
The sketch for Scene 6 seems to postdate an annotation on the same page dated May 1929.

J1. Piano score, prelude to Scene 1 (and end of prologue)
RLS 5,14. Autograph. Fair copy; ink (violet and black).
Marked *Prelude to First Scene*; undated.
1 leaf, 29.8 × 35.0 cm; two unnumbered pages of writing; paper with 20 staves, no manufacturer's name.

Contents: Prologue bb. 104-121 and prelude to Scene 1 (76 bars).

Kommentar.
Benyttet af CL som forlæg ved udarbejdelsen af **D**.

J2. Klaverpartitur, 3. billede (tidlig version)
RLS 5,11 (blad 1) + RLS 4,2 (= kilde **E**) nodeblad 25 (blad 2). Autograf. Renskrift; blæk; med regianvisning i CLs håndskrift.
Overskrift: *Tredie Billede. Antikrist fremtræder som Det sure Hverdags-Stræv*. Udateret.
2 blade, 33,6 × 26,6 cm; kilden findes på 2 af i alt 3 beskrevne, upaginerede sider (blad 1v rummer en uidentificeret, ubetegnet blyantsskitse, ca. 54 takter; blad 2v er blank).
Papirtyper: Blad 1 med seks fortrykte 'klaversystemer' uden typeangivelse; blad 2: *B. & H. Nr. 1* (12 systemer).
Indhold: t. 737-758 (sangstemmen ophører i t. 752, herefter kun klaversats) + 3 slutningstakter = opr. version t. 1096-1098.

Kommentar.
Kildens blad 2 er en del af et ark, indlagt i **E** og til dels pagineret i overensstemmelse med **E**; blad 1 (RLS 5,11) må oprindelig også at have været indlagt i **E**, da indholdet på de to blade er sammenhængende. – Kilden repræsenterer tredje billede i dets korte 1928-form. Benyttet af CL ved udarbejdelsen af **D**. I februar 1929 udvidede RL tredje billede med takterne 761-833 og genanvendte en pauketrille fra de tre sluttakter (opr. t. 1096-1098) som t. 759-760 (jfr. **J3**).

J3. Kladde til klaverpartitur, 3. billedes slutning
RLS 5,12. Autograf. Blæk og blyant (til dels ufuldstændig og overstreget).
Overskrift: *Antikrist 3die Billede.*
Datering: *Vinter 1929.*
2 blade, 34,5 × 27,1 cm; 4 beskrevne, upaginerede sider.
Papirtype: *Wilhelm Hansen* (bomærke) *Nr. 3. F. 12.*
Indhold: t. 759-833 (kun klaversatsen). Efter sidste takt, henvisning til det derpå følgende *Forspil til fjerde Billede*.

Kommentar.
Benyttet af CL som forlæg ved udarbejdelsen af **D** (revision 1929).

J4. Fragment af klaverpartituret kilde D
RLS 5,16. Afskrift ved CL. Blæk.
Ubetegnet og udateret.
2 blade (1 ark), 34,4 × 27,0 cm; 4 beskrevne sider, pagineret: (2 sider), 88, (1 side).
Papirtype: *Wilhelm Hansen* (bomærke) *Nr. 3. F. 12.*
Indhold: Rummer en side af kilde **D**, pag. 88, indeholdende t. 746-748 + 753 med tekst svarende til libretto 1928. De to blade er efterfølgende blevet benyttet som skitsepapir og rummer påskrifter vedrørende forskellige værker samt to uidentificerede blyantsskitser, i alt ca. 60 takter.

Kommentar.
Bladet må være blevet kasseret efter kun 4 takter, fordi CL fejlagtigt er sprunget fra t. 748 til t. 753.

FORSPIL

K. Partitur. Afskrift
RLS 6,1. Afskrift. Blæk. Autografe påskrifter og rettelser med blæk.
Titel (autograf): […] *Mysterie-Forspil. | for | Orkester | af | Rued Langgaard | Partitur. | (1927) | Opført i „Klassisk Musikforening" | Novbr. 1927. | Københavns filharmoniske Orkester | under min Direktion.*
Overskrifttitel første nodeside (autograf): *Mysterie-Forspil.*
Påskrift titelsiden for oven: *En Version af Forspil til „Krematio" (Kirke-Opera).*
Slutdatering m.v. (autograf): *Renskrevet af Constance (1933). R. L. Liselund, Møen Juli 1927* [opr. *1929*]. *Kopi efter Operapartituret til „Crematio".*
10 blade, 34,4 × 26,7 cm; 17 beskrevne sider, pagineret: (titelside), (blank), 1-16, (2 blanke sider).

Commentary.
Used as exemplar by CL when writing **D**.

J2. Piano score, Scene 3 (early version)
RLS 5,11 (fol. 1) + RLS 4,2 (= source **E**) music leaf 25 (fol. 2). Autograph. Fair copy; ink. A stage direction added in CL's hand.
Title: *Third Scene. Antichrist in the guise of Daily Drudgery*. Undated.
2 leaves, 33.6 × 26.6 cm; the source occupies two out of a total of three unnumbered pages of handwriting (fol. 1v contains an unidentified and untitled sketch in pencil, some 54 bars; fol. 2v is blank).
Paper types: Fol. 1: six printed "piano systems" without manufacturer's name; fol. 2: *B. & H. Nr. 1* (12 staves).
Contents: bb. 737-758 (the voice part ends at b. 752, thereafter only the piano part) + three concluding bars = orig. version bb. 1096-1098.

Commentary.
Fol. 2 is part of a bifolio inserted in **E** and partly paginated with that manuscript; fol. 1 (RLS 5,11) must also originally have been present in **E**, for the contents of the two leaves belong together. – The source represents Scene 3 in its short form from 1928, and was used by CL when writing **D**. In February 1929 RL added bb. 761-833 to the scene, reusing a timpani roll from the three concluding bars (orig. bb. 1096-1098) as bb. 759-760 (cf. **J3**).

J3. Draft of piano score, end of Scene 3
RLS 5,12. Autograph. Ink and pencil (partly unfinished and deleted).
Title: *Antichrist 3rd Scene.*
Dating: *Winter 1929.*
2 leaves, 34.5 × 27.1 cm; four unnumbered pages of writing.
Paper type: *Wilhelm Hansen* (logo) *Nr. 3. F. 12.*
Contents: bb. 759-833 (piano reduction only). Cue after the last bar: *Prelude to Fourth Scene.*

Commentary.
Used as exemplar by CL when writing **D** (revision of 1929).

J4. Fragment of piano score (source D)
RLS 5,16. Transcript by CL. Ink.
No title or date.
2 leaves (1 bifolio), 34.4 × 27.0 cm; four pages of writing paginated as follows: (2 pp.), 88, (1 p.).
Paper type: *Wilhelm Hansen* (logo) *Nr. 3. F. 12.*
Contents: Contains p. 88 of source **D** with bb. 746-748 + 753; text corresponding to the libretto of 1928. These two leaves were used later as scrap paper and display notes about various compositions and two unidentified sketches in pencil, some 60 bars in all.

Commentary.
The bifolio must have been taken out of **D** after only four bars had been copied because CL realised she had made a mistake, going directly from b. 748 to b. 753.

PRELUDE

K. Full score. Transcript
RLS 6,1. Transcript. Ink. Autograph annotations and corrections also in ink.
Title (autograph): […] *Mystery Prelude. | for | orchestra | by | Rued Langgaard | Score. | (1927) | Performed at the "Classical Music Society" | Novbr. 1927. | Copenhagen Philharmonic Orchestra | under my direction.*
Autograph title at top of first page of music: *Mystery Prelude.*
Annotation at top of title page: *A version of the prelude to "Krematio" (Church Opera).*
Final dating etc. (autograph): *Fair copy by Constance (1933). R. L. Liselund, Møen July 1927* [altered from *1929*]. *Copied from the opera score for "Crematio".*
10 leaves, 34.4 × 26.7 cm; 17 pages of writing, paginated as follows: (title page), (blank), 1-16, (two blank pages).

Papirtype: *K.U.V. Beethoven Papier Nr. 36. (22 Linien)*; blad 1 og 10 (omslaget) dog med 20 systemer og uden typeangivelse.

Kommentar.
Kilden rummer forspillet (med koncertslutningen) i CLs afskrift af RLs renskrift i kilde **B**. RLs rettelser i **B** er med i afskriftteksten med undtagelse af to, som åbenbart er indføjet i **B** senere end tilblivelsen af **K** i 1933: en andenstemme i vla t. 129 og et tilføjet cor 2 i t. 220. Efter udfærdigelsen af **K** slettede RL rørklokkerne i t. 3 i manuskriptet og ændrede campanelli til rørklokker i t. 13 ff. – Kildens oplysning om opførelsen 1927 er ikke korrekt, da det var stemmerne kilde **R2**, som blev benyttet ved denne opførelse, og de rummer en ganske anden koncertslutning. Kompositionsdateringen 1927 er ligeledes upræcis. Musikken forelå ganske vist dette år i form af operaens korslutning (kilde **M5**), men nærværende koncertversion blev først realiseret i juli 1929 i kilde **B** (jfr. dateringer kilde **V1**).

ORKESTERSTEMMER

L. Stemmer til 5. og 6. billede samt koncertslutning. Afskrift
Det Kongelige Bibliotek (mu 0712.0400). Proveniens: Statsradiofoniens Nodearkiv 1940 (reg. nr. 4159; senere under nr. 6508); overdraget til Det Kongelige Bibliotek 2007. Afskrift (usigneret). Blæk.
Overskrift: *Kirke-Opera „Kremàsco“* [oprindelig *Crematio*].
Omfatter: 4 fløjter, 3 oboer, 3 klarinetter, 4 fagotter, 4 horn, 5 trompeter, 3 basuner, tuba, 2 paukestemmer, 4 slagtøjsstemmer, harpe, celeste, klaver, orgel og strygere: 1-1-1-1-1 + scenemusik: basun 4-6.

Kommentar.
Udskrevet 1939 eller primo 1940 til brug for radioopførelsen 22. maj 1940. Kopisten har foretaget afskriften efter at partituret (**B**) var revideret af Langgaard, men mens det endnu bar titlen *Crematio*. Det må være RL selv, der har rettet titlen på alle stemmerne (undtagen på scenemusikken = basun 4-6, som ikke blev benyttet, idet denne musik blev indføjet i basun 1-3). Ved gennemgangen tilføjede Langgaard nogle anvisninger (med farvestift) i visse stemmer, men disse tilføjelser anes kun svagt i dag. Det samme gælder stort set alle Grøndahls og musikernes blyantstilføjelser fra opførelsen 1940. Stemmesættet blev i 1979 udvidet til at omfatte hele operaen, og de gamle stemmer blev ved denne lejlighed 'renset' for at kunne benyttes som fotokopieringsforlæg. Af samme grund er kun primostrygerne fra 1940 bevaret. I enkelte stemmer har RL med blæk tilføjet nogle spilleanvisninger, som endnu ses. – De stadige skift mellem todelt og tredelt violinkorps er i dette stemmesæt løst ved, at stemmerne er fordelt mellem vl I og vl II; i trestemmige passager på den måde, at andenstemmen er skrevet ind i såvel vl I- som vl II-stemmen, og balancen er så reguleret gennem en eksplicit fordeling af pultene.

ANDRE KILDER TIL OPERAENS OPRINDELIGE VERSION

PARTITURFRAGMENTER

M1. Fragment af kilde C
RLS 5,3. Autograf. Blæk med blyantsrettelser.
Overskrift (blyant): *Første Billede* (udraderet: *Antikristens Saga*). – Overstreget, oprindelig overskrift: *Andet Billede: (Dag og Død) „Dyret med Glorien“*.
1 blad, 34,1 × 26,5 cm; 2 beskrevne sider, pagineret 64-65; papir med 30 systemer uden typeangivelse; to udsnit skåret bort med beskedent tab af tekst, men ikke af noder.

Indhold: Der er tale om de oprindelige sider 64-65 af partituret kilde **C** indeholdende 1. akt, opr. t. 570-583.

Paper type: *K.U.V. Beethoven Papier Nr. 36. (22 Linien)*; fols.1 and 10 (cover) with 20 staves and no manufacturer's name.

Commentary.
This source contains the prelude (with concert conclusion) transcribed by CL from RL's fair copy in source **B**. RL's corrections in **B** are included, with the exception of two additions which were apparently entered in **B** later than the copying of **K** in 1933: a vla 2 part in b. 129 and a cor 2 in b. 220. After the completion of **K** RL deleted the tubular bells in b. 3 in the manuscript and altered glockenspiel to tubular bells in bb. 13 ff. – The information about the performance in 1927 is incorrect; the parts in source **R2** were used for that performance and they have a quite different concert conclusion. 1927 as the date of composition is also imprecise. The music did indeed exist in that year in the form of the choral ending to the opera (source **M5**), but the present concert version did not emerge until July 1929 in source **B** (cf. datings, source **V1**).

ORCHESTRAL PARTS

L. Parts for Scenes 5 and 6 with the concert ending. Transcript
Royal Library (mu 0712.0400). Provenience: State Radio music library 1940 (reg. no. 4159, later under no. 6508); transferred to Royal Library 2007. Transcript (unsigned). Ink.
Title: *Church Opera "Kremàsco"* [originally *Crematio*].
Comprises: 4 flutes, 3 oboes, 3 clarinets, 4 bassoons, 4 horns, 5 trumpets, 3 trombones, tuba, 2 timpani, 4 percussion, harp, celesta, piano, organ and strings: 1-1-1-1-1 + trombones 4-6 on stage.

Commentary.
Copied in 1939 or early 1940 for the radio performance given on 22 May 1940. The copyist carried out his work after the score (**B**) had been revised by Langgaard, but while it was still entitled *Crematio*. RL must himself have changed the title on all the parts (with the exception of trombones 4-6 on stage, which were not used because this music was transferred to trombones 1-3). While reviewing the material Langgaard added instructions (in crayon) in some parts, but today these additions can only be faintly made out. The same applies to almost all the pencilled notes made by the conductor Grøndahl and members of the orchestra prior to the 1940 performance. The set of parts was supplemented in 1979 to include the whole opera, and on that occasion the old parts were "cleaned up" to facilitate photocopying. For the same reason only the first-desk string parts from 1940 are preserved. Still visible are special playing directions pencilled into some individual parts by RL. The constant alternation in the violins between two- and three-part *divisi* is dealt with here in such a way that in three-part passages the extra part is written in both vl I and vl II, the balance being regulated by an explicit distribution of the desks.

OTHER SOURCES FOR THE ORIGINAL VERSION OF THE OPERA

SCORE FRAGMENTS

M1. Fragment of source C
RLS 5,3. Autograph. Ink with corrections in pencil.
Pencilled title: *First Scene* (erased: *The Saga of the Antichrist*). – Original (cancelled) title: *Second Scene: (Day and Death) "The Animal with the Halo"*.
1 leaf, 34.1 × 26.5 cm; both pages written on, paginated 64-65; manuscript paper with 30 staves but no manufacturer's name; paper cut away in two places with minor loss of text but all notes intact.

Contents: These are the original pp. 64-65 of the full score **C** containing Act 1 orig. bb. 570-583.

Kommentar.
Bladet blev taget ud af **C**, da RL i 1944 tilrettelagde versionen *Afgrundsfyrsten* (*Antikristens Saga*) og i den forbindelse udelod t. 577-583 og indklæbede en ny, lidt revideret renskrift af t. 570-576 i **C**.

M2. Tilføjelse til 1. billede
RLS 5,5. Autograf. Blæk; rettelser med blyant.
Betegnet: *Indlæg* (med blyant tilføjet: *Nyt komponeres*). Udateret.
2 blade, 34,1 × 26,4 cm; 4 beskrevne, upaginerede sider. Papirtype: *Wilhelm Hansen* (bomærke) *No. 9. F. 24.*

Indhold: Partiturbilaget indeholder en udvidelse af operaens første billede, foretaget efter fuldførelsen af partituret **C** (1923) og før udarbejdelsen af klaverpartituret **E** (1924), hvori passagen er integreret. Bilaget indeholder opr. t. 254-331, hvoraf de fire første takter er en omarbejdelse af fem tidligere takter, mens t. 258-322 er nye; i t. 323 vendes tilbage til den tidligere komponerede musik.

Kommentar.
Mærker efter pålimning sandsynliggør, at **M2** har tjent som bilag til **C**. I **A** blev udvidelsen indføjet i autograf, men passagen blev elimineret ved operaomarbejdelsen, dog med undtagelse af t. 254-257 (= omarb. t. 326-329). Ud over disse fire takter er to fragmenter bevaret i overstreget form i **A** (s. 59), nemlig opr. t. 258-261 samt opr. t. 320-322.

M3. Påbegyndt renskrift af forspil
RLS 5,4. Autograf. Blæk.
Overskrift (blyant): *Forspil Antikrist. Skrives af til 3/4 F-dur*. Udateret.
2 blade, 34,2 × 27,0 cm; 4 beskrevne, upaginerede sider. Papirtype: *Wilhelm Hansen* (bomærke) *No. 9. F. 24.*

Indhold: Første side rummer en komplet renskrift af opr. t. 1-6, anden side omfatter t. 7-8, som er tomme, og t. 9-10, som er udfyldt for tre systemers vedkommende; de to sidste sider har hver tre tomme takter.

Kommentar.
Efter skriften at dømme er manuskriptet blevet til 1924/25; indholdet følger **C** (inklusive rettelser heri), men **M3** tilføjer orgelpedal. Hensigten med manuskriptet er uvis.

M4. Ny instrumental slutning (1927)
RLS 5,7. Autograf. Blæk; udraderinger samt rettelser med blyant.
Overskrift: *Slutning paa Antikrist* (overstreget: *og paa Forspil (efter Ddur-Stedet)*) – tilføjelse med blyant med uvis betydning: *II*
Signeret og dateret til slut: *R. L.* [*Villa*] *„Ermo." 28/9 27.*
3 blade, 34,1 × 27,0 cm; 6 beskrevne sider, pagineret 1-6. Papirtype: *Wilhelm Hansen* (bomærke) *Nr. 6 Folio 18.*

Indhold: Omfatter 34 takter, som ikke kendes fra andre kilder; tempobetegnelsen ved t. 1 er *Tranquillo con poco moto* og de tre sidste takter er betegnet *Adagio* og forsynet med noten *Kristi Genkomst i Skyerne*.

Kommentar.
Det fremgår ikke, hvilket eksakt sted i operaen, denne slutning indtræder. For så vidt angår forspillet henviser RL med „D-dur-stedet" til blæserafsnittet, som i den omarbejdede version slutter t. 230; det er i øvrigt uvist, hvilken variant af forspillet, der var gældende, da **M4** blev til i september 1927. Manuskriptet betegner en kort overgangsfase; allerede en uge senere forelå en ny korslutning på operaen, jfr. kilde **M5**.

M5. Ny korslutning (1927)
RLS 5,8 + RLS 5,9. Autograf. Blæk (rødt og brunt); mange udraderinger og rettelser med blæk samt rød og blå farvestift.
Ved første takt betegnet *Movibile*; ved korets indsats i tredje takt anføres: *Kor („Chorus mysticus.")*.

Commentary.
The leaf was removed from **C** when RL edited the version *The Prince of the Abyss (The Saga of the Antichrist)* in 1944. Here he omitted bb. 577-583 and pasted in a new, slightly revised, fair copy of bb. 570-576 in **C**.

M2. Addition to Scene 1
RLS 5,5. Autograph. Ink with pencilled corrections.
Heading: *Insert* (with pencilled addition: *New material to be composed*). Undated.
2 leaves, 34.1 × 26.4 cm; 4 unnumbered pages of writing. Paper type: *Wilhelm Hansen* (logo) *Nr. 9. F. 24.*

Contents: This score appendix is an addition to Scene 1 in the opera, undertaken after score **C** had been completed (1923) but before the piano score **E** had been written (1924), for the passage is integrated in the latter. The appendix has orig. bb. 254-331, the first four of which are adapted from what was previously five bars, while bb. 258-322 are new; in b. 323 RL reverts to the already composed music.

Commentary.
Traces of pasting make it likely that **M2** served as a supplement to **C**. In **A** the addition was inserted in RL's own hand, but the passage was eliminated when the opera was altered with the exception of bb. 254-257 (= alt. bb. 326-329). As well as these four bars, two crossed-out fragments survive in **A** (p. 59), viz. orig. bb. 258-261 and orig. bb. 320-322.

M3. Incomplete fair copy of prelude
RLS 5,4. Autograph. Ink.
Pencilled title: *Prelude Antichrist. To be copied until 3/4 F major is reached.* Undated.
2 leaves, 34.2 × 27.0 cm; 4 unnumbered pages of writing. Paper type: *Wilhelm Hansen* (logo) *Nr. 9. F. 24.*

Contents: The first page has a complete fair copy of orig. bb. 1-6; the second page has bb. 7-8, which are empty, and bb. 9-10, of which three staves have been filled out; the last two pages have three empty bars each.

Commentary.
The handwriting indicates that this manuscript is from 1924-25; the contents follows **C** (including corrections there), but **M3** adds organ pedal. The purpose of the manuscript is uncertain.

M4. New instrumental ending (1927)
RLS 5,7. Autograph. Ink; erasures and corrections in pencil.
Title: *Ending of Antichrist* (crossed out: *and of the prelude (after the D major place)*) – pencilled addition with uncertain meaning: *II.*
Signed and dated at the end: *R. L.* [*Villa*] *"Ermo." 28/9 27.*
3 leaves, 34.1 × 27.0 cm; 6 pages of writing, paginated 1-6. Paper type: *Wilhelm Hansen* (logo) *Nr. 6 Folio 18.*

Contents: 34 bars not known from other sources; the tempo indication at the beginning is *Tranquillo con poco moto*; the last three bars are marked *Adagio* and labelled *Christ's Second Coming in the Clouds.*

Commentary.
It is not stated at what exact point in the opera this ending was supposed to appear. As regards the prelude, RL's reference to "the D major place" means the passage for winds that ends in the altered version at b. 230; it is not actually certain which variant of the prelude was current when **M4** was written in September 1927. The manuscript belongs to a brief transitional phase; only a week later a new choral ending to the opera had been composed, cf. source **M5**.

M5. New choral ending (1927)
RLS 5,8 + RLS 5,9. Autograph. Ink (red and brown); many erasures and corrections in ink and red and blue crayon.
The first bar is designated *Movibile*; at the choir's entrance in the third bar is written: *Choir ("Chorus mysticus.")*.

Signeret og dateret til slut: *Rud L. Revidering slut.* [*Villa*] *„Ermo“ 3/10. 27 (Partituret sluttet Februar 1923.)*
3 blade: blad 1 = RLS 5,8. 28,0 × 28,5 cm (udsnit); 2 beskrevne, upaginerede sider, hvoraf rectosiden rummer korslutningens begyndelse (versosiden indeholder fragment af kilde **Q1**); – blad 2-3 = RLS 5,9. 40,9 × 26,9 cm; 4 beskrevne sider, pagineret 253-256 (sidste side også pagineret 238); de to blade er sammensat af *Wilhelm Hansen* (bomærke) *Nr. 6 Folio 18* og papir af ukendt fabrikat.

Indhold: Slutning svarende til omarb. t. 954b + 955-1082, dvs. hele 'teaterslutningen', dog her med en tekst, som kun omfatter det ene ord „Salem“.

Kommentar.
Manuskriptet har udgjort en del af kilde **A**, idet blad 1 (RLS 5,8) har været påklæbet partiturets side 252 (= nuværende s. 231), mens blad 2-3 indeholdende s. 253-256 ifølge tydelige spor har været syet ind i partituret. Passagen findes nu i **A** s. 231-235 i form af en ny renskrift og delvis afskrift (ved CL). – Slutningens instrumentale akkompagnement er identisk med forspillets koncertslutning (jfr. kilde **B** og **K**).

SKITSER M. V.

N1. Partiturkladde, fragment af 1. akt
RLS 5,2. Autograf. Blyant.
Betegnet: *Orkesterskitzer*
Datering (efterdatering, første nodeside for oven): *Fredensborg. Juli 1922.*
4 blade, 35,4 × 27,5 cm; 8 beskrevne, upaginerede sider. Papirtype: *B. & H. Nr. 20. 8. 19.* (28 systemer).

Indhold: 1. akt, opr. t. 588-629 + t. 632-645.

N2. Partiturkladde, fragment af 2. akt
RLS 5,1 (kilde **O**) [blad 16]: upagineret side mellem s. 28 og 29. Autograf. Blyant.
Ubetegnet og udateret.

Indhold: 2. akt, opr. t. 264-266 efterfulgt af 4 tomme takter.

Kommentar.
N1 og **N2** synes at være helt tilfældigt bevarede fragmenter af en partiturkladde, hvis oprindelige omfang er ganske ukendt. Som det fremgår af kommentaren til kilde **O**, synes RL i store dele af renskrivningsfasen at have gået direkte fra particel til renskrift (**C**); formodentlig var det kun særligt komplicerede passager, som blev udarbejdet i kladdeform.

O. Particel („Orkesterskitse“)
RLS 5,1. Autograf. Blæk; tilføjelser og rettelser med blæk og blyant.

Titel (den oprindelige påskrift forsynet med tilføjelser og rettelser fra forskellige tidspunkter): […] *Crematio / Antikrist. (Fortabelsen.) / Koncertstykke. / Mysterie-Opera /* [overstreget: *Apokalyptisk Festspil / i to Akter.*] */ Solostemmer, Kor og Monstre-Orkester* [sic] */ Kompositionsskitse / (Orkesterskitze.) / Iste Version. Ikke gyldig!* […] */ Tekst og Musik / af Rud* [rettet til: *Rued*] *Langgaard.*
Bindtitel (titelfelt): *Antikrist*; – for neden: *Orkesterskitze (1ste Aften).*

Datering (på titelsiden): *Teksten paabegyndt 6 Juni sluttet 16 Juli 1921.* [overstreget: *Komposition og Instrumentation paabeg. 17* [opr. *21*] *Juli 1921, sluttet 25 Marts 1922.*] *Teksten senere omarbeidet. 1926-30. Revideret 1930-1938*; – på samme side en senere gentagelse af den overstregede datering: *Komp. Paabegyndt 17 Juni* [i.e. *Juli*] *1921. Fredensborg Sluttet 25 Marts 1922 København*; – datering s. 17 for oven: *Paabegyndt Juni 1921.*

Omfang: 27 nodeblade, 34,8 × 26,7 cm; blad 2, 3, 4, 14 og 26 består hver især af to sammenklæbede blade; blad 10 består af to sammenklæbede, nu delvis løsnede blade; blad 25 med påklæbning; indbundet i sort helbind med for- og bagsats.

Paginering: (titelside), (blank side med mærker efter påklæbet papir med tekst), 1-13, (blank side), 14-28, (side med partiturkladde = **N2**), 29-49, (blank side).

Signed and dated at the end: *Rud L. Revision complete.* [*Villa*] *"Ermo" 3/10 27 (Score completed February 1923.)*
3 leaves: fol. 1 = RLS 5,8; 28.0 × 28.5 cm (cut-out); two unnumbered pages of writing, with the opening bars of the choral ending on the recto (the verso contains a fragment of source **Q1**); – fols. 2-3 = RLS 5,9; 40.9 × 26.9 cm; four pages of writing paginated 253-256 (the last also paginated 238); the two leaves are pieced together from *Wilhelm Hansen* (logo) *Nr. 6 Folio 18* and paper of unknown manufacture.

Contents: The end of the opera corresponding to alt. bb. 954b + 955-1082, i.e. the whole "theatre ending", though here the text only consists of the single word *Salem.*

Commentary.
This manuscript constituted part of source **A**, fol. 1 (RLS 5,8) having formerly been pasted to p. 252 (= current p. 231) in the score, while there are clear traces of fols. 2-3 (pp. 253-256) having been sewn into it. The passage is now found on pp. 231-235 in **A** in the form of a new fair copy and partial transcript (by CL). – The instrumental accompaniment here is identical with the concert conclusion of the prelude (cf. sources **B** and **K**).

SKETCHES ETC.

N1. Draft score, fragment of Act 1
RLS 5,2. Autograph. Pencil.
Labelled: *Orchestra sketches.*
Dating (postdating, at top of first page of music): *Fredensborg. July 1922.*
4 leaves, 35.4 × 27.5 cm; 8 unnumbered pages of writing. Paper type: *B. & H. No. 20. 8. 19.* (28 staves).

Contents: Act 1, orig. bb. 588-629 + bb. 632-645.

N2. Draft score, fragment of Act 2
RLS 5,1 (source **O**) [fol. 16]: one unnumbered page between pp. 28 and 29. Autograph. Pencil.
No title or date.

Contents: Act 2, orig. bb. 264-266 followed by four empty bars.

Commentary.
N1 and **N2** seem to be accidentally preserved fragments of a draft score whose original extent is totally unknown. In the fair-copying phase RL seems to a great extent to have worked directly from his short score, as will appear from the commentary to source **O**; probably only particularly complicated passages were drafted in detail before being transcribed into the fair copy (**C**).

O. Short score ("Orchestra sketch")
RLS 5,1. Autograph. Ink; additions and corrections in ink and pencil.

Title (the original wording has been added to and corrected at various times): […] *Crematio / Antichrist. (Perdition.) / Concert Piece. / Mystery Opera /* [cancelled: *Apocalyptic Festival Play / in Two Acts.*] */ Solo voices, choir and monstre orchestra* [sic] */ Composition sketch / (Orchestra sketch.) / 1st version. Not valid!* […] */ Text and music / by Rud* [altered to: *Rued*] *Langgaard.*
Binding title (lettering piece): *Antichrist*; – below: *Orchestra sketch (1st evening).*

Dating (on the title-page): *Text begun 6 June, completed 16 July 1921.* [cancelled: *Composition and instrumentation beg. 17* [orig. *21*] *July 1921, completed 25 March 1922.*] *Text later altered 1926-30. Revised 1930-1938*; – on the same page a later repetition of the cancelled dating: *Comp. Begun 17 June* [i.e. *July*] *1921 Fredensborg Completed 25 March 1922 Copenhagen*; – another dating at top of p. 17: *Begun June 1921.*

Size: 27 leaves of music, 34.8 × 26.7 cm; fols. 2, 3, 4, 14 and 26 all consist of two leaves pasted together; fol. 10 also originally pasted together from two leaves, but the join is now partially loosened; paste-over on fol. 25; full binding in black with end-papers front and back.

Pagination: (title-page), (blank page with traces of paste-over with text, later removed), 1-13, (blank page), 14-28, (page of draft score = **N2**), 29-49, (blank page).

Papirtype: *B. & H. Nr. 20. 8. 19.* (28 systemer).

Indhold: Particel noteret på 3-4 (stedvis flere) systemer med instrumentationsangivelser. Indholdet svarer, bortset fra et par udeladte eller omkomponerede passager, til partituret kilde **C**, hvor musikkens detaljer dog er udbygget og i et vist omfang korrigeret.

Kommentar.
Manuskriptet synes sammenstykket, pagineret og indbundet efter kompositionsarbejdets afslutning. I margenen s. 20 og fremefter findes instrumentlister, som kunne tyde på, at RL i en del af værket foretog partiturrenskrivningen direkte på grundlag af skitsen, uden brug af en partiturkladde som mellemled. – Mellem de delvis sammenklæbede blade, som udgør blad 10 og rummer s. 16 og 17, findes 14 udaterede slutningstakter af en i øvrigt ukendt version af *Lysøen* (sats 2 af *Sinfonia interna*, BVN 122:2).

P. Klaverpartitur, fragment af 1. akt
RLS 5,6. Autograf. Blæk (violet og rødt); tilskrift med blyant.
Kilden findes på et blad, der verso rummer **I3** (se beskrivelsen ovf.).
Ubetegnet og udateret.

Indhold: Fragment pagineret 29 indeholdende 16 takter af første billede, svarende til 1. akt, opr. t. 326-341. Over de første takter står teksten: *Mørkningen lægger sig tæt omkring Hesperia, hun ses ikke mere. Lang Stilhed.*

Kommentar.
Der synes at være tale om det sidste blad af en tidlig, ufuldført og i øvrigt forsvundet renskrift fra begyndelsen af 1924. Slutningen af sangdialogen i første billede blev kort efter udvidet (jfr. kilde **E** og **M2**).

BLADE UDTAGET AF PARTITURET KILDE **A**

Q1. Forspil
RLS 5,21 + RLS 5,8. Afskrift ved Karl Lahn. Blæk (lys sepia). Autografe rettelser med blæk, blyant og farvestift.
Overskrift: *Forspil.* Udateret.
Omfang: 6 blade, opr. ca. 42 × 30 cm, men alle blade undtagen blad 6 er beskåret. Blad 1 er delt i to: øverste del = RLS 5,21 blad 1; nederste del = RLS 5,8 (denne dels rectoside rummer begyndelsen af kilde **M5**); blad 2 er beskåret lodret med teksttab, idet 2 takter er skåret af (s. 10) og klæbet på blad 5 (s. 16) i forbindelse med en forkortelse.
Paginering: (side med oversigt over *Personerne*), 1, 10-11, (6 sider opr. pag. 12-17; sidetal gået tabt som følge af beskæring), 20-21.

Indhold: Af forspillets 316 takter er følgende bevaret i kilden: opr. t. 1-8, 260-261 (klæbet på s. 16), 262-267 (t. 267 ukomplet pga. beskæring), 269-284, 286-287 (begge overstreget), 288-296, 308-316.

Kommentar.
Forspillet i afskriftpartituret **A** fyldte oprindelig 21 sider, der side for side svarede til forlægget kilde **C**, s. 1-21. I afskriften blev forspillet revideret og forkortet i flere omgange, således at kun de oprindelige sider 5-7 samt øverste halvdel af s. 8 nu er synlige i **A** (s. 4 og øverste halvdel af s. 9 er skjult ved overklæbning). **Q1** omfatter hvad der i øvrigt er bevaret af de 21 oprindelige sider. Fragmenterne er forsynet med autografrettelser svarende til rettelser indført i **C** samt i stemmesættet **R1**, der blev benyttet ved en opførelse 8.3.1926 med RL som dirigent. Dirigentnotater i RLs hånd i **Q1** tyder på, at han anvendte afskriftpartituret ved denne lejlighed. – Fragmentets blad 5 rummer rettelser, bl.a. et spring fra t. 261 til 288, som tilhører til en senere version af forspillet, en version, der i sin helhed kun kendes fra stemmesættet **R2**.

Paper type: *B. & H. No. 20. 8. 19.* (28 staves).

Contents: Short score notated on three to four (occasionally more) staves with specification of instruments. With the exception of a few omitted or recomposed passages, the contents correspond to those of the full score source **C**, where details in the music are however expanded and to some extent adjusted.

Commentary.
This manuscript appears to have been assembled, paginated and bound after the work of composition had been completed. In the margin from p. 20 onwards there are instrument lists, which possibly indicates that in part of the work RL wrote the fair copy of the full score directly from the short score without any intervening draft. – Between the two leaves from which fol. 10 was pasted together – containing pp. 16 and 17 – there are 14 concluding bars (undated) from an otherwise unknown version of *The Island of Light* (movement 2 of *Sinfonia interna*, BVN 122:2).

P. Piano score, fragment of Act 1
RLS 5,6. Autograph. Ink (violet and red); pencil annotation.
This source is on a leaf of which the verso contains **I3** (see description above).
No title or date.

Contents: The fragment bears the page number 29 and contains 16 bars of Scene 1 corresponding to Act 1, orig. bb. 326-341. Over the first bars is the text: *The gathering dark envelops Hesperia, she is seen no more. Protracted silence.*

Commentary.
This seems to be the last leaf of an early, incomplete and otherwise lost fair copy from the beginning of 1924. The end of the sung dialogue in the first scene was expanded shortly afterwards (cf. sources **E** and **M2**).

LEAVES REMOVED FROM THE FULL SCORE SOURCE **A**

Q1. Prelude
RLS 5,21 + RLS 5,8. Transcript by Karl Lahn. Ink (light sepia). Autograph corrections in ink, pencil and crayon.
Title: *Prelude.* Undated.
Size: 6 leaves, orig. *c*42 × 30 cm, but all leaves except the last have been trimmed. Fol. 1 is divided into two: the upper part = RLS 5,21 fol. 1; the lower part = RLS 5,8 (the recto of this part contains the beginning of source **M5**); fol. 2 has been cut vertically with loss of text, two bars having been cut out of p. 10 and pasted on to fol. 5 (p. 16) as part of an abbreviation process.
Pagination: (page with list of *Roles*), 1, 10-11, (six pages orig. pag. 12-17; page numbers lost in trimming), 20-21.

Contents: Of the 316 bars of the Prelude, the following are preserved in this source: orig. bb. 1-8, 260-261 (pasted on to p. 16), 262-267 (b. 267 damaged by trimming), 269-284, 286-287 (both cancelled), 288-296, 308-316.

Commentary.
In the full score transcript **A** the prelude originally occupied 21 pages, matching page by page the exemplar, source **C** pp. 1-21. In the transcript the prelude was revised and shortened more than once, with the result that only the original pp. 5-7 and the upper half of p. 8 are now visible in **A** (p. 4 and the upper half of p. 9 are hidden by paste-overs). **Q1** preserves all the other remains of the 21 original pages. The fragments display autograph corrections identical with corrections entered in **C** and in the set of parts **R1**, which was used at a performance on 8 March 1926 conducted by RL. Conductor's notes in RL's hand in **Q1** indicate that he made use of the latter transcript on this occasion. – Fol. 5 of the fragment has corrections, including an omission from b. 261 to b. 288, that belong to a later version of the prelude (a version only known in its entirety from the set of parts **R2**).

Q2. Revideret passage, 2. akt
RLS 5,21a. Afskrift ved Karl Lahn. Blæk (lys sepia). Tekstrevision, paginering og tilføjelser i CLs håndskrift; blæk.
Ubetegnet og udateret.
8 blade, 42,0 × 30,7 cm; 16 beskrevne sider, pagineret 233-248.
Indhold: 2. akt, opr. t. 1063-1250 (slutningen af fjerde og begyndelsen af femte billede).

Kommentar.
Kilden omfatter de oprindelige sider 265-280 af afskriftpartituret **A**, som er blevet revideret og ompagineret og senere skåret ud af **A**. Så vidt det kan bedømmes ud fra tidligere og nugældende orienteringscifre, sidetal og andre spor, indebar denne revision en ændring og forkortelse af forspillet (som hermed fik en form svarende til den omarbejdede versions forspil), en omarbejdelse af librettoen i den oprindelige versions fjerde og femte billede, og endelig en ny korslutning, der ligesom forspillet blev ført videre til den omarbejdede version af operaen. Korslutningen foreligger som **M5**, der daterer revisionens afslutning til 3.10.1927.

Ud over **Q2** og **M5** er der i **A** bevaret visse fragmenter af de blade, som blev berørt ved revisionen. Man kan således følge revisionen fra ompagineret side 226, som er identisk med **A**'s nuværende s. 223; de reviderede sider 227-228 + 231-232 er bortkommet (s. 229-230 var „udgaaet"), s. 233-248 foreligger som **Q2**, s. 249 findes i **A**, men er nu overklæbet med den nuværende s. 228, de reviderede sider 250-252 findes i **A** som s. 229-231, og herpå fulgte så korslutningen **M5**, hvoraf første blad var klæbet på **A** s. 252 (= nuværende s. 231). Revisionen kan til en vis grad også følges i kilde **E**. Den tekstversion, som hører til denne fase, er dog vanskelig at bestemme, bl.a. fordi elementer af den blev genbrugt i senere tekstredaktioner. Der er ikke bevaret nogen ren tekstkilde, som fastholder denne 1927-tekst.

Q3. Blade uden ændringer
RLS 5,22. Afskrift ved Karl Lahn. Blæk (lys sepia); autografe tekstrettelser blad 4 og 8.
Blad 7 påtegnet af RL med farvestift: *Partitursider til Antikrist!*
Dateret med blyant af RL til slut: *Februar 1923.*
17 blade, 42,0 × ca. 31 cm (mange blade beskåret i øverste og højre margen med tab af sidetal og enkelte noder til følge); 34 beskrevne sider, pagineret 107-108, 113-114, (115-116, 123-124, 137-138), 153-154, (205-210), 285-298, (299-300); sidetal i parentes mangler pga. beskæring.
Indhold: Sidernes paginering og indhold følger side for side forlægget **C**. Siderne rummer følgende takter: 1. akt, opr. t. 906-927, 964-1001, 1038-1058 (t. 1046-1047 ukomplette pga. beskæring), 2. akt, opr. t. 97-108, 212-222, 604-639, 1338-1441.

ORKESTERSTEMMER TIL FORSPIL

R1. Oprindelig version. Afskrift
RLS 7,1. Afskrift (usigneret). Blæk. Rettelser, dels udført af nodeskriver, dels i autograf.
Overskrift: *Vorspiel zu* [eller *zum*]*„Antikrist" von Rud Langgaard*. Udateret.
Omfatter: 3 fløjter, 3 oboer, 3 klarinetter, 4 fagotter, 4 horn, 4 trompeter, 3 basuner, tuba, pauker, 2 slagtøjsstemmer, harpe og strygere: 3-2-2-1-1 + 1 ukomplet kontrabasstemme.

Kommentar.
Stemmerne er skrevet ud med partiturrenskriften **C** som forlæg til brug for uropførelsen af forspillet 26.9.1923 ved det berlinske Blüthner-Orkesters gæstespil i København. RL dirigerede selv forspillet. Stemmesættet blev benyttet endnu en gang, nemlig 8.3.1926, hvor Københavns Filharmoniske Orkester genopførte forspillet under RLs direktion. Nogle korrektioner i stemmerne, som svarer til rettelser indført i såvel **C** som i partiturfragmenterne under kilde **Q1**, må være foretaget forud for denne andenopførelse. Det gælder også en ændring i fordelingen af strygerstemmer, som dog kun kan iagttages i en af de foreliggende viola-stemmer betegnet „III. Pult". RL har skrevet to blade af denne stemme om, således at pulten overtager de to

Q2. Revised passage, Act 2
RLS 5,21a. Transcript by Karl Lahn. Ink (light sepia). Text revision, pagination and additions in CL's hand; ink.
No title or date.
8 leaves, 42.0 × 30.7 cm; 16 pages of writing paginated 233-248.
Contents: Act 2, orig. bb. 1063-1250 (end of Scene 4 and beginning of Scene 5).

Commentary.
This source comprises the original pp. 265-280 of the full score transcript **A**, which have been revised, repaginated and afterwards cut out. As far as can be judged from earlier and more recent rehearsal figures, page numbers and other clues, this revision consisted in an alteration and shortening of the prelude (which thus acquired a form corresponding to the prelude in the altered version), a reworking of the libretto in the fourth and fifth scenes of the original version, and finally a new choral ending, which like the prelude was carried over to the altered version of the opera. The choral ending is extant as **M5**, which fixes the date for the completion of the revision as 3 Oct. 1927.

In addition to **Q2** and **M5** we have in **A** some fragments of the leaves that were affected by the revision process. It is possible to follow the process from repaginated p. 226, which is identical with the present p. 223 in **A**; the revised pp. 227-228 + 231-232 are lost (pp. 229-230 had been "omitted"). The revised pp. 233-248 are extant as **Q2**; p. 249 is in **A** but has been pasted over with the present p. 228; the revised pp. 250-252 are in **A**, repaginated 229-231; and after this came the choral conclusion **M5**, the first leaf of which was pasted on to **A** p. 252 (= present p. 231). The revision process can also be followed to some extent in source **E**. It is, however, difficult to establish which version of the text belongs to this phase, *inter alia* because elements from it were recycled in later text redactions. This 1927 text is not transmitted uncontaminated in any of the extant text sources.

Q3. Unaltered leaves
RLS 5,22. Transcript by Karl Lahn. Ink (light sepia); autograph text corrections on fols. 4 and 8.
Fol. 7 annotated by RL in coloured pencil: *Score pages from Antichrist!*
Pencilled dating by RL at end: *February 1923.*
17 leaves, 42.0 × *c*31 cm (many leaves trimmed in the upper and outer margins with resulting loss of page numbers and a few musical notes); 34 pages of writing, paginated 107-108, 113-114, (115-116, 123-124, 137-138), 153-154, (205-210), 285-298, (299-300); page numbers in round brackets wanting because of trimming.
Contents: The pagination and contents follow the exemplar **C** page by page. These pages contain the following bars: Act 1, orig. bb. 906-927, 964-1001, 1038-1058 (bb. 1046-1047 damaged in trimming), Act 2, orig. bb. 97-108, 212-222, 604-639, 1338-1441.

ORCHESTRAL PARTS FOR THE PRELUDE

R1. Original version. Transcript
RLS 7,1. Transcript (unsigned). Ink. Corrections made partly by the copyist and partly by RL himself.
Title: *Vorspiel zu* [or *zum*]*"Antikrist" von Rud Langgaard*. Undated.
Comprises: 3 flutes, 3 oboes, 3 clarinets, 4 bassoons, 4 horns, 4 trumpets, 3 trombones, tuba, timpani, 2 percussion parts, harp and strings: 3-2-2-1-1 + 1 incomplete double-bass part.

Commentary.
These parts were transcribed from RL's fair copy of the full score (**C**) for the world premiere of the prelude, which was given in Copenhagen on 26 Sep. 1923 by the visiting Blüthner Orchestra from Berlin. RL conducted the piece himself. The set was used again on 8 Mar. 1926 when the Copenhagen Philharmonic Orchestra gave another performance, again under RL's direction. Some corrections in the parts that also appear as corrections in both **C** and the score fragments of source **Q1** must have been made prior to this second performance. This applies further to a change in the distribution of the strings, only visible, however, in one of the remaining viola parts labelled "Third desk". RL has recopied two pages of this part so that the

dybeste violin-2-stemmer i den stærkt delte strygersats t. 252-287. Der er utvivlsomt tale om en ad hoc-løsning som følge af manglende strygere i den givne situation.

R2. Ny version. Afskrift og autograf
RLS 7,2. Afskrift (usigneret) og autograf. Blæk.
Overskrift: *Forspil til Musik-Mysteriespillet „Antikrist"*. Udateret.
Omfatter: 1 fløjte, 1 obo, 2 klarinetter, 1 basklarinet, 2 fagotter, 4 horn, 3 trompeter, 3 basuner, tuba, pauker, 2 slagtøjsstemmer, harpe og strygere: 5-5-4-3-3.

Indhold: Stemmerne rummer en koncertversion, som i sin helhed ikke kendes fra andre kilder. Hoveddelen svarer til den omarbejdede operaversions forspil (230 takter), mens koncertslutningen består af den oprindelige versions t. 249-261 + t. 288-303 (med udeladelse af en strygerindsats t. 297-298); afslutningsvis følger en gentagelse af forspillets t. 12-20.

Kommentar.
Blæserstemmer, slagtøjsstemmer og harpe er udskrevet af RL (som i sidstnævnte lakonisk underskriver sig „Rud Langgaard Nodeskriver"); RL har også tilrettelagt primostrygerne med genanvendelse af **R1**'s primostrygere, mens en nodeskriver har lavet kopistemmerne. Partiturforlægget til hoveddelen må have været kilde **A**, sådan som den tog sig ud ultimo 1927 (i **A** er der efterfølgende foretaget rettelser bl.a. i t. 3-4, 8 og 11, hvilket er sket inden udfærdigelsen 1929 af forspillet i **B**, som respekterer disse ændringer). **R2** er tillige uden orgel (med mindre orgelstemmen er forsvundet), og der er små afvigelser i instrumentationen i t. 1-2. Et partitur til koncertslutningen kendes ikke, bortset fra et kladdeagtigt fragment, **Q1** blad 5, som rummer opr. t. 260-261 + t. 288-296. Stemmesættet repræsenterer en selvstændig 1927-koncertversion af forspillet, som blev til med henblik på en opførelse med Københavns Filharmoniske Orkester 10.11.1927 og med RL som dirigent. Sættet har kun været anvendt denne ene gang.

LIBRETTI

S^a^. Afskrift med rettelser
RLS 8,28. Afskrift på skrivemaskine (gennemslagskopi). Autografe rettelser og tilføjelser med blæk (sort og violet), blyant og farvestift.
Titel (autograf): *Modkrist* / [overstreget: *Satans Dybder**] *(Joh. Aab 2,24.)* / *Fin-du-siècle-Opera* [sic]. *Teksten. Frit efter* / *P.E. Benzons Skuespil „Antikrist"* / *(Gyldendal. 1907.)* / [overstreget, til dels udraderet fodnote: * *Kan ogsaa benævnes: „Modkrist."*].
Dateret til slut (autograf): *1921.*
38 løse blade, 27,2 × 21,2 cm; blad 6 og 7 er beskåret, blad 6 med teksttab; kun blad 1 og blad 27 er beskrevet på begge sider (sidstnævnte er et genbrugt blad, en s. 9 af en maskinskrevet kopi, hvis blanke bagside er udfyldt med librettoens s. 27 i autograf).
Paginering: Blad 1: (titelside), (forord og personoversigt); øvrige blade folieret 2-38.

Kommentar.
Det oprindelige titelblad og måske flere indledende, upaginerede sider mangler. Maskinafskriften, hvis forlæg er ukendt, rummer operaens oprindeligt komponerede libretto svarende til teksten i partitur **C**. Den er dog blevet til efter at partituret var fuldført, idet hæftet har personnavnene Apollyon og Exterminans (mens **C** oprindelig havde Apollos og Ignatius). På den anden side omfatter hæftet ikke den udvidelse fra 1924 af første billede, som findes i **E** og **M2**. Kun en enkelt tidlig og nu overstreget rettelse ses (s. 3). En blyantsnote i fremmed hånd s. 20 vedr. en tekstlig uoverensstemmelse i forhold til partituret kommenteres af RL med tilskriften: „Sludder, Dilettantcensur" (eksemplaret har åbenbart været indleveret til Det Kongelige Teater omkring 1924). Alle øvrige rettelser og tilføjelser stammer fra 1944-46, hvor RL arbejdede med forskellige redaktioner af operaens oprindelige version. Man bemærker, at første billede er med under betegnelsen *Himmelbristning*, men også at andet billede for oven (s. 7) bærer

desk takes over the two lowest vl II-parts in the heavily divided string passage at bb. 252-287. Here we undoubtedly have an *ad hoc* solution due to a lack of string players in the given situation.

R2. New version. Transcript and autograph
RLS 7,2. Transcript (unsigned) and autograph. Ink.
Title: *Prelude to the Musical Mystery Play "Antichrist"*. Undated.
Comprises: 1 flute, 1 oboe, 2 clarinets, 1 bass clarinet, 2 bassoons, 4 horns, 3 trumpets, 3 trombones, tuba, timpani, 2 percussion parts, harp and strings: 5-5-4-3-3.

Contents: The set contains a concert version not known as a whole from other sources. The main section corresponds to the prelude to the altered opera version (230 bars), while the concert conclusion consists of the original version bb. 249-261 + bb. 288-303, omitting however a string entry at bb. 297-298; in conclusion follows a repetititon of bb. 12-20 of the prelude.

Commentary.
Harmony parts, percussion and harp are copied by RL himself (who in the harp part laconically signs himself "Rud Langgaard music copyist"); he has also prepared the primo strings, re-using the relevant parts from **R1**, while an assistant has written the duplicate copies. The score copied in the main section must have been source **A** in its state of development towards the end of 1927 (some subsequent corrections in **A**, e.g. in bb. 3-4, 8 and 11, must have been made before the emergence in 1929 of the version of the prelude found in **B**, for the latter respects these changes). **R2** is also without organ (unless the organ part has disappeared) and there are small differences in the instrumentation of bb. 1-2. A score of the concert conclusion is not known, except for the rather sketchy fragment **Q1**, fol. 5, which contains orig. bb. 260-261 + bb. 288-296. The set of parts represents a distinct concert version of the prelude, put together in 1927 for a performance on 10 Nov. that year with the Copenhagen Philharmonic Orchestra conducted by RL. This is the one and only occasion on which the parts have been used.

LIBRETTI

S^a^. Transcript with corrections
RLS 8,28. Typed transcript (carbon copy). Autograph corrections and additions in ink (black and violet), pencil and crayon.
Title (autograph): *Counter-Christ* / [cancelled: *Satan's Depths**] *(Revelation 2:24.)* / *Fin-du-siècle Opera* [sic]. *Text. Free adaptation of* / *P. E. Benzon's play "Antichrist"* / *(Gyldendal. 1907.)* / [cancelled and partly erased footnote: **Can also be entitled: "Counter-Christ."*].
Autograph dating at the end: *1921.*
38 loose leaves, 27.2 × 21.2 cm; fols. 6 and 7 have been trimmed, the former with loss of text; only fols. 1 and 27 have been utilised on both sides (the latter is a recycled leaf of a typewritten copy, the blank verso of which has been filled out with fol. 27 of the libretto in the composer's handwriting).
Pagination: Fol. 1: (title-page), (preface and list of roles); remaining leaves foliated 2-38.

Commentary.
The original title page and perhaps further (unnumbered) prefatory leaves are missing. The typescript is copied from an unknown source and contains the libretto of the opera as originally set to music, corresponding to the text in score **C**. It was, however, copied after the score had been finished, for it has the names Apollyon and Exterminans (where **C** originally had Apollos and Ignatius). On the other hand the booklet does not have the 1924 addition to the first scene as found in **E** and **M2**. There is only one early correction, now cancelled (fol. 3). On fol. 20 a pencilled note in another hand concerning a textual divergence between the libretto and the score has been commented on in an annotation by RL: "Rubbish, amateur adjudication!" (the copy was evidently submitted to the Royal Theatre around 1924). All other corrections and additions are from 1944-46, when RL was at work on various adaptations of the original version of the opera. It may be noted that Scene 1 is included under the title *The Bursting of Heaven*,

titlerne på den (tidligere) redaktion, som udelod første billede: *Antikristens Saga* og *Afgrundsfyrsten*. På sidste side findes en henvisning til *Hymne til Fredsfyrsten* (nu en del af *Vildstjernelys*, jfr. **XH**).

S^b. Ukomplet afskrift med tidlige rettelser
RLS 8,29. Ukomplet afskrift på skrivemaskine (gennemslagskopi) svarende til **S^a**. Autografe rettelser og tilføjelser med blæk.
Betegnet (første side for oven): *Et ufuldstændigt Gennemslags-Exempl af Teksten til „Afgrundsfyrsten" – Inds. til Det kgl. 13/11 44.*
I øvrigt udateret.
28 løse blade, 27,2 × 21,2 cm; 28 beskrevne sider, folieret: 8, 10, 12-13, 15-38.

Kommentar.
Rettelser, rettelsesforslag og kommentarer til teksten stammer sandsynligvis fra 1924. Korrektionerne er i stort omfang tillige indført som rettelser i **C** og respekteret ved udarbejdelsen af **E**.

T. Tysk oversættelse. Afskrift
RLS 8,30. Renskrift på skrivemaskine. Autografe rettelser og tilføjelser med blæk, blyant og farvestift; desuden oversættelsesvarianter og kommentarer i ubekendt håndskrift (oversætterens?)
Titel (rettet af RL): *Antichristo | […] | Bibeloper | von | RUD LANGGAARD. | Deutsche Übersetzung von Evald Heller (aus Berlin) | 1923. Tekst. (Deutsch).* – Den oprindelige maskinskrevne titel lød: *ANTICHRIST | Ein modernes Mysterium | Oper in Fünf Bildern | von | RUD LANGGAARD.*
Omslagstitel: […] *Tysk Oversættelse af min Tekst fra 1921 (Første Version) | ved | Evald Heller.* | [overstreget: *Antikristens Saga | „Afgrundsfyrsten" | …*] | *Modkrist | Bibelopera*
26 blade, 27,6 × 21,7 cm; 26 beskrevne sider, folieret: (titel), (personer), 1-3, (21 unummererede blade); indsat i brunt kartonomslag.

Kommentar.
Indholdet svarer nøje til teksten i **S**, men oversættelsen er ikke tilpasset musikken. RLs rettelser er samtidige med rettelser i **S^a** og hidrører fra 1944-46.

U. Urversion
RLS 8,31. Autograf med blæk (lysviolet og grønt); rettelser og tilføjelser med blæk (rødt og violet) samt blyant.
Titel (oprindelig): *Textbog | […] | til | Antikrist | Orgiastisk Musikdrama | af | Rud Langgaard. | Text af Komponisten.*
Omslagstitel (blæk, farvestift): *Version I | Antikrist (Crematio) | Fredensborg | 1921 | Første | Udkast til Tekst til* | [overstreget: *„Antikrist."*] *Crematio | Fredensborg. Sommer 1921.* – Oprindelig, nu overstreget omslagstitel: *Antikrist (Første Aften af en Trilogi) | af | Rud Langgaard. | Første Textversion. Fredensborg. 1921.*
Påskrift blad 2: *Første Tekstbog | (Mit Manuskript) | 1921. | Ikke gyldig!! | Afgrundsfyrsten | (Antikrist) | Orgiastisk Musikdrama | af | Rued Langgaard. | Tekst af Komponisten | Fredensborg Juni 1921. | Frit efter det ældgamle kinesiske Skuespil „Sol og Maane", | R.H. Benson's „Verdens Herre", P.E. Benzons dramatiske Digt: | „Antikrist", Ernesto Dalgas' Dommedagsbog samt Joh. Aab.*
Kladdehæfte med grågrønt omslag, 21,7 × 17,8 cm, med 20 til dels løse blade; 19 beskrevne, unummererede sider.

Kommentar.
Første billede mangler, men bagest i hæftet findes et overstreget fragment, som må være en tidlig variant af dialogen i første billede. Teksten er kalligrafisk skrevet og rummer enkelte tilføjede noder i blyant samt rettelser, der tyder på, at kilden blev benyttet af RL under udfærdigelsen af skitsen kilde **O**. – Det er evident, at der mellem denne førstenedskrift og den bevarede afskrift **S** har eksisteret et eller flere mellemled; af en udateret og måske håndskrevet *Textbog* er således bevaret omslagets første blad (RLS 8,55).

but also that Scene 2 (top of fol. 7) carries the titles of the (earlier) redaction where the first scene was omitted; these titles are *The Saga of the Antichrist* and *The Prince of the Abyss*. On the last leaf there is a reference to the *Hymn to the Prince of Peace* (now part of *Light of Wild Stars*, cf. **XH**).

S^b. Incomplete transcript with early corrections
RLS 8,29. Incomplete typed transcript (carbon copy) corresponding to **S^a**. Autograph corrections and additions in ink.
Annotation at top of first page: *An incomplete carbon copy of the text of "The Prince of the Abyss" – Submitted to the Royal Theatre 13/11 44.*
No other dating.
28 loose leaves, 27.2 × 21.2 cm; 28 pages of text, foliated: 8, 10, 12-13, 15-38.

Commentary.
The corrections, suggested corrections and comments on the text are probably from 1924. The corrections are to a large extent also entered as corrections in **C** and respected in the text of **E**.

T. German translation. Transcript
RLS 8,30. Typed fair copy. Autograph corrections and additions in ink, pencil and crayon; also alternative translations and comments in an unknown hand (the translator's?).
Title (corrected by RL): *Antichristo | […] | Bible Opera | by | RUD LANGGAARD. | German translation by Evald Heller (of Berlin) | 1923. Text. (German).* – The original typewritten title was: *ANTICHRIST | A Modern Mystery | Opera in Five Scenes | by | RUD LANGGAARD.*
Cover title: […] *German translation of my text from 1921 (first version) | by | Evald Heller.* | [cancelled: *The Saga of the Antichrist | "The Prince of the Abyss" | …*] | *Counter-Christ | Bible Opera*
26 leaves, 27.6 × 21.7 cm; 26 pages of text, foliated: (title), (list of roles), 1-3, (21 unnumbered leaves); enclosed in brown cardboard cover.

Commentary.
The contents are exactly the same as the text in **S**, but the translation is not adjusted to the music. RL's corrections are contemporary with corrections in **S^a** and date from 1944-46.

U. Ur-version
RLS 8,31. Autograph in ink (pale violet and green); corrections and additions in ink (red and violet) and pencil.
Title (original): *Text Book | […] | to | Antichrist | Orgiastic Music Drama | by | Rud Langgaard. | Text by the composer.*
Cover title (ink, crayon): *Version I | Antichrist (Crematio) | Fredensborg | 1921 | First | draft of text to* | [cancelled: *"Antichrist."*] *Crematio | Fredensborg. Summer 1921.* – Original cover title, now crossed out: *Antichrist (First evening of a trilogy) | by | Rud Langgaard. | First text version. Fredensborg. 1921.*
Annotation fol. 2: *First libretto | (My manuscript) | 1921. | Not valid!! | The Prince of the Abyss | (Antichrist) | Orgiastic Music Drama | by | Rued Langgaard. | Text by the composer | Fredensborg June 1921. | Freely adapted from the age-old Chinese play "Sun and Moon", | R. H. Benson's "Lord of the World", P. E. Benzon's dramatic poem | "Antichrist", Ernesto Dalgas's Doomsday Book and the Revelation of John.*
Notebook with grey-green cover, 21.7 × 17.8 cm, containing 20 leaves, some loose; 19 pages of handwritten text, unnumbered.

Commentary.
The first scene is not present here, but at the end of the notebook there is a crossed-out fragment that must be an early variant of dialogue belonging to that scene. The text is written calligraphically and includes occasional musical notes added in pencil plus corrections indicating that this source was used by RL while working on the sketch here called source **O**. – It is evident that between this libretto archetype and the extant transcript **S** there must have been one or more intermediaries; thus, the front cover of an undated (possibly handwritten) *Text book* is preserved as RLS 8,55.

TITELBLADE (UDEN MUSIK)

V1. Tidligere titelblad til K
RLS 6,2. 1 blad, 35,1 × 27,1 cm; uden papirtypeangivelse (28 systemer).
Titel: *Rued Langgaard: | Forspil til „Crematio“ | (Mysterie-Opera) | Partitur | Komp. 1922. omkomp. 1929. | c 8 10 Min | Stemmer ikke udskrevet*

Kommentar.
Bladets versoside rummer oversigt over opførelser af forspillet 1923, 1926 og 1927 samt kompositionsdateringen „Omarbeidet 1929.“ Desuden en skitse uden relation til operaen.

V2. Tidligere omslag til C
RLS 5,17. 2 blade (1 ark), 34,3 × 26,7 cm. Papirtype: *Wilhelm Hansen* (bomærke) *Nr. 3. F. 12* (delvis overklæbet).
Titel: *Rud Langgaard: | „Antikrist.“ („Fortabelsen.“) | 1ste Version. (Orkesterpartitur) ikke gyldig! | 1921. | (samt Tekstrevisioner, 1923, 1926, 1927 og 1928.* [)] *| Benyttet til Udarbeidelsen af Partiturversion II og III. | Kun Version III er gyldig! R.L.*

Kommentar.
Med udtrykket *partiturversion II* og *III* må RL henvise til henholdsvis kilde **A** og **B**. Titelpåskriften findes blad 1r (begge versosider er blanke); blad 2r rummer en omslagspåskrift i blyant, farvestift og blæk: *Modkrist |* [tidligere: *Cremátio, Kremasco* og *Antikrist*] *| Kompositionsskitse (1921, (Fredensborg* [)] *| Klaverudtog. (1924* [)] *| Orkesterpartitur. (1922 (Fredensborg)* [)] *| Senere omarbeidet til ny Tekst. | 1926-37 | 1ste version | Fredensborg | 1921.*

V3. „Afgrundsfyrsten“
RLS 5,18. 1 blad, 34,1 × 23,6 cm (beskåret i venstre margen med teksttab); uden papirtypeangivelse (28 systemer).
Titel: *) [fodnotehenvisning fra nu udraderet titel: *Satans Dybder*] *(Joh. Aab. 2,24.) | Afgrundsfyrsten | En Art katolsk | Opera | (Oratorium* [)] *| af Rued Langgaard. | (1921-23) | Teksten ved Rued L. frit efter R.H. Benson's „Verdens Herre“* [… bortskåret tekst] *| P.E. Benzon's Dramatiske Digt: „Antikrist“, samt Ernesto | Dalgas' „Dommedagsbog“. | Orkesterpartitur (1922-23) | Revideret August 1944. Ribe |* [fodnote:] *) Forefindes i 3 Versioner: | 1. Antikrist. Kirke-Opera (Delvis* [*opført*] *i Stat*[*sradiofonien)*] *| 2 Endens Tid, Koncertstykke for Soli, Kor* [… bortskåret tekst] *| (opført i* [… bortskåret tekst] *| 3. Afgrundsfyrsten. (Afgrundsfyrsten)*

Kommentar.
Tidligere titelblad til **C**. Versosiden rummer en påskrift: „Forspil for Orkester ('Antikrist'): se min Koncertversion af 'Endens Tid'. Forspillet skal ogsaa indlede nærværende Version af 'Endens Tid' ('Afgrundsfyrsten') Rued Langgaard.“ – Alle tre steder, hvor titlen nu lyder *Afgrundsfyrsten*, har der tidligere stået *Antikristens Saga*.

V4. „Antikristens Saga“
RLS 5,19. 1 blad, 34,4 × 27,1 cm. Papirtype: *W.H. Nr. 9 F. 24.*
Titel: *Antikristens Saga. | (Afgrundsfyrsten) | En Art katolsk Opera | i een Akt | af | Rued Langgaard. | Teksten af Komponisten frit efter Robert Hugh Benson's: | „Verdens Herre“ (overs. af Johannes Jørgensen), P.E. Benzon's dramatiske | Digt: „Antikrist“, Ernesto Dalgas' „Dommedagsbog“, samt | det ældgamle kinesiske Skuespil: „Sol og Maane“, og Johannes Aabenbaring. | Komponeret 1921. | Orkesterpartitur | (1921-23.* [overstreget: *1944*]*) | Forefindes i 3 Versioner. 1. Antikristens Saga. (Opera) | 2. Fortabelsen. (Kirke-Opera) | 3. Endens Tid. Koncertstykke f. Soli, Kor | og Orkester*

Kommentar.
Versosiden er forsynet med en omslagspåskrift med rød stift: „Modkrist Færdige Sider af ny Renskrift“, hvilket vidner om, at den renskrift, RL påbegyndte i 1946, var tænkt som en ny renskrift af operaens oprindelige version under titlen *Modkrist*; renskriften blev dog fuldført som værket *Vildstjernelys* (jfr. **XH**).

TITLE PAGES (WITHOUT MUSIC)

V1. Former title page of K
RLS 6,2. 1 leaf, 35.1 × 27.1 cm; no paper manufacturer's name (28 staves).
Title: *Rued Langgaard: | Prelude to "Crematio" | (Mystery Opera) | Score | Comp. 1922. recomp. 1929. | c 8 10 Min | Parts not copied*

Commentary.
On the verso there is a list of performances of the prelude in 1923, 1926 and 1927, together with the date of composition *Revised 1929*; also a sketch unrelated to the opera.

V2. Former cover of C
RLS 5,17. 2 leaves (1 bifolio), 34.3 × 26.7 cm. Paper type: *Wilhelm Hansen* (logo) *Nr. 3. F. 12* (partly pasted over).
Title: *Rud Langgaard: | "Antichrist." ("Perdition.") | First version. (Orchestral score) not valid! | 1921. | (and text revisions 1923, 1926, 1927 and 1928.*[)] *| Used during the compilation of versions II and III of the score. | Only version III is valid! R.L.*

Commentary.
By *versions II and III* RL must mean sources **A** and **B** respectively. The title is on fol. 1r (both leaves are blank on the verso); fol. 2r has the following inscription in pencil, crayon and ink: *Counter-Christ |* [previously: *Cremátio, Kremasco* and *Antichrist*] *| Composition sketch (1921, (Fredensborg*[)] *| Piano reduction. (1924*[)] *| Orchestral score. (1922 (Fredensborg)*[)] *| Subsequently adapted to new text. | 1926-37 | 1st version | Fredensborg | 1921.*

V3. "The Prince of the Abyss"
RLS 5,18. 1 leaf, 34.1 × 23.6 cm (text trimmed away in left-hand margin); paper without manufacturer's name (28 staves).
Title: *) [footnote reference from now erased title: *Satan's Depths*] *(Revelation 2.24.) | The Prince of the Abyss | A Kind of Catholic | Opera | (Oratorium*[)] *| by Rued Langgaard. | (1921-23) | Text freely adapted by Rued L. from R. H. Benson's "Lord of the World"* [… text trimmed], *| P. E. Benzon's dramatic poem "Antichrist" and Ernesto | Dalgas's "Doomsday Book". | Orchestral score (1922-23) | Revised August 1944. Ribe |* [footnote:] *) Exists in 3 versions: | 1. Antichrist. A Church Opera (partly* [*performed*] *on the Stat*[*e Radio)*] *| 2 The Time of the End, Concert Piece for soli, choir* [… text trimmed] *| (performed in* [… text trimmed] *| 3. The Prince of the Abyss. (The Prince of the Abyss)*

Commentary.
Former title-page of **C**. The verso has the annotation: *Orchestral Prelude ('Antichrist'): see my concert version of 'The Time of the End'. The Prelude is also to begin the present version of 'The Time of the End' ('The Prince of the Abyss') Rued Langgaard.* – In all three places where *The Prince of the Abyss* is now written, the title was previously *The Saga of the Antichrist*.

V4. "The Saga of the Antichrist"
RLS 5,19. 1 leaf, 34.4 × 27.1 cm. Paper type: *W.H. Nr. 9 F. 24.*
Title: *The Saga of the Antichrist. | (The Prince of the Abyss) | A Kind of Catholic Opera | in One Act | by | Rued Langgaard. | Text by the composer freely adapted from Robert Hugh Benson's | "Lord of the World" (transl. by Johannes Jørgensen), P. E. Benzon's dramatic | poem "Antikrist", Ernesto Dalgas's "Doomsday Book" and | the age-old Chinese play "Sun and Moon", and the Revelation of John. | Composed 1921. | Orchestral score | (1921-23.* [cancelled: *1944*]*) | Exists in three versions. 1. The Saga of the Antichrist. (Opera) | 2. Perdition. (Church Opera) | 3. The Time of the End. Concert Piece for soli, choir | and orchestra*

Commentary.
The verso of this leaf has a covering note in red crayon: *Counter-Christ Finished pages of new fair copy*, which testifies to the fact that the fair copy begun by RL in 1946 was intended to be a new fair copy of the original version of the opera under the title *Counter-Christ*. In fact the copy was completed as the work *Light of Wild Stars* (see **XH**).

V5. Rolleoversigter
a) RLS 5,20. 2 blade (3 blanke sider), 34,3 × 27,0 cm (blad 2 lodret beskåret). Papirtype: *W.H. Nr. 9 F. 24.*
b) RLS 30,2 blad 1, 34,3 × 27,0 cm. Papirtype: *W.H. Nr. 9 F. 24.*
c) RLS 90,47. 1 blad, 34,2 × 27,0 cm. Papirtype: *W.H. Nr. 9 F. 24.*
Påskrift if. **a**: […] *Personer: | Apollyon (Det straalende, det fordærvede, Antikrist.) | Lucio (Apollyons Profet.) | Hélena (Den store Skøge.) | Exterminans*) Exterminanskirkens Biskop, Afgrundens Engel. | Folket. Exterminanskirkens Præster. | *) Exterminanskirken: En Art „katolsk" Kirke d.v.s. ubegrænset „Kirke" af Exterminans = Ubegrænset (Latin)*

Kommentar.
De tre oversigter har enslydende indhold, som viser tilknytningen til kilde **C** og versionen *Afgrundsfyrsten* (*Antikristens Saga*); i **c** er personerne Psyche og Eros dog føjet til, ligesom Helena er overstreget, hvilket giver en rollesammensætning svarende til *Vildstjernelys* (jfr. kilde **XH**); – **b** findes på rectosiden af et blad, hvis versoside rummer omslagstitel vedr. skitse til symfoni nr. 14 (BVN 336); – versosiden af **c** indeholder skitse til orgelpræludiet *Hans Tausen* (BVN 320; 1946).

V6. „Modkrist"
RLS 28,2 blad 5, 34,0 × 26,9 cm. Papirtype: *Beethoven Papier. Nr. 37 (24 Linien) 1942*
Titel: […] *| Modkrist. | Frit efter P.E. Benzons dramatiske Digt: „Modkrist"* [i.e. *„Antikrist"*] *| Fin-du-siècle-Opera* [sic] *| af | Rued Langgaard | Partitur | Første Version 1921-23. 1944-46*; – for oven: *Bør renskrives med brede Takter. Men hvorfor?? | Ogsaa her Gåde*; – for neden: *Anden Version (1928-36) | Tredje Version „Endens Tid" (1939) | (begge i Statsradiofoniens Nodearkiv)*
Påskrift verso: *Personerne: | „Psyche" | „Eros" | Modkrist. | Biskop Exterminans | Den store Skøge | Til Nodeskriveren: Istedetfor Hespeia* [fej] for *Hesperia*] *skrives „Psyche" | Istedetfor Apollyon skrives „Eros" (i „Drømmebristning") | Istedetfor Helena skrives Den store Skøge | Istedetfor Lucio skrives Biskop Exterminans.*

Kommentar.
Titelbladets indhold refererer til kilde **C** i en 1946-redaktion som inkluderede første billede under titlen *Drømmebristning* (samme titel ses i teksthæftet **S**[a]). – Titelbladet er en del af et nodeark, som efterfølgende er blevet brugt som omslag for skitser til symfoni nr. 12 (BVN 318); disse skitser er dateret juli 1946.

V7. „Modkrist"
RLS 90,63. 1 blad (beskåret), 24,5 × 25,5 cm. Papirtype: [*Beethoven Papi*]*er. Nr. 37 (24 Linien)* [delvis bortskåret]
Titel: *Rued Langgaard | „Modkrist." | (Orkestergrav.) | Fin-du-siècle-Opera* [sic] *| Teksten frit efter P. E. Benzons dramatiske Digt: „Antikrist". | Orkesterpartitur. | (Første version 1921-23. 1944-46.)*; – for neden: *Første Version: „Modkrist" | Anden Version: „Fortabelsen." (1928-36.) Opført i Statsradiofonien 22 Maj. 1940. | (5te og 6te Billede.) | Tredie Version: „Endens Tid." (1939) Opført i Statsradiofonien 18 Dec. 1945.*

Kommentar.
Refererer utvivlsomt til samme redaktion af kilde **C** som **V6**. Bladets versoside rummer skitse til orgelkompositionen *Til Harmoniumindvielse i Brorsons Minde* (BVN 338; 1947).

V8. „Antichristo"
RLS 138,1 blad 1, 34,0 × 27,0 cm. Papirtype: *Beethoven Papier. Nr. 37 (24 Linien) 1942*
Titel: *Antichristo | Bibelopera | af | Rued Langgaard | Orkesterpartitur. | 1921-23.*

V5. Lists of dramatis personae
a) RLS 5,20. 2 leaves (all but one of the pages blank), 34.3 × 27.0 cm (fol. 2 trimmed vertically). Paper type: *W.H. Nr. 9 F. 24.*
b) RLS 30,2 fol. 1, 34.3 × 27.0 cm. Paper type: *W.H. Nr. 9 F. 24.*
c) RLS 90,47. 1 leaf, 34.2 × 27.0 cm. Paper type: *W.H. Nr. 9 F. 24.*
Text (here after **a**): […] *Characters: | Apollyon (The Radiant, The Corrupt, Antichrist.) | Lucio (Apollyon's prophet.) | Hélena (the Great Whore.) | Exterminans*) Bishop of the Exterminans Church, Angel of the Abyss. | The People. Priests of the Exterminans Church. | *) The Exterminans Church: a kind of "catholic" church, i.e. a limitless "church", from exterminans = limitless (Latin)*

Commentary.
These three lists are identical as to content, and that content reveals their connection with source **C** and the version called *The Prince of the Abyss* (*The Saga of the Antichrist*); in **c**, however, the roles of Psyche and Eros are inserted, while Helena has been crossed out, which gives a cast corresponding to that of *Light of Wild Stars* (see source **XH**); – **b** is written on the recto of a leaf which on the verso has a cover title referring to a sketch for Symphony no. 14 (BVN 336); – the verso of **c** contains a sketch for the organ prelude *Hans Tausen* (BVN 320; 1946).

V6. "Counter-Christ"
RLS 28,2 fol. 5, 34.0 × 26.9 cm. Paper type: *Beethoven Papier. Nr. 37 (24 Linien) 1942*
Title: […] *| Counter-Christ. | Freely adapted from P. E. Benzon's dramatic poem "Counter-Christ"* [i.e. *"Antichrist"*] *| Fin-du-siècle Opera* [sic] *| by | Rued Langgaard | Score | First version 1921-23. 1944-46*; – at the top of the page: *Ought to be fair-copied with broad bars. But why?? | Here too a mystery*; – at the bottom: *Second version (1928-36) | Third version "The Time of the End" (1939) | (both in the State Radio music library)*
Text on verso: *The characters: | "Psyche" | "Eros" | Counter-Christ. | Bishop Exterminans | The Great Whore | To the copyist: Instead of Hespeia* [error for *Hesperia*] *write "Psyche" | Instead of Apollyon write "Eros" (in "The Bursting of Dreams") | Instead of Helena write The Great Whore | Instead of Lucio write Bishop Exterminans.*

Commentary.
The content of the title leaf refers to source **C** in a 1946 redaction that included Scene 1 labelled *The Bursting of Dreams* (the same title of the scene appears in the libretto **S**[a]). – The title leaf is part of a bifolio later re-used as a cover for sketches for Symphony no. 12 (BVN 318); these sketches are dated July 1946.

V7. "Counter-Christ"
RLS 90,63. 1 leaf (trimmed), 24.5 × 25.5 cm. Paper type: [*Beethoven Papi*]*er. Nr. 37 (24 Linien)* [partly cut away]
Title: *Rued Langgaard | "Counter-Christ." | (Orchestra Pit.) | Fin-du-siècle Opera* [sic] *| Text freely adapted from P. E. Benzon's dramatic poem "Antichrist". | Orchestral score. | (First version 1921-23. 1944-46.)*; – at the bottom: *First version: "Counter-Christ" | Second version: "Perdition." (1928-36.) Performed on the State Radio 22 May. 1940. | (5th and 6th Scenes.) | Third version: "The Time of the End." (1939) Performed on the State Radio 18 Dec. 1945.*

Commentary.
This undoubtedly refers to the same redaction of source **C** as **V6**. On the verso of the leaf is a sketch for RL's organ piece *For the Dedication of the Harmonium at Brorsons Minde* (a mission house in Ribe) (BVN 338; 1947).

V8. "Antichristo"
RLS 138,1 fol. 1, 34.0 × 27.0 cm. Paper type: *Beethoven Papier. Nr. 37 (24 Linien) 1942*
Title: *Antichristo | Bible Opera | by | Rued Langgaard | Orchestral score. | 1921-23.*

Kommentar.
Titelblad, der på et tidspunkt har været knyttet til **C**. På samme blad (recto og verso) uidentificeret blyantsskitse dateret 3.4.1947.

V9. „Antikrist"
RLS 30,2 blad 4, 33,5 × 26,3 cm. Papirtype: [*Beethoven Papier. Nr. 37 (24 Linien)*] *1942*
Titel: […] / *Antikrist* [tidligere, nu udraderet: *Stjerneskam (Satans Dybder)*] / *Bibelopera* / *af* / *Rued Langgaard* / *Partitur.* / *Gjort færdig i Ribe 5 Febr-5 Marts 1946.* / *Komponeret 1922-23.* / *teksten frit efter Pastor P. E. Benzon's* / *dramatiske Digt: „Antikrist"* / *(Gyldendahls* [sic] / *Forlag.)*

Kommentar.
Titelblad, som i kraft af dateringen viser tilknytning til partituret til *Vildstjernelys* (jfr. **XH**); det medtages her, da dette værk åbenbart også en tid bar titlen *Antikrist*. Bladets versoside rummer skitser til 5. sats af symfoni nr. 14 (BVN 336).

RELATEREDE VÆRKER

Lysøen (af Sinfonia interna) (BVN 122:2)
XA. Partitur
RLS 114,1 [blad 15-37]. Autograf. Renskrift; skitseprægede rettelser og tilføjelser med blyant, farvestift og kuglepen.
Overskrift: […] *Lysøen. (Text: Ewald Sundberg)*
Udateret [1916].
Omfang: 23 løse blade, 34,5 × 26,3 cm; upagineret. Ukomplet: 1(?) blad mellem blad 28 og 29 mangler; slutningen mangler.
Papirtype: *B & H. Nr. 20. C.* / *12.12.* (28 systemer).

Kommentar.
Nærmere oplysninger om *Sinfonia interna*, se BVN 122. – *Lysøen* er anden del af denne sceniske symfoni for solister, blandet kor og orkester. Partiturrenskriften (RLS 114,1) er til dels skåret op i ryggen og foreligger i dag ukomplet. Manuskriptets eneste bevarede, samtidige datering er slutdateringen „Paasken 1916 (Skærtorsdag)", dvs. 20.4. 1916. *Lysøen* er komponeret for sopran solo betegnet Hun, tenor solo betegnet Han, kor og orkester. Satsen blev skitseret som et selvstændigt værk i 1915, året efter blev det renskrevet som en del af *Sinfonia interna* og i 1945 revideret og udskilt som et selvstændigt værk under titlen *Drømmen* (BVN 98). De mange korrektioner og notater i det her beskrevne 1916-manuskript vidner, sammen med andre kilder, om at RL havde forskellige planer med musikken både før og efter 1945. Kompositionen rummer musikalske referencer til RLs symfoni nr. 2 og *Sfærernes Musik*, og omtrent 50 takter blev, som det fremgår af nedenstående oversigt, genanvendt i *Antikrist*s første billede, om end med mange ændringer i sangstemmerne som følge af den ændrede tekst.

Lysøen	*Antikrist* opr. version	*Antikrist* omarb. version
blad 26r, t. 5-15	1. akt, t. 36-46	1. akt, t. 112-122
blad 26v, t. 4-16	1. akt, t. 51-63	1. akt, t. 127-139
blad 27r, t. 1-5	1. akt, t. 64, 66-69	1. akt, t. 140, 142-145
blad 29r, t. 1-3	1. akt, t. 106-108	1. akt, t. 182-184
blad 30r, t. 14-18	1. akt, t. 155-159	1. akt, t. 230-234
blad 30v, t. 1	1. akt, t. 160	1. akt, t. 235
blad 33r, t. 4-5	1. akt, t. 187-188	1. akt, t. 262-263
blad 33v, t. 1-3	1. akt, t. 189-191	1. akt, t. 264-266
blad 35r, t. 3-5	1. akt, t. 216-218	1. akt, t. 291-293
blad 35v, t. 1-5	1. akt, t. 219-223	1. akt, t. 294-298

Sfærernes Musik (BVN 128)
XB. Trykt partitur
Sfærernes Musik / *Sphärenmusik The Music of the Spheres* / *L'harmonie des spheres* / *for Soli, Kor og Orkester* […] *af Rud Immanuel Langgaard* / *Orchester-Partitur.*

Commentary.
A title leaf that has at some stage been associated with **C**. On the same leaf (both recto and verso) is an unidentified sketch in pencil dated 3 Apr. 1947.

V9. "Antichrist"
RLS 30,2 fol. 4, 33.5 × 26.3 cm. Paper type: [*Beethoven Papier. Nr. 37 (24 Linien)*] *1942*
Title: […] / *Antichrist* [now erased: *Shame of the Stars (Satan's Depths)*] / *Bible Opera* / *by* / *Rued Langgaard* / *Score.* / *Completed in Ribe 5 Feb.-5 Mar. 1946.* / *Composed 1922-23.* / *Text freely adapted from the Rev. P. E. Benzon's* / *dramatic poem "Antichrist"* / *(Gyldendahl's* [sic] / *publishing house.)*

Commentary.
A title page whose dating indicates some connection with the score of *Light of Wild Stars* (see **XH**); included here because this work apparently also was entitled *Antichrist* for a time. The verso side of the leaf contains sketches for the fifth movement of Symphony no. 14 (BVN 336).

RELATED WORKS

The Island of Light (from Sinfonia interna) (BVN 122:2)
XA. Score
RLS 114,1 [fols. 15-37]. Autograph. Fair copy; rough corrections and additions in pencil, crayon and ball-point pen.
Title: […] *The Island of Light. (Text: Ewald Sundberg)*
Undated [1916].
Size: 23 loose leaves, 34.5 × 26.3 cm; unpaginated. Incomplete: one (?) leaf wanting between fols. 28 and 29; conclusion wanting.
Paper type: *B & H. Nr. 20. C.* / *12.12.* (28 staves).

Commentary.
Further information on *Sinfonia interna* see BVN 122. – *The Island of Light* is the second part of this scenic symphony for soloists, mixed choir and orchestra. The fair copy of the score (RLS 114,1) has been partly cut up at the spine and the existing manuscript is incomplete. The only surviving contemporary dating in the manuscript is that given at the end: *Easter 1916 (Holy Thursday)*, i.e. 20 Apr. 1916. *The Island of Light* is composed for solo soprano entitled She, solo tenor entitled He, choir and orchestra. A sketch for the movement as a separate work was made in 1915; the year after a fair copy of it was made as part of *Sinfonia interna*; and in 1945 it was revised, now again as a separate work entitled *The Dream* (BVN 98). Together with other sources, the many corrections and notes in the present manuscript testify that RL had various plans for the music both before and after 1945. The composition contains musical references to RL's Symphony no. 2 and *The Music of the Spheres*; as appears from the table below, approximately 50 bars were recycled in the first scene of *Antichrist*, though with many changes to the voice parts because of the altered text.

The Island of Light	*Antichrist* orig. version	*Antichrist* alt. version
fol. 26r, bb. 5-15	Act 1, bb. 36-46	Act 1, bb. 112-122
fol. 26v, bb. 4-16	Act 1, bb. 51-63	Act 1, bb. 127-139
fol. 27r, bb. 1-5	Act 1, bb. 64, 66-69	Act 1, bb. 140, 142-145
fol. 29r, bb. 1-3	Act 1, bb. 106-108	Act 1, bb. 182-184
fol. 30r, bb. 14-18	Act 1, bb. 155-159	Act 1, bb. 230-234
fol. 30v, b. 1	Act 1, b. 160	Act 1, b. 235
fol. 33r, bb. 4-5	Act 1, bb. 187-188	Act 1, bb. 262-263
fol. 33v, bb. 1-3	Act 1, bb. 189-191	Act 1, bb. 264-266
fol. 35r, bb. 3-5	Act 1, bb. 216-218	Act 1, bb. 291-293
fol. 35v, bb. 1-5	Act 1, bb. 219-223	Act 1, bb. 294-298

The Music of the Spheres (BVN 128)
XB. Published score
Sfærernes Musik / *Sphärenmusik The Music of the Spheres* / *L'harmonie des sphères* / *for Soli, Choir and Orchestra* […] *by Rud Immanuel Langgaard* / *Orchestral Score.*

Kbh. og Leipzig: Wilhelm Hansen. /16992/ Copyright 1919.
Omslag + 71 s., 39 × 28 cm. Med sangtekst [af Ida Lock] på tysk, engelsk og fransk.
Fotografisk genoptryk [1974] i formatet 36 × 28 cm med nyt omslag og betegnelsen Edition No. 1991a.

Kommentar.
Nærmere oplysninger om værket, se BVN 128. – Følgende passager, i alt ca. 65 takter, indgår i operaen med enkelte ændringer (og tilføjelse af en sangstemme i den første af de tre passager):

Sfærernes Musik	*Antikrist* opr. version	*Antikrist* omarb. version
t. 4 før cfr. 6-t. 10 før cfr. 7	1. akt, t. 756-774	1. akt, t. 577-595
t. 3-12 + 16-18	2. akt, t. 227-239(-241)	2. akt, t. 149-161(-164)
cfr. 19- t. 2 før cfr. 20	2. akt, t. 375-405	2. akt, t. 296-326

Symfoni nr. 6 (BVN 165)
XC. Partitur 1920
RLS 19,3. Autograf. Renskrift (violet blæk); autografe tilføjelser og rettelser med blyant, (sort) blæk og farvestift.

Titel: […] *Det Himmelrivende | Symfoni No 6* […] *| (Symfonisk version af Forspil til „Antikrist".) | af | Rud Imm. Langgaard. |* […]. – Bindtitel på forhen påklæbet, nu løs mærkat: *Rued Langgaard. | Det Himmelrivende. | Partiturudkast.* [Den nu synlige, påtrykte bindtitel *Incension-Symfoni* vedrører et andet værk og vidner om genbrug af bindet]

Dateringer: – på titelsiden: [*(Komp. & instr. 1919-20.) Ny Bearbeidelse 1928* rettet til: *Modificeret 1928* – det hele overstreget]. *Partiturudkast. Maj. 1919* [i.e. 1920] *og 1929*; – slutdatering: *28 Maj 1920. R. L.*

Omfang og paginering: 32 blade (blad 4 og 10 består begge af to sammensyede blade; blad 4 rummer tillige påklæbede udsnit), 34 × 26 cm; pagineret: (titelside), (side med orkesterbesætning mv.), 1-60 (flere tidligere, udraderede og overstregede pagineringer ses); indbundet i gråt hellærredsbind (forsats mangler, bagsats er bevaret).

Papirtype: *Wilhelm Hansen* (bomærke) *Nr. 9 F. 24* og *Nr. 9. Folio 24* (24 systemer).

Kommentar.
Nærmere oplysninger om værket, se BVN 165. – Det beskrevne partitur er den oprindelige renskrift af symfonien fra 1920, som senere er blevet revideret i et sådant omfang, at RL i sidste ende valgte at betegne manuskriptet som „udkast". En afskrift blev udfærdiget i 1930 (RLS 19,1), og denne kom til at tjente som trykforlæg for det partitur, som i 1946 blev publiceret af Samfundet til Udgivelse af Dansk Musik (3. Serie Nr. 87). De tidlige kilder til værket omfatter også en skitse fra 1919 (particel, RLS 19, 4).

Inden revisionerne satte ind blev dele af værket genbrugt i instrumentale passager af *Antikrist*, idet RL dog ved indlemmelsen i operaen foretog visse instrumentationsmæssige tilføjelser og mindre kompositoriske retoucheringer. Ved udarbejdelsen af operaen nedskrev RL mærkeligt nok al musikken igen i particelform i kilde **O** i stedet for blot at referere til passager i nærværende, allerede foreliggende partitur (**XC**). Alt tyder dog på, at han benyttede partituret som forlæg ved renskrivningen af operapartituret **C**.

Titelsidens betegnelse *Symfonisk Version af Forspil til „Antikrist"* må siges at være en tilsnigelse, eftersom symfonien blev komponeret 1919-20 og operaen 1922-23; det samme gælder den titel, hvorunder symfonien 23.9.1923 blev præsenteret for første gang i København (værket var på dette tidspunkt nr. 5 i symfonirækken): *Symfoni Nr. 5 (Over Motiver af „Antikrist")*.

338 takter af symfonien blev genbrugt i operaen, sådan som det fremgår af følgende oversigt. Der refereres til de orienteringscifre, som forefindes i kilden i dag (efter revision af symfonien):

Copenhagen and Leipzig: Wilhelm Hansen. /16992/ Copyright 1919.
Cover + 71 pp., 39 × 28 cm. With singing text [by Ida Lock] in German, English and French.
Photographic reprint [1974] in the format 36 × 28 cm with new cover and the identification number Edition No. 1991a.

Commentary.
Further information on the work see BVN 128. – The following passages, a total of approximately 65 bars, are incorporated in the opera with occasional changes (and the addition of a voice part in the first of the three passages):

The Music of the Spheres	*Antichrist* orig. version	*Antichrist* alt. version
b. 4 before fig. 6 to b. 10 before fig. 7	Act 1, bb. 756-774	Act 1, bb. 577-595
bb. 3-12 + 16-18	Act 2, bb. 227-239(-241)	Act 2, bb. 149-161(-164)
fig. 19 to b. 2 before fig. 20	Act 2, bb. 375-405	Act 2, bb. 296-326

Symphony no. 6 (BVN 165)
XC. Score 1920
RLS 19,3. Autograph. Fair copy (violet ink); autograph additions and corrections in pencil, (black) ink and crayon.

Title: […] *The Heaven-Rending | Symphony No. 6* […] *| (Symphonic Version of Prelude to "Antichrist".) | by | Rud Imm. Langgaard. |* […]. – On a label originally pasted to the binding but now loose: *Rued Langgaard. | The Heaven-Rending. | Draft score.* [The title imprinted on the binding and now visible, *Incension Symphony*, refers to another work and shows that the binding has been recycled.]

Datings: – on the title-page: [*(Comp. & instr. 1919-20.) New revision 1928* corrected to: *Modified 1928* – all crossed out]. *Draft score. May. 1919* [*recte* 1920] *and 1929*; – date at end: *28 May 1920. R. L.*

Size and pagination: 32 leaves (fols. 4 and 10 both consist of two leaves sewn together; on fol. 4 cut-outs have also been pasted), 34 × 26 cm; paginated: (title-page), (page specifying the instruments in the orchestra etc.), 1-60 (several earlier, erased and crossed-out paginations visible); bound in grey buckram (front end-paper lost, back end-paper preserved).

Paper type: *Wilhelm Hansen* (logo) *Nr. 9 F. 24* and *Nr. 9. Folio 24* (24 staves).

Commentary.
Further information on the work see BVN 165. – The score described here is the original fair copy of the symphony from 1920; later it was revised to such an extent that RL eventually chose to call the manuscript a "draft". A transcript made in 1930 (RLS 19,1) served as copy-text for the printed edition published in 1946 by the Society for the Publication of Danish Music (third series no. 87). Among other early sources for this work is a sketch from 1919 (short score, RLS 19,4).

Before the various revisions commenced, parts of the work were recycled as instrumental passages in *Antichrist*, though various additions to the instrumentation and minor compositional adjustments were undertaken in the opera score. When composing the opera RL – surprisingly enough – wrote out all the music again in short score in source **O**, instead of merely cross-referencing passages in the present, already existing, full score (**XC**). Nevertheless, all the indications are that he used this score as his exemplar when making his fair copy of the opera, score **C**.

The description on the title-page, *Symphonic Version of Prelude to "Antichrist"*, is rather misleading, as the symphony was written in 1919-20 and the opera in 1922-23; the same applies to the title under which the symphony was premiered in Copenhagen on 23 Sep. 1923 (at that time the work was no. 5 in the series of RL's symphonies): *Symphony No. 5 (On Motifs from "Antichrist")*.

338 bars of the symphony were recycled in the opera, as appears from the table below. Reference is made to the rehearsal figures found in the source today (after the symphony had been revised):

Symfoni nr. 6	*Antikrist* opr. version	*Antikrist* omarb. version
t. 1-t. 34 efter cfr. 1	Forspil, t. 27-127	Forspil, t. 21-121
t. 35-40 efter cfr. 1	Forspil, t. 128-133	–
t. 41 efter cfr. 1-t. 4 før cfr. 2[1)]	Forspil, t. 134-140	Forspil, t. 122-128
t. 3 før cfr. 2[1)]-cfr.2	Forspil, t. 141-143	–
cfr. 2-t. 14 efter cfr. 2	Forspil, t. 144-157	Forspil, t. 129-142
t. 15 efter cfr. 2-cfr. 4[2)]	1. akt, t. 343-404	1. akt, t. 350-411
t. 21 efter cfr. 7-t. 15 efter cfr. 13[3)]	1. akt, t. 425-569	1. akt, t. 432-576
cfr. 21-t. 27 efter cfr. 21	2. akt, t. 1262-1288	2. akt, t. 898-924

Marmor (BVN 195)

XD1. Libretto

RLS 8b,1. Maskinskrevet afskrift med autografe rettelser og tilføjelser med blyant og blæk

Titel: *Marmor | Kirkeopera | Tekst af Rued Langgaard | Farum 1926 | Revideret 1939 | Kan ikke komponeres! | (29|5 40).*

Yderligere dateret blad 1v og blad 2r: *Farum , Juli 1926* og *Farum Sommeren 1926*

19 blade, 28,6 × 22,3 cm; 20 beskrevne sider, blad 3-18 folieret 1-14 (blad 1 og 2 med påklæbede udsnit); omslaget er et genbrugt brev fra Det Kongelige Teater og Kapel af 27.1.1938 vedr. *Forspil til „Komedien om Enhver"* – brevets indhold findes på blad 19r.

Kommentar.

Librettoen omfatter en prolog (uden tekst) samt fem ubetitlede „Sindbilleder". Handlingsgang og persongalleri minder om *Antikrist*s oprindelige libretto, og der er et vist mål af genbrug af ord og udtryk fra denne. Den gennemgående hovedperson kaldes dog her En Menneskesøn. I RLP 1 findes et løst blad, der synes at have tilhørt samme manuskript, med en oversigt over *Personer* (maskinskrevet afskrift med RLs rettelser).

XD2. Partiturfragment

RLS 8b,2. Autograf. Renskrift.

Overskrift: *Første Billede. „Zemak" og „Meriba" (uden Orkester)*

Udateret.

2 blade (1 ark), 34,2 × 27,0 cm; 4 beskrevne sider, hvoraf de første tre er pagineret 1-3.

Papirtype: *Wilhelm Hansen* (bomærke) *Nr. 5. F 16* (16 systemer).

Kommentar.

Manuskriptet synes efter skriften at dømme at stamme fra ca. 1926. Kilden omfatter s. 1-3 en uakkompagneret dialog mellem Zemak og Meriba med en tekst, der stort set svarer til librettoens første billede, hvor personnavnene dog angives som Skøgen og En Menneskesøn. Manuskriptets fjerde upaginerede side rummer en skitse til en alternativ version af billedets begyndelse (3 takter) for sangstemmer med akkompagnement; overskriften er *Antikrist* og personerne er igen Skøgen og En Menneskesøn. Der synes ikke at være sammenfald mellem musikken i denne kilde og *Antikrist*.

1) 3 overstregede takter før cfr. 2 i **XC** medtages ved taktoptællingen her, da de indgår i *Antikrist*.

2) t. 5 efter cfr. 3 er overstreget i **XC**, men indgår i *Antikrist*.

3) t. 21-26 efter cfr. 9 er overstreget i **XC**, men indgår i *Antikrist*; 17 takter før cfr. 10 er ligeledes overstreget, men denne passage er også udeladt af *Antikrist*.

Symphony no. 6	*Antichrist* orig. version	*Antichrist* alt. version
b. 1 to b. 34 after fig. 1	Prelude, bb. 27-127	Prelude, bb. 21-121
bb. 35-40 after fig. 1	Prelude, bb. 128-133	–
b. 41 after fig. 1 to b. 4 before fig. 2[1)]	Prelude, bb. 134-140	Prelude, bb. 122-128
b. 3 before fig. 2[1)] to fig. 2	Prelude, bb. 141-143	–
fig. 2 to b. 14 after fig. 2	Prelude, bb. 144-157	Prelude, bb. 129-142
b. 15 after fig. 2 to fig. 4[2)]	Act 1, bb. 343-404	Act 1, bb. 350-411
b. 21 after fig. 7 to b. 15 after fig. 13[3)]	Act 1, bb. 425-569	Act 1, bb. 432-576
fig. 21 to b. 27 after fig. 21	Act 2, bb. 1262-1288	Act 2, bb. 898-924

Marble (BVN 195)

XD1. Libretto

RLS 8b,1. Typewritten transcript with autograph corrections and additions in pencil and ink.

Title: *Marble | Church Opera | Text by Rued Langgaard | Farum 1926 | Revised 1939 | Cannot be composed! | (29|5 40).*

Further datings fol. 1v and 2r: *Farum, July 1926* and *Farum summer 1926.*

19 leaves, 28.6 × 22.3 cm; 20 pages of writing, fols. 3-18 numbered 1-14 (on fols. 1 and 2 cut-outs have been pasted); the cover is a re-used letter of 27 Jan. 1938 from the Royal Theatre and Orchestra concerning the *Prelude to "The Comedy of Everyman"* – the text of the letter is on fol. 19r.

Commentary.

This libretto includes a prologue (without text) and five untitled "symbolic scenes". The plot and the characters are reminiscent of the original libretto for *Antichrist*, and there is some recycling of words and phrases from the latter. Here, however, the principal character is called A Son of Man. In RLP 1 there is a loose leaf with a list of *Dramatis personae*; it is seemingly from the same manuscript (typewritten transcript with RL's corrections).

XD2. Fragment of a score

RLS 8b,2. Autograph. Fair copy.

Title: *First scene. "Zemak" and "Meriba" (without orchestra).*

Undated.

2 leaves (bifolio), 34.2 × 27.0 cm; 4 pages of writing, of which the first three are paginated 1-3.

Paper type: *Wilhelm Hansen* (logo) *Nr. 5. F 16* (16 staves).

Commentary.

Judging by the handwriting this manuscript appears to be from around 1926. On pp. 1-3 it has an unaccompanied dialogue between Zemak and Meriba with a text that in the main corresponds to the text of the first scene in the libretto, which however calls the characters The Whore and A Son of Man. The fourth, unnumbered page of the manuscript contains a sketch (three bars) of an alternative version of the beginning of the scene for voices with accompaniment; here the title is *Antichrist* and again the characters are The Whore and A Son of Man. There does not seem to be any relationship between the music in this source and *Antichrist*.

1) Three cancelled bars before fig. 2 in **XC** are included in the count, as they are found in *Antichrist*.

2) B. 5 after fig. 3 is cancelled in **XC** but is found in *Antichrist*.

3) Bb. 21-26 after fig. 9 are cancelled in **XC** but are found in *Antichrist*; 17 bars before fig. 10 are also cancelled, but this passage is correspondingly omitted in *Antichrist*.

Klange fra „Fortabelsen“ (BVN 219)
XE. Partitur
Indbundet sammen med kilde **B** (RLS 1,1), hvori det udgør en selvstændigt pagineret enhed omfattende 12 blade efter s. [268] – se beskrivelsen af kilde **B**.

Kommentar.
Nærmere oplysninger om værket, se BVN 219. – Kompositionen udgøres af reviderede uddrag af *Antikrist* i den oprindelige version og afsluttes med en gentagelse af den omarbejdede versions korslutning (dog uden tekst, men med sang på vokalen a). Nedenstående oversigt omfatter hele værket med referencer til kildens orienteringscifre. Kort efter værkets fuldførelse inddrog RL kompositionen fra og med cfr. 5 som alternativ „koncertslutning“ i operaen, kun med den ændring, at teksten fra operaen skal erstatte vokalisen i den afsluttende korsats. Dermed er de to korsatser identiske, og reelt er det kun den 16 takter lange passage fra cfr. 5 og indtil korsatsens start i cfr. 6, som adskiller operaens koncertslutning fra „teaterslutningen“.

Klange fra „Fortabelsen“	*Antikrist* opr. version	*Antikrist* omarb. version
t. 1-8	Forspil, t. 2-8/9	–
t. 9-17	Forspil, t. 10-18	Forspil, t. 12-20
cfr. 1-cfr. 5	Forspil, t. 27-127 + t. 134-140 + t. 144-234 + t. 238-248	Forspil, t. 21-230
cfr. 5-t. 11 efter cfr. 5	2. akt, t. 1357-1367	2. akt, t. 938-948
t. 12 efter cfr. 5-cfr. 6	(2. akt, t. 1368 ff.)	2. akt, t. 949-953
cfr. 6 og ud	–	2. akt, t. 954a + 955-1082

Forspil til „Komedien om Enhver“ (BVN 232)
XF. Partitur
RLS 40,1. Afskrift ved CL, delvis autograf. Blæk og blyant; autografe rettelser og tilføjelser i blyant og farvestift.
Titel (autograf): *Forspil til „Komedien om Enhver“, | for | Orkester | af | Rued Langgaard. | Orkesterpartitur, (Februar-Marts 1936)*
12 blade (løse ark), 35,0 × 27,2 cm; 24 beskrevne sider, pagineret: (titelside), 1-23.
Papirtype: 28 systemer uden fabrikatangivelse.

Kommentar.
Oprindelig tænkt som et nyt forspil til operaen, idet titlen først har været skrevet: *Forspil til „Fortabelsen“*. Nærmere oplysninger om værket, se BVN 232. – Kildens s. 1-6 samt fra s. 18 t. 4 og ud er i CLs afskrift efter **C**; resten, som er i autograf, er først noteret med blyant og dernæst trukket op med blæk. Midterafsnittet, der begynder s. 7 t. 4, indledes med Philipp Nicolais salmemelodi „Zions Vægter hæver Røsten“ og er i øvrigt en orkestrering af en passage af en tidlig version af første sats af orgelværket *Messis* (BVN 128a).

Forspil til „Komedien om Enhver“	*Antikrist* opr. version	*Antikrist* omarb. version
t. 1-9	Forspil, t. 1-9	–
t. 10-18	Forspil, t. 10-18	Forspil, t. 12-20
s. 18, t. 4 og ud = gentagelse af t. 9-18 + t. 1-2 forlænget med 1 takt.		

Endens Tid (BVN 243)
XG. Partitur
RLS 100,1. Afskrift ved CL, delvis autograf. Blæk; autografe rettelser og tilføjelser med blæk, blyant og farvestift; dirigentnotater med blyant og farvestift i Launy Grøndahls hånd.
Proveniens: Statsradiofoniens Nodebibliotek 1945 (reg. nr. 4482); indgået i Det Kongelige Bibliotek 1987.

Sounds from “Perdition” (BVN 219)
XE. Score
Bound together with source **B** (RLS 1,1), constituting a separately paginated entity of 12 leaves after p. [268] – see description of source **B**.

Commentary.
Further information on the work se BVN 219. – The composition consists of revised excerpts from *Antichrist* in the original version; it ends, however, with a reprise of the choral conclusion to the altered version, here without text but sung on the vowel ‘a’. The table below covers the whole work, with references to the rehearsal figures in the source. Shortly after finishing the work RL incorporated the whole of it from fig. 5 onwards as an alternative “concert ending” to the opera, merely substituting the opera text for the vocalisation in the final chorus. The two choral movements are therefore identical, and in reality it is only the 16 bars from fig. 5 to the entry of the choir at fig. 6 that distinguish the concert ending of the opera from its “theatre ending”.

Sounds from “Perdition”	*Antichrist* orig. version	*Antichrist* alt. version
bb. 1-8	Prelude, bb. 2-8/9	–
bb. 9-17	Prelude, bb. 10-18	Prelude, bb. 12-20
fig. 1 to fig. 5	Prelude, bb. 27-127 + bb. 134-140 + bb. 144-234 + bb. 238-248	Prelude, bb. 21-230
fig. 5 to b. 11 after fig. 5	Act 2, bb. 1357-1367	Act 2, bb. 938-948
b. 12 after fig. 5 to fig. 6	(Act 2, b. 1368 ff.)	Act 2, bb. 949-953
fig. 6 to the end	–	Act 2, bb. 954a + 955-1082

Prelude to “The Comedy of Everyman” (BVN 232)
XF. Score
RLS 40,1. Transcript partly by CL, partly autograph. Ink and pencil; autograph corrections and additions in pencil and crayon.
Title (autograph): *Prelude to “The Comedy of Everyman”, | for | orchestra | by | Rued Langgaard. | Orchestral score, (February-March 1936)*
12 leaves (loose bifolia), 35.0 × 27.2 cm; 24 pages of writing paginated (title-page), 1-23.
Paper type: 28 staves without manufacturer’s name.

Commentary.
Originally conceived as a new prelude to the opera, as can be seen from the title first having been written *Prelude to “Perdition”*. Further information on the work see BVN 232. – The first six pages in the source and again from p. 18 b. 4 to the end are CL’s transcript from **C**; the rest is autograph, first notated in pencil and then inked in. The middle section, from p. 7 b. 4, begins with Philipp Nicolai’s chorale melody “Zion’s watchmen raise their voices”. It is an orchestration of a passage from an early version of the first movement of the organ work *Messis* (BVN 128a).

Prelude to “The Comedy of Everyman”	*Antichrist* orig. version	*Antichrist* alt. version
bb. 1-9	Prelude, bb. 1-9	–
bb. 10-18	Prelude, bb. 10-18	Prelude, bb. 12-20
p. 18, b. 4 to the end = reprise of bb. 9-18 + bb. 1-2 with the addition of one extra bar		

The Time of the End (BVN 243)
XG. Score
RLS 100,1. Transcript partly by CL, partly autograph. Ink; autograph corrections and additions in ink, pencil and crayon; conductor’s notes in pencil and crayon in the hand of Launy Grøndahl.
Provenience: State Radio music library 1945 (serial no. 4482); transferred to the Royal Library in 1987.

Titel: *Endens Tid* *). | *Koncertstykke* | *for* | *Soli, Kor og Orkester* | *af* | *Rued Langgaard.* | *Teksten frit efter P. E. Benzons Digt „Antikrist" (1905)* | *ved R. L.* | *Partitur* | *Komponeret 1921-22.* | *Instrumenteret 1939. Forspillet 1922* | [fodnote:] *) *Forstudie til Antikrist, Kirkeopera.*

Dateringer: – s. 25 (efter I): *Fredensborg, d. 30 Juni 1922, modif.* [modificeret? ordet er delvis skåret bort] *30 Juli 1939*; – s. 26 (ved begyndelsen af II): *7/1. 39*; – s. 43 (efter II): *d. 18 Januar 1939. Komp. 1921. Juli Fredensborg*; – til slut: *Delvis renskr. af Fru C. L. d. 15/1. 1940.*

Omfang og paginering: 45 blade, 33,4 × 26,9 cm; 88 beskrevne sider, pagineret: (titelside), (side med satsoversigt og solostemmer), (titelside: *I „Antikrist" Præludium for Orkester* med motto og liste over opførelser), 1-25, (titelside: *II Ved „Endens Tid"*), (blank side), 26-43, (titelside: *III Mod Ragnarok*), (blank side), 44-83 (s. 64 med overskrift: *IV Katastrofen*); indbundet i sort bind med mærkat, hvorpå værkets titel er anført i autograf; på forsatsen notat i RLs hånd og signaturen *RL 23/8 44*; bagsatsen mangler).

Papirtype: *K.U.V. Beethoven Papier Nr. 39. (30 Linien).*

Kommentar.

Nærmere oplysninger om værket, se BVN 243. – Partiturets side 1-20 er i CLs afskrift efter **C**, s. 21 overtager RL pennen til og med s. 46; s. 47-83 er atter i CLs afskrift efter **C**, dog med bidrag i autograf. Kilde **C** er, i de passager CL har benyttet denne som forlæg, revideret af RL og forsynet med anvisninger til sin kone. Ud over partituret foreligger et klaverpartitur i autograf til de vokale dele (RLS 100,2); dette manuskript er baseret på kilde **E**.

Oversigten nedenfor omfatter hele værket, og der refereres til partiturets orienteringscifre. Som det fremgår, består værket af en række uddrag af operaens oprindelige version. Det er bemærkelsesværdigt, at RL anvender ordet „instrumenteret" om bearbejdelsen, idet den oprindelige orkestrering gentages stort set uændret. Også betegnelsen „forstudie til Antikrist" må kaldes misvisende. Tekst og vokalstemmer følger forlægget (kilde **C**) i størstedelen af værket; i korte passager er der dog foretaget væsentlige ændringer. Man bemærker, at der kun er yderst begrænset musikalsk sammenfald med operaens omarbejdede version.

Endens Tid	*Antikrist* opr. version	*Antikrist* omarb. version
I *Forspil*		
t. 1-8	Forspil, t. 1-9	–
cfr. 1-t. 4 før cfr. 3	Forspil, t. 10-18	Forspil, t. 12-20
t. 3 før cfr. 3-t. 5 efter cfr. 3	Forspil, t. 19-26	–
t. 6 efter cfr. 3-t. 26 efter cfr. 3	Forspil, t. 27-47	Forspil, t. 21-41
t. 27 efter cfr. 3-t. 16 før cfr. 4	Forspil, t. 49-74/76	Forspil, t. 43-68/70
t. 15 før cfr. 4-t. 6 før cfr. 4	Forspil, t. 77-86/88	Forspil, t. 71-80/82
t. 5 før cfr. 4-cfr. 5	Forspil, t. 89-124	Forspil, t. 83-118
cfr. 5-t. 4 efter cfr. 6	Forspil, t. 249+ 252-265	–
t. 2 før cfr. 7 og ud (t. 8 efter cfr. 10)	Forspil, t. 274 og ud (t. 316)	–

Title: *The Time of the End**). | *Concert Piece* | *for* | *soli, choir and orchestra* | *by* | *Rued Langgaard.* | *Text freely adapted from P. E. Benzon's poem "Antichrist" (1905)* | *by R. L.* | *Score* | *Composed 1921-22.* | *Instrumentation 1939. Prelude 1922* | [footnote:] *) *Preliminary study for Antichrist, Church Opera.*

Datings: – p. 25 (after I): *Fredensborg, 30 June 1922, modif.* [i.e. *modified*? the word is partly cut away] *30 July 1939*; – p. 26 (at the beginning of II): *7/1. 39*; – p. 43 (after II): *18 January 1939. Comp. 1921. July Fredensborg*; – at end: *Fair copy partly by Mrs C. L. 15/1. 1940.*

Size and pagination: 45 leaves, 33.4 × 26.9 cm; 88 pages of writing, paginated: (title-page), (list of movements and solo voices), (title-page: *I "Antikrist" Prelude for Orchestra* with motto and list of performances), 1-25, (title-page: *II At "The Time of the End"*), (blank page), 26-43, (title-page: *III Towards Ragnarok*), (blank page), 44-83 (p. 64 with the title *IV The Catastrophe*); black binding with a label on which RL himself has written the title of the work; the front end-paper has a note in RL's hand and the signature *RL 23/8 44*; the back end-paper is missing).

Paper type: *K.U.V. Beethoven Papier Nr. 39. (30 Linien).*

Commentary.

Further information on the work see BVN 243. – Pp. 1-20 of the score are CL's transcript of **C**. On p. 21 RL takes over until p. 46; pp. 47-83 are again transcribed by CL from **C**, but with autograph contributions. Those passages in source **C** that CL transcribed were revised by RL, who also supplied instructions to his wife. In addition to the present full score there is an autograph piano score of the vocal sections (RLS 100,2) based on source **E**.

The table below covers the whole work, with references to the rehearsal figures in the full score. As can be seen, the work is made up of a series of extracts from the original version of the opera. It is remarkable that RL speaks of "instrumentation" in connection with the adaptation, for the original orchestration is in fact reproduced largely unchanged. The expression "preliminary study for Antichrist" is also misleading. Actually the text and voice parts simply follow their model (source **C**) in most of the work, though significant changes have been made in some short passages. It will be noticed that there is very little musical correspondence with the altered version of the opera.

The Time of the End	*Antichrist* orig. version	*Antichrist* alt. version
I *Prelude*		
bb. 1-8	Prelude, bb. 1-9	–
fig. 1 to b. 4 before fig. 3	Prelude, bb. 10-18	Prelude, bb. 12-20
b. 3 before fig. 3 to b. 5 after fig. 3	Prelude, bb. 19-26	–
b. 6 after fig. 3 to b. 26 after fig. 3	Prelude, bb. 27-47	Prelude, bb. 21-41
b. 27 after fig. 3 to b. 16 before fig. 4	Prelude, bb. 49-74/76	Prelude, bb. 43-68/70
b. 15 before fig. 4 to b. 6 before fig. 4	Prelude, bb. 77-86/88	Prelude, bb. 71-80/82
b. 5 before fig. 4 to fig. 5	Prelude, bb. 89-124	Prelude, bb. 83-118
fig. 5 to b. 4 after fig. 6	Prelude, bb. 249+ 252-265	–
b. 2 before fig. 7 to the end (b. 8 after fig. 10)	Prelude, bb. 274 to the end (b. 316)	–

II *Ved „Endens Tid“*		
t. 1-t. 2 før cfr. 11	1. akt, t. 680-697	Prolog, t. 86-103
t. 1 før cfr. 11-t. 2 før cfr. 16	1. akt, t. 716-755	–
t. 1 før cfr. 16-cfr. 17	1. akt, t. 650-661	–
cfr. 17-t. 3 efter cfr. 18	1. akt, t. 895-906	–
t. 4 efter cfr. 18-t. 11 efter cfr. 18	1. akt, t. 1024-1031	1. akt, t. 729-736
t. 12 efter cfr. 18 = G.P.	–	–
III *Mod Ragnarok*		
t. 1-3	2. akt, t. 1002-1004	2. akt, t. 797-799
t. 4 og ud (t. 24 efter cfr. 26)	2. akt, t. 1005-1144	–
IV *Katastrofen*		
t. 1-t. 6 efter cfr. 28	2. akt, t. 1145-1162	–
t. 7 efter cfr. 28-t. 5 før cfr. 34	2. akt, t. 1165-1240	–
t. 4 før cfr. 34-cfr. 34	2. akt, t. 1368-1371	–
cfr. 34-t. 10 efter cfr. 34	2. akt, t. 1379-1388	–
resten = gentagelse af sats I fra cfr. 8 og ud	Forspil, t. 288-316	–

Vildstjernelys (BVN 314)
XH. Partitur
Partitur. RLS 117,1. Autograf. Blæk (violet); tilføjelser med rød farvestift.
Titelblad forsvundet. Bindtitel (i guldtryk): *Vildstjernelys*; overskrifttitel: *„Vildstjernelys“*.
Dateret på første nodeside: *Ribe 5/2 46*; – slutdateret: *Vildstjernelys (Satans Dybder) harmoniseret og instr færdig d. 5 Marts 1946 Ribe.*
72 blade; 34,0 × 26,8 cm; 143 beskrevne sider, pagineret 1-117, (blank side), 118-143; indbundet i gråsort, meleret bind med rød ryg og røde hjørner (forsats revet ud, bagsats er bevaret); bindets første inderside er beskrevet af RL med forord, liste over opførelser af forspillet mv.
Papirtyper: *Beethoven-Papier Nr. 37 (24 Linien) 1942*: blad 1-5, 8-17, 28-31, 34, 51, 57; *Beethoven-Papier Nr. 38^{a} (26 Linien) 1942*: blad 6, 19-20, 33, 37, 42-43, 48; *Beethoven-Papier Nr. 39 (30 Linien) 1942*: blad 7, 18, 35-36, 49-50, 58-59; *ES* [bomærke for Engstrøm & Sødring] (18 systemer): blad 21-27, 32, 38-41, 44-47, 52-56; *W.H. Nr. 9 F. 24*: blad 60-72

Kommentar.
Nærmere oplysninger om værket, se BVN 314. – Partiturets regibemærkninger vidner om, at RL har forestillet sig *Vildstjernelys* som et scenisk værk, selv om det ikke i øvrigt fremgår af manuskriptet som det fremtræder i dag. Et tidligere titelblad (**V9**) har betegnelsen *Bibelopera*, og i 1947 indleverede RL partituret til Det Kongelige Teater under titlen *Satans Dybder, Drømmeopera*.

På bindets inderside anføres, at *Vildstjernelys* er „tredie sammentrængte Version af min Opera 'Sidste Tider' [først skrevet 'Antikrist']“, mens *Endens Tid* er „første sammentrængte version“ og *Antikrist* (dvs. den omarbejdede opera) betegnes „anden sammentrængte version“. Om manuskriptets tætte forbindelse til kilde **C**, se beskrivelsen af denne ovf.

Ligesom det er tilfældet med *Endens Tid* (kilde **XG**) giver RL misvisende information om bearbejdelsens art. Kompositionen kan således ikke siges at være „harmoniseret og instrumenteret færdig“ i 1946. Forspillets polyfone afsnit er ganske vist gennemrevideret (og

II *At "The Time of the End"*		
b. 1 to b. 2 before fig. 11	Act 1, bb. 680-697	Prologue, bb. 86-103
b. 1 before fig. 11 to b. 2 before fig. 16	Act 1, bb. 716-755	–
b. 1 before fig. 16 to fig. 17	Act 1, bb. 650-661	–
fig. 17 to b. 3 after fig. 18	Act 1, bb. 895-906	–
b. 4 after fig. 18 to b. 11 after fig. 18	Act 1, bb. 1024-1031	Act 1, bb. 729-736
b. 12 after fig. 18 = G.P.	–	–
III *Towards Ragnarok*		
bb. 1-3	Act 2, bb. 1002-1004	Act 2, bb. 797-799
b. 4 to the end (b. 24 after fig. 26)	Act 2, bb. 1005-1144	–
IV *The Catastrophe*		
bb. 1-6 after fig. 28	Act 2, bb. 1145-1162	–
b. 7 after fig. 28 to b. 5 before fig. 34	Act 2, bb. 1165-1240	–
b. 4 before fig. 34 to fig. 34	Act 2, bb. 1368-1371	–
fig. 34 to b. 10 after fig. 34	Act 2, bb. 1379-1388	–
remainder = reprise of I from fig. 8 to the end	Prelude, bb. 288-316	–

Light of Wild Stars (BVN 314)
XH. Score
RLS 117,1. Autograph. Ink (violet); additions in red pencil.
Title leaf lost. Title (gilt) on binding: *Light of Wild Stars*; title at beginning of the music: *"Light of Wild Stars"*.
Dating at beginning of the music: *Ribe 5/2 46*; – at the end: *Light of Wild Stars (Satan's Depths), harmonisation and instr completed 5 March 1946 Ribe.*
72 leaves; 34.0 × 26.8 cm; 143 pages of writing, paginated 1-117, (blank page), 118-143; dark grey mottled binding with red spine and red corners (front end-paper torn out, back end-paper preserved); on the inside of the binding at the front RL has written a preface, list of performances of the prelude etc.
Paper types: *Beethoven-Papier Nr. 37 (24 Linien) 1942*: fols. 1-5, 8-17, 28-31, 34, 51, 57; *Beethoven-Papier Nr. 38^{a} (26 Linien) 1942*: fols. 6, 19-20, 33, 37, 42-43, 48; *Beethoven-Papier Nr. 39 (30 Linien) 1942*: fols. 7, 18, 35-36, 49-50, 58-59; *ES* [logo of the Danish publishing house Engstrøm & Sødring] (18 staves): fols. 21-27, 32, 38-41, 44-47, 52-56; *W.H. Nr. 9 F. 24*: fols. 60-72

Commentary.
Further information on the work see BVN 314. – The stage directions in the score are evidence that RL conceived *Light of Wild Stars* as a work for the stage, though this does not otherwise appear from the manuscript in its present state. An earlier title-page (**V9**) calls it a *Bible Opera*, and in 1947 RL submitted the score to the Royal Theatre under the title *Satan's Depths, A Dream Opera*.

On the inside of the binding RL says that *Light of Wild Stars* is the *third abbreviated version of my opera 'The Last Days'* [alteration from *'Antichrist'*], while *The Time of the End* is the *first abbreviated version* and *Antichrist* (i.e. the altered version of the opera) the *second abbreviated version*. Concerning the close relationship between this manuscript and source **C**, see the description of the latter above.

As is the case with *The Time of the End* (source **XG**), RL gives misleading information about the nature of the adaptation. Thus, the "harmonisation and instrumentation" of this composition cannot properly be said to have been completed in 1946. The polyphonic passages in the prelude are admittedly revised all the way through (so

svarer således til det tilsvarende afsnit i *Endens Tid*), men resten af partituret frem til den afsluttende hymne består af tekst- og nodetro gentagelser af passager fra *Antikrist* i operaens oprindelige version. RL har skrevet af efter sig selv med kilde **C** som forlæg. Kopieringen må være foretaget, mens operaens første billede endnu var en del af manuskriptet. Afsnittet *Himmelbristning* er identisk med dette første billede indtil afslutningen af sangdialogen. *Vildstjernelys* medtager ikke den i 1924 indskudte passage, opr. t. 254-322, som kendes fra kilderne **M2** og **E**. RL bringer dette sted en version af de 5 takter, som befandt sig mellem t. 254 og 322 før indskuddet kom til, og hvis oprindelige form i dag kun ses i orkesterskitsen kilde **O**. Den afsluttende hymne for kor og orkester til en tekst af Lilly Heber (1875-1944) blev til i 1944 (med udgangspunkt i en skitse fra 1923), og var oprindelig ikke tiltænkt *Vildstjernelys*.

Nedenstående oversigt omfatter hele *Vildstjernelys*; der refereres til partiturets sidetal, idet der ikke findes orienteringscifre i kilden.

Vildstjernelys	*Antikrist* opr. version	*Antikrist* omarb. version
[*I Forspil*]		
s. 1, t. 1-s. 3, t. 1	Forspil, t. 1-9	–
s. 3, t. 2-s. 7, t. 2	Forspil, t. 10-18	Forspil, t. 12-20
s. 8, t. 1-8	Forspil, t. 19-26	–
s. 8, t. 9-28	Forspil, t. 28-47	Forspil, t. 22-41
s. 8, t. 29-s. 9, t. 15	Forspil, t. 49-74/76	Forspil, t. 43-68/70
s. 9, t. 16-25	Forspil, t. 77-86/88	Forspil, t. 71-80/82
s. 9, t. 26-s. 10, t. 17	Forspil, t. 89-124	Forspil, t. 83-118
s. 10, t. 18-s. 13, t. 3	Forspil, t. 249-260/261	–
s. 14, t. 1-s. 15, t. 2	Forspil, t. 262-265	–
[*II*] *Himmelbristning*		
s. 16, t. 1-s. 23, t. 8	1. akt, t. 1-46	1. akt, t. 77-122
s. 23, t. 9-12	1. akt, t. 47-50	–
s. 23, t. 13-s. 33, t. 5	1. akt, t. 51-128	1. akt, t. 127-204
s. 23, t. 6	1. akt, t. 129	–
s. 23, t. 7-s. 34, t. 3	1. akt, t. 130-138	1. akt, t. 205-213
s. 23, t. 4-7	1. akt, t. 139-142	–
s. 23, t. 8-s. 48, t. 3	1. akt, t. 143-223	1. akt, t. 218-298
s. 48, t. 4-s. 50, t. 4	1. akt, t. 224-234	–
s. 50, t. 5-s. 53, t. 2	1. akt, t. 235-253	1. akt, t. 307-325
s. 53, t. 3-7	–	–
s. 54, t. 1-9	1. akt, t. 323-331	1. akt, t. 330-338
[*III Mellemspil*]		
s. 54, t. 10-s. 62, t. 6	1. akt, t. 332-569	1. akt, t. 339-576
[*IV*] *„De store Ord“*		
s. 63, t. 1-s. 64, t. 2	1. akt, t. 570-576	Prolog, t. 1-7
s. 64, t. 3-s. 65, t. 4	1. akt, t. 584-591	Prolog, t. 8-15
s. 66, t. 1-s. 75, t. 5	1. akt, t. 592-627	Prolog, t. 19-54
s. 76, t. 1-3	1. akt, t. 628-630	–
s. 76, t. 4-s. 81, t. 1	1. akt. t. 631-649	Prolog, t. 55-73
s. 81, t. 2-s. 84, t. 2	1. akt, t. 650-663	–
s. 84, t. 3-s. 85, t. 1	1. akt, t. 664-671	Prolog, t. 74-81
s. 85, t. 2-5	1. akt, t. 672-675	–
s. 86, t. 1- s. 91, t. 18	1. akt, t. 676-715	Prolog, t. 82-121
s. 91, t. 19-s. 98, t. 5	1. akt, t. 716-755	–
s. 98, t. 6-s. 104, t. 2	1. akt, t. 756-780	1. akt, t. 577-601
s. 104, t. 3-4	1. akt, t. 781-782	–
s. 104, t. 5-s. 108, t. 2	1. akt, t. 783-803	1. akt, t. 604-624
s. 108, t. 3-6	1. akt, t. 804-807	–
s. 108, t. 7-8	1. akt, t. 808-809	1. akt, t. 625-626
s. 108, t. 9	1. akt, t. 810	–
s. 108, t. 10-s. 110, t. 12	1. akt, t. 811-844	1. akt, t. 627-660
s. 110, t. 13-19	1. akt, t. 845-851	–

as to correspond to the same passages in *The Time of the End*), but the rest of the score down to the final hymn is a faithful reproduction of passages from the original opera version of *Antichrist*. RL has copied his own work using source **C** as his exemplar. This copying must have been done while the first scene of the opera (now lost) was still included in the manuscript. The section entitled *The Bursting of Heaven* is identical with that scene up to the end of the sung dialogue. *Light of Wild Stars* does not incorporate the interpolation from 1924, orig. bb. 254-322, which is known from sources **M2** and **E**. At this point RL uses a version of the five bars that joined b. 254 with b. 322 before the interpolation was made; the original form of these five bars can only be seen today in the orchestral sketch source **O**. The final hymn for choir and orchestra to words by Lilly Heber (1875-1944) was written in 1944 on the basis of a sketch from 1923, and was not originally intended to be part of *Light of Wild Stars*.

The table below covers the whole of *Light of Wild Stars*; references are to page numbers in the score, which does not have rehearsal figures.

Light of Wild Stars	*Antichrist* orig. version	*Antichrist* alt. version
[*I Prelude*]		
p. 1, b. 1-p. 3, b. 1	Prelude, bb. 1-9	–
p. 3, b. 2-p. 7, b. 2	Prelude, bb. 10-18	Prelude, bb. 12-20
p. 8, bb. 1-8	Prelude, bb. 19-26	–
p. 8, bb. 9-28	Prelude, bb. 28-47	Prelude, bb. 22-41
p. 8, b. 29-p. 9, b. 15	Prelude, bb. 49-74/76	Prelude, bb. 43-68/70
p. 9, bb. 16-25	Prelude, bb. 77-86/88	Prelude, bb. 71-80/82
p. 9, b. 26-p. 10, b. 17	Prelude, bb. 89-124	Prelude, bb. 83-118
p. 10, b. 18-p. 13, b. 3	Prelude, bb. 249-260/261	–
p. 14, b. 1-p. 15, b. 2	Prelude, bb. 262-265	–
[*II*] *The Bursting of Heaven*		
p. 16, b. 1-p. 23, b. 8	Act 1, bb. 1-46	Act 1, bb. 77-122
p. 23, b. 9-12	Act 1, bb. 47-50	–
p. 23, b. 13-p. 33, b. 5	Act 1, bb. 51-128	Act 1, bb. 127-204
p. 23, b. 6	Act 1, b. 129	–
p. 23, b. 7-p. 34, b. 3	Act 1, bb. 130-138	Act 1, bb. 205-213
p. 23, bb. 4-7	Act 1, bb. 139-142	–
p. 23, b. 8-p. 48, b. 3	Act 1, bb. 143-223	Act 1, bb. 218-298
p. 48, b. 4-p. 50, b. 4	Act 1, bb. 224-234	–
p. 50, b. 5-p. 53, b. 2	Act 1, bb. 235-253	Act 1, bb. 307-325
p. 53, bb. 3-7	–	–
p. 54, bb. 1-9	Act 1, bb. 323-331	Act 1, bb. 330-338
[*III Interlude*]		
p. 54, b. 10-p. 62, b. 6	Act 1, bb. 332-569	Act 1, bb. 339-576
[*IV*] *"The Great Words"*		
p. 63, b. 1-p. 64, b. 2	Act 1, bb. 570-576	Prologue, bb. 1-7
p. 64, b. 3-p. 65, b. 4	Act 1, bb. 584-591	Prologue, bb. 8-15
p. 66, b. 1-p. 75, b. 5	Act 1, bb. 592-627	Prologue, bb. 19-54
p. 76, bb. 1-3	Act 1, bb. 628-630	–
p. 76, b. 4-p. 81, b. 1	Act 1, bb. 631-649	Prologue, bb. 55-73
p. 81, b. 2-p. 84, b. 2	Act 1, bb. 650-663	–
p. 84, b. 3-p. 85, b. 1	Act 1, bb. 664-671	Prologue, bb. 74-81
p. 85, bb. 2-5	Act 1, bb. 672-675	–
p. 86, b. 1-p. 91, b. 18	Act 1, bb. 676-715	Prologue, bb. 82-121
p. 91, b. 19-p. 98, b. 5	Act 1, bb. 716-755	–
p. 98, b. 6-p. 104, b. 2	Act 1, bb. 756-780	Act 1, bb. 577-601
p. 104, bb. 3-4	Act 1, bb. 781-782	–
p. 104, b. 5-p. 108, b. 2	Act 1, bb. 783-803	Act 1, bb. 604-624
p. 108, bb. 3-6	Act 1, bb. 804-807	–
p. 108, bb. 7-8	Act 1, bb. 808-809	Act 1, bb. 625-626
p. 108, b. 9	Act 1, b. 810	–
p. 108, b. 10-p. 110, b. 12	Act 1, bb. 811-844	Act 1, bb. 627-660
p. 110, bb. 13-19	Act 1, bb. 845-851	–

s. 110, t. 20- s. 117, t. 4	1. akt, t. 852-888	1. akt, t. 664-700	p. 110, b. 20- p. 117, b. 4	Act 1, bb. 852-888	Act 1, bb. 664-700
s. 118, t. 1- s. 122, t. 4	2. akt, t. 1237-1261	–	p. 118, b. 1- p. 122, b. 4	Act 2, bb. 1237-1261	–
s. 122, t. 5- s. 127, t. 5	2. akt, t. 1262-1301	2. akt, t. 898-937	p. 122, b. 5- p. 127, b. 5	Act 2, bb. 1262-1301	Act 2, bb. 898-937
s. 127, t. 6- s. 128, t. 5	–	–	p. 127, b. 6- p. 128, b. 5	–	–
[*V*] *Hymne*			[*V*] *Hymn*		
s. 129, t. 1 og ud	–	–	p. 129, b. 1 to the end	–	–

KRONOLOGI

Udaterede bidrag er indplaceret så vidt muligt i henhold til en relativ kronologi.

År	Dato	Kilde	Tildragelse
1921	6.6.-16.7.	**U**	RL skriver librettoen i dens første form
1921	17.7.	**O**	Kompositionsarbejdet indledes
1922	25.3.	**O**	Operaen fuldføres i skitseform (værket inkluderer passager fra *Lysøen, Sfærernes Musik* og symfoni nr. 6 komponeret 1915-1920, jfr. **XA, XB, XC**)
	30.6.	**C**, **N**	Forspillet afsluttes i partitur; RL fortsætter arbejdet med instrumentation og renskrivning af partituret
1923	2.2.	**C**, **M1**	Partiturrenskriften afsluttes (RL angiver feb., eksakt dato fremgår af CLs dagbog, RLP 10)
	marts	ukendt, **C**	RL indleverer teksthæfte og senere partitur til Det Kongelige Teater til bedømmelse; teksthæftet går til teatrets litterære censor Otto Borchsenius 19.3., og hans bedømmelse følger 3.4. (KTs protokol, Rigsarkivet)
	19.4.	ukendt, **C**	Det Kongelige Teater returnerer tekst og partitur; man finder teksten uanvendelig og vil derfor ikke tage stilling til musikken (KTs arkiv, Rigsarkivet, brev nr. 158)
	20.4.	ukendt, **C**	Efter aftale med teaterchefen indleveres operaen igen (CLs dagbog, RLP 10)
	11.5.	ukendt	Teksten forelægges atter teatrets censor Otto Borchsenius, som 13.5. afgiver en ny erklæring (KTs protokol, Rigsarkivet)
	30.5.	**C**	Partituret sendes til bedømmelse hos Det Kongelige Teaters kapelmester Georg Høeberg (KTs protokol, Rigsarkivet)
	8.6.		Det Kongelige Teater forkaster operaen (KTs protokol, Rigsarkivet)
	12.6.		RL får foretræde på Det Kongelige Teater og præsenterer sin komposition; han får besked om, at han senere vil modtage svar (CLs dagbog, RLP 10); svaret følger 12.5.1925
	26.9.	**C**, **R1**	Forspillet uropføres i København af Blüthner-Orkestret fra Berlin under ledelse af RL
	?	**C**	Partituret sendes til kopisten Karl Lahn i Karlsruhe
	?	**S**, **T**	En maskinskrevet afskrift af teksthæftet udfærdiges (forlægget kendes ikke); teksten oversættes til tysk
	?		RL udfører en dekorationsskitse til operaen (RLS 8a,1)
	4.11.		Johannes Poulsen, sceneinstruktør ved Det Kongelige Teater, aflægger besøg hos RL, som præsenterer operaen for ham (CLs dagbog, RLP 10)
1923-24		**S**^{b}, **C**, **A**	RL foretager en del mindre ændringer i operaens libretto og indfører enkelte spring i værket
1924	?	**A**, **Q**	Karl Lahns partiturafskrift foreligger (RL sender penge til Lahn 7.4., måske et udtryk for at arbejdet er fuldført?)
	?	**M2**	RL komponerer en udvidelse af sangdialogen i første billede (opr. version t. 258-322)
	5.12.	**E** (**P**)	Klaverpartituret fuldføres af RL (formodentlig påbegyndt medio 1924); yderligere nogle tekstændringer synes at være kommet til undervejs

CHRONOLOGY

Undated items are entered as far as possible on the basis of a relative chronology.

Year	Date	Source	Event
1921	6 June-16 July	**U**	RL writes the first form of the libretto
1921	17 July	**O**	Composition of the opera begun
1922	25 Mar.	**O**	Opera completed in outline (it includes passages from *The Island of Light, The Music of the Spheres* and Symphony no. 6 composed 1915-1920, cf. **XA**, **XB**, **XC**)
	30 June	**C**, **N**	Score of the prelude completed; RL continues work on the instrumentation and fair-copying of the score
1923	2 Feb.	**C**, **M1**	Fair copy of score completed (RL merely notes February; exact date appears from CL's diary, RLP 10)
	Mar.	unknown, **C**	RL submits libretto and subsequently score to the Royal Theatre for review; the libretto is sent to the theatre's literary adjudicator Otto Borchsenius on 19 Mar., and his evaluation follows on 3 Apr. (protocol of the Royal Theatre, Danish State Archives)
	19 Apr.	unknown, **C**	The Royal Theatre returns the text and score; the text is adjudged unusable and the music will therefore not be evaluated (archive of the Royal Theatre, Danish State Archives, letter no. 158)
	20 Apr.	unknown, **C**	Opera submitted again in pursuit of agreement with the manager of the theatre (CL's diary, RLP 10)
	11 May	unknown	Text again sent to the theatre's adjudicator Otto Borchsenius, who on 13 May submits a new opinion (protocol of the Royal Theatre, Danish State Archives)
	30 May	**C**	Score sent for evaluation to Georg Høeberg, leader of the Royal Opera Orchestra (protocol of the Royal Theatre, Danish State Archives)
	8 June		The Royal Theatre rejects the opera (protocol of the Royal Theatre, Danish State Archives)
	12 June		RL granted an audience at the Royal Theatre to present his composition; he is told that he will get an answer later (CL's diary, RLP 10); this answer follows on 12 May 1925
	26 Sep.	**C**, **R1**	Premiere of the prelude in Copenhagen, given by the Blüthner Orchestra from Berlin conducted by RL
	?	**C**	Score sent to the copyist Karl Lahn in Karlsruhe
	?	**S**, **T**	A copy of the libretto is typewritten (source unknown); the text is translated into German
	?		RL makes his own sketch for the stage set (RLS 8a,1)
	4 Nov.		Johannes Poulsen, production director at the Royal Opera, visits RL who presents the opera for him (CL's diary, RLP 10)
1923-24		**S**^{b}, **C**, **A**	RL makes a few minor changes in the libretto of the opera and a few cuts in the original score
1924	?	**A**, **Q**	Karl Lahn's transcript of the full score completed (RL sends money to Lahn on 7 Apr., perhaps evidence that Lahn's task is finished?)
	?	**M2**	RL composes additional material to the sung dialogue in the first scene (orig. version bb. 258-322)
	5 Dec.	**E** (**P**)	The piano score (probably begun in the middle of 1924) is completed by RL; additional text changes seem to have been made in the meantime

År	Dato	Kilde	Tildragelse
1925	12.5.		Det Kongelige Teater meddeler, at teatret ikke vil antage værket, fordi teksten nu som før ikke er brugbar (KTs arkiv, Rigsarkivet, brev nr. 160)
1925/26		**M3**	En ny renskrift af forspillet påbegyndes, men afbrydes efter nogle få takter
1926	8.3.	**Q1**, **R1**	Forspillet til operaen genopføres ved en koncert i København med Københavns Filharmoniske Orkester dirigeret af RL
	juli	**XD**	RL forfatter librettoen til en ny opera med stort tekstmæssigt sammenfald med *Antikrist;* han påbegynder også kompositionsarbejdet, men kun et fragment eksisterer (værkets oprindelige titel kendes ikke, i 1939 betegnes det *Marmor*, jfr. 1939)
1927	28.9.	**M4**	RL afslutter en ny instrumental slutning på operaen (noget besynderligt i betragtning af følgende:)
	3.10.	**A**, **Q2**, **M5**, **E**	En revision af operaen med et nyt forspil, en ny korslutning og en tekstrevision afsluttes (se nærmere i beskrivelsen af kilde **Q2**)
	10.11.	**Q1**?, **R2**	Operaens omarbejdede forspil (med en særlig koncertslutning) opføres ved en koncert i København med Københavns Filharmoniske Orkester dirigeret af RL
1928	?	**H1**, **H2**, **A**, **E**	En ny libretto foreligger og RL omredigerer musikken, så den passer til denne nye tekst; fra revisionen 1927 bevares forspil og korslutning (dog med ændret tekst); store dele af den oprindelige version udelades
	?	**I2-I4**	Forspil til første billede komponeres
1929	12.2.	**I1**, **A**	Tredje billedes t. 761-833 komponeres til en nyskrevet tekst
	forår	**G6**, **A**, **E**	RL gennemrevidierer librettoen og indfører den ny tekstredaktion i partituret; begyndelsen af sjette billede komponeres (t. 870-897)
	juli	**B**	RL renskriver partituret til forspillet med tilføjet koncertslutning; han begynder også at renskrive *Prolog,* men afbryder arbejdet i t. 24-25
	aug.	**D**, **J1-J4**	CL færdiggør renskriften af klaverpartituret til operaens omarbejdede version (påbegyndt 1928)
	sep.?	**G5**	CL udfærdiger en afskrift af tekstbogen med titlen *Antikrist. Et religiøst Feber-Spil. Opera i prolog og 6 Billeder;* tekstbogen rummer en „Indledning“ og en „Efterskrift“
	?	**A**	Det omarbejdede partitur sendes til kopisten Karl Lahn i Karlsruhe sammen med RLs påbegyndte renskrift (jfr. juli 1929) og en tekstkilde svarende til **G5**
1930	?	**G4**	RL udfærdiger et manuskript til librettoen, som ledsages af et „Resumé“ og en omarbejdet „Indledning“
	?	**D**?	Værket indleveres pány til Det Kongelige Teater, men RL hører intet (if. udat. kopi af brev fra RL, RLS 8,48)
1931	?	**B**	Den ny partituraafskrift ved Karl Lahn foreligger (RL sender 100 Mark til Lahn 12.1., men hvornår kopien bliver færdig vides ikke eksakt)
	8.9.	**B**, ?	Partitur og teksthæfter registreres under titlen *Dyret fra Afgrunden, et religiøst Feberspil,* idet materialet går til kapelmester og operaleder Victor Schiøler, Det Kongelige Teater (KTs arkiv, Rigsarkivet); den nævnte værktitel må have haft en meget kort levetid

Year	Date	Source	Event
1925	12 May		The Royal Theatre informs RL that it will not accept the work because the text, no less than before, is unusable (Royal Theatre archive, Danish State Archives, letter no. 160)
1925/26		**M3**	A new fair copy of the prelude is begun but breaks off after just a few bars
1926	8 Mar.	**Q1**, **R1**	Prelude to the opera revived in Copenhagen at a concert by the Copenhagen Philharmonic Orchestra conducted by RL
	July	**XD**	RL writes the libretto for a new opera where the text to a great extent agrees with that of *Antichrist*; he also begins to set the text to music, but only a fragment is extant (the original title of this work is unknown; in 1939 it is called *Marble*, cf. 1939 below)
1927	28 Sep.	**M4**	RL completes a new instrumental conclusion to the opera (somewhat remarkable in view of the following)
	3 Oct.	**A**, **Q2**, **M5**, **E**	A revision of the opera with a new prelude, a new choral conclusion and a revised text is completed (see further the description of source **Q2**)
	10 Nov.	**Q1**?, **R2**	Altered prelude to the opera (with a special concert conclusion) performed at a concert in Copenhagen by the Copenhagen Philharmonic Orchestra conducted by RL
1928	?	**H1**, **H2**, **A**, **E**	A new libretto has been written and RL begins to adapt the music to conform with this new text; from the revision of 1927 the prelude and choral conclusion (with altered text) are retained; large parts of the original version are deleted
	?	**I2-I4**	Prelude to Scene 1 composed
1929	12 Feb.	**I1**, **A**	Bb. 761-833 of Scene 3 composed to a newly written text
	Spring	**G6**, **A**, **E**	RL thoroughly revises libretto and enters this new text redaction in the score; beginning of Scene 6 composed (bb. 870-897)
	July	**B**	RL makes a fair copy of the score of the prelude with added concert conclusion; he also begins to make a fair copy of the *Prologue*, but breaks off at bb. 24-25
	Aug.	**D**, **J1-J4**	CL completes her fair copy of the piano score of the altered version of the opera (begun 1928)
	Sep.?	**G5**	CL makes a copy of the libretto with the title *Antichrist. A Religious Fever-Play. Opera with a Prologue and Six Scenes*; this copy includes an “Introduction” and an “Afterword”
	?	**A**	Altered score sent to the copyist Karl Lahn in Karlsruhe together with RL’s beginnings of a fair copy (cf. July 1929) and a text source corresponding to **G5**
1930	?	**G4**	RL writes a libretto manuscript accompanied by a “Summary” and a revised “Introduction”
	?	**D**?	The work is again submitted to the Royal Theatre, but RL receives no reply (cf. undated copy of letter from RL, RLS 8,48)
1931	?	**B**	Karl Lahn’s new fair copy of the score received (RL sends 100 Marks to Lahn on 12 Jan., but exactly when the transcript was finished is unknown)
	8 Sep.	**B**, ?	Score and libretto booklets now registered under the title *The Beast From the Abyss, A Religious Fever-Play*; material sent to chief conductor and opera manager Victor Schiøler at the Royal Theatre (protocol of the Royal Theatre, Danish State Archives); the title of the work as here given must have had a short life

År	Dato	Kilde	Tildragelse
1931/ 1932	?	**G3**	En maskinskrevet tekstbog med titlen *Fortabelsen, Et religiøst Feberspil* udarbejdes; ud over selve librettoen rummer hæftet indledende tekster (som ikke er identificeret) samt en udvidet „Efterskrift" (nu RLS 8,12); tekstbogen sendes til Victor Schiøler med brev dat. 21.2.1931 (dvs. 1932?; brev i KTs arkiv, Rigsarkivet)
1932	?		RL udarbejder en to siders „Indførelse" til *Mysterie-Operaen „Fortabelsen"*; papiret bearbejdes i forskellige versioner (endelig version 1934?: RLS 8,17; tysk oversættelse: RLS 8,24)
	11.8.	**Q1**?, **R1**, **R2**	Statsradiofoniens konsulent, komponisten Ludolf Nielsen, opfordrer RL til at indlevere forspillet til operaen; RL indsender to versioner, men en opførelse kommer ikke på tale (if. brev af 11.3.1934 fra RL i DRs arkiv)
1933	?	**K**	CL udarbejder en afskrift af operaens forspil med koncertslutning under titlen *Mysterie-Forspil*
	jan.	**XE** (**B**)	Værket *Klange fra „Fortabelsen"* fuldføres; slutningen bliver efterfølgende føjet til operaen som alternativ „koncertslutning" (den oprindelige slutning betegnes „teaterslutning")
	juni		Et nyt, kort „Resumé" af operaens idé og forløb foreligger, og i de følgende år udfærdiger RL mange reviderede versioner af teksten (RLS 8,40-43)
	4.11.	**B**, **XE**	RL indleverer operaen (under titlen *Fortabelsen, Et religiøst Feberspil*) samt *Klange fra „Fortabelsen"* til Statsradiofonien, som 10.3.34 afviser at opføre værkerne (breve mv. i DRs arkiv)
1935	26.2.	**G3**, **D**	RL rykker Det Kongelige Teater for en afgørelse; teatret afviser 22.3. at opføre operaen og returnerer tekstbøger og klaverpartitur til komponisten (breve i KTs arkiv i Rigsarkivet samt under RLS 8,48)
	27.3.		Teaterchef Andreas Møller gentager, at den indsendte tekst er uegnet som operatekst, og at der derfor ikke er nogen grund for teatret til at se partituret (brev under RLS 8,48)
	apr.-maj		RL skriver en ny introduktion til *Mysterie-operaen „Fortabelsen"* (RLS 8,14)
	25.4.	**G2**(?)	RL sender teksthæfter til såvel Det Kongelige Teater som Statsradiofonien (breve under RLS 8,48); efter al sandsynlighed er der tale om **G2** (en ny maskinskrevet afskrift af det rettede hæfte **G3**[a]); Det Kongelige Teater returnerer teksthæftet dagen efter og gentager, at teatret ikke ser nogen mulighed for at anvende teksten som operatekst (brev i KTs arkiv, Rigsarkivet)
	13.6.		Statsradiofonien afviser igen at opføre operaen med den begrundelse, at den ikke er radioegnet (brev til RL, RLS 8,51)
1936	feb.-marts	**XF**	RL udarbejder et nyt forspil til operaen, til dels baseret på den oprindelige versions forspil, men omdøber det straks til *Forspil til „Komedien om Enhver"* (som sendes til Det Kongelige Teater, men afvises)
1937?			RL bearbejder sin introduktion og sin tidligere „Efterskrift" og samler det til en „Særskilt Tekstindledning" til operaen, som nu betitles *Cremátio – Kirke-Opera* (RLS 8,8)
1938?		**G1**	En tredje maskinskrevet afskrift af teksthæftet udarbejdes (nu med det rettede hæfte **G2** som forlæg og undertitlen *Kremátio*); teksthæftet indledes med en række introduktioner, kaldet „oversigter", baseret på tidligere resuméer og lignende tekster

Year	Date	Source	Event
1931/ 1932	?	**G3**	Typewritten libretto produced under the title *Perdition, A Religious Fever-Play*; in addition to the libretto the booklet contains introductory texts (which have not been identified) and an enlarged "Afterword" (now RLS 8,12); the booklet is sent to Victor Schiøler with a covering letter dated 21 Feb. 1931 (*recte* 1932?; letter in archive of the Royal Theatre, Danish State Archives)
1932	?		RL writes a two-page "Introduction" to the *Mystery opera "Perdition"*; this is revised several times (final version 1934?: RLS 8,17; German translation: RLS 8,24)
	11 Aug.	**Q1**?, **R1**, **R2**	The State Radio's consultant, composer Ludolf Nielsen, invites RL to submit the prelude to the opera; RL sends in two versions but no performance materialises (letter from RL of 11 Mar. 1934 in DR's archive)
1933	?	**K**	CL makes a transcript of the prelude with its concert conclusion under the title *Mystery Prelude*
	Jan.	**XE** (**B**)	Completion of *Sounds from "Perdition"*; the end of this work is subsequently added to the opera as an alternative "concert ending" (the original conclusion is now named "theatre ending")
	June		A new short "Summary" of the idea and plot of the opera has now been produced; in the following years RL undertakes many revisions of the text (RLS 8,40-43)
	4 Nov.	**B**, **XE**	RL submits the opera (under the title *Perdition, A Religious Fever-Play*) and *Sounds from "Perdition"* to the State Radio, which on 10 Mar. 1934 declines to perform the works (letters etc. in DR's archive)
1935	26 Feb.	**G3**, **D**	RL sends a reminder that he has received no answer from the Royal Theatre; on 22 Mar. the theatre rejects the opera and returns libretti and piano score to the composer (letters in archive of the Royal Theatre, Danish State Archives, and in RLS 8,48)
	27 Mar.		Andreas Møller, manager of the Royal Theatre, repeats that the text submitted is unsuitable as an opera libretto and that there is consequently no reason for the theatre to examine the score (letter in RLS 8,48)
	Apr.-May		RL writes a new introduction to *The Mystery Opera "Perdition"* (RLS 8,14)
	25 Apr.	**G2**(?)	RL sends libretto booklets both to the Royal Theatre and to the State Radio (letters in RLS 8,48); in all probability this is **G2** (a new typescript of the corrected booklet **G3**[a]); the Royal Theatre returns the booklet the next day and repeats that it cannot see its way to using the text as an opera libretto (letter in archive of the Royal Theatre, Danish State Archives)
	13 June		The State Radio again refuses to perform the opera on the grounds that it is unsuitable for broadcasting (letter to RL, RLS 8,51)
1936	Feb.-Mar.	**XF**	RL composes a new overture to the opera partly based on the prelude to the original version, but immediately renames it *Prelude to "The Comedy of Everyman"* (which is submitted to the Royal Theatre but rejected)
1937?	?		RL revises his introduction and earlier "Afterword", combining them as a "Separate text introduction" to the opera, which is now entitled *Cremátio –A Church Opera* (RLS 8,8)
1938?	?	**G1**	A third typescript of the libretto is produced (now with the corrected booklet **G2** as exemplar and with the title *Kremátio*); this typescript begins with a series of introductions, called "surveys", based on earlier summaries and related texts

År	Dato	Kilde	Tildragelse
1938	8.2.		RL indsender, uden at det gør indtryk, en femlinjers „oversigt“ over *Kremátio (Antikrist)* til Det Kongelige Teaters chef Andreas Møller (breve i KTs arkiv i Rigsarkivet og i RLP 7)
	april	**B**, **G1**?	RL indleverer igen operaen til Statsradiofonien (brev i DRs arkiv); operaens slutning godkendes (uvist på hvilket tidspunkt) til opførelse
1939	?	**XD1**	RL reviderer librettoen til *Marmor* (1926), men noterer 29.5.1940: „Kan ikke komponeres!“
1940	15.1.	**XG**	Koncertværket *Endens Tid,* som omfatter uddrag af operaens oprindelige version, fuldføres (påbegyndt 7.1.1939); partituret indsendes 11.11.43 til Statsradiofonien som programforslag
	?	**B**	RL reviderer og retter partituret med henblik på den kommende radioopførelse af operaens slutning
	22.5.	**B**, **L**	Femte og sjette billede (med koncertslutningen) opføres som studieopførelse under titlen *Antikrist* i Statsradiofonien med Launy Grøndahl som dirigent; partituret, som bærer dobbelttitlen *Kremàscó / Antikrist* deponeres derefter i Statsradiofoniens nodearkiv og kommer ikke siden hen i RLs hænder
	12.6.	**D**	Statsradiofonien returnerer klaverpartituret til RL efter opførelsen (brev, RLS 8,51)
1940-49?		**A**	RL indføjer fra tid til anden mindre ændringer i det partitur, han har til sin rådighed (**A**)
1944	aug.-sep.	**C**	RL gennemgår den oprindelige partiturrenskrift og foretager retoucheringer i tekst og musik
	13.11.	**C**, **S**[a], **T**	RL indleverer det oprindelige operapartitur i redigeret form under titlen *Afgrundsfyrsten* samt to teksthæfter til Det Kongelige Teater (KTs protokol, Rigsarkivet)
1945	20.4.	**C**, **S**[a], **T**	Det Kongelige Teater returnerer partitur og tekst til *Afgrundsfyrsten* og beklager, at man ikke kan antage værket (brev, RLS 139,23)
	18.12.	**XG**	*Endens Tid* uropføres i radioen under ledelse af Launy Grøndahl (studieopførelse)
1945-46		**C**, **V3-8**, **S**[a]	Kilderne vidner om, at komponisten har vekslende planer for operaens oprindelige version under titlerne *Antikristens Saga, Modkrist* og *Antichristo*
1946	5.2.	**XH**, **V9**	RL påbegynder en renskrift af operaens oprindelige version; renskriften afsluttes 5.3. i stærkt forkortet form med en afsluttende korhymne komponeret 1944; værket får flere titler: *Antikrist, Stjerneskam* og *Satans Dybder*
1947	sep.	**XH**	*Satans Dybder* indsendes til Det Kongelige Teater med undertitlen *Drømmeopera,* men afvises 10.11.47 (KTs arkiv, Rigsarkivet); værket skifter senere titel til *Vildstjernelys*
ca. 1949		**A**	Partituret i RLs besiddelse ændrer status fra „skitse“ til „gyldigt partitur“; hensigten er at gøre opmærksom på gyldigheden af ændringer, RL gennem 1940'rne har indført i manuskriptet
ca. 1950		**D**, **F**	RL reviderer teksten i operaens første billede

Year	Date	Source	Event
1938	8 Feb.		RL sends a five-line “survey” of *Kremátio (Antichrist)* to Andreas Møller, manager of the Royal Theatre (letters in archive of the Royal Theatre, Danish State Archives, and in RLP 7)
	Apr.	**B**, **G1**?	RL again submits the opera to the State Radio (letter in DR's archive); the conclusion is approved for performance (date of decision unknown)
1939	?	**XD1**	RL revises the libretto of *Marble* (1926), but notes on 29 May 1940: “Cannot be composed!”
1940	15 Jan.	**XG**	The concert piece *The Time of the End*, incorporating excerpts from the original version of the opera, is completed (begun 7 Jan. 1939); on 11 Nov. 1943 this score is submitted to the State Radio as a programme proposal
	?	**B**	RL revises and corrects score prior to broadcast performance of the conclusion to the opera
	22 May	**B**, **L**	Scenes 5 and 6 (with concert ending) are given as a studio performance on the State Radio under the title *Antichrist*, with Launy Grøndahl as conductor; the score, carrying the double title *Kremàscó / Antichrist*, is deposited thereafter in the State Radio music library and never seen again by RL
	12 June	**D**	The State Radio returns the piano score to RL after the performance (letter, RLS 8,51)
1940-49?		**A**	From time to time RL enters minor changes in the full score available to him (**A**)
1944	Aug.-Sep.	**C**	RL touches up textual and musical details in the original fair copy of the score
	13 Nov.	**C**, **S**[a], **T**	RL submits the original opera score in edited form under the title *The Prince of the Abyss*, together with two libretto booklets, to the Royal Theatre (protocol of the Royal Theatre, Danish State Archives)
1945	20 Apr.	**C**, **S**[a], **T**	The Royal Theatre returns the score and text of *The Prince of the Abyss* and regrets that the theatre cannot accept the work (RLS 139,23)
	18 Dec.	**XG**	Premiere of *The Time of the End*, conducted on the radio by Launy Grøndahl (studio performance)
1945-46		**C**, **V3-8**, **S**[a]	The sources show that the composer has various plans for the original version of the opera under the titles *The Saga of the Antichrist*, *Counter-Christ* and *Antichristo*
1946	5 Feb.	**XH**, **V9**	RL commences a fair copy of the original version of the opera; this is completed on 5 Mar. in much abbreviated form with a concluding choral hymn composed in 1944; the work is provided with several titles: *Antichrist*, *Shame of the Stars* and *Satan's Depths*
1947	Sep.	**XH**	*Satan's Depths* is submitted to the Royal Theatre with the subtitle *Dream Opera*, but is rejected on 10 Nov. the same year (archive of the Royal Theatre, Danish State Archives); later the work is re-entitled *Light of Wild Stars*
*c*1949		**A**	The score in RL's possession changes status from a “sketch” to a “valid score”; the purpose of this is to draw attention to the validity of the changes which RL entered in the manuscript during the 1940s
*c*1950		**D**, **F**	RL revises text of Scene 1 in the opera

OPERAENS TILBLIVELSES-FASER OG KILDERNES RELATION HERTIL

Skemaet viser sammenhængen mellem operaens tilblivelsesfaser og kildernes indhold. Man kan definere otte faser, idet RLs arbejde med operaens oprindelige version i 1944-46 ikke er medregnet og heller ikke de afledte værker i kildegruppe **X**.

1. 1921-23 Operaens oprindelige version
2. 1923-26 Sporadiske revisioner i tekst og musik
3. 1927 Revision (okt. 1927)
4. 1928 Omarbejdelse af operaen til ny tekst
5. 1929-30 Revision af tekst/fuldførelse af den omarbejdede version
6. 1931-39 Sporadiske revisioner i tekst og musik
7. 1940 Revision af operaens slutning (fra femte billede og ud)
8. 1941-50? Sporadiske revisioner i tekst og musik

THE GENESIS OF THE OPERA: ITS VARIOUS PHASES AND THEIR RELATIONSHIP TO THE SOURCES

The diagram shows the relationship between the phases in which the opera was written and revised and the content of the sources. Eight phases can be defined, not counting RL's work on the original version in 1944-46 and the derived works in source group **X**.

1. 1921-23 Original version of the opera
2. 1923-26 Sporadic revisions of the text and music
3. 1927 Revision (Oct. 1927)
4. 1928 Altered version of the opera with new text
5. 1929-30 Revision of text/completion of the altered version
6. 1931-39 Sporadic revisions of the text and music
7. 1940 Revision of the conclusion (from scene five to the end)
8. 1941-50? Sporadic revisions of the text and music

	Operaens oprindelige version Original version of the opera			Operaens omarbejdede version Altered version of the opera				
Fase/Phase Kilde/Source	1	2	3	4	5	6	7	8
A								
B								
C								
D								
E								
F								
G								
H								
I								
J1								
J2								
J3								
J4								
K								
L								
M1								
M2								
M3								
M4								
M5								
N								
O								
P								
Q1								
Q2								
Q3								
R1								
R2								
S								
T								
U								

MUSIKKILDERNES INDBYRDES RELATIONER/ RELATIONS BETWEEN THE MUSICAL SOURCES

STEMMA I

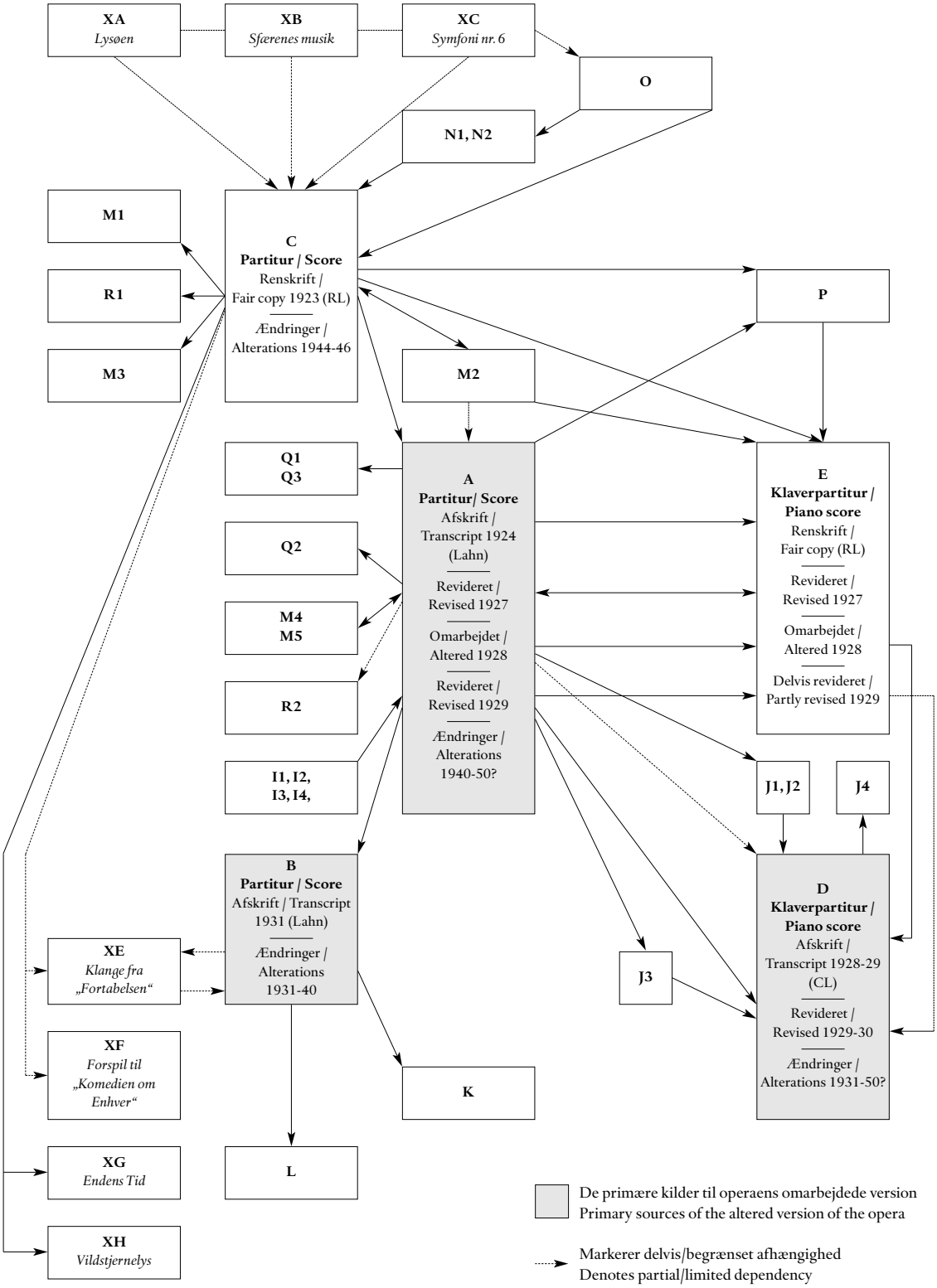

Kommentarer til stemma I

Relationerne mellem alle de foran beskrevne, musikalske kilder til *Antikrist* og den tilhørende værkfamilie er søgt anskueliggjort her. Eksempelvis ser man, hvorledes passager fra de tidlige kilder **XA**, **XB** og **XC** dels direkte, dels via particellet **O** genbruges i partituret **C**, der repræsenterer værkets oprindelige version. Blandt de afledte værker i kildegruppe **X** er både **XG** og **XH** fuldt ud afhængige af **C**, mens **XE** omfatter bidrag fra både **C** og den omarbejdede opera i skikkelse af afskriftpartituret **B**. Samtidig leverer **XE** et bidrag til **B**, nemlig den såkaldte 'koncertslutning' (tilføjet 1933).

M2 rummer en tilføjelse til operaens første billede og har tjent som partiturbilag til **C**, hvorfra det atter er udskilt. Tilføjelsen blev også skrevet ind i **A** (senere elimineret) og blev medtaget i klaverpartituret **E**.

Den centrale kilde i forbindelse med revision og omarbejdelse af operaens musik 1927-29 er **A**, oprindelig en afskrift af **C**. Som illustrationen viser, arbejdede RL parallelt med kilderne **A** og **E** i revisionsfaserne 1927, 1928 og delvis 1929. Det nye klaverpartitur **D** (fuldført 1929) er baseret på **E** og på bidrag fra **A**, til dels via **J1**, **J2** og **J3**. Endelig fremgår det, at RLs ændringer fra 1930 og helt frem til omkring 1950 er fordelt mellem kilderne **A**, **B** og **D**, og at der ikke er noget nævneværdigt sammenfald mellem disse ændringer.

Comments on stemma I

An attempt is made here to illustrate the relations between all the above-mentioned musical sources for *Antichrist* (and the family of works to which it belongs). For example, it can be seen how passages from the early sources **XA**, **XB** and **XC** are recycled in the score **C**, which represents the original version, not only directly but also via the short score **O**. Among the derivative works in source-group **X**, both **XG** and **XH** are wholly dependent on **C**, while **XE** admits contributions from both **C** and the altered version of the opera as found in the score transciption **B**. At the same time **XE** makes a contribution to **B** in the form of the so-called 'concert ending' (added in 1933).

M2 contains an addition to the first scene in the opera and was originally an appendix to the score **C**, from which it was later removed again. The addition was also written into **A** (subsequently eliminated) and incorporated in the piano score **E**.

The principal source in connection with the revision and alteration of the music of the opera dating from 1927-29 is **A**, which began life as a transcript of **C**. As the diagram shows, RL worked in parallel on sources **A** and **E** in the phases of revision that took place in 1927, 1928 and (to a certain extent) 1929. The new piano score **D** (completed in 1929) is based on **E** with contributions from **A**, partly via **J1**, **J2** and **J3**. Finally, it appears that RL's alterations from 1930 all the way down to about 1950 are distributed among sources **A**, **B** and **D** without there being any noteworthy overlap between them.

TEKSTKILDERNES INDBYRDES RELATIONER/ RELATIONS BETWEEN THE SOURCES OF THE TEXT

STEMMA II

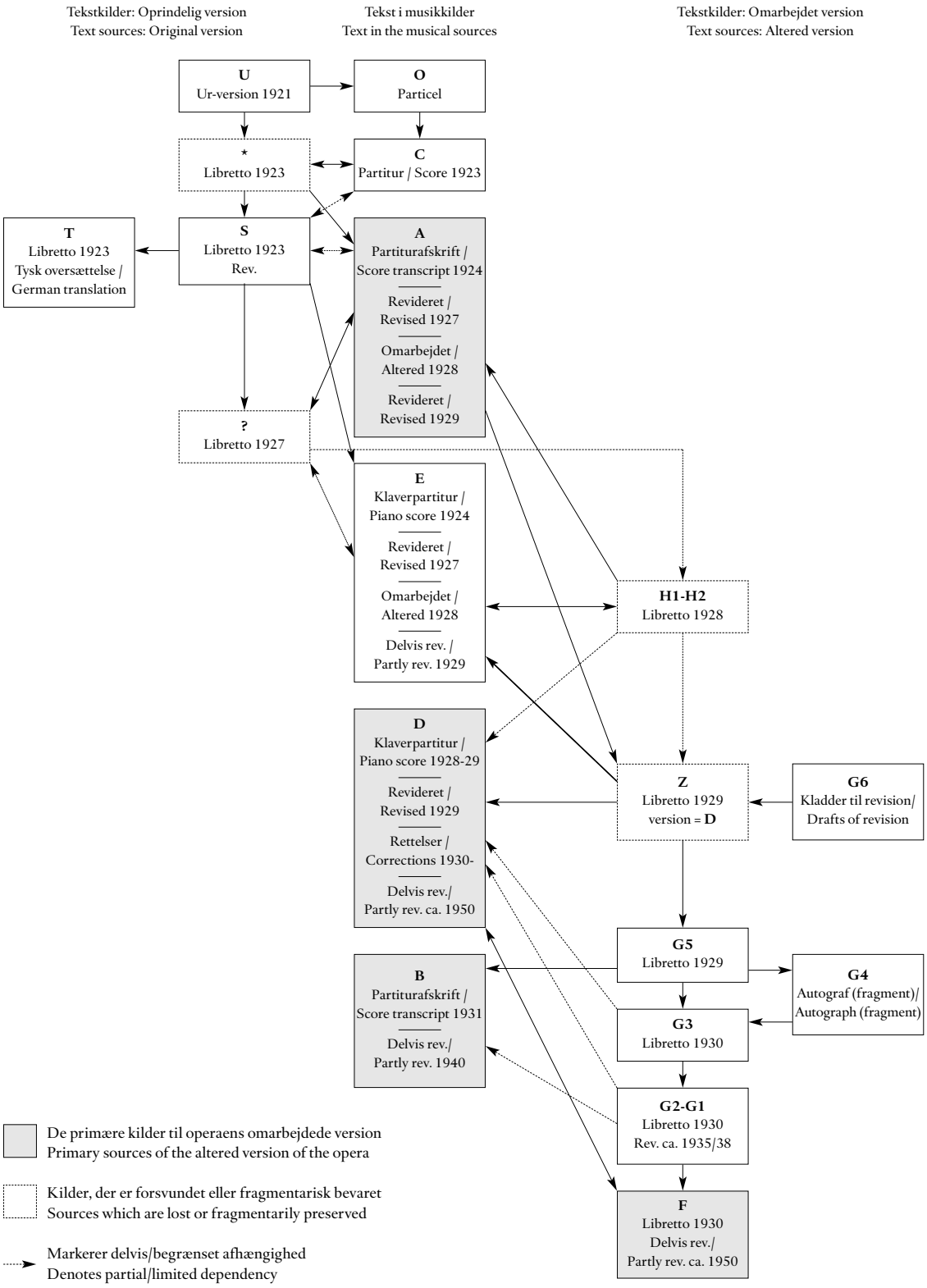

Kommentarer til stemma II

Sammenhængen mellem de rene tekstkilder (teksthæfter) og disses interaktion med musikkildernes vokaltekst illustreres her. Tekstkilderne til operaens oprindelige version er kronologisk opstillet til venstre, og til højre findes de tilsvarende kilder til den omarbejdede version.

Det med stjerne markerede, unavngivne mellemled mellem urlibrettoen **U** og den foreliggende afskrift **S** er et tabt teksthæfte, hvis indhold korresponderede med **C**, og som blev benyttet af Lahn som tekstforlæg ved udarbejdelsen af partiturkopien **A**. Den maskinskrevne afskrift **S** repræsenter en let justeret form (andre rollebetegnelser).

Den reviderede libretto 1927 kendes fra nodekilderne **A** og **E** (samt den ikke viste kilde **Q2**), men eksistensen af et separat teksthæfte er ikke bevidnet (boksen er derfor forsynet med spørgsmålstegn). En stiplet linje fører herfra og over til illustrationens højre side, til kilderne **H1**-**H2**, for at markere, at en lille del af den oprindelige libretto blev genanvendt i den omarbejdede version (primært i første billede).

H1 og **H2** repræsenterer den omarbejdede versions libretto anno 1928. Der er tale om fragmenter fra to forskellige maskinskrevne teksthæfter med hver sin tekstredaktion. CL anvendte **H2**, da hun skrev 1928-teksten ind i partituret **A** og sikkert også i klaverpartituret **D**, som dog ikke nåede at blive fuldført, før denne tekstversion blev uaktuel og kort efter fjernet fra **D** (udraderet).

Allerede året efter foretog RL nemlig en gennemgribende revision af sangteksten, hvilket skete i **A**. Denne tekstversion 1929 blev indskrevet af CL i klaverpartituret **D** med en række divergerende detaljer, der viser, at hun som forlæg må have benyttet et nu forsvundet teksthæfte, kilde **Z**.

Det tidligst kendte teksthæfte med den omarbejdede tekst er **G5**, en afskrift ved CL dateret 1929, som dog rummer en del afvigelser i forhold til teksten i **A** og **D**. Kopisten Karl Lahn benyttede **G5**-redaktionen, men gik uden om afvigelserne i denne, da han udarbejdede partituret **B**. Afvigelserne kom imidlertid, sammen med ændringer som genfindes i RLs manuskript **G4**, til at præge den første maskinskrevne libretto, **G3**. Let korrigerede eksemplarer af denne, **G2** og **G1**, kom til i løbet af 1930'rne. Illustrationen søger at vise, at de tekstforandringer, der karakteriserede **G5** og **G4**, via **G3, G2** og **G1** blev overført delvis som rettelser til **D** fra 1930'rne og fremefter, og delvis til **B** (i forbindelse med en revision af femte billede i 1940).

Endelig er der tekstkilde **F**, som er et eksemplar af afskriften **G1**, i hvilket RL omkring 1950 har foretaget en revision af første billedes tekst. Denne revision blev foretaget parallelt i **D**, hvor musikken samtidig blev tilpasset ordene.

Comments on stemma II

The relationship between sources only containing the words (libretto booklets) and the interaction of these with the vocal text of the musical sources is illustrated here. The text sources for the original version are listed chronologically on the left, the corresponding sources for the altered version are on the right.

The unnamed intermediary marked with an asterisk between the Ur-libretto **U** and the extant transcript **S** is a lost booklet whose contents corresponded with **C** and was used by Lahn as his text exemplar when writing the score transcript **A**. The typewritten transcript **S** represents a slightly adjusted form with new names for the dramatis personae.

The revised libretto of 1927 is known from the musical sources **A** and **E** (and from source **Q2**, not shown here), but the existence of a separate libretto booklet is not demonstrable and the box therefore carries a question mark. From here a broken line leads to sources **H1**-**H2** on the right-hand side of the diagram, indicating that a small portion of the original libretto (mainly from the first scene) was recycled in the altered version.

H1 and **H2** represent the libretto of the altered version as it existed in the year 1928. They are both fragments of typescript booklets with independent text forms. CL used **H2** when she wrote the 1928 text into the full score **A**, and doubtless also the piano score **D** (which was not complete when the 1928 text was abandoned and shortly thereafter removed by erasure from **D**).

Already in the following year (1929) RL drastically revised the text in full score **A**. This new text version was entered by CL in the piano score **D** with some divergent details showing that her exemplar must have been a now lost libretto booklet, source **Z**.

The earliest known booklet with the altered text is **G5**, a transcript by CL dated 1929 which however differs in a number of places from the text in **A** and **D**. The copyist Karl Lahn used the **G5** version, but avoided its private readings, when writing the full score **B**. Nevertheless these readings – together with alterations made by RL in his autograph **G4** – left their mark on the first typescript libretto, **G3**. Slightly corrected copies of the latter, **G2** og **G1**, were produced in the course of the 1930s. The diagram attempts to show how the altered readings characteristic of **G5** and **G4** were carried over via **G3, G2** and **G1** partly as corrections to **D** from the 1930s onwards, and partly to **B** (in connection with a revision of the fifth scene in 1940).

Finally we have text source **F**, a copy of **G1** in which RL undertook a revision of the text of the first scene around 1950. A parallel revision was carried out in **D**, where the music at the same time was adjusted to the words.

OPERAENS TITLER

Rued Langgaard gav sin opera en halv snes forskellige titler og næsten lige som mange undertitler. Kildebeskrivelserne ovenfor, som også gengiver udraderede, overstregede og overklæbede titler, giver et indtryk af de stadige titelskift og den vekslende brug af alternative titler og undertitler. Man behøver blot at henvise til beskrivelsen af kilde **D** (s. 51) for at eksemplificere dette emnes kompleksitet. Oversigten nedenfor præsenterer et udvalgt af titler fra et bredere kildemateriale med henblik på, så vidt muligt, at etablere en komplet og pålidelig kronologisk oversigt. De titler, der medtages, har alle en vis vægt i kildematerialet; et par tvivlsomme forslag, som kun forekommer i notatform, er således udeladt. Kun titler, der refererer til den omarbejdede version af operaen er medtaget. Den oprindelige version hed *Antikrist*, men havde i hvert fald to officielle undertitler: *Allegorisk Opera* (1923) og *Et Moderne Mysterium* (1924); senere ses *Musik-Mysteriespil*, en betegnelse som vistnok tilhører den sidste fase af den oprindelige version (omkring 1927).

Da oversigten er centreret om operaens titelskift, er daterede eller daterbare titelforekomster af særlig interesse. I Langgaards egne ajourføringer af værklisten i den biografiske årbog *Kraks Blå Bog* har man en kronologisk fiksering af visse titler, men ikke alle. Andre titler kan indplaceres i henhold til en relativ kronologi, baseret på rækkefølgen af rettelser i kilderne. Kilderne giver dog ikke altid et entydigt billede, idet Langgaard kan veksle frem og tilbage mellem forskellige titelforslag, ligesom titlerne *Antikrist* og *Fortabelsen* dukker op fra tid til anden. Komponistens ubeslutsomhed afspejles også i dobbelttitler som *Crematio (Réverbèr')*, en konstruktion som skyldes, at han sommetider besluttede sig for en ny titel, uden at kunne få sig selv til at annullere den tidligere, som så er blevet anbragt i parentes som en art alternativ. Titlerne på partitur, klaverpartitur og teksthæfter er jævnligt blevet ajourført af komponisten, men det virker ikke som om disse kilder efter ca. 1936 på ét og samme tidspunkt har båret den samme titel.

Komponistens vægelsind lige indtil det sidste gør, at man næppe kan definere nogen definitiv titel på værket. Kilderne **A**, **B** og **D**, der repræsenterer værkets omarbejdede version, er, som det fremgår, forsynet med flere forskellige titler og paralleltitler, hvoraf de senest skrevne og godkendte synes at være *Fortabelsen* (kilde **A**) og *Sidste Tider* (kilde **D**). De sekundære kilder fra 1951-52 antyder imidlertid, at Langgaard i sidste ende har foretrukket titlen *Antikrist*, der ud over at være den oprindelige også har været en hyppigt tilbagevendende titel, og nok også er det mest signifikante af titelforslagene.

THE TITLES OF THE OPERA

Rued Langgaard gave his opera about ten titles and nearly as many subtitles. From the descriptions of sources given above (in which erased, crossed out and pasted-over titles are also specified) an impression can be gained of the numerous changes of title and the use of alternative titles and subtitles. A reference to the description of source **D** (p. 51) will be sufficient to exemplify the complexity of this topic. The table below presents a selection of titles occurring in a wider range of sources, in order – as far as this can be done – to establish a complete and reliable chronology. The titles included all carry a certain weight in the sources; a couple of doubtful suggestions only extant in the form of notes have been omitted. Only titles referring to the altered version of the opera have been listed. The original version was called *Antichrist* but had at least two official subtitles: *Allegorical Opera* (1923) and *A Modern Mystery* (1924); later *A Musical Mystery Play* occurs, a subtitle probably belonging to the final phase of the original version (around 1927).

As the table focuses on changes of title, dated or datable information is of special interest. Some but not all titles can be chronologically fixed by reference to Langgaard's annual updating of his list of works in *Kraks Blå Bog* (the Danish *Who's Who*). Others can be placed within a relative time framework based on the order of corrections made in the sources. The latter do not, however, always present a consistent picture, for the composer can be seen vacillating between various new ideas, while the titles *Antichrist* and *Perdition* re-emerge from time to time. Langgaard's indecisiveness is also reflected in double titles like *Crematio (Réverbèr')*, a construction due to the fact that he sometimes decided on a new title but was not able to bring himself to annul the old one, adding it instead in parentheses as a kind of alternative. The titles on the score, piano score and libretto booklets were regularly updated, but after about 1936 it would not seem that these sources bore the same title at one and the same time.

Up to the very end the composer failed to make a clear decision, a circumstance which renders it virtually impossible to define a final title. It can be seen that sources **A**, **B** and **D**, representing the altered version of the work, are supplied with various titles and parallel titles, the latest of which to have been written down and validated are apparently *Perdition* (source **A**) and *The Last Days* (source **D**). Nevertheless, the secondary sources from 1951-52 give the impression that Langgaard ultimately preferred *Antichrist* which, apart from being the original title, also constantly recurred and is perhaps the most significant title of all the variants suggested.

Titel Title	Undertitel Subtitle	Datering Date	Kilde Source	Kildetype Category	Bemærkninger Remarks
Antikrist Antichrist	Et religiøst Feberspil, Opera A Religious Fever-Play, Opera	1928	RLP 1 (jfr. **G6b**) RLP 1 (cf. **G6b**)	teksthæfte libretto	fragment
Fortabelsen Perdition	Opera Opera	1931 (marts?) 1931 (March?)	*Krak*[1] 1931	værkliste list of works	samme titel *Krak* 1932-33 same title in *Krak* 1932-33
Dyret fra Afgrunden The Beast From the Abyss	Et religiøst Feberspil, Opera A Religious Fever-Play, Opera	1931 (8.9.) 1931 (8 Sep.)	RLS 1,1 (**B**)	partitur score	udrad. titel[2] title erased
Fortabelsen Perdition	Et religiøst Feberspil, Opera A Religious Fever-Play, Opera	1931 eller 1932 1931 or 1932	RLS 8,5-7 (**G3**)	teksthæfte libretto	opr. titel, denne kilde orig. title, this source
	Mysterie-Opera A Mystery Opera	1932	*Balzer* 1932[3]	værkliste list of works	
	Mysterieopera A Mystery Opera	1934 (marts?) 1934 (March?)	*Krak* 1934	værkliste list of works	samme titel *Krak* 1935-37 same title *Krak* 1935-37
	Religiøs Stemnings-Opera A Religious Atmosphere-Opera	1936	RLS 8,40 [blad 6] RLS 8,40 [fol. 6]	indførelse introduction	kladde draft
Finisterre (Echo fra Messis)[4] Finisterre (Echo from Messis)	Religiøs Fantasi-Opera A Religious Fantasy-Opera	1936?	RLS 8,42 [blad 1] RLS 8,42 [fol. 1]	sceneoversigt survey of scenes	
Ré-verbèr'[5]	Kirke-Opera A Church Opera	1937 (nov.) 1937 (Nov.)	RLS 8,42 [blad 2] RLS 8,42 [fol. 2]	sceneoversigt survey of scenes	
Cremátio[6] (Réverbèr')	Kirkelig Fantasi-Opera A Church Fantasy-Opera	1937	RLS 8,43	"Oversigt" "Survey"	
	Kirke-Opera efter Luca Signorelli's Dommedagsfrescomaleri i Orvieto A Church Opera After Luca Signorelli's Doomsday Frescoes in Orvieto	1937/38?	RLS 8,4 (**G2**)	teksthæfte libretto	titlen efterfølgende rettet til *Antikrist (Réverbèr')* title later changed to *Antichrist (Réverbèr')*
Kremàtio	Kirke-Opera A Church Opera	1938 (marts?) 1938 (March?)	*Krak* 1938	værkliste list of works	samme titel *Krak* 1939 same title *Krak* 1939
	Kirke-Opera efter Johs. Aabenbaring A Church Opera After St John's Revelation	1938?[7]	RLS 8,4 (**G2**)	teksthæfte libretto	
	Dommedagsscener, Kirke-Opera Doomsday Scenes, A Church Opera	1938?	RLS 8,4 (**G2**)	teksthæfte libretto	
Antikrist (Krematio) Antichrist (Krematio)	[ingen undertitel nævnes] [no subtitle given]	ca. 1938?	RLS 2,1 (**A**)	partitur score	overstreget overskrifttitel title (on the first music page) scored out
Kremàscó[8] / Antikrist Kremàscó / Antichrist	Kirke-Opera A Church Opera	1939/40	RLS 1,1 (**B**)	partitur score	gældende titel, denne kilde valid title, this source
Antikrist Antichrist	Kirke-Opera A Church Opera	1940 (marts?) 1940 (March?)	*Krak* 1940	værkliste list of works	samme titel *Krak* 1941-43 same title *Krak* 1941-43
Fortabelsen Perdition	Dommedagsscener, Kirke-Opera Doomsday Scenes, A Church Opera	?	RLS 8,1-3 (**G1**, **F**)	teksthæfter libretti	gældende titel, disse kilder valid title, these sources
	Kirke-Opera efter Johs. Aabenbaring A Church Opera After St John's Revelation	?	RLS 8,1-3 (**G1**, **F**)	teksthæfter libretti	gældende titel, disse kilder valid title, these sources
Fortabelsen (Antikrist) Perdition (Antichrist)	Kirke-Opera, Dommedagsscener A Church Opera, Doomsday Scenes	?	RLS 2,1 (**A**)	partitur score	gældende titel, denne kilde valid title, this source
Modkrist[9] Counter-Christ	Bibel-Opera A Bible Opera	1946 (maj?) 1946 (May?)	*Krak* 1944-46	værkliste list of works	samme titel *Krak* 1947-51 same title *Krak* 1947-51
Antikrist Antichrist	Bibel-Opera A Bible Opera	1947 (3.12.) 1947 (3 Dec.)	RLP 4	værkliste list of works	
Drabets Kirkeøde The Church's Deathly Waste-land	[ingen undertitel nævnes] [no subtitle mentioned]	1950 (okt. eller senere) 1950 (October or later)	RLS 3, 1 (**D**)	klaverpartitur piano score	gældende overskrifttitel, denne kilde valid title, this source (first music page)
Sidste Tider[10] The Last Days	Bibelopera A Bible Opera	1951?	RLS 3,1 (**D**)	klaverpartitur piano score	gældende titel, denne kilde valid title, this source
Antikrist Antichrist	[ingen undertitel nævnes] [no subtitle mentioned]	1951 (marts eller senere) 1951 (March or later)	RLP 4	værkliste list of works	
	Bibel-Opera A Bible Opera	1952 (april?) 1952 (April?)	*Krak* 1952	værkliste list of works	RLs sidste udsagn? RL's final utterance?

1. *Kraks Blå Bog.*
2. Den fulde titel er registreret i Det Kongelige Teaters protokol 8.9.1931 (Rigsarkivet); undertitlen kan ikke længere erkendes i kilde **B**. [The full title is registered in the protocol of the Royal Theatre 8 Sep. 1931 (now in the Danish State Archives); the subtitle is no longer identifiable in source **B**.]
3. Jürgen Balzer: *Bibliographie des Compositeurs Danois (Bibliografi over danske Komponister).* Udgivet af [Published by] Dansk Komponist-Forening, Kbh. [Copenhagen], 1932.
4. Messis (lat.) = høsttiden / høstens tid (bibelsk metafor for verdens ende, jfr. Matt 13,30 og 39). [Messis (Latin) = the harvest / the time of harvest (biblical metaphor for the end of time, cf. Matt. 13:30 and 39]
5. Oprindelig skrevet *Réverbère* (se fx RLS 8,44); réverbère (fr.) = gadelygte; formen reverber' refererer til en 'four à réverbère', på dansk: reverbér-ovn, en særligt konstrueret flammeovn. [Orig. spelled *Réverbère* (e.g. in RLS 8,44); réverbère (French) = street lamp; the form reverber' refers to a 'four à réverbère', a specially constructed furnace.]
6. Crematio (lat.) = forbrændelse. [Latin = cremation.]
7. I brev til Det Kongelige Teater 10.2.1938 anvender RL titlen *Kremàtio (Antikrist), Kirke-Opera efter Sct. Joh Aabenbaring Kap. 13 og 17 samt 1. Joh. Brev Kap. 2,18 og Kap. 4,3* (KTs arkiv, Rigsarkivet). [In a letter to the Royal Theatre of 10 Feb. 1938 (among the theatre's papers in the Danish National Archives) RL uses the title *Kremàtio (Antichrist), Church Opera After St John's Revelation Ch. 13 and 17, and 1 John Ch. 2:18 and Ch. 4:3.*]
8. Ordet er konstrueret af RL "Af fransk og spansk: Cremátió(n), Cremació(n)" (RLS 1,1). [This word is constructed by RL "from French and Spanish: Cremátió(n), Cremació(n)" (RLS 1,1).]
9. Denne titel også benyttet om operaens oprindelige version i tiden omkring 1946; varianten *Modkrist, Kirkeopera* ses RLS 8,9-10. [This title is also used of the original version in the period around 1946; the variant *Counter-Christ, Church Opera* occurs in RLS 8,9-10.]
10. Samme titel og undertitel findes som gældende titel på manuskriptet til "Særskilt Tekstindledning" RLS 8,8. [The same title and subtitle are validated in the manuscript of the 'Separate text introduction' = RLS 8,8.]

FORHOLDET MELLEM OPERAENS OPRINDELIGE OG OMARBEJDEDE VERSION (KONKORDANS)

I nedenstående konkordans er parallelle taktgrupper opstillet over for hinanden. Den oprindelige versions taktnummerering fremgår af oversigten s. 41 ff. Den omarbejdede versions takttal er identiske med udgavens.

Den oprindelige version omfatter:
Forspil (t. 1-316) + 1. akt (t. 1-1098) + 2. akt (t. 1-1441)
= 2855 takter

Den omarbejdede version omfatter:
Forspil (t. 1-230) + Prolog (t. 1-121) + 1. akt (t. 1-833) +
2. akt (t. 1-1082) = 2266 takter

Vokalstemmerne er gennemgående ændret i den omarbejdede version, mens orkestersatsen normalt er genanvendt uden ændringer. Omkring 1920 af de oprindelige takter genfindes i den omarbejdede opera, hvilket svarer til omtrent 85% af denne. Ved omarbejdelsen udgik altså mere end 900 takter af den oprindelige version.

Som det fremgår af oversigten, er den omarbejdede versions *Prolog* dannet af begyndelsen af den oprindelige versions andet billede. En passage i 1. akt har også skiftet plads, men ellers opretholdes taktfølgen og opdelingen i to akter. De utallige større og mindre spring og indskud af nykomponerede passager fremgår af oversigten. Bemærkningerne til højre oplyser om nytilkomne afsnit, om passager, der stammer fra tidligere værker, og om motivet „Larmens Kirke-Øde", der er indsat i prologen og de følgende fem billeder. Dette motiv er ikke nykomponeret, men en oprindelig instrumental passage fra femte billede (opr. t. 860-861 = omarb. t. 657-658). Motivet blev 1924 indbraget i en udvidelse af 1. billede (opr. t. 278-283) og fandt sin endelige form i forbindelse med omarbejdelsen 1928-29.

RELATIONSHIP BETWEEN THE ORIGINAL AND ALTERED VERSIONS OF THE OPERA (CONCORDANCE)

In the following concordance parallel groups of bars are shown beside each other. For the bar numbering of the original version see p. 41 ff. The bar numbering of the altered version is identical with that of the present edition.

The original version comprises:
Prelude (bb. 1-316) + Act 1 (bb. 1-1098) + Act 2 (bb. 1-1441)
= 2855 bars

The altered version comprises:
Prelude (bb. 1-230) + Prologue (bb. 1-121) + Act 1 (bb. 1-833) +
Act 2 (bb. 1-1082) = 2266 bars

Whereas the vocal parts have been systematically revised in the altered version of the opera, the orchestral parts normally are left unchanged. Some 1,920 of the original bars recur in the new version, equal to approximately 85% of the latter. More than 900 bars of the original version were thus omitted in the altered one.

As appears from the concordance, the *Prologue* to the altered version is made up of the opening section of Scene 2 of the original version. A passage in Act 1 has also been transferred to a different place, but otherwise the order of bars and the division into two acts are retained. The countless major or minor omissions and interpolations of newly composed passages appear from the concordance. The remarks on the right identify new material and passages deriving from earlier works as well as the motif "Larmens Kirke-Øde" ("the Church's clamorous wasteland"), which was inserted in the Prologue and the five following scenes. This motif is not newly composed, but was an instrumental passage in Scene 5 of the original version (bb. 860-861 = altered version bb. 657-658). In 1924 the motif was incorporated into an addition to Scene 1 (original version bb. 278-283); it found its final form in connection with the alteration process of 1928-29.

Oprindelig version/Original version takt/bar		**Omarbejdet version/Altered version** takt/bar		Bemærkninger (takttal ref. til omarb. version) Remarks (bar numbers refer to altered version)
Forspil/Prelude	1-9		**Forspil/Prelude**	
		1-11		1-11: komp./comp. 1927
	10-18	12-20		
	19-26			
	27-127	21-121		21-121
	128-133			
	134-140	122-128		122-128
	141-143			
	144-234	129-219		129-142
	235-237			
	238-248	220-230		
	249-316			
	570-576	1-7	**Prolog/Prologue**	
	577-583			
	584-591	8-15		8-11: omarb./altered 1928/29
		16-18		16-18: „Larmens Kirke-Øde“
	592-627	19-54		
	628-630			
	631-649	55-73		
	650-663			
	664-671	74-81		
	672-675			
	676-697	82-103		
	698-709	104-115		104-115: omarb./altered 1928/29
	710-715	116-121		
Akt 1/Act 1			**Akt 1/Act 1**	
		1-76	Forspil til første Billede/ Prelude to Scene One	1-76: komp./comp. 1928 (?)
Første Billede: *Rosenoffer*/ Scene One: *The Rose Sacrifice*	1-46	77-122	Første Billede: *Vildsomhedens Lys*/ Scene One: *Light of Pathlessness*	112-121: til dels fra *Lysøen*/ partly from *The Island of Light*
	47-50			
		123-126		123-126: komp./comp. 1928/29
	51-128	127-204		127-139, 142-145, 182-184: fra *Lysøen*/ from *The Island of Light*
	129			
	130-138	205-213		
		214-217		214-215: „Larmens Kirke-Øde“
	139-142			
	143-223	218-298		230-235, 262-266, 291-298: fra *Lysøen*/ from *The Island of Light*
		299-306		299-306: komp./comp. 1928/29
	224-234			
	235-257	307-329		326-329: rev. 1924 (?)
	258-322			
	323-331	330-338		
	332-569	339-576	Forspil til andet Billede/ Prelude to Scene Two	350-411, 432-576: fra symfoni nr. 6/ from Symphony no. 6
Andet Billede: *Dag og Død*/ Scene Two: *Day and Death*	570-715			
	716-755			
	756-780	577-601	Andet Billede: *Hoffærdigheden*/ Scene Two: *Vainglory*	577-595: fra *Sfærernes Musik*/ from *The Music of the Spheres*
	781-782			
		602-603		602-603: ændret i 1930'erne/ altered in the 1930s
	783-803	604-624		
	804-807			
	808-809	625-626		
	810			
	811-844	627-660		
	845-851			
		661-663		661-663: „Larmens Kirke-Øde“
	852-890	664-702		
	891-894	703-706	Forspil til tredie Billede/ Prelude to Scene Three	
	895-949			
	1002-1031	707-736		
		737	Tredie Billede: *Haabløsheden*/ Scene Three: *Hopelessness*	737: G.P.
	950-953	738-741		
	954			
		742-744		742-744: „Larmens Kirke-Øde“
	955-958	745-748		
	959-1001			
	1002-1031			
	1032-1085			
	1086-1095	749-758		
	1096-1098			
		759-760		759-760: pauketrille fra opr. t. 1096-97/ timp. roll from orig. bb. 1096-97
		761-833		761-833: komp./comp. 12 Feb. 1929

Akt 2/Act 2	
Tredie Billede: *Opstandelsen*/	1-80
Scene Three: *The Resurrection*	81-114
	115-134
	135-142
	143-159
	160
	161-174
	175-207
	208-222
	223-353
	354
	355-356
	357
	358-369
	370-404
Fjerde Billede: *Ved Kvindens Højre Haand*/	405-411
Scene Four: *On the Right Hand of the Woman*	412-417
	418-481
	482-483
	484-495
	496-497
	498-534
	535-553
	554-555
	556-559
	560-571
	572-573
	574-595
	596-643
	644-645
	646-661
	662-682
	683-684
	685-686
	687-693
	694-695
	696-697
	698-765
	766-771
	772-788
	789-795
	796-836
	837-842
	843-1004
	1005-1144
Femte Billede: *Den store Mester kommer*/	1145-1261
Scene Five: *The Great Master Cometh*	
	1262-1301
	1302-1356
	1357-1367
	1368-1390
	1391-1441

	Akt 2/Act 2	
1-80	Forspil til fjerde Billede/ Prelude to Scene Four	
81-100	Fjerde Billede: *Begærligheden*/	
101-102	Scene Four: *Lust*	101-102: „Larmens Kirke-Øde“
103-110		
111		
112-144		
145-275		149-164: fra *Sfærernes Musik*/ from *The Music of the Spheres*
276-277		
278		278: „Larmens Kirke-Øde“
279-290		
291-325	Forspil til femte Billede/ Prelude to Scene Five	296-325: fra *Sfærernes Musik*/ from *The Music of the Spheres*
326-332	Femte Billede: *Alles Strid mod Alle*/ Scene Five: *Every Man's Strife With Every Man*	
333-335		333-335: „Larmens Kirke-Øde“
336-399		
400-411		
412-448		
449-450		
451-462		
463-484		
485-486		
487-507		
508-509		
510-511		
512-579		
580-581		580-581: „Larmens Kirke-Øde“
582-598		
599-639		
640-801		
802-869	Forspil til sjette Billede/ Prelude to Scene Six	802-862 = Forspil til første billede 1-59/ Prelude to Scene One bb. 1-59
870-897	Sjette Billlede: *Fortabelsen*/	870-897: komp. maj?/comp. May? 1929
898-937	Scene Six: *Perdition*	898-924: fra symfoni nr. 6/from Symphony no. 6
938-948	Koncertslutning/ Concert ending	938-954a: tilføjet/ added 1933
949-952		949-952: baseret på opr. version t. 1368 ff./ based on orig. version bb. 1368 ff.
953-954a		
955-1082		
954b-1082	Teaterslutning/Theatre ending	komp./ comp. 1927

Forspil (opr. version)/**Prelude** (orig. version)		**Forspil** (omarb. version, med koncertslutning)/**Prelude** (alt. version, with concert conclusion)	
1-9			
		1-11	1-11: komp./ comp. 1927
		12	12: tilf./added 1929
10-17		13-21	
18-26			
27-127		22-122	22-122
128-133			
134-140		123-129	123-129
141-143			
144-234		130-220	130-143
235-237			
238-248		221-231	
		232-360	Koncertslutning/ Concert conclusion — komp./comp. 1927-29

fra Symfoni nr. 6/ from Symphony no. 6

OPERAENS ENDELIGE FORM – VURDERING AF KILDERNE

Søger man at bestemme operaens endelige form, altså den form, hvori den omarbejdede version er efterladt af komponisten med hans seneste rettelser og anvisninger, står man over for det problem, at de tre kilder, som repræsenterer denne version i sin helhed, partiturerne **A** og **B** samt klaverpartituret **D**, rummer et stort antal indbyrdes afvigende detaljer i både musik og tekst. Ser man bort fra fejl og mangler, som er opstået i forbindelse med afskrivning, omfatter afvigelserne dels varianter i kildernes grundtekst og dels varianter, som er en følge af de over 300 ændringer og tilføjelser, komponisten igennem en 20 år lang periode har føjet ind i de tre manuskripter. Situationen kompliceres yderligere af, at ordlyden i teksthæfterne i kildegruppe **G** samt eksemplaret kilde **F**, der alle repræsenterer operaens omarbejdede version, i mangt og meget afviger fra den sangtekst, man finder i musikkilderne.

Den følgende redegørelse er baseret på en analytisk sammenligning mellem de ovennævnte kilder og rummer en vurdering af varianter og rettelser med henblik på at nå frem til en konklusion vedrørende 'komponistens sidste vilje' samt en udpegning af det bedst egnede kildegrundlag for en udgivelse af operaen i dens endelige form.

Kildernes gyldighed

Indledningsvis må man konstatere, at såvel partitur **A** som **B** er autoriseret af komponisten. Fra begyndelsen betragtede Langgaard afskriften kilde **B** som det eneste gyldige partitur til operaen. Manuskriptet blev forsynet med rettelser og tilføjelser indtil 1940, hvorefter Langgaard ikke længere havde denne kilde til sin rådighed. Senere rettelser blev derfor indføjet i partitur **A**, der havde tjent som forlæg for **B**, men som ikke var blevet ajourført med de ændringer, som i løbet af 1930'rne var noteret i **B**. Partitur **A** repræsenterer således på én og samme tid et tidligere og et senere stadium end **B**. Uagtet dette sidestillede Langgaard få år før sin død de to partiturer, idet han betegnede **A** som „gyldigt med mange rettelser" og **B** som „gyldigt (til opførelse)". Formuleringen „gyldigt (til opførelse)" skyldes rimeligvis, at Langgaard har villet pointere, at partitur **B** og de orkesterstemmer til operaens slutning (**L**), som var blevet benyttet i 1940 og forelå i Statsradiofoniens nodebibliotek, stadig kunne anvendes til opførelse, selv om partitur **A** (med visse senere rettelser) nu også var erklæret gyldigt. At komponisten imidlertid har betragtet klaverpartituret **D** som en lige så væsentlig repræsentation af værket som de to partiturer, fremgår af, at han både i 1930'rne og så sent som omkring 1950 forsynede netop dette manuskript og ikke de to partiturer med signifikante rettelser i sangstemmer og tekst.

Medfødte varianter

Da de tre kilder hver især forelå færdige efter omarbejdelsen repræsenterede de operaen i dens omarbejdede version og indeholdt altså principielt set den samme tekst og den samme musik. I realiteten var der dog allerede i denne udgangssituation en række detaljer, som ikke var identisk noteret i de tre manuskripter. Disse afvigelser, som man kunne kalde 'medfødte varianter', omfatter:

1. Nogle få kompositoriske afvigelser mellem partiturerne **A** og **B** i operaens forspil og prolog indtil t. 24; begge kilder har disse passager i autograf (i **B** er forspillet en takt længere end i **A**, kontrabasstemmen er elimineret for toner dybere end noteret E; i prologen afviger hornstemmerne i t. 8 og 11).
2. En række mindre uoverensstemmelser i sangstemmerne mellem **A** og **B** på den ene side og klaverpartituret **D** på den anden som følge af, at **D** i nogen grad er udarbejdet uafhængigt af **A**, og at komponisten ikke har sammenholdt de to kilder. Der er tale om divergenser, som er opstået mellem det oprindelige partitur **C** og det oprin-

THE FINAL FORM OF THE OPERA – EVALUATION OF SOURCES

Any attempt to define the final form of the opera – i.e. the form in which the altered version was bequeathed to posterity by the composer, with his latest corrections and instructions – is faced with the problem that the three sources representing this version in its entirety, i.e. the scores **A** and **B** together with the piano score **D**, contain a great number of mutually divergent details in both music and text. Apart from errors and lacunae that are due to the copying process, the divergences consist of variants in the base text of the respective sources and variants that are a consequence of the more than three hundred alterations and additions introduced by the composer into the manuscripts over a period of twenty years. An additional complication is that the wording of the libretti in source group **G** and in source **F** (all of which represent the altered version of the opera) in many respects differs from the sung text found in the musical sources.

The following account is based on an analytical comparison of the above-mentioned sources. It evaluates variants and corrections with a view to establishing (a) the composer's 'last will' with regard to the opera, and (b) the source material which best serves the purposes of an edition of the work in its final form.

Validity of the sources

It can be stated at the outset that scores **A** and **B** were both authorised by the composer. Initially Langgaard regarded the transcribed source **B** as the only valid score of the opera. This manuscript was subjected to corrections and additions until 1940, after which time Langgaard no longer had it at his disposal. Later corrections were therefore entered in score **A**, which had functioned as the exemplar for **B** but had not been updated with the changes noted in the latter in the course of the 1930s. Score **A** thus represents at one and the same time both an earlier and a later phase than **B**. Only a few years before his death Langgaard nevertheless placed the two scores on an equal footing inasmuch as he labelled **A** "valid with many corrections" and **B** "valid (for performance)". The expression "valid (for performance)" doubtless means that Langgaard wanted to make it clear that score **B** together with the set of orchestral parts for the end of the opera (**L**), which had been used in 1940 and remained in the State Radio music library, could still be used for performances even though score **A** (with various later corrections) had now also been declared valid. On the other hand, the composer clearly regarded the piano score **D** as a representation of the work just as significant as the two full scores. This appears from the fact that both in the 1930s and as late as *c*1950 he entered important changes to the vocal parts and text into this manuscript rather than the full scores.

Innate variants

All three sources were completed subsequent to the revision process and accordingly represented the altered version of the opera, so in principle they contained the same text and the same music. Already at this stage, however, there were a number of details that were not identically notated in the three manuscripts. These divergences, which may be called 'innate variants', comprise:

1. A few compositional differences between scores **A** and **B** in the prelude and the prologue to the opera up to b. 24; in both sources these passages are in autograph (in **B** the prelude is a bar longer than in **A** and the double-bass part has been eliminated for notes lower than notated E; in the prologue the horn parts are different in bb. 8 and 11).
2. A series of minor differences in the vocal parts between **A** and **B** on the one hand and the piano score **D** on the other, due to the circumstance that **D** was to some extent produced independently of **A** and that the composer did not compare the two. Here we have to do with divergences which arose between the original full score **C**

delige klaverpartitur **E** ved udarbejdelsen af sidstnævnte, og som er nedarvet til afskrifterne, henholdsvis **A** og **D**. Afvigelserne i **E**/**D** skyldes nogle steder tilfældigheder, andre steder måske bevidste kompositoriske retoucheringer.

3. Accenter i sangstemmerne, udeladt af kopisten Karl Lahn i **B** som følge af uklar og inkonsekvent notation i forlægget **A**. Mange af accenterne i sangstemmerne i de dele af **A**, som er i afskrift, stammer fra operaens oprindelige version; de er så at sige blevet 'hængende', hvilket skaber tvivl om deres gyldighed i relation til den omarbejdede tekst og musik. Lahns valg og fravalg i **B** er præget af tilfældigheder.
4. Seks tidlige ændringer i tekst og til dels sangstemmer, som ikke findes i **A**, men som synes indført i **B** af Lahn, mens dette manuskript endnu var under udarbejdelse i Karlsruhe, og som er parallelt indført i **D** af Constance Langgaard (og måske delvis af komponisten). Det drejer sig om prolog t. 28-29, 73 og 79, andet billede t. 645-648, tredje billede t. 754-755 og femte billede t. 331-332.
5. Divergenser i sangteksten mellem **A**, **B** og **D**, som skyldes at librettoen var under løbende justering i den periode, kilderne blev til. Teksten i **A** (som for størstedelens vedkommende er i autograf) har en foreløbig karakter med en noget vilkårlig tegnsætning, mens tekstlægningen i **D** og **B** ikke har **A** som eneste kilde og heller ikke er indbyrdes afhængige – afskriverne Constance Langgaard og Lahn, i nævnte kronologiske rækkefølge, har med andre ord benyttet hvert sit af to ikke identiske teksthæfter som forlæg (henholdsvis en tekst, som er identisk med den man finder i **G5**, og en nu forsvunden kilde, der betegnes **Z**, jfr. stemma II s. 100).

Tekstvarianter i forhold til de rene tekstkilder

De tre nodekilder **A**, **B** og **D** var, som det fremgår af pkt. 5 ovf., fra starten forsynet med let divergerende tekstredaktioner. Kort efter forelå librettoen i dens 'officielle', maskinskrevne udformning, tekstbogen **G3**. Librettoen er her suppleret med bibelhenvisninger, fodnoter og scenografiske stikord, og desuden var der både indledende tekster og et efterskrift (ikke længere en del af kilde **G3**). Sangteksten i dette hæfte rummer ord, udtryk og tegn, som divergerer fra musikkildernes tekstlægning og i visse tilfælde heller ikke passer til musikken. I løbet af 1930'rne foretog Langgaard en redaktionel finpudsning af denne tekstversion, hvilket resulterede i yderligere to reviderede, maskinskrevne afskrifter, **G2** og **G1**. Librettoen levede så at sige sit eget liv i disse separate teksthæfter. De væsentligste divergenser i forhold til musikkilderne finder man allerede i det første teksthæfte (**G3**), mens der i efterfølgerne primært er tale om justeringer af interpunktion, citationstegn, overskrifter og regibemærkninger. Afskriften **G2** blev sandsynligvis til i midten af 1930'rne, mens **G1** må være blevet udarbejdet omkring 1938. Sidstnævnte foreligger i et eksemplar betegnet kilde **F** med autografe rettelser fra omkring 1950.

Sangteksten i det 'gyldige' partitur (**B**) og klaverpartituret (**D**) blev ikke korrigeret af Langgaard efter fremkomsten af den reviderede tekstredaktion i **G3**, og nodemanuskripterne blev heller ikke rettet i takt med at nye, justerede teksthæfter kom til. Der opstod således et vist revisionsmæssigt efterslæb i nodernes tekstlægning. Langgaard gjorde ikke noget samlet forsøg på at udbedre disse forhold, men gennem årene blev nogle af de mest iøjefaldende uoverensstemmelser dog ryddet af vejen. I flere tilfælde krævede det ændringer i musikken. Genstanden for denne ajourføring var **D**, men femte billede, hvor de mest markante diskrepanser mellem teksthæfte og nodemateriale fandtes, blev ikke korrigeret i denne kilde af Langgaard. En ajourføring af femte billede blev derimod foretaget i **B** i 1940, hvor Langgaard gennemgik partituret med henblik på den forestående radioopførelse af operaens slutning og blandt andet reviderede sangstemmerne tekstligt og musikalsk, så partituret kom til at passe med ordlyden i det da gældende teksthæfte, **G1**. Langgaard foretog i øvrigt på forskellige tidspunkter også enkelte tekstretoucheringer i partitur og klaverpartitur, uden at disse fandt vej til teksthæfterne.

Alt i alt giver det god mening at definere to tekstspor: 1) teksten i teksthæfterne, som rummer den 'litterære' tekstredaktion eller en 'læseversion' af librettoen (med bibelhenvisninger og fodnoter), og 2)

and the original piano score **E** while the latter was being written, and which have been passed down to the respective transcripts **A** and **D**. The divergences in **E**/**D** are in some cases accidental but in other cases perhaps deliberate compositional adjustments.

3. Accents in the vocal parts omitted by the copyist Karl Lahn in **B** because of unclear and inconsistent notation in his exemplar **A**. Many of these accents in the parts of **A** which survive in original transcript stem from the first version of the opera; they are relicts, so to speak, whose validity in relation to the altered text and music is questionable. Lahn's inclusions and omissions in **B** are fairly arbitrary.
4. Six early alterations to the text (and partly also to the vocal lines), not found in **A** but apparently entered by Lahn in **B** while that manuscript was still in the process of being written in Karlsruhe. These alterations were introduced in parallel in **D** by Constance Langgaard (and perhaps also partly by the composer). They occur in the prologue bb. 28-29, 73 and 79, Scene 2 bb. 645-648, Scene 3 bb. 754-755 and Scene 5 bb. 331-332.
5. Divergences in the sung text between **A**, **B** and **D** due to ongoing adjustment of the libretto in the period during which these sources were produced. The text in **A** (which is mainly in the composer's own hand) has a provisional character with somewhat arbitrary punctuation, while the text underlaid in **D** and **B** is not exclusively dependent on **A**. Nor are **D** and **B** dependent on each other: the copyists Constance Langgaard and Lahn, in that chronological order, must therefore have had two non-identical libretto booklets at their disposal (respectively a text identical with that found in **G5** and the now lost source designated **Z**, cf. stemma II on p. 100).

Text variants between the musical sources and the libretti

It appears from no. 5 above that the three musical sources **A**, **B** and **D** displayed slightly different text redactions from the very outset. Shortly afterwards the libretto emerged in its 'official' typewritten form, source **G3**. Here the libretto proper was supplied with Bible references, footnotes and concise stage directions as well as introductory matter and an afterword (no longer present in source **G3**). The sung text in this booklet includes words, phrases and signs that do not agree with the text underlaid in the musical sources – and in certain cases do not actually fit the music. In the course of the 1930s Langgaard did some final editorial retouching on this text version, resulting in two more revised typewritten copies, **G2** and **G1**. The libretto lived its own life, so to speak, in these separate text booklets. The most significant divergences from the musical sources are already present in the first text booklet (**G3**), while its successors mainly have adjustments of the punctuation, quotation marks, titles and stage directions. While the copy denoted **G2** probably dates from the middle of the 1930s, **G1** must have been produced around 1938. There is a copy of **G2**, denoted source **F**, with autograph corrections from around 1950.

The sung text in the 'valid' full score (**B**) and the piano score (**D**) was not corrected by Langgaard after the emergence of the altered text redaction in **G3**, nor were the music manuscripts corrected as the new and adjusted text booklets appeared. A measure of obsolescence thus arose in terms of the text underlay in the musical sources. Langgaard made no systematic attempt to eliminate these inconsistencies, but over the years some of the most obvious of them were nevertheless removed. In several cases this required changes in the music. This updating was done in **D**, but Scene 5, where the most obvious discrepancies between text and music occurred, was not corrected in this source by Langgaard. On the other hand, Scene 5 was updated in **B** in 1940, when Langgaard reviewed that score in preparation for the forthcoming radio performance of the end of the opera, revising among other things the vocal lines both textually and musically so as to make the score fit with the words of the currently valid text booklet **G1**. At various times he also touched up isolated places in the full score and piano score; none of these changes were, however, transferred to the text booklets.

All things considered it makes sense to define two lines of textual transmission: 1) The text in the booklets, which contain the 'literary' text redaction or a 'reading version' of the libretto (with Bible refer-

teksten i nodekilderne, som er den 'komponerede' tekst til opførelsesbrug, om end den optræder med nogen variation i de tre kilder. Den litterære tekst, hvis endelige form repræsenteres af teksthæftet **F**, vil som helhed ikke kunne anvendes som sangtekst. Den ganske komplicerede interaktion mellem de to tekstspor er søgt grafisk illustreret i stemma II s. 100.

Rettelseskomplekset

Med betegnelsen „rettelseskomplekset" menes summen af ændringer og tilføjelser, som komponisten har foretaget i operaens tekst og musik i partiturerne **A** og **B** samt i klaverpartituret **D** efter fuldførelsen af de tre manuskripters grundtekst med deres iboende 'medfødte varianter'. Rettelseskomplekset omfatter tre hovedgrupper af ændringer:

1. Ændringer foretaget i 1930'rne i **B** eller **D**
2. Ændringer foretaget i **B** i femte og sjette billede forud for opførelsen 1940
3. Ændringer foretaget 1940 eller senere i **A** eller **D**

1. Ændringer fra 1930'rne

Disse ændringer findes kun i **B** og **D**, idet Langgaard efter udfærdigelsen af partiturkopien **B** i 1931 mistede interessen for forlægget **A**, som han degraderede til kladdestatus. Periodens væsentligste bidrag omfatter:

- eliminering af campane-indsatserne i prolog, forspil til første billede, første billede og andet billede samt i forspil til sjette billede (indsatserne blev omlagt til de tre bagscene-tromboner, til pauker eller til campanelli) (**B**)
- ændringer af tekst og sangstemmer i prologen t. 12-15, 38-39, 82-88 og første billede t. 182 i overensstemmelse med teksthæftet **G3** (**D**)
- tilføjelse af en „eventuel afslutning på 1. akt" i form af en strygerakkord (pizzicato) (**B**)
- tilføjelse af en „koncertslutning" på operaen (**B**)

Her ud over er der tale om spredte retoucheringer i musikken i form af tilføjede accenter og dynamiske angivelser samt enkelte nodeændringer og -tilføjelser. Disse retoucheringer berører omkring 35 takter og findes udelukkende i **B**. Der forekommer endvidere en lille snes tekstjusteringer, overvejende i **D**, som er ajourføringer af tegnsætning og citationstegn i forhold til teksthæftet **G3**. Det kan umiddelbart undre, at **D** ikke indeholder nogen oplysninger om den tilføjede koncertslutning, og at væsentlige ændringer i prologens tekst og sangstemmer ikke blev indført i **B**. Når Langgaard i denne periode søgte at overtale Statsradiofonien og Det Kongelige Teater til at opføre værket, var det både **B** og **D** og det til enhver tid nyeste teksthæfte, han fremlagde. Han må have tænkt, at han altid kunne gøre noget ved de uoverensstemmelser, der var, ikke mindst i forhold til teksthæftet, hvis der blev udsigt til en opførelse – vigtigere var det utvivlsomt i første omgang, at promoveringsredskaberne fremstod i præsentabel form.

2. Ændringer i forbindelse med opførelsen 1940

Da Statsradiofonien endelig antog operaens femte og sjette billede samt koncertslutningen til studieopførelse i radioen, gik Langgaard da også usædvanlig grundigt til værks for at rette op på fejl og mangler i partituret. De mange korrektioner i **B** vidner om, hvor meget der var at komme efter, både for så vidt angår hans egne notationsfejl, der gik tilbage til den originale renskrift (**C**), og de tekstændringer, som kun fremgik af teksthæfterne, for ikke at tale om afskriverfejlene, hvis antal er stærkt forøget i **B**, eftersom denne kilde for størstedelens vedkommende er en afskrift af en afskrift. Langgaards gennemgang resulterede i, at utallige fejl (men langt fra alle) blev rettet. Det, som interesserer her, er imidlertid de ændringer og tilføjelser, han foretog ved samme lejlighed, og som vedrører hen ved 200 takter. I langt overvejende grad er der tale om småting som tilføjelser af marcatotegn og justering af dynamik samt enkeltstående nodeændringer. Nogle af korrektionerne har tydeligvis til formål at give sangerne en tydelig tone at intonere efter. De mest markante ændringer er:

ences and footnotes), and 2) the text in the musical sources, which is the 'composed' text for use in performance despite the fact that it occurs with some variation in the three sources. The literary text, the final form of which is represented by booklet **F**, cannot as a whole function as a sung text. The rather complicated interaction between the two lines of transmission of the text is illustrated graphically in stemma II, p. 100.

The correction complex

The term "correction complex" applies to the sum of the changes and additions which the composer made to the text and music of the opera in the full scores **A** and **B** and in the piano score **D** after the basic text of the three manuscripts had been finished (with their 'innate variants'). The correction complex embraces three main groups of changes:

1. Changes made in the 1930s in **B** or **D**
2. Changes to Scenes 5 and 6 in **B** prior to the performance in 1940
3. Changes made in 1940 or later in **A** or **D**

1. Changes from the 1930s

Such changes are found only in **B** and **D** because Langgaard lost interest in manuscript **A** after the score transcript **B** had been finished in 1931; thereafter he degraded **A** to the status of a draft. The most important contributions from this period are:

- deletion of bell entries in the prologue, prelude to Scene 1, Scenes 1 and 2 and prelude to Scene 6 (these entries were rearranged for three offstage trombones, timpani or glockenspiel) (**B**)
- alterations to text and vocal lines in the prologue bb. 12-15, 38-39, 82-88 and Scene 1 b. 182 to conform with the text booklet **G3** (**D**)
- addition of an "optional ending to the first act" in the form of a pizzicato chord in the strings (**B**)
- addition of a "concert ending" to the opera (**B**)

The music has also occasionally been touched up with extra accents, dynamic markings and isolated notes that have been altered or added. These afterthoughts affect some 35 bars and are found only in **B**. There are in addition some 20 adjustments, mostly in **D**, consisting in revisions of the punctuation and quotation marks in accordance with the text booklet **G3**. It is on the face of it surprising that **D** makes no mention of the additional concert ending and that important changes in the text and vocal lines of the prologue were not entered in **B**. When Langgaard tried at this period to persuade the State Radio and the Royal Theatre to perform the work, he submitted both **B** and **D** and the most recently revised text booklet. He must have thought that he could always do something about the inconsistencies – not least vis-à-vis the text booklet – if there were prospects of a performance. Doubtless it seemed more important in the first instance that the promotional materials should have a presentable appearance.

2. Changes for the performance in 1940

When the State Radio at long last accepted Scenes 5 and 6 including the concert ending of the opera for a broadcast studio performance, Langgaard went to work with unusual thoroughness to eliminate errors and omissions in the score. The numerous corrections in **B** show how much there was to be done with regard not only to his own notational mistakes, which went back to the original fair copy (**C**), but also to the text alterations which only appeared in the booklets. There were also many copying mistakes, the number of which had greatly increased in **B** because this source for the most part is a transcript of a transcript. Langgaard's scrutiny resulted in the correction of countless, though by no means all, errors. What are of interest here, however, are the alterations and additions he made on the same occasion. These affect nearly 200 bars. In the great majority of cases they are minor details such as the addition of marcato signs, dynamic adjustments and isolated changes of notes. Some of the corrections are clearly intended to give the singers an audible cue from which to intone. The most striking changes are:

- tilføjelse af klaver til instrumentariet og omlægning af en del af celeste-stemmen til klaver (faktisk var der i **C** disse steder foreskrevet et klaverklokkespil, en oplysning, der gik tabt i **A**)
- ændring af en scenisk lyseffekt til „knaldlyd" (femte billede t. 780 ff.)
- justering og præcisering af en lang række tempoangivelser bl.a. ved tilføjelse af metronomtal
- ajourføring af tekst i overensstemmelse med teksthæftet **G1** (hvilket stedvis krævede ændring af sangstemmen)

De relevante rettelser blev efterfølgende ført ind i klaverpartituret **D** af en af radioens nodeskrivere, idet dette manuskript skulle anvendes til indstudering og opførelse. Nodeskriverens karakteristiske røde tilføjelser ses endnu i **D**, og Langgaard har ikke siden hen kommenteret eller rørt dem.

3. Ændringer efter 1940

Efter radioopførelsen i 1940 blev partitur **B** deponeret i Statsradiofoniens nodebibliotek, Langgaard bosatte sig samme år i Ribe og fik ikke siden manuskriptet i hænde. Fra tid til anden foretog komponisten dog retoucheringer i operaens musik og tekst, og de blev indføjet i de repræsentationer af værket, han nu havde ved hånden: dels partitur **A** og dels klaverpartituret **D** (som blev returneret fra radioen umiddelbart efter opførelsen i 1940). Ændringerne fra denne periode er fåtallige, men omfatter nogle af rettelseskompleksets mest markante korrektioner, nemlig

- ændringer i forspillets tema og harmonik t. 3-4, 8, 12-18 og i temagentagelsen i sjette billede t. 929 ff. (**A**)
- revision af tekst og sangstemmer i første billede (**D**) (tekstændringerne blev også indskrevet i **F**)
- omlægning af sangstemmen i tredje billede t. 771-774 og i femte billede t. 773-776 og 790-796 (**A**)
- tilføjelse af strygerpizzicato i tredje billede t. 775-776 (**A**)
- harmoniske ændringer i orkestret i femte billede t. 745-750 og 768-770 (**A**)
- ændringer i korsatsens sopranstemme i værkets slutning, t. 1057-1069 (**D**)

Analyserer man det samlede rettelseskompleks, tekst og musik, tegner der sig et overraskende klart billede.[1] Kun nogle ganske få af de 340 tilføjelser og ændringer, man kan iagttage i de tre kilder **A**, **B** og **D**, er indført i mere end én af de tre kilder, og der er i alt væsentligt ikke tale om overlappende eller modstridende korrektioner. Hvad angår fordelingen af rettelser imellem de tre kilder, er det karakteristisk, at Langgaard har prioriteret at notere de ændringer, der omfatter tekst og vokalstemmer, i klaverpartituret **D**. Desuden er der så de anførte manuskripthistoriske grunde til, at partiturrettelserne er fordelt mellem **A** og **B** med 1940 som skilleår. Langgaard må have forudsat, at når en korrektion eller tilføjelse var indføjet i én af de tre kilder til operaen, så havde den gyldighed for værket som sådant. Undersøgelsen giver ikke noget grundlag for at differentiere mellem rettelserne ud fra formelle, kvalitative eller kronologiske kriterier, eller ud fra sådanne kriterier at sondre mellem forskellige 'versioner' af operaen i dens omarbejdede form. Ingen af ændringerne i de tre kilder giver i øvrigt anledning til nævneværdige læsnings- eller tolkningsproblemer, og rettelserne forekommer meningsfulde ud fra en praktisk eller kunstnerisk synsvinkel.

Man må konkludere, at hele det her beskrevne kompleks af ændringer og tilføjelser repræsenterer komponistens kontinuerlige bestræbelse på at perfektionere sit værk igennem den 20 år lange periode fra fuldførelsen af omarbejdelsen, og til han omkring 1950 foretog de sidste, væsentlige forandringer. Der er med andre ord tale om ét samlet rettelsesforløb, som partiturmæssigt blev indledt i **B** og fortsat efter 1940 i **A**, mens **D** i hele perioden havde komponistens opmærksomhed for så vidt angår tekst og vokalstemmer.

1 Noteapparatet s. 114 ff. giver mulighed for at få overblik over rettelseskomplekset, idet alle tilføjelser og ændringer 1930-ca.1950 er registreret her; de pågældende noter forsynet med *.

- addition of a piano to the instrumental forces and rearrangement of some of the celesta part for piano (**C** had actually prescribed keyboard glockenspiel here, but this specification had dropped out in **A**)
- alteration of a stage lighting effect to a "cracking sound" (Scene 5 b. 780 ff.)
- adjustment and definition of numerous tempo marks, sometimes by the addition of metronome figures
- updating of the text to correspond with booklet **G1** (which in places required changes to the vocal lines)

The relevant corrections were subsequently entered in the piano score **D** by one of the radio's music copyists so that this manuscript could be used for rehearsal and performance. This copyist's characteristic red additions can still be seen in **D**, and Langgaard did not comment on or change them at any later time.

3. Changes after 1940

After the radio performance in 1940 score **B** was deposited in the State Radio music library. Langgaard moved to Ribe in the same year and never afterwards had access to the manuscript. From time to time, however, he touched up details in the music and text of the opera, using the two representations of the work he now had at his disposal. These were score **A** and the piano score **D** (which the radio returned to him immediately after the performance in 1940). The changes from this period are not numerous but they include some of the most prominent items in the correction complex:

- alterations in the theme and harmony of the prelude bb. 3-4, 8, 12-18, and of the theme repetition in the Scene 6 b. 929 ff. (**A**)
- revision of text and vocal lines in Scene 1 (**D**) (the textual changes were also written into **F**)
- alteration of the voice part in Scene 3 bb. 771-774 and Scene 5 bb. 773-776 and 790-796 (**A**)
- addition of string pizzicato in Scene 3 bb. 775-776 (**A**)
- harmonic changes in the orchestra in Scene 5 bb. 745-750 and 768-770 (**A**)
- changes to the soprano line in the final chorus, bb. 1057-1069 (**D**)

A surprisingly clear picture emerges from an analysis of the correction complex as a whole, both text and music.[1] Very few of the 340 additions and alterations that can be observed in the three sources **A**, **B** and **D** are entered in more than one of them, and there are to all intents and purposes no overlapping or mutually contradictory corrections. As far as the distribution of corrections between the three sources is concerned, it is striking that Langgaard has given priority to entering changes to the text and vocal lines in the piano score **D**. The history of the manuscripts as already outlined explains the distribution of score corrections between **A** and **B**, with 1940 as a chronological dividing line. Langgaard must have taken the view that a correction or addition, when it had been inserted into any one of the three sources, was valid for the work as such. The investigation reported here gives no basis for differentiating between corrections on formal, qualitative or chronological grounds, or for making a distinction on similar criteria between different 'versions' of the opera in its altered state. None of the changes in the three sources offer significant problems of legibility or interpretation, and they all seem meaningful from a practical or artistic point of view.

We may conclude that the entire complex of alterations and additions as described here represents the composer's continual effort to perfect his work during the period of two decades between the completion of the altered version and his last significant changes made *c*1950. In other words, what we have here is an ongoing process of correction, initiated as far as the orchestral score is concerned in **B** and continued after 1940 in **A**, while **D** throughout this period was accorded priority by the composer with regard to the text and vocal parts.

1 The critical apparatus on p. 114 ff. makes it possible to survey the correction complex as a whole. All additions and alterations from the period 1930-*c*1950 are listed here; the relevant notes are marked with an asterisk *.

Kildevurdering og konklusion

Operaens endelige form kan defineres som værkets omarbejdede version, som den forelå i 1930, suppleret og korrigeret i henhold til hele det ovenfor beskrevne rettelseskompleks, uanset rettelsernes kildemæssige tilknytning eller tilkomsttidspunkt.

Tilbage står at udpege, hvilket af de to partiturer, **A** eller **B**, der er bedst egnet som grundlag for en revision og udgivelse af operaen i dens endelige form. I dette valg bliver et særligt forhold afgørende, nemlig at forspillene fremstår i hver sin version i **A** og **B**. Versionen i **A** rummer de seneste ændringer, og disse vil ikke kunne overføres som 'rettelser' til **B**-versionen. Da målet er en nodetekst svarende til 'komponistens sidste vilje', er det således både naturligt og formålstjenligt at lægge det senest rettede af de to partiturer, kilde **A**, til grund for revisionen.

Når denne hovedkildestatus for partitur **A** er fastslået, kan man yderligere fremhæve denne kildes fortrin frem for **B**, nemlig at den er 'tættere' på komponisten, rummer langt færre afskrivningsfejl og flere takter i autograf. Hvad afskrifttekstens pålidelighed i relation til forlægget, Langgaards renskrift (kilde **C**), angår, må man konstatere, at der øjensynlig ikke har været nogen kommunikation mellem Lahn (i Karlsruhe) og Langgaard (i København) vedrørende de tvivlsspørgsmål, partiturforlægget rejser. Lahn har i de fleste tilfælde kopieret uklarheder og fejl og har i det hele taget reproduceret forlægget med stor loyalitet. Da komponistens renskrift, trods musikkens kompleksitet og store detaljerigdom, er overraskende 'komplet', har Lahn kun forholdsvis få steder fundet lejlighed til at komplettere partituret (med fx manglende dynamiske angivelser og artikulation). Misforståelser er opstået i afskriften, fordi Lahn stedvis ikke har kunnet dechifrere Langgaards skrift, ligesom komponistens stort set konsekvente anbringelse af dynamikken over (i stedet for under) systemerne har givet anledning til fejltolkninger. Rued Langgaards generelt ret uregelmæssigt anbragte dynamiske kiler er sine steder blevet fortolket af Lahn med en sådan frihed, at man med en vis ret kan bruge begrebet 'forvanskning'. I øvrigt har Langgaard kun bidraget med sporadiske og tilfældige 'korrekturrettelser' i afskriftteksten, hvilket er ganske som man kunne forvente. Det er betegnende, at Langgaard, der må have gennemset partituret mange gange i forbindelse med omarbejdelsen af operaen, har overset endog forholdsvis iøjnefaldende afskrivningsfejl.

Som repræsentant for 'komponistens sidste vilje' er kilde **A** utilstrækkelig på to områder: for det første mangler jo de ændringer, som kun er indført i **B** og **D**, og for det andet er sangtekst og sangstemmer efterladt på et tidligt stadium anno 1929. Hovedproblemet med sangstemmerne er de tvivlsomme accenter nævnt under *Medfødte varianter* (punkt 3) ovf., og dette problem nedarves til og forstærkes i afskriften kilde **B**. En nogenlunde faste grund under fødderne, hvad angår kombinationen af sangtekst og sangstemmer, har man dog i klaverpartituret **D**. Som tidligere nævnt har Langgaard lige til det sidste haft fokus på denne kilde, når det gjaldt ændringer i tekst og sangstemmer, og klaverpartituret må på disse punkter betegnes som den kilde, der som helhed er mest gennemarbejdet. Hensigten med dette manuskript var jo også, at det skulle kunne bruges af sangerne i forbindelse med eventuelle opførelser. Også regianvisningerne findes i den mest overbevisende og fuldstændige form i **D**.

Men **D** er som afskrift naturligvis ikke fri for fejl og forglemmelser, selv om Constance Langgaards udarbejdelse af manuskriptet, som det påvises i kildebeskrivelsen, må være sket under løbende vejledning fra komponisten. På den baggrund er det eksempelvis påfaldende, at et stort antal af værkets tempo- og karakterbetegnelser savnes i **D**.

Sådan som billedet tegner sig, må et brugbart og troværdigt udgivelsesgrundlag for *Antikrist* i operaens endelige version nødvendigvis sammenstykkes af bidrag fra flere kilder. Kilde **A** kan ikke stå alene som hovedkilde, men må på væsentlige punkter suppleres og korrigeres af veldefinerede bidrag fra både **D** og **B**. I det følgende formuleres et sådant redaktionsgrundlag for en udgave, som respekterer og samordner Langgaards spredte 'forbedringer' og præsenterer operaen i den form, han sidst er nået frem til.

Evaluation of sources and conclusion

The final form of the opera can be defined as the altered version as it existed in 1930, supplemented and emended on the authority of the whole correction complex described above, irrespective of the sources in which the corrections appear or the date at which they were made.

It remains to determine which of the two full scores, **A** or **B**, offers the more appropriate base text for a critical edition of the opera in its final form. A particular factor has decisive weight in this context, viz. the different versions of the prelude in **A** and **B** respectively. The version in **A** includes the latest changes, which it would not be possible to transfer as 'emendations' to the **B** version. Since the objective is a musical text corresponding to 'the composer's last will', it is convenient – and also sound philological practice – to make source **A**, which is the more recently corrected of the two scores, the basis of the critical revision.

Having thus conferred the status of base text on score **A**, the advantages of this source as compared with **B** may be emphasised. It is 'closer' to the composer, contains far fewer transcription mistakes, and has more bars in autograph. As regards the reliability of the transcript in relation to its exemplar, i.e. Langgaard's fair copy (source **C**), we may note that there was apparently no communication between Lahn (in Karlsruhe) and Langgaard (in Copenhagen) concerning the doubtful issues raised by that exemplar. In most cases Lahn has reproduced unclarities and errors, and in general he has followed the exemplar with great fidelity. The composer's fair copy is remarkably 'complete' considering the complexity of the music and its wealth of detail, and consequently Lahn has only on relatively few occasions thought fit to supplement the score (for example by supplying missing dynamic marks and articulation). Misunderstandings have arisen in the transcript because Lahn occasionally could not decipher Langgaard's handwriting, and the composer's habit of noting the dynamics above instead of under the stave has given rise to additional misinterpretations. Moreover, Rued Langgaard generally applies crescendo and diminuendo signs very irregularly, and his notation has sometimes been interpreted by Lahn with such freedom that the term 'corruption' would not be wholly unjustified. As might be expected, Langgaard has only made sporadic and haphazard 'proof corrections' in the parts of the score which are in Lahn's handwriting. It is suggestive that Langgaard, who must have gone through the score many times when producing the altered version of the opera, has failed to notice fairly obvious transcription mistakes.

As a representative of 'the composer's last will' source **A** is insufficient on two points: in the first place it lacks the changes that have only been entered in **B** and **D**, and in the second place the text and vocal parts have been left at their early stage of development in 1929. The main problem with the vocal parts is the doubtful accents mentioned under *Innate variants* (no. 3) above, and this problem is passed on to and compounded in the transcribed source **B**. On the other hand, the coordination of text and vocal parts can be put on a reasonably sure footing with the help of the piano score **D**. As mentioned earlier, Langgaard continued to the very end to accord priority to this source when correcting the text and vocal parts, and on these points the piano score is the source which as a whole has been most thoroughly revised. The purpose of this manuscript was, after all, to be used by singers in connection with possible performances of the work. The stage directions are also found in their most convincing and complete form in **D**.

Being a transcript, **D** is of course not free of errors and oversights despite the fact that Constance Langgaard, as shown in the description of sources, must have written the manuscript under her husband's continuous supervision. Seen in that light it is, for instance, striking how many of the work's tempo and expression marks are lacking in **D**.

As things stand, a functional and trustworthy basis for an edition of *Antichrist* in its final form must necessarily be patched together from several sources. **A** cannot stand as the only source of the edition, but must be supplemented and corrected on important points with clearly delimited contributions from both **D** and **B**. Such a basis for an edition in which Langgaard's various 'improvements' are respected and coordinated, and the opera presented in the form at which he ultimately arrived, is defined in what follows.

UDGAVEN – KRITISK BERETNING

REDAKTIONSGRUNDLAG

Udgaven præsenterer operaens omarbejdede version (1930) i dens endelige form, dvs. med indarbejdelse af komponistens senere rettelser og sidste ønsker.

Udgavens primære kilde er det af Langgaard senest autoriserede og korrigerede partitur, kilde **A**. Fejl, forglemmelser og unøjagtigheder i kildens afskrifttekst elimineres ved kollation med forlægget, Langgaards oprindelige partiturrenskrift kilde **C**. Notationsfejl og uklarheder søges i øvrigt afklaret og korrigeret ved sammenligning med relevante kilder, herunder foreliggende skitser og fragmenter. De indirekte kilder i gruppen af 'relaterede værker' (kildegruppe **X**) inddrages i det omfang, de kan tjene som støtte for udgaven.

Partituret kilde **B** er uden relevans for udgaven for så vidt angår den del af indholdet, som er afskrift af **A**. Forspillet fremtræder i autografnotation i **B** i en selvstændig version med koncertslutning; denne version publiceres som appendiks i nodebindet.

Klaverpartituret kilde **D** er retningsgivende for operaens vokalstemmer og hovedkilden til udgavens tekst og regianvisninger. Uklarheder og mangler i kildens tekstlægning udbedres med støtte i teksthæftet **F**. Dette teksthæfte, som både indeholder tekstvarianter og supplerende bidrag til den komponerede tekst, publiceres separat som appendiks i nærværende bind s. 185 ff.

Udgaven respekterer alle de ændringer, komponisten successivt og indtil det sidste har foretaget i operaens tekst og musik. Ændringer fra perioden indtil 1940, som er indført i kilde **B**, indarbejdes i udgaven tillige med de tilføjelser og korrektioner, Langgaard senere indskrev i kilde **A**, og de supplerende korrektioner vedrørende tekst og sangstemmer, som findes i kilde **D**.

REDAKTIONELLE RETNINGSLINJER

Typografisk markering

Partiturudgaven følger det generelle princip for Rued Langgaard Udgaven, at detaljer, som er tilføjet eller rettet af udgiveren, anføres i skarp parentes. Buetilføjelser eller bueændringer markeres dog med henholdsvis brudt streg eller delvis brudt streg (stipling). Ved forlængelse af en bue er grænsen mellem hel og stiplet bue anbragt præcist over det nodehovede, hvor forlængelsen begynder, således at ændringen er umiddelbart aflæselig i partituret. Ved forkortelse af en bue indtræder stiplingen mellem to nodehoveder, og en uddybende forklaring vil altid kunne findes i udgavens noteapparat.

Den typografiske markering synliggør de redaktionelle bidrag i relation til kilde **A** efter at afskriverfejl og -forglemmelser er elimineret ved kollation med **C**, og efter at komponistens egne rettelser, ændringer og tilføjelser fra kilde **B** og **D** er taget til følge. **D** er den primære kilde for sangstemmernes vedkommende, hvilket indebærer, at varianter fra denne kilde optages i udgaven uden brug af redaktionel markering (men naturligvis med dokumentation i noteapparatet).

Typografisk markering finder ikke anvendelse i forbindelse med sangtekst og regibemærkninger; dokumentation er samlet i et særligt afsnit af noteapparatet.

Den komplettering, som kopisten Karl Lahn har foretaget i **A** (i relation til forlægget **C**), optages uden videre i udgaven i det omfang, der er tale om ganske selvfølgelige tilføjelser. Udgiverens supplerende komplettering (i skarpe parenteser) begrundes på tilsvarende måde kun i noteapparatet, såfremt den i det givne tilfælde ikke er en logisk følge af partiturets musikalske kontekst.

THE PRESENT EDITION – CRITICAL APPARATUS

TEXTUAL BASIS OF THE EDITION

This edition presents the altered version of the opera (1930) in its final form, i.e. incorporating the composer's later corrections and last wishes.

The principal source of the edition is the full score most recently authorised and corrected by Langgaard, source **A**. Errors, omissions and inaccuracies in the transcript contained in **A** have been eliminated by collation with the exemplar, which was Langgaard's original fair copy of his own score, source **C**. Other notational errors and ambiguities have been clarified and corrected by comparison with relevant sources including extant sketches and fragments. Indirect sources in the group of 'related works' (source group **X**) are utilised to the extent they can serve the purposes of the edition.

The full score in source **B** is not relevant to the edition where its contents are a transcript of **A**. The prelude is present in **B** in autograph notation; this is an independent version with a concert conclusion and is printed as an appendix in the music volume.

The piano score source **D** is the main authority for the vocal parts in the opera and at the same time the source from which the text and stage directions have been edited. Ambiguities and defects in the text underlay of **D** are emended in accordance with the libretto booklet **F**. This booklet, which contains both text variants and supplementary contributions to the composed text, is printed separately as an appendix in the present volume p. 185 ff.

The edition respects all the changes to the text and music of the opera undertaken by the composer successively and up to the very end. Changes from the period up to 1940 that were entered in source **B** are incorporated along with the additions and corrections which Langgaard later wrote into source **A**, as well as the supplementary corrections to the text and vocal parts found in source **D**.

EDITORIAL GUIDELINES

Typographical marking

The edition of the orchestral score follows the general rule of the Rued Langgaard Edition that details supplied or emended by the editor are enclosed in square brackets. Added or emended slurs are, however, marked with a broken or a partly broken line respectively. When a slur has been lengthened, the boundary between the unbroken and the broken line is located *precisely* above the note-head where the lengthening begins, so that the emendation is immediately visible in the score. When a slur has been shortened, the dotted line begins or ends *between* two note-heads, and a clarificatory note will always be found in the apparatus.

Typographical marking distinguishes editorial intervention in source **A** after errors and omissions due to the copying process have been eliminated through collation with **C**, and after the incorporation from sources **B** and **D** of the composer's own corrections, alterations and additions. Since **D** is the primary authority for the vocal lines, variants from this source are implemented in the edition without editorial marking (but of course with documentation in the apparatus). There is no typographical marking in the sung text or stage directions; documentation is again presented in a separate section of the apparatus.

Where the copyist Karl Lahn supplemented **A** as compared with the exemplar **C**, his changes have been automatically included in the edition to the extent that they are self-evident additions. Similarly, the editor's further additions (in square brackets) are only explicitly mentioned in the apparatus if they in a given case are not a logical consequence of the musical context exhibited by the score.

Stiltiende komplettering og notationsmæssig normalisering
Der er foretaget stiltiende komplettering af manglende triolangivelser og tilsvarende angivelser. Vertikal justering af uregelmæssigt og unøjagtigt anbragte dynamiske angivelser (herunder angivelser, hvis placering er forvansket gennem afskrift) er i almindelighed foretaget uden videre. Det samme gælder normalisering af foredragsangivelser og spilletekniske anvisninger. Bueafslutninger eller buebegyndelser, som er glemt i forbindelse med system- eller sideskift, tilføjes stiltiende i tilfælde, hvor der ikke er tvivl om hensigten.

I systemer, hvor to stemmer er noteret med halse op og ned, anfører Langgaard konsekvent artikulationstegn kun over den øverste stemme. Komplettering er her foretaget uden nærmere dokumentation.

Notationen er normaliseret efter nutidig standard på en række punkter. Udgiveren har således forsynet partituret med orienteringsfortegn i runde parenteser. Der er tilføjet faste fortegn for klarinetter og engelskhorn, og notation af basklarinet og kontrafagot er bragt i overensstemmelse med nutidig notationspraksis. I tilfælde, hvor Langgaard foreskriver 'stoppede' trompetstemmer er dette ændret til *con sord.* i henhold til nutidig spillepraksis (kun horn bruger stoppeteknik i dag). Paukenotationen er normaliseret, idet Langgaards notation varierer fra passage til passage, uden at der er nogen musikalsk årsag hertil. I enkelte tilfælde er der i passager endvidere foretaget en ombytning af fx to hornstemmer, såfremt konventionelle eller praktiske forhold har tilsagt det (i mange tilfælde specificerer Langgaard ikke hvilke instrumenter der skal spille, men anfører blot „2 fl", „1 cor" osv.).

Udgiveren har forenklet notationen af *crescendo* og *diminuendo*, idet Langgaard, dog ikke konsekvent, følger en ældre praksis, hvorved dynamikken er angivet med parallel brug af 'hårnåle' og forkortelserne *cresc.* og *dim.* Endelig gengives temporelationer af typen ♩ = 𝅗𝅥, som hos Langgaard betyder „ny ♩" = „tidligere 𝅗𝅥", i moderniseret og entydig form.

Et særligt forhold gør sig gældende, hvor to eller flere blæser- eller strygerstemmer er noteret i samme system i partiturkilderne. Uanset om disse stemmer er noteret med separate eller delte halse har Langgaard (nogenlunde) konsekvent gennemført den praksis, at et løst fortegn kun gælder for den stemme, det står i, og altså ikke har gyldighed for andre stemmer i takten. Denne fremgangsmåde har gennem tiden forårsaget en del fortegnsforvirring hos kopister og musikere. Udgaven moderniserer Langgaards notationsmåde og tager den i øvrigt til efterretning, således at redaktionel komplettering (med anvendelse af skarpe parenteser) kun kommer på tale de steder, hvor Langgaard fraviger sin vanlige praksis.

Alternerende instrumenter
Kilderne er stedvis mangelfulde eller uklare, hvad angår anvisninger i forbindelse med alternerende instrumenter i blæserstemmerne. Der er foretaget komplettering og udbedring af disse forhold i overensstemmelse med den rigide instrument- og stemmefordeling, som fremgår af besætningsoversigten foran i partituret og som skyldes udgiveren. Manglende *muta in*-angivelser er således stiltiende tilføjet.

Enkelte uigennemførlige instrumentskift, fx mellem obo og engelskhorn og mellem klarinet og basklarinet, har måttet elimineres af hensyn til udgavens opførelsesegnethed. Af spilletekniske årsager er de foreskrevne B-klarinetter endvidere udskiftet med klarinetter i A i visse passager. Denne ombytning har været uomgængelig de steder, hvor Langgaard lader stemmerne gå en lille sekund længere ned end det noterede e, som er B-klarinettens dybeste tone. Langgaard forudsætter brug af en særlig type B-klarinet, der, ligesom A-klarinetterne, kan spille tonen klang cis/des. Instrumentet er til dette formål forsynet med en ekstra klap. Det beskrives i Strauss' udgave af Berlioz' instrumentationslære og ses anvendt i visse operapartiturer af bl.a. Strauss og Puccini, men benyttes ikke af orkestermusikere i dag.

Sproglige fejl
Langgaards italiensksprogede tempo- og karakterbetegnelser er underkastet et sprogligt eftersyn, og åbenlyse fejl er søgt rettet, men en egentlig normalisering af Langgaards ofte ganske særprægede betegnelser er ikke blevet anset for at være nødvendig.

Silent additions and notational normalisation
Missing triplet markings and the like are supplied silently. Vertical adjustment of irregularly and imprecisely located dynamic markings (including markings that have been displaced in copying) has usually been carried out automatically. The same applies to the normalisation of special instructions concerning execution or playing technique. The ends or beginnings of slurs that have been forgotten at a system or page boundary are supplied silently when there can be no doubt about what is meant.

On staves where two parts are notated with stems pointing up and down, Langgaard consistently writes articulation signs only above the upper part. In such cases the corresponding sign is supplied silently in the lower part.

On a number of points the notation has been normalised according to the standards of today. For example, the editor has entered cautionary acccidentals in the score in round brackets. Fixed key signatures have been supplied for clarinets and cor anglais, and the notation of bass clarinet and contra-bassoon has been brought into line with modern practice. In cases where Langgaard prescribes 'stopped' trumpets, the instruction has been changed to *con sord.* in accordance with modern playing technique (only horns now use the stopping technique). The notation of the timpani parts has been standardised; Langgaard's practice fluctuates from one passage to another without any particular musical reason. In a few isolated passages the allocation of e.g. two horn parts has been reversed on conventional or practical grounds (in many instances Langgaard does not specify which instruments are to play but merely writes "2 fl", "1 cor" etc.).

The editor has simplified the notation of *crescendo* and *diminuendo* because Langgaard – though not consistently – follows an out-of-date practice whereby the dynamics are indicated in parallel by 'hairpins' and the abbreviations *cresc.* and *dim.* Finally, tempo relations of the type ♩ = 𝅗𝅥, by which Langgaard means "new ♩" = "preceding 𝅗𝅥", are given in modernised and unambiguous form.

A particular problem arises when two or more winds or strings are notated on the same stave in the source scores. Irrespective of whether these parts are notated with separate or divided stems, Langgaard (fairly) consistently applies the rule that an *ad hoc* accidental applies to the part in which it occurs, but not to other parts in the same bar. Over the years this practice has caused some confusion about accidentals on the part of copyists and performers. Here Langgaard's method of notation is modernised and respected in the sense that additional editorial accidentals (in square brackets) only occur in places where the composer has departed from his usual custom.

Alternating instruments
The sources are in places deficient or unclear as to instructions for alternating instruments in the wind section. Additions and corrections have been made in accordance with the strict (editorial) distribution of instruments and parts laid down in the inventory of orchestral forces at the beginning of the score. Missing *muta in*-instructions are accordingly supplied silently.

A few impossible changes of instrument, e.g. between oboe and cor anglais or between clarinet and bass clarinet, have had to be eliminated in order to make the edition usable in practice. The prescribed B-flat clarinets have also been substituted by clarinets in A in certain passages. This substitution was unavoidable where Langgaard takes the parts a semitone lower than the notated e which is the bottom of the B-flat clarinet's register. Langgaard presupposed the use of a special type of B-flat clarinet which like A clarinets can play the sounding tone c♯/d♭. Such an instrument (with an extra key) is described in Strauss's edition of Berlioz's treatise on instrumentation. It appears in some opera scores by, among others, Strauss and Puccini, but is not used by orchestral musicians today.

Linguistic errors
Langgaard's indications of tempo and expression in Italian have been subjected to linguistic scrutiny, and obvious errors have been corrected as far as possible. A thorough normalisation of the composer's (often quite eccentric) terminology has not been thought necessary.

Sangteksten
Langgaards libretto rummer en del tankestreger, der i den musikalske tekstlægning er særdeles uhensigtsmæssige, idet sangteksten i forvejen omfatter såvel bindestreger som 'fraseringsstreger'. Af hensyn til læseligheden er de fleste tankestreger derfor elimineret i udgavens tekst. De tankestreger, der forekommer sammen med andre skilletegn (og derfor kan synes overflødige), har uden videre kunnet erstattes eller udelades uden betydning for den sproglige syntaks. Detaljerne vedrørende disse forhold er registreret i tekstnoterne s. 172 ff., og der henvises i øvrigt til den fuldstændige 'læseversion' af librettoen (Appendiks s. 187).

The vocal text
Langgaard's libretto displays a considerable number of dashes that are highly inconvenient in the text underlay, since there are already hyphens and 'phrasing dashes' in the text. Most of the dashes have therefore been deleted in the edited text for the sake of legibility. It has been practicable to alter or omit dashes which occur together with other punctuation marks (and therefore seem to be superfluous) without consequences for the syntax. Relevant details are supplied in the text notes on p. 172 ff., and reference can also be made to the complete 'literary version' of the libretto (Appendix p. 187).

NOTER TIL MUSIKKEN

Noteapparatets indhold
Kildeforholdene varierer fra afsnit til afsnit. Hvert noteafsnit indledes til orientering med en oversigt over kilderne til den pågældende del af operaen i en tilstræbt hierarkisk orden. Takthenvisningerne refererer til udgavens takttal. Ækvivalente takttal i operaens oprindelige version kan findes via konkordansen s. 104 ff.

I noterne refereres til udgavens hovedkilde, partituret kilde **A**, med mindre andet er nævnt.

Noterne omfatter:
1. *Redaktionelle kommentarer* til punkter på hvilke udgaven afviger fra kilde **A**, herunder oplysninger om forhold som ikke er typografisk markeret i partituret.
2. *Varianter* vedrørende operaens omarbejdede version. De fleste varianter vedrører uoverensstemmelser mellem kilde **A** og klaverpartituret **D**.
3. *Oplysninger om *tilføjelser og ændringer*, som er kommet til 1930 og senere. Korrektionerne findes i kilderne **A**, **B** og **D** og er integreret i udgaven uden typografisk markering. Noterne er forsynet med asterisk (*), således at man kan orientere sig i Langgaards arbejde med operaen fra 1930 til ca. 1950 (se nærmere om „rettelseskomplekset" s. 109 f.).
4. *Supplerende oplysninger* af særlig interesse. Eksempelvis Launy Grøndahls korrektioner i kilde **B** i forbindelse med radioopførelsen af 5. og 6. billede i 1940.

Faste redaktionelle udtryk
De i udgaven foretagne ændringer, tilføjelser og rettelser i relation til de benyttede kilder begrundes med anvendelse af tre faste udtryk, som svarer til tre 'niveauer':

i henhold til (forkortet *iht.*)
Reference til en anden kilde (end **A**), hvori der på samme sted findes en supplerende eller korrigerende information (kun kilde **B**, **C** eller **D** kommer på tale her). Rettelser og tilføjelser af denne type er indlemmet i partituret *uden* typografisk markering.

i overensst. med
Reference til et parallelsted i **A** eller til et identisk sted i en kilde af lavere status. Rettelser og tilføjelser af denne type er typografisk markeret i partituret.

i analogi med
Reference til et parallelsted i en anden stemme eller en parallel, men ikke identisk takt i samme stemme. Rettelser og tilføjelser af denne type er ligeledes typografisk markeret i partituret.

Referencer til strygerstemmer
vl I-1 refererer til øverste stemme i violin I-gruppen (ved divisi). Tilsvarende henviser eksempelvis vl III-2 til andenstemmen i violin III-gruppen og vla-2 til andenstemmen i vla-gruppen.

Tonehøjder
Tonehøjden angives på konventionel vis ud fra 'nøglehuls-c'et' = c^1. I forbindelse med transponerende instrumenter refereres til noteret tonehøjde.

NOTES TO THE MUSIC

Contents of the musical apparatus
The sources vary from one section of the opera to the next. The critical notes to each section therefore begin with a survey of the sources for that section, arranged as far as possible in hierarchical order. Bar numbers are those of the edition. The equivalent bar numbers in the original version of the opera can be identified via the concordance on p. 104 ff.

Unless otherwise stated, references are to the main source of the edition, the full score source **A**.

The notes comprise:
1. *Editorial comment* on places where the edition departs from source **A**, including information about points which are not typographically identified in the score.
2. *Variants* relating to the altered version of the opera. Most of these are due to divergences from source **A** in the piano score **D**.
3. *Information on *additions and alterations* undertaken in 1930 or later. These corrections are found in sources **A**, **B** and **D** and are incorporated in the edition without being typographically identified. The notes are here marked with an asterisk (*), which makes it possible to follow Langgaard's work on the opera from 1930 to *c*1950 (see further on the "correction complex", p. 109 f.).
4. *Additional information* on points of special interest, e.g. the corrections made in source **B** by conductor Launy Grøndahl prior to the radio broadcast of Scenes 5 and 6 in 1940.

Fixed editorial formulas
Where the sources utilised have been altered, supplemented or emended in the edition, the authority for the change is shown by one of three fixed editorial formulas, corresponding to three 'levels' of intervention:

in accordance with
Reference to another source (than **A**) where extra information or a correction is found in the same place (only sources **B**, **C** or **D** are relevant here). Corrections and additions of this sort are incorporated in the score *without* being typographically identified.

in agreement with
Reference to a parallel place in **A**, or to an identical place in a source of lower rank. Corrections and additions of this sort are typographically identified in the score.

by analogy with
Reference to a parallel place in the same part, or to a parallel but not identical bar in another part. Corrections and additions of this sort are also typographically identified in the score.

References to string parts
vl I-1 refers to the highest part in the violin I group in divisi. Similarly vl III-2 refers to the second part in the violin III group and vla-2 to the second part in the viola group.

Pitch indications
Pitch is shown in the conventional way with middle C = c^1. In the case of transposing instruments reference is made to the notated pitch.

Forspil (t. 1-230; partitur s. 17-24)

KILDER

A	partitur	t. 1-20 i autograf [1927] med rettelser [1928? og efter 1940] t. 21-230 i Lahns afskrift efter **C** [1924]; revideret af RL [senest 1929]
C	partitur	t. 21-230 i autograf [1922]; forlæg for afskrifteksten i **A** (senere rettelser er uden relevans for udgaven)
D	klaverpartitur	t. 1-20 i autograf [1928/29] t. 21-228 + 230 i CLs afskrift efter **E** med bidrag af RL [1928/29] (G.P. t. 229 mangler)
E	klaverpartitur	t. 21-228 + 230 i autograf [1924]
R2	stemmesæt	t. 1-20 i autograf [1927]; fremstår her i en tidlig form, som er uden relevans for udgaven
O	skitse (particel)	t. 21-230 (autograf) [1921/22]

B rummer en selvstændig version med koncertslutning; denne version publiceres som appendiks (jfr. noterne hertil s. 170 ff.). Passager af forspillet findes endvidere i forskellige versioner i de 'relaterede' kilder **XC**, **XE**, **XG** og **XH**, jfr. kildebeskrivelserne s. 69 ff.

NOTER

Et motto, der var anbragt som overskrift to steder i **A**, er udraderet. Over t. 12 skimtes således: *Guds Vilje* – – og ved t. 21: – *løfter vort Haab mod Herlighedsriget*.

Takt	Stemme(r)	Kommentar
1	–	**D**: *Lento misterioso* (RLs hånd)
	timp 1	RL opererer med to paukespillere, der i reglen kun specificeres som *I* og *II*, når de begge spiller, ellers står der blot *Timp.* i kilderne; udgaven bringer al musikken i timp 1 med mindre RL specifikt foreskriver timp 2
	vcl	tenornøgle rettet til f-nøgle (notationsfejl)
3	cmplli	**Klokkerør (Glocken)* ændret til *Klokkespil* af RL i **A**
3-4	cor 1, 3	*g^1 ændret til gis^1 af RL i **A**
	vl II-1	*c^1 ændret til cis^1 (til og med t. 4 node 1) af RL i **A**
4	vla	*cresc. og dim. tilføjet af RL i **A**
	vla-3	*node 2: g ændret til ges af RL i **A**
	vcl	*node 1: c^1 ændret til cis^1 af RL i **A** *node 1-2: ten. tilføjet af RL i **A**
8	vcl	*node 2-3: e^1 ændret til g^1 af RL i **A**
12	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
	cmplli	**Klokkerør (Glocken)* ændret til *Klokkespil* af RL i **A**
	org	ingen kilde oplyser om det dynamiske niveau for orglet; at der er tale om orgel bag scenen fremgår af besætningsoversigter i **A** og **B**
12, 16	ob 1, tr 1, vl I	*node 1: (klang) c^2 ændret til cis^2 af RL i **A**
	org	*c^1 og c^2 i akkorden overstreget af RL i **A**
12-19	vl I, II, III	RL foreslår (allerede fra t. 11), at violinernes tredeling praktiseres ved, at vl I deles i to (I, II), mens vl II udfører den tredje stemme (III); udgiveren har valgt i stedet at anvende den faste opdeling af violinkorpset i tre grupper, sådan som det foreskrives det meste af operaen igennem
15	str	node 1-3, etc.: gentaget *fz fz fz sempre* udeladt (findes efter bladvending i **A**)
19	–	RLs *ikke ritardere* omskrevet til *non ritardando*
	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
21	–	**D**: *Movibile religioso* (RLs hånd)
44	vcl	*Tutti* udeladt (relikt fra den oprindelige version)
69	vla	*node 1: overbundet c^1 først ændret til f af RL i **A**, men rettelsen senere udraderet (versionen i **B** har f)
69-70	vcl	bindebue tilføjet iht. **C**
87	vl I	*senza sord.* udeladt (relikt fra den oprindelige version)
194-196	cl 1	buens endepunkt ændret fra t. 196 node 1 til t. 195 node 2 pga. tonegentagelse

Prelude (bb. 1-230; score pp. 17-24)

SOURCES

A	full score	bb. 1-20 autograph [1927] with corrections [1928? and after 1940] bb. 21-230 Lahn's fair copy of **C** [1924]; revised by RL [up to and including 1929]
C	full score	bb. 21-230 autograph [1922]; source of the fair copy in **A** (later corrections are not relevant to the edition)
D	piano score	bb. 1-20 autograph [1928/29] bb. 21-228 + 230 CL's copy of **E** with contributions by RL [1928/29] (G.P. b. 229 not present)
E	piano score	bb. 21-228 + 230 autograph [1924]
R2	set of parts	bb. 1-20 autograph [1927]; here in an early form not relevant to the edition
O	sketch (short score)	bb. 21-230 (autograph) [1921/22]

B has an independent version with a conclusion for concert performance; this version is published here as an appendix (cf. the notes on p. 170 ff.). Passages from the prelude are also found in various forms in the 'related' sources **XC**, **XE**, **XG** and **XH**, cf. the descriptive list of sources on pp. 69 ff.

NOTES

A motto written as a title at two places in **A** has been erased. Thus, over b. 12 can be faintly seen *Guds Vilje* [*God's will*] – –, and at b. 21 – *løfter vort Haab mod Herlighedsriget* [*lifts our hope towards the kingdom of glory*].

Bar	Part(s)	Remarks
1	–	**D**: *Lento misterioso* (RL's hand)
	timp 1	RL operates with two timpani players, as a rule only specified as *I* and *II* when both are playing; otherwise the sources merely state *Timp.* The edition assigns all music to timp 1 unless RL specifically requires timp 2
	vcl	tenor clef emended to bass clef (notational error)
3	cmplli	**Klokkerør (Glocken)* altered to *Klokkespil* (glockenspiel) by RL in **A**
3-4	cor 1, 3	*g^1 altered to $g\sharp^1$ by RL in **A**
	vl II-1	*c^1 altered to $c\sharp^1$ (up to and including b. 4 note 1) by RL in **A**
4	vla	*cresc. and dim. added by RL in **A**
	vla-3	*note 2: g altered to g♭ by RL in **A**
	vcl	*note 1: c^1 altered to $c\sharp^1$ by RL in **A** *notes 1-2: ten. added by RL in **A**
8	vcl	*notes 2-3: e^1 altered to g^1 by RL in **A**
12	–	**D**: no indication of tempo or expression
	cmplli	**Klokkerør (Glocken)* altered to *Klokkespil* (glockenspiel) by RL in **A**
	org	no source gives dynamic instructions for the organ; its location off stage appears from the lists of orchestral forces in **A** and **B**
12, 16	ob 1, tr 1, vl I	*note 1: (sounding) c^2 altered to $c\sharp^2$ by RL in **A**
	org	*c^1 and c^2 in the chord deleted by RL in **A**
12-19	vl I, II, III	RL suggests here (already from b. 11) that the division of the violins into three should be accomplished by dividing vl I into two (I, II), while vl II plays the third part (III); the editor has instead chosen the regular subdivision of the violins into three groups required throughout most of the opera
15	str	notes 1-3, etc.: repeated *fz fz fz sempre* suppressed (occurs after a page turn in **A**)
19	–	RL's *ikke ritardere* emended to *non ritardando*
	–	**D**: no indication of tempo or expression
21	–	**D**: *Movibile religioso* (RL's hand)
44	vcl	*Tutti* suppressed (relict of original version)
69	vla	*note 1: tied c^1 first altered to f by RL in **A**, but this correction afterwards erased (the version in **B** has f)
69-70	vcl	tie supplied in accordance with **C**
87	vl I	*senza sord.* suppressed (relict of original version)
194-196	cl 1	end of the tie emended from b. 196 note 1 to b. 195 note 2 because of note repetitition

Prolog (t. 1-121; partitur s. 25-49)

KILDER

A	partitur	t. 1-22 + 104-116 i autograf [1928/29] t. 23-103 + 116-121 i Lahns afskrift efter **C** [1924]; revideret af RL [1928/29] (sangtekst til dels i CLs håndskrift)
D	klaverpartitur	t. 1-121 i CLs afskrift efter **E**, **A** og **J1** [1928/29]; med ændringer af RL [1930'rne]
B	partitur	t. 1-24 i autograf [1929] (varianter er anført i noterne nedenfor) t. 25-121 i Lahns afskrift efter **A** [1930/31]; med enkelte ændringer af RL [senest 1940]
C	partitur	t. 1-7 i autograf [1944] (uden relevans for udgaven) t. 12-14(15) + 19-103 + 116-121 i autograf [1922/23]; forlæg for afskriftteksten i **A** (senere rettelser i **C** er uden relevans for udgaven); t. 12-14(15) og 19-22 findes i senere renskrift i **A** og **B**
E	klaverpartitur	t. 1-103 + 116-121 i autograf [1924]; kladdeagtigt revideret af RL [senest 1928/29]
J1	klaverpartitur	t. 104-121 [1928/29] (i kladdeform)
XH	*Vildstjernelys* partitur	t. 1-15 + 19-121 i senere renskrift [1946] (autograf kopi af **C** med enkelte afvigelser)
N1	partitur (kladde)	t. 12-14(15) + 19-54 + 56-69 [1922]
M1	partitur	t. 1-7 i autograf [1922/23]; passagen findes i senere renskrift i **A** og **B**
O	skitse (particel)	t. 1-103 + 116-121 (autograf) [1921/22]

NOTER

Takt	Stemme(r)	Kommentar
1	–	**D**: *Maestoso*
	LUCIFER	kilderne rummer ingen specifik angivelse af stemmetype for rollen
	fg	*a 2* tilføjet iht. **B**; **A** anfører intet antal i t. 1-11; **C** har 3 fagotter
	tr	**B**: node 1: intet marc.
	trbn, tuba	**B**: node 1: intet marc.
	timp 1	se note til Forspil t. 1
	vl I, II, III	opdelingen i vl I-III anført iht. **B** (**A** har vl I-II i t. 1-11 og vl I-III fra t. 12, efter bladvending i kilden)
	vl II, III	*div.* tilføjet iht. **B**
5	cor	**B**: *ff* (i stedet for *fff*)
	cor 3-4	*a 2* tilføjet iht. **B**
	tr	**B**: node 1: intet marc.
8	cor	**B**: node 1: overbundet dis^2 (i stedet for h)
	trbn, tuba	node 1: umotiveret bue (efter bladvending i **A**) udeladt
	trbn, tuba	**B**: node 1: intet marc.
	timp 1	**B**: intet *dim.*
8-11	LUCIFER	marc. tilføjet iht. **D** (**B** har marc. t. 8-10, men ikke i t. 11)
11	cor	**B**: node 1-2: overbundet dis^2 (i stedet for h)
	timp 1	**B**: node 2: trilleangivelse mangler (forglemmelse?)
	træ, cor, timp, str	**B**: node 3-8: intet marc.
12	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
	ob	stemmernes rækkefølge 1,3,2 rettet til 1,2,3 (RL har byttet om på rækkefølgen i t. 8-11, men glemt at rette tilbage i t. 12)
	vl I, III	**B**: *ff* (i stedet for *f*)
	tr	**B**: kun 2 tr i t. 12-13
12-13	fl, ob	dynamikken i **A** er mangelfuld; RLs intention fremgår af **C**, og udgaven er kompletteret i overensst. hermed
13	tr, trbn, tuba	**B**: intet *p*
	vl II	**B**: intet *dim.*
	vla	*dim.* flyttet fra taktens begyndelse i analogi med vl I-III
	vcl, cb	**B**: *dim.* i taktens begyndelse

Prologue (bb. 1-121; score pp. 25-49)

SOURCES

A	full score	bb. 1-22 + 104-116 autograph [1928/29] bb. 23-103 + 116-121 Lahn's fair copy of **C** [1924]; revised by RL [1928/29] (sung text partly in CL's handwriting)
D	piano score	bb. 1-121 CL's copy of **E**, **A** and **J1** [1928/29], with alterations by RL [from the 1930s]
B	full score	bb. 1-24 autograph [1929] (variants are cited in the notes below) bb. 25-121 Lahn's fair copy of **A** [1930/31], with some few alterations by RL [at the latest from 1940]
C	full score	bb. 1-7 autograph [1944] (not relevant to the edition) bb. 12-14(15) + 19-103 + 116-121 autograph [1922/23]; source of the fair copy in **A** (later corrections in **C** are not relevant to the edition); later fair copies of bb. 12-14(15) and 19-22 are in **A** and **B**
E	piano score	bb. 1-103 + 116-121 autograph [1924]; sketchily revised by RL [not later than 1928/29]
J1	piano score	bb. 104-121 [1928/29] (draft)
XH	*Light of Wild Stars* full score	bb. 1-15 + 19-121 in later fair copy [1946] (autograph copy of **C** with a few divergences)
N1	full score (draft)	bb. 12-14(15) + 19-54 + 56-69 [1922]
M1	full score	bb. 1-7 autograph [1922/23]; later fair copies of the passage in **A** and **B**
O	sketch (short score)	bb. 1-103 + 116-121 (autograph) [1921/22]

NOTES

Bar	Part(s)	Remarks
1	–	**D**: *Maestoso*
	LUCIFER	no specific indication of voice type in the sources
	fg	*a 2* supplied in accordance with **B**; **A** gives no number in bb. 1-11; **C** has 3 bassoons
	tr	**B**: note 1: no marc.
	trbn, tuba	**B**: note 1: no marc.
	timp 1	see note to Prelude b. 1
	vl I, II, III	division into vl I-III here shown in accordance with **B** (**A** has vl I-II in bb. 1-11 and vl I-III from b. 12 after a page turn)
	vl II, III	*div.* supplied in accordance with **B**
5	cor	**B**: *ff* (instead of *fff*)
	cor 3-4	*a 2* supplied in accordance with **B**
	tr	**B**: note 1: no marc.
8	cor	**B**: note 1: tied d♯^{2} (instead of b)
	trbn, tuba	note 1: superfluous slur (after page turn in **A**) suppressed
	trbn, tuba	**B**: note 1: no marc.
	timp 1	**B**: no *dim.*
8-11	LUCIFER	marc. supplied in accordance with **D** (**B** has marc. in bb. 8-10 but not in b. 11)
11	cor	**B**: note 1-2: tied d♯^{2} (instead of b)
	timp 1	**B**: note 2: no trill shown (forgotten?)
	woodwind, cor, timp, str	**B**: note 3-8: no marc.
12	–	**D**: no indication of tempo or expression
	ob	order of parts 1,3,2 emended to 1,2,3 (RL has reversed the order in bb. 8-11 but forgotten to change it back in b. 12)
	vl I, III	**B**: *ff* (instead of *f*)
	tr	**B**: only two tr in bb. 12-13
12-13	fl, ob	the dynamic instructions in **A** are incomplete; RL's intention appears from **C**, and the edition is emended accordingly
13	tr, trbn, tuba	**B**: no *p*
	vl II	**B**: no *dim.*
	vla	*dim.* moved from beginning of bar by analogy with vl I-III
	vcl, cb	**B**: *dim.* at beginning of bar

Takt	Stemme(r)	Kommentar
14	ob 1-2	*a 2* tilføjet iht. **B**
	ob 3	**B**: intet *f*
	vl II	**B**: intet *f*
	vla	**B**: node 5 og 10: intet stacc.
14-15	LUCIFER	*noder og tekst ændret iht. RLs ændringer i **D**; **A**, **B** har den tidligere form (marc. node 1-3 findes kun i **B**): 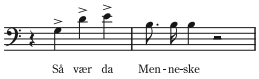
15	cor	**B**: *ff* (i stedet for *ffz*)
	vla	*fz* tilføjet i analogi med t. 14 og i overensst. med **C**
16	LUCIFER	**D**: node 1-3: intet marc. (**B** har marc. node 2-3)
	vl I, II, III	**B**: *ff* (i stedet for *f*)
	vcl, cb	*p* tilføjet i overensst. med t. 661
17	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
	cor	*aperto* tilføjet iht. **B**
17, 18	fg 3-4	node 4: martellato tilføjet iht. **B**
	cor 3-4	node 2-3: cresc. tilføjet iht. **B**
18	fg	node 1: *mf* tilføjet iht. **B**; dette *mf* i *Larmens Kirke-Øde*-motivets sidste takt findes kun her og implicit i 1. akt t. 215, der i **A** er noteret som en gentagelse af t. 214; udgaven betragter disse antydninger som udtryk for komponistens intention for så vidt angår fg og cor, og de øvrige parallelsteder er følgelig kompletteret i henhold hertil (jfr. 1. akt t. 663, 744, 2. akt t. 335, 581, 658) – se også følgende note
	timp 1	**B**: cresc. fortsætter til og med første fjerdedel i t. 18; samme notation findes i **A** t. 662-663 og i **M2** opr. version 1. akt t. 282-283; at RLs intention er, at paukens dynamiske toppunkt findes efter taktstregen (i motivets sidste takt) fremgår desuden af, at han to steder angiver et *mf* ved node 4 i denne takt (**A** 2. akt t. 658, **M2** opr. version 1. akt t. 282-283); udgaven anvender det korte crescendo og præciserer intentionen gennem tilføjelsen af *mf* i motivets sidste takt (jfr. 1. akt t. 215, 663, 744, 2. akt t. 335, 581)
19	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E**: *Allarg. pomposo*)
	fl 2-3	*a 2* tilføjet i overensst. med **C** (mangler i **A** og **B**)
	tr	stemmefordelingen anført i overensst. med **C** (hverken **A** eller **B** angiver hvilke instrumenter, der udfører de to stemmer)
	vl II	marc. tilføjet i analogi med vl I og III og i overensst. med **C**
	vl II	**B**: buen har endepunkt på sidste node i takten; ny bue begynder t. 20 node 1
	vla	**B**: *ff* (i stedet for *f*)
20	vl II	de to sidste buer tilføjet iht. **B**
21	cl 3	**B**: intet *ff*
	cl 3	**B**: node 10-17: noteret som 32-dele
22	ob 2, ob 3, cl 1	cresc. tilføjet i analogi med ob 1 og cl 3 (angivelsen i cl 2 mangler i **A**, hvor stemmen er noteret på et separat system; **B** har kun cresc. i ob 1, **C** har i alle 6 stemmer)
23	tr	**B**: kort dim. i taktens begyndelse i stedet for langt dim. og *p*
	tr	**B**: node 1-2: intet marc.
	trbn, tuba, timp	**B**: node 1: *p* (intet dim.)
	vl II	**B**: node 3-7 og node 10-14: noteret som kvintoler
23-24	tr, trbn, tuba, timp	placeringen af dim. justeret iht. **C**
24	cl 1	dim. tilføjet iht. **C**
	vl I, II, III, vla, vcl-1	cresc. midt i takten udeladt (tilføjet af Lahn i **A**; ikke i **C**); **B** har cresc. i vla og vcl-1, som er i Lahns afskrift efter **A**, mens det ikke findes i vl I-3, som i denne takt er i autograf

Bar	Part(s)	Remarks
14	ob 1-2	*a 2* supplied in accordance with **B**
	ob 3	**B**: no *f*
	vl II	**B**: no *f*
	vla	**B**: notes 5 and 10: no stacc.
14-15	LUCIFER	*notes and text emended in accordance with RL's alterations in **D; A**, **B** have the earlier form (marc. at notes 1-3 only in **B**): 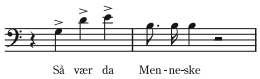
15	cor	**B**: *ff* (instead of *ffz*)
	vla	*fz* supplied by analogy with b. 14 and in accordance with **C**
16	LUCIFER	**D**: notes 1-3: no marc. (**B** has marc. at notes 2-3)
	vl I, II, III	**B**: *ff* (instead of *f*)
	vcl, cb	*p* supplied in accordance with b. 661
17	–	**D**: no indication of tempo or expression
	cor	*aperto* supplied in accordance with **B**
17, 18	fg 3-4	note 4: martellato supplied in accordance with **B**
	cor 3-4	notes 2-3: cresc. supplied in accordance with **B**
18	fg	note 1: *mf* supplied in accordance with **B**; this *mf* in the last bar of the *Church's clamorous wasteland* motif only here and implicitly in Act 1 b. 215, which is notated in **A** as a repetition of b. 214; the edition treats this as evidence of the composer's intention as regards fg and cor, and the other parallel passages are therefore emended accordingly (cf. Act 1 bb. 663, 744, Act 2 bb. 335, 581, 658) – see also next note
	timp 1	**B**: cresc. continues until first crotchet of b. 18; the same notation is found in **A** bb. 662-663 and **M2**, original version, Act 1 bb. 282-283; further indications of RL's intention that the dynamic climax in the timp part should occur after the bar line (in the last bar of the motif) are that he in two places writes *mf* at note 4 in this bar (**A** Act 2 b. 658, **M2**, original version, Act 1 bb. 282-283); the edition applies the short crescendo and adds *mf* in the last bar of the motif to make this intention clear (cf. Act 1 bb. 215, 663, 744, Act 2 bb. 335, 581)
19	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E**: *Allarg. pomposo*)
	fl 2-3	*a 2* supplied in accordance with **C** (wanting in **A** and **B**)
	tr	part distribution supplied in accordance with **C** (neither **A** nor **B** indicate which instruments are to play the two parts)
	vl II	marc. supplied by analogy with vl I and III and in accordance with **C**
	vl II	**B**: the slur ends on the last note of the bar; new slur begins at b. 20 note 1
	vla	**B**: *ff* (instead of *f*)
20	vl II	the last two slurs supplied in accordance with **B**
21	cl 3	**B**: no *ff*
	cl 3	**B**: notes 10-17: notated as demi-semi-quavers
22	ob 2, ob 3, cl 1	cresc. supplied by analogy with ob 1 and cl 3 (cl 2 is unmarked in **A**, where the part is notated on a separate stave; **B** has cresc. in ob 1 only; **C** has it in all six parts)
23	tr	**B**: short dim. at beginning of bar instead of long dim. and *p*
	tr	**B**: notes 1-2: no marc.
	trbn, tuba, timp	**B**: note 1: *p* (no dim.)
	vl II	**B**: notes 3-7 and notes 10-14: notated as quintuplets
23-24	tr, trbn, tuba, timp	placing of dim. adjusted in accordance with **C**
24	cl 1	dim. supplied in accordance with **C**
	vl I, II, III, vla, vcl-1	cresc. at mid-bar suppressed (added by Lahn in **A**; not in **C**); **B** has cresc. in vla and vcl-1, where Lahn is copying **A**, but not in vl I-3 which is in RL's own hand

Takt	Stemme(r)	Kommentar
25	vl I	node 1-3: marc. tilføjet af Lahn i **A** (ikke i **C**)
	cb	node 2: overflødigt *f* udeladt (tilføjet af Lahn i **A**; ikke i **C**)
26	fg 1	*più f* tilføjet iht. **C**
	tr 3	*f* tilføjet iht. **C**
	LUCIFER	**D**: node 3-4: intet marc.
27	cor	dim. tilføjet iht. **C** (det øverste dim. fejlanbragt i fg 3 af Lahn i **A**)
28	ob 1	sidste node: umotiveret bindebue udeladt (der er bladvending efter t. 28 i **A** og **C**)
	vl I	node 2: fisis^2 ændret til enharmonisk g^2 (jfr. vl II)
28-29	LUCIFER	cresc. og dim. tilføjet iht. **D**
29	tutti	placeringen af *cresc.* justeret iht. **C**
30	cl 1	node 6: fejlnoteret ces^2 i **C** rettet i **A** til c^2 af Lahn
31	cl 3	sidste node: ♯ tilføjet af Lahn i **A** (mangler i **C**)
32	vl II-1	node 4: ♯ for c^3 tilføjet iht. **C**
33, 34	fl 1	node 6: ♯ for c^2 udeladt i overensst. med t. 32, hvor det tilsvarende ♯ (for node 3) er overstreget, og i overensst. med **B**, hvor alle tre ♯'er t. 32-34 er overstreget af RL (der er tale om rettelse af en fejl, som går tilbage til **C**)
34	tuba	takten udfyldt i overensst. med det overbundne es, som findes i t. 35 efter bladvending i **A**, og i analogi med øvrige messingblæsere; både **C** og **A** har pause i t. 34; skitsen **N1** er uklar, men i **XH** har RL udfyldt takten som her
	LUCIFER	node 1: marc. udeladt (relikt fra den oprindelige version; ikke i **D**)
36	LUCIFER	**D**: node 1-3: intet marc.
38-39	LUCIFER	*noder (og tekst) ændret iht. RLs ændring i **D**; **A** har den tidligere version med teksten „Storhedsvanvid", mens RL i **B** med blyant til de samme noder har tilføjet ordet „Hoffærdighed" som alternativ; **B** har: 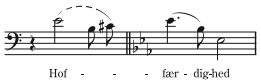
39	–	*Magnificamento* rettet til *Magnificamente* iht. **C**
	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E**: *Magnificamente*)
	timp 2	der skiftes her til timp 2 iht. **C**, som i t. 40 (efter bladvending) foreskriver timp *II*
	LUCIFER	node 1: ♩ rettet til 𝅗𝅥 (fejl i **D**, som udgaven ellers følger her, jfr. note til t. 38-39)
	vl I, II, III, vla-1	fordeling af dynamiske angivelser rettet iht. **C**
	vcl-1	dobbeltgrebssignatur tilføjet iht. **C**
40	cl 2, vl III	overflødigt *ff* (efter bladvending i **A**) udeladt
	cl 2	node 13-14: bindebue tilføjet iht. **C**
	vla-1	g-nøgle rettet til alt-nøgle i overensst. med t. 39 (fejlnotation efter sideskift i **A** og **C**; ikke typografisk markeret i udgaven; Lahns i t. 43 tilføjede alt-nøgle udeladt)
41	vl II, III, vla-1	fordeling af dynamiske angivelser rettet iht. **C**
41-42	cl 1	buens begyndelsespunkt rettet fra t. 42 node 2 til t. 41 node 4 iht. **C**
42	ob 3	*f* tilføjet iht. **C**
	cl 2	node 6-7: bindebue tilføjet iht. **C**
	fg 1-2, cfg	*f* rettet til *ff* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	timp 2	node 2: stacc. tilføjet iht. **C**
	LUCIFER	**D**: node 3: intet marc. (**E** har ikke marc. i t. 42-43)
	vl III	node 7: marc. tilføjet iht. **C**
43	fl 1	node 3-4: bindebue tilføjet iht. **C**
	cl 3	node 2: *f* tilføjet iht. **C**
	vl III	næstsidste node: ♮ a^2 rettet til ♮ g^2 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vla-1	g-nøgle tilføjet i taktens slutning iht. **C**

Bar	Part(s)	Remarks
25	vl I	notes 1-3: marc. added by Lahn in **A** (not in **C**)
	cb	note 2: superfluous *f* suppressed (added by Lahn in **A**; not in **C**)
26	fg 1	*più f* supplied in accordance with **C**
	tr 3	*f* supplied in accordance with **C**
	LUCIFER	**D**: notes 3-4: no marc.
27	cor	dim. supplied in accordance with **C** (the uppermost dim. wrongly applied to fg 3 by Lahn in **A**)
28	ob 1	last note: superfluous tie suppressed (page turn after b. 28 in **A** and **C**)
	vl I	note 2: f𝄪^{2} emended to enharmonic g^2 (cf. vl II)
28-29	LUCIFER	cresc. and dim. supplied in accordance with **D**
29	tutti	placement of *cresc.* adjusted in acordance with **C**
30	cl 1	note 6: notational error c♭^{2} in **C** corrected by Lahn in **A** to c^2
31	cl 3	last note: ♯ added by Lahn in **A** (wanting in **C**)
32	vl II-1	note 4: ♯ before c^3 supplied in accordance with **C**
33, 34	fl 1	note 6: ♯ before c^2 suppressed in accordance with b. 32 where the corresponding ♯ (before note 3) is cancelled, and also with **B** where all three ♯'s in bb. 32-34 have been deleted by RL (correction of error originating in **C**)
34	tuba	bar filled out in accordance with the tied e♭ found after page turn at b. 35 in **A**, and by analogy with the other brass instruments; both **C** and **A** have a rest in b. 34; the sketch **N1** is unclear, but in **XH** RL has filled out the bar as here
	LUCIFER	note 1: marc. suppressed (relict of original version; not in **D**)
36	LUCIFER	**D**: notes 1-3: no marc.
38-39	LUCIFER	*notes (and text) emended in accordance with RL's alteration in **D**; **A** has the older version with the word "Storhedsvanvid", while in **B** RL has pencilled in the word "Hoffærdighed" as an alternative; **B** has: 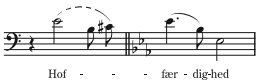
39	–	*Magnificamento* emended to *Magnificamente* in accordance with **C**
	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E**: *Magnificamente*)
	timp 2	shift here to timp 2 in accordance with **C**, which in b. 40 (after a page turn) specifies timp *II*
	LUCIFER	note 1: ♩ emended to 𝅗𝅥 (error in **D**, which the edition otherwise follows here, cf. note to bb. 38-39)
	vl I, II, III, vla-1	distribution of dynamic signs emended in accordance with **C**
	vcl-1	double-stopping sign supplied in accordance with **C**
40	cl 2, vl III	superfluous *ff* (after page turn in **A**) suppressed
	cl 2	notes 13-14: tie supplied in accordance with **C**
	vla-1	treble clef emended to alto clef in accordance with b. 39 (copying error after page turn in **A** and **C**; not typographically identified in the edition; alto clef added by Lahn in b. 43 suppressed)
41	vl II, III, vla-1	distribution of dynamic signs emended in accordance with **C**
41-42	cl 1	beginning of slur emended from b. 42 note 2 to b. 41 note 4 in accordance with **C**
42	ob 3	*f* supplied in accordance with **C**
	cl 2	notes 6-7: tie supplied in accordance with **C**
	fg 1-2, cfg	*f* emended to *ff* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	timp 2	note 2: stacc. supplied in accordance with **C**
	LUCIFER	**D**: note 3: no marc. (**E** has no marc. in bb. 42-43)
	vl III	note 7: marc. supplied in accordance with **C**
43	fl 1	notes 3-4: tie supplied in accordance with **C**
	cl 3	note 2: *f* supplied in accordance with **C**
	vl III	penultimate note: ♮ a^2 emended to ♮ g^2 in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vla-1	treble clef supplied at end of bar in accordance with **C**

Takt	Stemme(r)	Kommentar
43-44	timp 1	de to takter tilføjet iht. **C** (glemt af Lahn i **A**)
44	ob 1	bue med endepunkt t. 44 node 3 og bue med begyndelsespunkt t. 45 node 1 rettet til én bue iht. **C**
	fg 1-2, cfg, trbn 1-2	bindebue fra node 1 uden endepunkt i t. 45 udeladt (der er sideskift i **A** og **C** efter t. 44)
45	fl 3	node 1: cis^2 rettet til c^2 af RL med blyant i **A** (fejlen stammer fra **C** og er opstået i forbindelse med sideskift i kilden, jfr. bindebuen t. 44-45; notationen er korrekt i cl 2)
	vl III	buer tilføjet af Lahn i **A** (ikke i **C**)
	vla-2	♯ for c^2 udeladt i overensst. med rettelsen i fl 3 (jfr. note ovf.)
	vla-2	buer kompletteret og justeret iht. **C**
46	fl 2-3	d^3-f^2 rettet til d^2-f^1 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
47	vl I	node 14: gisis^2 rettet til gis^2 (fejlnotation i **A** og **C**; i ob 3 er samme fejl rettet af Lahn i **A**)
	vl I	sidste node: c^3 ændret til enharmonisk his^2 i overensst. med ob 3
	vla-2	cresc. tilføjet af Lahn i **A** (ikke i **C**)
	vcl-1	sidste node: marc. tilføjet iht. **C**
48-49	vl I, II, III	marc. tilføjet iht. **C**
49	fl 3	node 7: ♮ for c^2 rettet til ♯ iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
50	tr 1-2	node 2: ♯ for f^2 tilføjet iht. **C**
	tr 1-2, trbn 1-2	sidste node: ♯ for e^2 (tr) og d^1 (trbn) tilføjet i overensst. med **D** og **E**
51	timp 1	*più ff* rettet til *più f* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
51-55	vl I, II, III	violinstemmerne er i denne passage i **A** og **C** noteret på to systemer uden stemmeangivelse; udgavens fordeling I-II-III er i overensst. med RLs notation i **XH**
53	fg 1-2	node 2: d^1 rettet til e^1 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
55	tutti	den redaktionelt tilføjede dynamik og de noget umotiverede indsatser af ekstra instrumenter i takten skyldes et spring, idet RL mellem t. 54 og 55 har udeladt den oprindelige versions t. 628-630; i disse tre takter skete en dynamisk stigning i hele orkestret (til *più ff*), som ikke blev overført til den forkortede version af passagen; udgiveren har tilføjet dynamiske angivelser svarende til niveauet i t. 51 (og for timp 2's vedkommende t. 56)
	fl 1-2, picc, ob 1	overflødigt ♮ for e^2 og e^3 udeladt (relikt fra den oprindelige version)
56	–	**D**: 𝅗𝅥 = 𝅗𝅥 (denne angivelse og den tilsvarende i t. 57 findes kun i **D**; RLs hånd?)
	trbn 1-3 (dietro la scena)	**campane (Paa Scenen)* ændret til 3 trbn *(Bag Scenen)* iht. RLs ændring i **B**; ændringen er i **B** også indført i t. 84 og 116, alle steder med bibeholdelse af notationen i g-nøgle; notationen ændret til tenornøgle; dynamisk niveau mangler: *ff* er udgiverens forslag
56-61	timp 2	i t. 55 spiller timp 1 og 2, i t. 56, der følger efter sideskift i **A** og **C**, anfører kilderne kun ét system uden specifikation; udgiveren har ladet timp 2 fuldføre passagen til og med t. 61
57	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse, men: 𝅗𝅥. = 𝅗𝅥 [i.e. ← 𝅗𝅥 = 𝅗𝅥. →] (se note til t. 56 ovf.) (**E**: *Maestoso animato*)
	tr 1-2	*ff* tilføjet iht. **C**
60	LUCIFER	node 1: marc. tilføjet iht. **D**
63	tr 1	*f* tilføjet iht. **C**
	vcl	sidste figur er noteret i tenornøgle; RL har i **C** glemt at skifte tilbage til f-nøgle (fejlen ikke rettet i **A**)

Bar	Part(s)	Remarks
43-44	timp 1	these two bars supplied in accordance with **C** (forgotten by Lahn in **A**)
44	ob 1	slur ending b. 44 note 3 and slur beginning b. 45 note 1 emended to a single slur in accordance with **C**
	fg 1-2, cfg, trbn 1-2	slur from note 1 with no continuation in b. 45 suppressed (page turn in **A** and **C** after b. 44)
45	fl 3	note 1: c♯^{2} corrected in pencil to c^2 by RL in **A** (the error originated in **C** and is due to a page turn in the source, cf. the tie in bb. 44-45; correctly notated in cl 2)
	vl III	slurs added by Lahn in **A** (not in **C**)
	vla-2	♯ before c^2 suppressed in accordance with the correction in fl 3 (see note above)
	vla-2	slurs supplemented and adjusted in accordance with **C**
46	fl 2-3	d^3-f^2 emended to d^2-f^1 in accordance with **C** (copying error in **A**)
47	vl I	note 14: g𝄪^{2} emended to g♯^{2} (notational error in **A** and **C**; in ob 3 the same error was corrected by Lahn in **A**)
	vl I	last note: c^3 emended to enharmonic b♯^{2} in accordance with ob 3
	vla-2	cresc. added by Lahn in **A** (not in **C**)
	vcl-1	last note: marc. supplied in accordance with **C**
48-49	vl I, II, III	marc. supplied in accordance with **C**
49	fl 3	note 7: ♮ before c^2 emended to ♯ in accordance with **C** (copying error in **A**)
50	tr 1-2	note 2: ♯ before f^2 supplied in accordance with **C**
	tr 1-2, trbn 1-2	last note: ♯ before e^2 (tr) and d^1 (trbn) supplied in accordance with **D** and **E**
51	timp 1	*più ff* emended to *più f* in accordance with **C** (copying error in **A**)
51-55	vl I, II, III	in this passage the violins are notated in **A** and **C** on two staves without further specification; distribution I-II-III in the edition in accordance with RL's notation in **XH**
53	fg 1-2	note 2: d^1 emended to e^1 in accordance with **C** (copying error in **A**)
55	tutti	the additional editorial dynamics and somewhat unmotivated entries by extra instruments in this bar are due to an omission after b. 54, RL having here excised bb. 628-630 of the original version; in these three bars there was a crescendo in the whole orchestra (to *più ff*) that has not been transferred to the shortened version; the editor has supplied dynamics corresponding to the level in b. 51 (or, in the case of timp 2, b. 56)
	fl 1-2, picc, ob 1	superfluous ♮ before e^2 and e^3 suppressed (relict of original version)
56	–	**D**: 𝅗𝅥 = 𝅗𝅥 (this and the corresponding instruction in b. 57 only in **D**; RL's hand?)
	trbn 1-3 (dietro la scena)	**campane (Paa Scenen* = on stage*)* emended to 3 trbn *(Bag Scenen* = off stage*)* in accordance with RL's alteration in **B**, where the same change was made at bb. 84 and 116 (the treble-clef notation being retained throughout); the notation has, however, been changed to tenor clef in the edition; dynamic level not indicated, *ff* is the editor's suggestion
56-61	timp 2	timp 1 and 2 play in b. 55; in b. 56, which follows a page turn in **A** and **C**, the sources have only one stave without specification; the editor has made timp 2 complete the passage up to and including b. 61
57	–	**D**: no indication of tempo or expression, but: 𝅗𝅥. = 𝅗𝅥 [i.e. ← 𝅗𝅥 = 𝅗𝅥. →] (see note to b. 56 above) (**E**: *Maestoso animato*)
	tr 1-2	*ff* supplied in accordance with **C**
60	LUCIFER	note 1: marc. supplied in accordance with **D**
63	tr 1	*f* supplied in accordance with **C**
	vcl	last figure notated in tenor clef; in **C** RL has forgotten to change back to bass clef (error not corrected in **A**)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
64	timp 1	skiftet her fra timp 2 til timp 1 er udgiverens valg, jfr. note til t. 56-61 (timp 2)
66	vl II, vla	cresc. tilføjet iht. **C**
67	fg 4, cor 4	bindebue fra node 1 uden endepunkt i t. 68 udeladt (der er sideskift efter t. 67 i **A** og **C**)
	cor 1-2	node 1: eis^1 rettet til fis^1 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
68	LUCIFER	node 1: ♭ tilføjet iht. **D**
70-71	LUCIFER	**D**: kun marc. t. 70 node 1
72	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
	vl III	node 7: stacc. tilføjet iht. **C**
	vl III	node 9 (efterslagsnode 1): 𝄪 tilføjet iht. **C**
	cb	*più ff* ændret til *più f* i analogi med vla (**A** og **C** har cb på to systemer, **C** har *più f* i cb-1 og *più ff* i cb-2, **A** har *più ff* i begge stemmer)
73	LUCIFER	*node 3-4: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
73-74	–	**D**: ingen fermat over taktstregen t. 73/74 (findes i **E**)
74	–	*Fiesamento* (Lahns fejllæsning) rettet til *Fieramente* iht. **C**
	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E**: *Fieramente satanico*)
76	LUCIFER	**A**: node 2: 𝅗𝅥 (udgaven følger **D**)
77	fg 1-2	umotiveret *ffz* i **C** rettet til *ff* af Lahn i **A**
	LUCIFER	**A** har følgende (udgaven følger **D**): 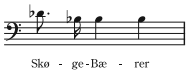
	vl I, II, III	node 2: marc. tilføjet iht. **C**
78	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
	LUCIFER	node 1: b rettet til h iht. **D** (også rettet af Lahn? i **B**)
	vl II	node 2: overflødigt ♮ for e^2 udeladt (tilføjet af Lahn i **A**; ikke i **C**)
	vla-2	*ffz* ændret til *fz* i analogi med vla-1
	vla-2	node 2: overflødigt *arco* udeladt (tilføjet af Lahn i **A**; ikke i **C**)
79	LUCIFER	*𝅘𝅥𝅮𝅘𝅥 på tonen a og med teksten „i Een" i taktens begyndelse udeladt iht. tidlig ændring foretaget parallelt i **D** og i **B** (jfr. beskrivelsen af kilde **B**)
80	fl 1	node 1: ♭ for e^3 tilføjet iht. **C**
80-81	vla-2	cresc. tilføjet iht. **C**
81	timp 1	påbegyndt cresc. i taktens sidste halvdel udeladt (relikt fra operaens oprindelige version, hvoraf 4 takter er udeladt mellem t. 81 og 82; i **C** ser det i øvrigt ud som om det pågældende cresc. vedrører sangstemmen)
82	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
83-85	vl I, II, III	*cresc. – più f* tilføjet iht. **C**
84	trbn 1-3 (dietro la scena)	**campane (Paa Scenen)* ændret til 3 trbn *(Bag Scenen)* iht. RLs ændring i **B**, jfr. note til t. 56 ovf.
	LUCIFER	node 1: umotiveret marc. udeladt (relikt fra operaens oprindelige version; findes dog også i **D** og **E**)
85	trbn 1-3 (dietro la scena)	cresc. tilføjet iht. **C** (fejlanbragt i timp 1 af Lahn i **A**)
86	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E**: *Maestoso*)
104	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E**: *Moderato solenne*)
116	–	**D**, **J1**: 𝅗𝅥 = 𝅗𝅥 [i.e. ← 𝅗𝅥 = 𝅗𝅥 →]
	trbn 1-3 (dietro la scena)	**campane* ændret til 3 trbn iht. RLs ændring i **B**, jfr. note til t. 56 ovf.

Bar	Part(s)	Remarks
64	timp 1	the shift here from timp 2 to timp 1 is the editor's decision, cf. note to bb. 56-61 (timp 2)
66	vl II, vla	cresc. supplied in accordance with **C**
67	fg 4, cor 4	tie from note 1, not continued in b. 68, suppressed (page turn after b. 67 in **A** and **C**)
	cor 1-2	note 1: e♯^{1} emended to f♯^{1} in accordance with **C** (copying error in **A**)
68	LUCIFER	note 1: ♭ supplied in accordance with **D**
70-71	LUCIFER	**D**: marc. only at b. 70 note 1
72	–	**D**: no indication of tempo or expression
	vl III	note 7: stacc. supplied in accordance with **C**
	vl III	note 9 (grace-note 1): 𝄪 supplied in accordance with **C**
	cb	*più ff* emended to *più f* by analogy with vla (**A** and **C** have cb on two staves, **C** has *più f* in cb-1 and *più ff* in cb-2, **A** has *più ff* in both parts)
73	LUCIFER	*notes 3-4: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
73-74	–	**D**: no fermata over bar line at bb. 73/74 (but present in **E**)
74	–	*Fiesamento* (Lahn's mistake) emended to *Fieramente* in accordance with **C**
	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E**: *Fieramente satanico*)
76	LUCIFER	**A**: note 2: 𝅗𝅥 (the edition follows **D**)
77	fg 1-2	unmotivated *ffz* in **C** corrected to *ff* by Lahn in **A**
	LUCIFER	**A** has (the edition follows **D**): 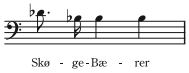
	vl I, II, III	note 2: marc. supplied in accordance with **C**
78	–	**D**: no indication of tempo or expression
	LUCIFER	note 1: b♭ emended to b in accordance with **D** (also emended in **B** – by Lahn?)
	vl II	note 2: superfluous ♮ before e^2 suppressed (added by Lahn in **A**; not in **C**)
	vla-2	*ffz* emended to *fz* by analogy with vla-1
	vla-2	note 2: superfluous *arco* suppressed (added by Lahn in **A**; not in **C**)
79	LUCIFER	*𝅘𝅥𝅮𝅘𝅥 on the tone a and with the words "i Een" at the beginning of the bar suppressed in accordance with early alteration entered in parallel in **D** and **B** (cf. description of the latter)
80	fl 1	note 1: ♭ before e^3 supplied in accordance with **C**
80-81	vla-2	cresc. supplied in accordance with **C**
81	timp 1	cresc. beginning in last half bar suppressed (relict of original version of the opera, four bars from which are omitted between bb. 81 and 82; it would seem from **C** that this cresc. applies in any case to the singer's part)
82	–	**D**: no indication of tempo or expression
83-85	vl I, II, III	*cresc. – più f* supplied in accordance with **C**
84	trbn 1-3 (dietro la scena)	**campane (Paa Scenen* = on stage) emended to 3 trbn *(Bag Scenen* = off stage) in accordance with RL's correction in **B**, cf. note to b. 56 above
	LUCIFER	note 1: unmotivated marc. suppressed (relict of original version of the opera, but also found in **D** and **E**)
85	trbn 1-3 (dietro la scena)	cresc. supplied in accordance with **C** (wrongly placed in timp 1 by Lahn in **A**)
86	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E**: *Maestoso*)
104	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E**: *Moderato solenne*)
116	–	**D**, **J1**: 𝅗𝅥 = 𝅗𝅥 [i.e. ← 𝅗𝅥 = 𝅗𝅥 →]
	trbn 1-3 (dietro la scena)	**campane* emended to 3 trbn in accordance with RL's correction in **B**, cf. note to b. 56 above

FØRSTE AKT

Forspil til første billede (1. akt, t. 1-76; partitur s. 50-58)

KILDER

A	partitur	t. 1-76 i autograf [1928/29]
B	partitur	t. 1-76 i Lahns afskrift efter **A** [1930/31]; med én ændring af RL [senest 1940] (t. 19)
J1	klaverpartitur	t. 1-76 i autograf [1928/29]
D	klaverpartitur	t. 1-76 i CLs afskrift efter **J1** [1928/29]

Forspillets t. 2-59 gentages som Forspil til 6. billede, 2. akt t. 805-862; det dynamiske niveau er dog anden gang *ff* i stedet for *f*, og besætningen er forøget med tam-tam (t. 805) og lilletromme (t. 843 ff.). Andre forskelle kan også konstateres: blæserstemmerne er ikke identiske i den første takt (t. 1/804), pauken spiller es t. 10-14 mod H i t. 813-817, tubaen spiller i t. 18, men har pause i t. 821 og har marc. i t. 32, men ikke i t. 835. Forspillet til 6. billede er desuden efterfølgende blevet forsynet med nogle accenter i strygerne i forbindelse med opførelsen 1940. Begge forspil er i autograf i **A**, og udgaven betragter de to nedskrifter som separate kilder til hver sin version af forspillet.

NOTER

Takt	Stemme(r)	Kommentar
–	–	*Første Akt* tilføjet af udgiveren; i **A** findes denne angivelse ved begyndelsen af 1. billede som en relikt fra operaens oprindelige version; dette er gentaget i **B**, hvor angivelsen *Første Akt* også findes ved prologens begyndelse i form af en forsigtigt skrevet eller delvis udraderet tilføjelse med rød farvestift (RL?); alle andre kilder er tavse omkring spørgsmålet
1	timp 1	se note til Forspil t. 1 (s. 115)
3	fg 2	node 4: det fremgår ikke af **A**, om stemmen følger fg 1 eller fg 3 (1-3 er noteret i samme system); udgaven følger Lahns forslag i **B**
6-7	tr	RL foreskriver 3 tr, men anviser ikke om tr 2 følger 1 eller 3; valget skyldes udgiveren
8	cl 2	node 1: det fremgår ikke af **A**, om stemmen følger cl 1 eller cl 3 (1-3 er noteret i samme system); udgaven følger Lahns forslag i **B**
8-9	ob 2	det fremgår ikke, om stemmen ved tostemmighed følger ob 1 eller ob 3 (1-3 er i **A** og **C** noteret i samme system); udgaven følger Lahns forslag i **B**
11-12, 14-15	fg 2	det fremgår ikke, om stemmen ved tostemmighed følger fg 1 eller fg 3 (1-3 er i **A** og **C** noteret i samme system); udgaven følger Lahns forslag i **B**
17	fg 2	node 4: det fremgår ikke af **A**, om stemmen følger fg 1 eller fg 3 (1-3 er noteret i samme system); udgaven følger Lahns forslag i **B**
19	cmplli	**campane (in Es)* ændret til campanelli *col. 8va* iht. RLs ændring i **B**
45, 49, 55, 59	cl 2	det fremgår ikke af **A**, om cl 2 følger 1 eller 3 (1-3 er noteret i samme system); udgaven følger Lahns forslag i **B** som er i overensst. med Forspil til 6. billede t. 858, 862
63	ob 1	umotiveret *p Solo* ændret til *mf* i analogi med t. 67 og øvrige træblæsere

ACT ONE

Prelude to Scene One (Act 1, bb. 1-76; score pp. 50-58)

SOURCES

A	full score	bb. 1-76 autograph [1928/29]
B	full score	bb. 1-76 Lahn's transcript from **A** [1930/31]; with one alteration by RL [at the latest from 1940] (b. 19)
J1	piano score	bb. 1-76 autograph [1928/29]
D	piano score	bb. 1-76 CL's transcript from **J1** [1928/29]

Bb. 2-59 of the prelude are repeated as the prelude to Scene 6, Act 2, bb. 805-862; in the repetition the dynamic level is, however, *ff* instead of *f*, and a tam-tam (b. 805) and snare drum (b. 843 ff.) are added to the instrumentation. Other differences can be seen: the wind parts are not identical in the first bar (b. 1/804), the timpani plays e♭ in bb. 10-14 against B in bb. 813-817, the tuba plays in b. 18 but has a rest in b. 821 and has marc. in b. 32 but not in b. 835. The prelude to Scene 6 has also had some accents added in the strings in preparation for the performance in 1940. Both preludes are in autograph in **A**, and the edition treats the two records of the music as separate sources, each for their respective version.

NOTES

Bar	Part(s)	Remarks
–	–	*Act One* supplied editorially; in **A** this subtitle appears at the beginning of Scene 1 as a relict of the opera's original version; this is repeated in **B**, where *First Act* is also written at the beginning of the prologue in the form of a tentative (or partly erased) addition in red crayon (RL?); nothing at all in the other sources
1	timp 1	see note to Prelude b. 1 (p. 115)
3	fg 2	note 4: it does not appear from **A** whether the part follows fg 1 or fg 3 (1-3 are notated on the same stave); the edition follows Lahn's suggestion in **B**
6-7	tr	RL prescribes three tr, but does not indicate whether tr 2 follows 1 or 3; the decision here is the editor's
8	cl 2	note 1: it does not appear from **A** whether the part follows cl 1 or cl 3 (1-3 are notated on the same stave); the edition follows Lahn's suggestion in **B**
8-9	ob 2	it does not appear whether ob 2 in two-part writing follows ob 1 or ob 3 (1-3 are notated on the same stave in both **A** and **C**); the edition follows Lahn's suggestion in **B**
11-12, 14-15	fg 2	it does not appear whether fg 2 in two-part writing follows fg 1 or fg 3 (1-3 are notated on the same stave in both **A** and **C**); the edition follows Lahn's suggestion in **B**
17	fg 2	note 4: it does not appear from **A** whether the part follows fg 1 or fg 3 (1-3 are notated on the same stave); the edition follows Lahn's suggestion in **B**
19	cmplli	**campane (in E♭)* emended to campanelli *col. 8va* in accordance with RL's alteration in **B**
45, 49, 55, 59	cl 2	it does not appear from **A** whether the part follows cl 1 or cl 3 (1-3 are notated on the same stave); the edition follows Lahn's suggestion in **B**, which agrees with the prelude to Scene 6 bb. 858, 862
63	ob 1	unmotivated *p Solo* emended to *mf* by analogy with b. 67 and the other woodwinds

Første billede (1. akt, t. 77-338; partitur s. 59-88)

KILDER

A	partitur	t. 77-122 + 127-213 + 218-298 + 307-325 i Lahns afskrift efter **C** [1924] (denne del af **C** er nu forsvundet); revideret af RL [1928/29] t. 123-126 + 214-217 + 299-306 i autograf [1928/29] + t. 326-338 i autograf [1924?] (sangtekst stedvis i CLs håndskrift)
D	klaverpartitur	t. 77-338 i CLs afskrift efter **E** og til dels **A** [1928/29]; med ændringer af RL i tekst og sangstemmer [ca. 1950]
B	partitur	t. 77-338 i Lahns afskrift efter **A** [1930/31]; med enkelte ændringer af RL [senest 1940]
E	klaverpartitur	t. 77-102 + 127-298 + 307-338 i autograf [1924]; revideret af RL [senest 1928/29] t. 123-126 øjensynlig i CLs håndskrift
XH	*Vildstjernelys* partitur	t. 77-122 + 127-204 + 206-211 + (216-218) + 219-298 + 307-325 + 330-338 i senere renskrift [1946] med det nu forsvundne 1. billede af **C** som forlæg
XA	*Lysøen* partitur	(t. 112-121 til dels) + 127-139 + 142-145 + 182-184 + 230-235 + 262-266 + 291-298 i autograf [1915-16]; i *Antikrist* med ændret tekst og ændrede sangstemmer
O	skitse (particel)	t. 77-122 + 127-213 + 218-232 + 235-298 + 307-326 + 330-338 (autograf) [1921/22]
P	klaverpartitur	t. 333-338 i autograf

NOTER

Takt	Stemme(r)	Kommentar
77	GST. EKKO, GAADEST.	den eneste kilde, som angiver stemmetyperne, er **A**, som anfører „sopran" og „tenor" ved begyndelsen af 1. billede (s. 34); RL er dog i denne kilde kommet til at bytte om på rollebetegnelserne, måske fordi det er ekkoet, der synger den første replik (da ECHO'et er en sopran- og GAADESTEMNINGEN en tenorstemme, er rækkefølgen i orkesteropstillingen, at ekkoet står øverst; dette er også tilfældet i såvel kilde **A** som **B**)
	timp 1	se note til Forspil t. 1 (s. 115)
78	vl I, II	sidste bue findes i **XH**
81	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
	GST. EKKO	**D**: *mf*, cresc. og dim. mangler (**E** har *mf*)
82	vl II	node 2: ♯ for g^1 rettet til ♮ i analogi med t. 81 og i overensst. med **D**
85	GAADEST.	**A**, **E**: node 2: f^2 (udgaven følger **D**)
	–	**D**: intet cresc.
86	ob 2	node 1: c^2 rettet til b^1 i analogi med ob 3 og cl 3 (sandsynligvis en afskriverfejl i **A**, idet **XH** har b^1; ikke typografisk markeret udgaven)
87	cl 2	node 1: c^2 rettet til d^2 i analogi med ob 2 (sandsynligvis en afskriverfejl i **A**, idet **XH** har d^2; ikke typografisk markeret i udgaven)
90	trbn 1-3, tb	cresc. og dim. findes i **XH**
91	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E**: *Sostenuto*)
	vl II	node 2: ♭ for d^2 tilføjet i overensst. med **D** og **XH**
92	vla	node 4: ♭ for d^1 tilføjet i overensst. med **D** og **XH**
93, 95	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E** t. 95: *Sostenuto*)
97	GAADEST.	**D**: intet dim.
	vcl	umotiveret *cresc.* rettet til *dim.* i overensst. med **XH** og **O**
98	GAADEST.	*𝅗𝅥 (g^1) i taktens slutning udeladt iht. RLs ændring i **D** (sammen med tekstændring)
101	GAADEST.	**A**: pause i hele takten (udgaven følger **D**)
102	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
	ob 1	node 1: overflødigt ♭ for a^2 udeladt

Scene One (Act 1, bb. 77-338; score pp. 59-88)

SOURCES

A	full score	bb. 77-122 + 127-213 + 218-298 + 307-325 Lahn's transcript from **C** [1924] (this part of **C** is now lost); revised by RL [1928/29] bb. 123-126 + 214-217 + 299-306 autograph [1928/29] + bb. 326-338 in autograph [1924?] (sung text in CL's hand in some places)
D	piano score	bb. 77-338 CL's transcript from **E** and in part from **A** [1928/29]; with alterations by RL in the text and vocal lines [*c*1950]
B	full score	bb. 77-338 Lahn's transcript from **A** [1930/31]; with occasional alterations by RL [at the latest from 1940]
E	piano score	bb. 77-102 + 127-298 + 307-338 autograph [1924]; revised by RL [no later than 1928/29] bb. 123-126 apparently in CL's handwriting
XH	*Light of Wild Stars* full score	bb. 77-122 + 127-204 + 206-211 + (216-218) + 219-298 + 307-325 + 330-338 in a later fair copy [1946] of the now lost first scene in **C**
XA	*The Island of Light* full score	(bb. 112-121 in part) + 127-139 + 142-145 + 182-184 + 230-235 + 262-266 + 291-298 autograph [1915-16]; incorporated in *Antichrist* with altered text and vocal lines
O	sketch (short score)	bb. 77-122 + 127-213 + 218-232 + 235-298 + 307-326 + 330-338 (autograph) [1921/22]
P	piano score	bb. 333-338 autograph

NOTES

Bar	Part(s)	Remarks
77	M. M.'S ECHO, M. MOOD	the only source that gives the voice categories is **A**, which specifies "soprano" and "tenor" at the beginning of Scene 1 (p. 34); RL has unintentionally reversed the names of the characters in this source, perhaps because it is the echo that sings the first line (since the ECHO is a soprano and MYSTERY MOOD a tenor, the former appears above the latter in the orchestral score; this is also the case in both **A** and **B**)
	timp 1	see note to Prelude b. 1 (p. 115)
78	vl I, II	the last slur is in **XH**
81	–	**D**: no indication of tempo or expression
	M. M.'S ECHO	**D**: *mf*, cresc. and dim. are wanting (**E** has *mf*)
82	vl II	note 2: ♯ before g^1 emended to ♮ by analogy with b. 81 (and in agreement with **D**)
85	M. MOOD	**A**, **E**: note 2: f^2 (the edition follows **D**)
	–	**D**: no cresc.
86	ob 2	note 1: c^2 emended to $b\flat^1$ by analogy with ob 3 and cl 3 (probably a copying error in **A** since **XH** has $b\flat^1$; not typographically identified in the edition)
87	cl 2	note 1: c^2 emended to d^2 by analogy with ob 2 (probably a copying error in **A** since **XH** has d^2; not typographically identified in the edition)
90	trbn 1-3, tb	cresc. and dim. are in **XH**
91	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E**: *Sostenuto*)
	vl II	note 2: ♭ before d^2 supplied in agreement with **D** and **XH**
92	vla	note 4: ♭ before d^1 supplied in agreement with **D** and **XH**
93, 95	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E** b. 95: *Sostenuto*)
97	M. MOOD	**D**: no dim.
	vcl	unmotivated *cresc.* emended to *dim.* in agreement with **XH** and **O**
98	M. MOOD	*𝅗𝅥 (g^1) at end of bar suppressed in accordance with RL's alteration of the voice part (and text) in **D**
101	M. MOOD	**A**: rest throughout the bar (the edition follows **D**)
102	–	**D**: no indication of tempo or expression
	ob 1	note 1: superfluous ♭ before a^2 suppressed

Takt	Stemme(r)	Kommentar
105	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E**: *Sostenuto*)
107	GAADEST.	*node 4: ♪♪ ændret til ♩ iht. RLs ændring i **D** (sammen med tekstændring)
119-120	GAADEST.	**D**: intet cresc. og dim.
123	GAADEST.	**D**: node 1: intet marc.
127	tutti	3 faste ♮ i taktens begyndelse udeladt (relikt fra operaens oprindelige version)
132	GAADEST.	node 1: ♮ for a^1 tilføjet iht. **D** (ikke i **E**)
133	–	**D**: *Allegretto*
	vl I	node 1: ♮ for d^2 tilføjet i overensst. med **D** og **O** (ikke i **E**, **XH**, **XA**)
134	vla	node 2: ♮ for d^1 tilføjet i overensst. med **D** og **XA** (ikke i **E**, **XH**, **O**)
135	–	𝅗𝅥 = 𝅗𝅥 rettet til 𝅗𝅥. = 𝅗𝅥 i overensstemmelse med **XH** (sandsynligvis en afskrivningsfejl i **A**; ikke typografisk markeret i udgaven)
	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
	vl I	node 7: ♮ for d^2 tilføjet i overensst. med **D** (ikke i **E**, **XH**, **XA**, **O**); t. 135-136 er et citat fra RLs sang i Es-dur *Gleich und Gleich* (BVN 60:2); det manglende ♮ for d, som i t. 133-136 kun findes i **D**, skyldes antagelig, at RL tænker i tre, men faktisk foreskriver fire faste ♭'er
	vla	node 7: ♮ for d^1 tilføjet i overensst. med **D** (ikke i **E**, **XH**, **XA**, **O**)
136	vl I	node 7: ♮ for d^2 tilføjet i overensst. med **D** (ikke i **E**, **XH**, **XA**, **O**)
137	GAADEST.	*node 2: 𝅗𝅥.𝅘𝅥𝅮 ændret til 𝅗𝅥 iht. RLs ændring i **D** (sammen med tekstændring)
138	GAADEST.	**D**: node 3: intet marc.
139	GAADEST.	**D**: *(muntert)* findes ikke (men findes i **E**, hvor sangteksten er den samme)
140, 142	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
143	cor 2	node 2: f^1 rettet til e^1 i analogi med vcl (sandsynligvis en afskrivningsfejl i **A**; ikke typografisk markeret i udgaven)
144-146	vl I, II	sekstonefigurens buer er uklare i **A**; Lahn anfører i t. 144-145 bue node 1-5 + bue node 5-6, mens han i t. 146 (første figur) anfører bue node 1-4 + 5-6, som er den læsning, udgiveren har valgt for hele passagen (i **XH** og **XA** har figuren kun staccato på node 6 og kun én bue node 1-5)
145	GAADEST.	**A**: node 3-4: 𝅗𝅥.𝅘𝅥 (udgaven følger **D**)
150	–	**D**: *Moderato*
152	GAADEST.	sidste node: ♮ for d^2 tilføjet iht. **D**
	GAADEST.	**D**: *(muntert)* findes ikke (heller ikke i **E**)
153	vl I	node 7: ♮ for d^2 tilføjet i overensst. med **O** (ikke i **D**, **E**, **XH**); jfr. note til t. 135, vl I
154	vl II	node 2: ♮ for d^2 tilføjet i overensst. med **D**, **E** og **O** (ikke i **XH**)
155	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E**: *Ritard.*)
157	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E**: *Tranquillo*)
158	vl II	buerne i **A** er uklare; den anførte læsning støttes af **XH** og **O**
159	GAADEST.	**D**: node 3: a^1 (sandsynligvis en afskrivningsfejl; **E** har ligesom **A** og **XH** tonen f^1)
161	vl I	node 4: ♮ for e^2 findes i **XH** (ikke i **D**, **E**, **O**)
162	vl II	node 5: ♮ for a^1 tilføjet i overensst. med **D**, **E**, **XH**, **O**
164	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E**: *Poco ritard.*)
172	vl I-1	node 4: eis^3 ændret til enharmonisk f^3 i analogi med t. 170 og vla
173	GAADEST.	* ♪♪ (h^1) i taktens slutning udeladt iht. RLs ændring i **D** (sammen med tekstændring)

Bar	Part(s)	Remarks
105	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E**: *Sostenuto*)
107	M. MOOD	*note 4: ♪♪ emended to ♩ in accordance with RL's alteration of the voice part (and text) in **D**
119-120	M. MOOD	**D**: no cresc. and dim.
123	M. MOOD	**D**: note 1: no marc.
127	tutti	three fixed naturals at beginning of bar suppressed (relict of the original version of the opera)
132	M. MOOD	note 1: ♮ before a^1 supplied in accordance with **D** (not in **E**)
133	–	**D**: *Allegretto*
	vl I	note 1: ♮ before d^2 supplied in agreement with **D** and **O** (not in **E**, **XH**, **XA**)
134	vla	note 2: ♮ before d^1 supplied in agreement with **D** and **XA** (not in **E**, **XH**, **O**)
135	–	𝅗𝅥 = 𝅗𝅥 emended to 𝅗𝅥. = 𝅗𝅥 in agreeement with **XH** (probably a copying error in **A**; not typographically identified in the edition)
	–	**D**: no indication of tempo or expression
	vl I	note 7: ♮ before d^2 supplied in agreement with **D** (not in **E**, **XH**, **XA**, **O**); bb. 135-136 are a quotation from RL's E♭ major song *Gleich und Gleich* (BVN 60:2); the missing ♮ before d, which in bb. 133-136 is present only in **D**, is presumably due to RL thinking in three, but actually prescribing four, fixed flats
	vla	note 7: ♮ before d^1 supplied in agreement with **D** (not in **E**, **XH**, **XA**, **O**)
136	vl I	note 7: ♮ before d^2 supplied in agreement with **D** (not in **E**, **XH**, **XA**, **O**)
137	M. MOOD	*note 2: 𝅗𝅥.𝅘𝅥𝅮 emended to ♩ in accordance with RL's alteration of the voice part (and text) in **D**
138	M. MOOD	**D**: note 3: no marc.
139	M. MOOD	**D**: *(muntert)*(cheerful) wanting, but present in **E** (where the sung text is the same)
140, 142	–	**D**: no indication of tempo or expression
143	cor 2	note 2: f^1 emended to e^1 by analogy with vcl (probably a copying error in **A**; not typographically identified in the edition)
144-146	vl I, II	the slurs in the six-note figure are unclear in **A**; in bb. 144-145 Lahn writes slur notes 1-5 + slur notes 5-6, while in b. 146 (first figure) he writes slur notes 1-4 + 5-6, which is the reading generalised here (in **XH** and **XA** the figure has staccato only at note 6 and only one slur notes 1-5)
145	M. MOOD	**A**: note 3-4: 𝅗𝅥.𝅘𝅥 (the edition follows **D**)
150	–	**D**: *Moderato*
152	M. MOOD	last note: ♮ before d^2 supplied in accordance with **D**
	M. MOOD	**D**: *(muntert)*(cheerful) wanting, also in **E**
153	vl I	note 7: ♮ before d^2 supplied in agreement with **O** (not in **D**, **E**, **XH**); cf. note to b. 135, vl I
154	vl II	note 2: ♮ before d^2 supplied in agreement with **D**, **E** and **O** (not in **XH**)
155	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E**: *Ritard.*)
157	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E**: *Tranquillo*)
158	vl II	slurs in **A** unclear; the reading adopted is supported by **XH** and **O**
159	M. MOOD	**D**: note 3: a^1 (which however is probably a copying error; **E** like **A** and **XH** has f^1)
161	vl I	note 4: ♮ before e^2 present in **XH** (not in **D**, **E**, **O**)
162	vl II	note 5: ♮ before a^1 supplied in agreement with **D**, **E**, **XH**, **O**
164	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E**: *Poco ritard.*)
172	vl I-1	note 4: $e\sharp^3$ emended to enharmonic f^3 by analogy with b. 170 and vla
173	M. MOOD	* ♪♪ (b^1) at end of bar suppressed in accordance with RL's alteration of voice part (and text) in **D**

Takt	Stemme(r)	Kommentar
175-176	GAADEST.	*noder til teksten „komme“ tilføjet (i stedet for pauser) iht. RLs ændring i **D** (RL har tilbageført takterne til den form, de havde i operaens oprindelige version)
180	–	**D**: *a tempo*
182	GAADEST.	* ♪ (e^1) før node 1 udeladt iht. ændring i **D** (CLs hånd? sammen med tekstændring)
183	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E**: *Ritard.*)
185	–	**D**: *Divoto*
188	GAADEST.	*node 1 tilføjet (i stedet for pause) iht. RLs ændring i **D** (sammen med tekstændring)
190	GAADEST.	**D**: node 5: intet marc.
194	–	**D**: *L'istesso tempo*
	cl 1	*dolce* tilføjet i analogi med t. 220
	vcl-1	dim. tilføjet i analogi med t. 197
196-197	vcl-1	cresc. og dim. tilføjet i analogi med t. 222-223 (jfr. note nedenfor)
201	GST. EKKO	*node 1: e^2 ændret til e^1 iht. ændring i **D** (foretaget med blyant, utvivlsomt af RL, og trukket op med blæk af CL)
204	str	i operaens oprindelige version havde buerne endepunkt i en takt mellem t. 204 og 205, som er udeladt ved overklæbning i **A**; RL har ikke fjernet buerne, som derfor ser ud som om de skal fortsætte til t. 205, hvor ny bue dog begynder
209	GAADEST.	*node 1 tilføjet (i stedet for pause) iht. RLs ændring i **D** (sammen med tekstændring)
211-212	vl II	*tremolo på des^2 tilføjet (i stedet for pause) iht. RLs ændring i **B**
213	ob 1	node 1: umotiveret bindebue til t. 214 udeladt (relikt fra operaens oprindelige version)
214	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E**: *Un pochetto fanatico*)
214-215	cel	*8va* og *crudele* tilføjet i overenst. med Prolog t. 17-18 og 1. akt t. 662-663
215	timp 1	*mf* tilføjet i overensst. med 2. akt t. 658, jfr. note til Prolog t. 18, timp 1
	GAADEST.	**D**: node 2: intet marc. (findes i **E**)
220	GAADEST.	**D**: intet cresc.
222-223	vcl 1	*cresc. og dim. tilføjet af RL i **A** (ikke i **B** og derfor sandsynligvis en tilføjelse fra efter 1940)
224	GAADEST.	**D**: intet dim.
227	GAADEST.	**A**: node 1: f^1 (udgaven følger **D**)
228	GAADEST.	**D**: node 1: intet marc.
229	GAADEST.	**D**: node 3: intet marc.
234	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
237	vcl	takten udfyldt i overensst. med **O** og **XH** (**A** har bindebue fra as^1 i t. 236, men pause i t. 237 efter systemskift i kilden)
238	GAADEST.	**A**: node 3-4: ♪. 𝅘𝅥𝅯 (udgaven følger **D**)
239	GAADEST.	*node 3: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	GAADEST.	**D**: node 5: intet marc.
240	GST. EKKO	*node 1: fermat tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	GST. EKKO	**D**: intet dim.
242	cl 2	node 3: d^2 rettet til c^2 iht. rettelse i **B** (RL?) og i overensst. med **D**
243	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
253	GAADEST.	**D**: intet *f*
254	–	𝅗𝅥 = 𝅗𝅥 rettet til ← 𝅗𝅥. = 𝅗𝅥 → (ikke typografisk markeret i udgaven)
	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E**: *l'istesso tempo*)
	fg 1	node 2: ♮ for a tilføjet iht. RLs rettelse i **B** (♮ findes også i **XH**)
	GAADEST.	**A**: tredje taktslag noteret e^2♪-a^1♪ (udgaven følger **D**)
255	cor 1	*node 2-3: ten. tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**

Bar	Part(s)	Remarks
175-176	M. MOOD	*notes for the word "komme" supplied (instead of rests) in accordance with RL's alteration in **D** (RL has restored these bars to the form they had in the original version of the opera)
180	–	**D**: *a tempo*
182	M. MOOD	* ♪ (e^1) before note 1 suppressed in accordance with alteration in **D** (together with change of text; CL's hand?)
183	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E**: *Ritard.*)
185	–	**D**: *Divoto*
188	M. MOOD	*note 1 supplied (instead of rest) in accordance with RL's alteration of voice part (and text) in **D**
190	M. MOOD	**D**: note 5: no marc.
194	–	**D**: *L'istesso tempo*
	cl 1	*dolce* supplied by analogy with b. 220
	vcl-1	dim. supplied by analogy with b. 197
196-197	vcl-1	cresc. and dim. supplied by analogy with bb. 222-223 (cf. note below)
201	M. M.'S ECHO	*note 1: e^2 emended to e^1 in accordance with alteration in **D** (written in pencil, undoubtedly by RL, and inked in by CL)
204	str	in the original version of the opera the slurs ended in a bar between bb. 204 and 205, which was deleted by being pasted over in **A**; RL has not removed the slurs, which therefore seemingly continue as far as b. 205, but there a new slur begins
209	M. MOOD	*note 1 supplied (instead of rest) in accordance with RL's alteration of voice part (and text) in **D**
211-212	vl II	*tremolo on $d♭^2$ supplied (instead of rest) in accordance with RL's alteration in **B**
213	ob 1	note 1: unmotivated tie to b. 214 suppressed (relict of the original version of the opera)
214	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E**: *Un pochetto fanatico*)
214-215	cel	*8va* and *crudele* supplied in agreement with Prologue bb. 17-18 and Act 1 bb. 662-663
215	timp 1	*mf* supplied in agreement with Act 2 b. 658, cf. note to Prologue b. 18, timp 1
	M. MOOD	**D**: note 2: marc. wanting (but present in **E**)
220	M. MOOD	**D**: no cresc.
222-223	vcl 1	*cresc. and dim. inserted by RL in **A** (not in **B** and therefore probably an addition from after 1940)
224	M. MOOD	**D**: no dim.
227	M. MOOD	**A**: note 1: f^1 (the edition follows **D**)
228	M. MOOD	**D**: note 1: no marc.
229	M. MOOD	**D**: note 3: no marc.
234	–	**D**: no indication of tempo or expression
237	vcl	bar filled out in agreement with **O** and **XH** (**A** has tie from $a♭^1$ in b. 236, but rest in b. 237 where a new system begins in the source)
238	M. MOOD	**A**: notes 3-4: ♪. 𝅘𝅥𝅯 (the edition follows **D**)
239	M. MOOD	*note 3: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	M. MOOD	**D**: note 5: no marc.
240	M. M.'S ECHO	*note 1: fermata supplied in accordance with RL's addition in **B**
	M. M.'S ECHO	**D**: no dim.
242	cl 2	note 3: d^2 emended to c^2 in accordance with correction (by RL?) in **B**, and in agreement with **D**
243	–	**D**: no indication of tempo or expression
253	M. MOOD	**D**: no *f*
254	–	𝅗𝅥 = 𝅗𝅥 emended to ← 𝅗𝅥. = 𝅗𝅥 → (not typographically identified in the edition)
	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E**: *l'istesso tempo*)
	fg 1	note 2: ♮ before a supplied in accordance with RL's correction in **B** (♮ also present in **XH**)
	M. MOOD	**A**: third beat notated e^2♪-a^1♪ (the edition follows **D**)
255	cor 1	*notes 2-3: ten. supplied in accordance with RL's additions in **B**

Takt	Stemme(r)	Kommentar
257	arpa	node 8: umotiveret ♭ for e^2 udeladt (es^2 rettet til e^2)
262	cor 2	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
266	GAADEST.	**D**: node 3: 𝅗𝅥 (udgaven henholder sig til rettelse i **A**, som er foretaget i konsekvens af tekstændring i 1929)
275	cl 2	*node 3-4: d^2𝅗𝅥 ændret til f^2𝅘𝅥𝅮 - d^2𝅘𝅥 iht. RLs ændring i **B**
284	fg 2, fg 3	node 1: ♭ for d^1 og d findes i **XH**
286	GAADEST.	*node 1: cresc. og dim. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
289	GAADEST.	node 1: ♭ for c^2 mangler i **D** (fejl, videreført fra **E**)
290	vl I	node 3: overflødigt ♮ for d^2 udeladt
292	vl II	sidste node: es^2 rettet til e^2 iht. rettelse i **B** (sandsynligvis af RL); tonen ændret til enharmonisk fes^2 i analogi med ob 1 (**XA** og **XH** rummer kompositoriske varianter: ob 1-vl II er her noteret hhv. es-es og fes-des)
	vla	sidste node: ♮ for g tilføjet i overensst. med **XA** og **XB** samt **D**
294	vl II-1	node 3: ♮ for a^1 tilføjet i overensst. med **D**, **E**, **XH** og **XA**
	vla	node 4: ♮ for a tilføjet i overensst. med **D**, **E**, **XH** og **XA**
295	–	**D**: *Largo*
	ob 1, vl II	node 4: ♭ for f^1 tilføjet i overensst. med **D**, **E**, **XH** og **XA**
296	tr 1-2, trbn	sidste tone: gentaget *pp* udeladt (findes efter bladvending i **A**)
298	cl 1-2, fg 2-3	node 7-12: det gentagne *f* tyder på, at RL ikke ønsker et dim. her som i vla og vcl (**XA** har intet dim. i cl, fg og cor; **XH** har intet dim. i cl, fg, cor, vla og vcl; begge kilder fortsætter på en anden måde end **A**, men har, ligesom **A**, (subito) *p*/*pp* i den følgende takt)
299-300	cmplli	**Campani* [!] ændret til campanelli iht. RLs ændring i **B**
306	vl II	node 1: ♭ for d tilføjet redaktionelt (**D** har d; takten findes i partiturform kun i **A**, hvor den er i autograf); der er sandsynligvis tale om en forglemmelse, idet RL synes at have forudsat fire faste ♭' er, jfr. det ellers umotiverede ♮ for d^1 i t. 304
308	GAADEST.	node 1: overflødigt ♭ for d^2 udeladt (ikke i **D**)
320	fg 2, cfg	node 2: ♮ for d tilføjet redaktionelt (ikke i **XH**); umotiveret gentagelse af ♭ for d i t. 321 (node 1) samt manglende overbinding sandsynliggør at t. 320 node 2 skal læses d og opfattes som gennemgangstone
325	fl	node 2: ♮ for d^2 tilføjet i overensst. med **D** (findes også i **B**; tilføjet med uidentificeret hånd)
326	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse

Forspil til andet billede (1. akt, t. 339-576; partitur s. 89-107)

KILDER

A	partitur	t. 339-576 i Lahns afskrift efter **C** [1924] (denne del af **C** er nu forsvundet)
XC	*Symfoni nr. 6* partitur	t. 350-411 + 432-576 i autograf [1920]; i *Antikrist* med enkelte kompositoriske og instrumentationsmæssige forandringer
E	klaverpartitur	t. 339-545 i autograf [1924] + t. 546-576 i senere autograf [1928?]
O	skitse (particel)	t. 339-576 (autograf) [1921/22]
XH	*Vildstjernelys* partitur	t. 339-344 + 499-576 i senere renskrift med det nu forsvundne 1. billede af **C** som forlæg (enkelte afvigelser i forhold til **A** kan konstateres) [1946]
B	partitur	t. 339-576 i Lahns afskrift efter **A** [1930/31]; med to ændringer af RL [senest 1940] (t. 418, 504)

Bar	Part(s)	Remarks
257	arpa	note 8: unmotivated ♭ before e^2 suppressed ($e♭^2$ emended to e^2)
262	cor 2	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
266	M. MOOD	**D**: note 3: 𝅗𝅥 (the edition adopts a correction in **A** which is a consequence of a text revision in 1929)
275	cl 2	*notes 3-4: d^2𝅗𝅥 emended to f^2𝅘𝅥𝅮 – d^2𝅘𝅥 in accordance with RL's alteration in **B**
284	fg 2, fg 3	note 1: ♭ before d^1 and d present in **XH**
286	M. MOOD	*note 1: cresc. and dim. supplied in accordance with RL's addition in **B**
289	M. MOOD	note 1: ♭ before c^2 wanting in **D** (error, inherited from **E**)
290	vl I	note 3: superfluous ♮ before d^2 suppressed
292	vl II	last note: $e♭^2$ emended to e^2 in accordance with correction (probably by RL) in **B**; rewritten as enharmonic $f♭^2$ by analogy with ob 1 (**XA** and **XH** display compositional variants: ob 1-vl II are here notated e♭-e♭ and f♭-d♭ respectively)
	vla	last note: ♮ before g supplied in agreement with **XA** and **XB** (and also with **D**)
294	vl II-1	note 3: ♮ before a^1 supplied in agreement with **D**, **E**, **XH** and **XA**
	vla	note 4: ♮ before a supplied in agreement with **D**, **E**, **XH** and **XA**
295	–	**D**: *Largo*
	ob 1, vl II	note 4: ♭ before f^1 supplied in agreement with **D**, **E**, **XH** and **XA**
296	tr 1-2, trbn	last tone: repetition of *pp* suppressed (occurs after page turn in **A**)
298	cl 1-2, fg 2-3	notes 7-12: the repeated *f* suggests that RL did not intend cl and fg to have the dim. that is found in vla and vcl (**XA** has no dim. in cl, fg and cor; **XH** has no dim. in cl, fg, cor, vla and vcl; both sources continue differently from **A** but have, like the latter, (subito) *p*/*pp* in the following bar)
299-300	cmplli	**Campani* [!] emended to campanelli in accordance with RL's alteration in **B**
306	vl II	note 1: ♭ before d supplied editorially (**D** has d; the bar occurs in full score only in **A**, where it is in autograph); probably an oversight, since RL seems to have intended four fixed flats, cf. the otherwise unmotivated ♮ before d^1 in b. 304
308	M. MOOD	note 1: superfluous ♭ before d^2 suppressed (not in **D**)
320	fg 2, cfg	note 2: ♮ before d supplied editorially (not in **XH**); the unmotivated repetition of ♭ before d in b. 321 (note 1) as well as the absence of a tie makes it likely that b. 320 note 2 should be read d and interpreted as a passing note
325	fl	note 2: ♮ before d^2 supplied in agreement with **D** (also present in **B**, where it is inserted by an unknown hand)
326	–	**D**: no indication of tempo or expression

Prelude to Scene Two (Act 1, bb. 339-576; score pp. 89-107)

SOURCES

A	full score	bb. 339-576 Lahn's transcript from **C** [1924] (this part of **C** is now lost)
XC	*Symphony no. 6* full score	bb. 350-411 + 432-576 autograph [1920]; incorporated in *Antichrist* with a few alterations to the music and instrumentation
E	piano score	bb. 339-545 autograph [1924] + bb. 546-576 in later autograph [1928?]
O	sketch (short score)	bb. 339-576 (autograph) [1921/22]
XH	*Light of Wild Stars* full score	bb. 339-344 + 499-576 in a later fair copy made from the now missing first scene of **C** (a few divergences as compared with **A** can be seen) [1946]
B	full score	bb. 339-576 Lahn's transcript from **A** [1930/31]; with two alterations by RL [at the latest from 1940] (bb. 418, 504)

D	klaverpartitur	t. 339-426 + 429-576 i CLs afskrift efter **E** [1928/29]; med én autograf ændring [medio 1940'rne?] (t. 412)
P	klaverpartitur	t. 339-348 i autograf

NOTER

Takt	Stemme(r)	Kommentar
340	vla	node 4: overflødigt ♭ for d^1 udeladt
341	cor ingl	node 3: as^1 rettet til f^1 i analogi med de øvrige (unisone) stemmer; formodentlig en afskriverfejl (ikke typografisk markeret i udgaven)
348-350	trbn, tuba	faste fortegn: 5♯ ændret til 4♭ i analogi med det øvrige orkester
387-388	vl I	uklar buenotation tolket som én fortsat bue i analogi med øvrige strygere (ikke typografisk markeret i udgaven)
400	vl II	node 1: d^2 rettet til c^2 i overensst. med **XC** og **O** samt i analogi med t. 396
404	timp 1	se note til Forspil t. 1 (s. 115)
	timp 1	*mf* udeladt (RL har tilføjet *sfp*, men ikke slettet det oprindelige *mf*)
406	trbn	node 1: ♯ udeladt; formodentlig en afskriverfejl (afsmitning fra tr; ikke typografisk markeret i udgaven)
412	–	**Doppio lento* ændret til *Un poco più lento* iht. RLs ændring i **D** (**E**: *Incalzando*)
412-417	cor ingl	i kilden ob 3; redaktionelt ændret da der ikke er nogen pause til at foretage et skift fra cor ingl i t. 411 til ob i t. 412 (fejlen findes i forbindelse med sideskift i **A**)
418	g cassa	**Donner (in la scene)*[!](*Donnermaschine*) ændret til grancassa (i orkestret) iht. RLs ændring i **B**; notationen er grafisk søgt gengivet som i **A**; styrkegrad mangler i kilderne
	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
432	–	karakterbetegnelsen ændret fra *Asperamento e in grado le falgose*, der må være Lahns fejllæsning af *Asperamente e in grado la folgore*; formen *Aspramente* valgt i analogi med t. 419
	–	**D**: *Aspramanto* (**E**: *Fulmineo aspramente*)
436	vla	node 3: ♭ for d^1 tilføjet i overensst. med **XC** og **O**
444	vla	node 3: d^1 rettet til e^1 i overensst. med **XC** og **O** (imitation af vl I-II t. 443)
459	fl, ob, cl, fg	node 2: marc. tilføjet i analogi med t. 457 og 458 og i overensst. med **XC** og **O**
460	ob, cl, fg	*ff* flyttet fra t. 461 (efter bladvending i **A**) til frasens begyndelse (**XC** og **O** har *ff* her)
463	vl I, II	node 7: ♯ for a^2 rettet til ♮ i overensst. med **XC**, **E** og **O**
464	vl I, II	node 8: ♯ for f^2 tilføjet i analogi med den musikalske kontekst (♯ mangler i alle kilder); hvis klang f havde været RLs mening ville han utvivlsomt have noteret det korrekt som eis
466	cor	node 3: ♮ for h^1 tilføjet i overensst. med **O** (mangler i alle andre kilder)
472	vl I, II	node 5: ♮ for g^1 tilføjet i overensst. med **E** (mangler i **XC** og **O**)
	vl I, II	node 7-8: bue tilføjet i overensst. med **XC** og **O**
	vl II	node 10: h^1 rettet til g^1 i overensst. med vl I; formodentlig en afskriverfejl i **A** (ikke typografisk markeret i udgaven)
478	vla	node 5-8: as^1-f^1-es^1 ændret til enharmonisk gis^1-eis^1-dis^1 (jfr. vcl)
481	vl I, II	node 6: ♭ for a^2 rettet til ♮ i overensst. med **XC**, **E** og **O**
482	vl I, II	node 6: f^2 rettet til e^2 i overensst. med **XC** og **O** (**E** og **D** har, som **A**, fejlagtigt f^2)
		node 7: ♮ for g^2 tilføjet i overensst. med **XC**, **E** og **O**

D	piano score	bb. 339-426 + 429-576 CL's transcript from **E** [1928/29]; with a single autograph alteration [from the middle of the 1940s?] (b. 412)
P	piano score	bb. 339-348 autograph

NOTES

Bar	Part(s)	Remarks
340	vla	note 4: superfluous ♭ before d^1 suppressed
341	cor ingl	note 3: $a♭^1$ emended to f^1 by analogy with the other (unison) parts; apparently a copying error (not typographically identified in the edition)
348-350	trbn, tuba	key signature: 5♯ emended to 4♭ by analogy with the rest of the orchestra
387-388	vl I	ambiguously written slur(s) interpreted as one continuous slur by analogy with the rest of the strings (not typographically identified in the edition)
400	vl II	note 1: d^2 emended to c^2 in agreement with **XC** and **O** (and by analogy with b. 396)
404	timp 1	see note to Prelude b. 1 (p. 115)
	timp 1	*mf* suppressed (RL has added *sfp* but not cancelled the original *mf*)
406	trbn	note 1: ♯ suppressed; probably a copying error (due to influence of tr; not typographically identified in the edition)
412	–	**Doppio lento* emended to *Un poco più lento* in accordance with RL's alteration in **D** (**E**: *Incalzando*)
412-417	cor ingl	ob 3 in source; editorially altered here because there is no rest in which to change instruments from cor ingl in b. 411 to ob in b. 412 (the mistake occurs at a page turn in **A**)
418	g cassa	**Donner (in la scene)* [!] (*Donnermaschine*) emended to grancassa (in the orchestra) in accordance with RL's alteration in **B**; the notation is a typographical approximation to that found in **A**; dynamic level not indicated in the sources
	–	**D**: no indication of tempo or expression
432	–	expression mark emended from *Asperamento e in grado le falgose*, which must be Lahn's misreading of *Asperamente e in grado la folgore*; the word form *Aspramente* has been adopted by analogy with b. 419
	–	**D**: *Aspramanto* (**E**: *Fulmineo aspramente*)
436	vla	note 3: ♭ before d^1 supplied in agreement with **XC** and **O**
444	vla	note 3: d^1 emended to e^1 in agreement with **XC** and **O** (imitation of vl I-II b. 443)
459	fl, ob, cl, fg	note 2: marc. supplied by analogy with bb. 457 and 458 (and in agreement with **XC** and **O**)
460	ob, cl, fg	*ff* transferred from b. 461 (after page turn in **A**) to the beginning of the phrase (**XC** and **O** have *ff* here)
463	vl I, II	note 7: ♯ before a^2 emended to ♮ in agreement with **XC**, **E** and **O**
464	vl I, II	note 8: ♯ before f^2 supplied on the basis of the musical context (♯ is lacking in all sources); had sounding f been RL's intention, he would undoubtedly have notated it correctly as e♯
466	cor	note 3: ♮ before b^1 supplied in agreement with **O** (wanting in all other sources)
472	vl I, II	note 5: ♮ before g^1 supplied in agreement with **E** (wanting in **XC** and **O**)
	vl I, II	notes 7-8: slur supplied in agreement with **XC** and **O**
	vl II	note 10: b^1 emended to g^1 in agreement with vl I; presumably a copying error in **A** (not typographically identified in the edition)
478	vla	notes 5-8: $a♭^1$-f^1-$e♭^1$ changed to enharmonic $g♯^1$-$e♯^1$-$d♯^1$ (cf. vcl)
481	vl I, II	note 6: ♭ before a^2 emended to ♮ in agreement with **XC**, **E** and **O**
482	vl I, II	note 6: f^2 emended to e^2 in agreement with **XC** and **O** (**E** and **D**, like **A**, have the error f^2)
		note 7: ♮ before g^2 supplied in agreement with **XC**, **E** and **O**

Takt	Stemme(r)	Kommentar
	vcl, cb	node 5-6: bindebue tilføjet i overensst. med **XC**, **E** og **O**
487	vl I, II	sidste node: ♮ for f^2 tilføjet i overensst. med **XC** og **E**
	vl I, vla	overflødigt *sempre marc.* udeladt (findes efter bladvending i **A**)
489	vl I, II	sidste node: bindebue tilføjet i overensst. med **XC** og **O**
490	vl I, II	sidste node: f^2 rettet til e^2 i overensst. med **XC** og **O**
491	vcl, cb	node 3-4: bindebue tilføjet i overensst. med **E** og **O** (mangler i **XC**)
492	vla	node 7: es^1 rettet til d^1 i overensst. med **XC** og **O**
494	vla	node 2: a^1 rettet til h^1 i overensst. med **XC** og **O**
495	vcl, cb	node 5: ♮ for a tilføjet redaktionelt, idet figuren node 3-5 er en sekvensering af den foregående tretonersgruppe (♮ findes ikke i de anførte kilder, men forekommer i den af RL besørgede trykte udgave af symfoni nr. 6; Samfundet til Udgivelse af Dansk Musik, 1946)
498	vcl, cb	sidste node: ♮ for e^1 tilføjet i overensst. med **XC** (mangler i **O**)
499	vl I, II	node 2: **XH** har ♯ for c^2, hvilket må være en ændring i denne kilde; **O** har ♮
500	vla	node 4-5: bindebue tilføjet i overensst. med **XC** og **O**)
501	vl I, II	node 7: ♮ for f^2 tilføjet i overensst. med **E** (mangler i **XC**, **O** og **XH**)
	vla	sidste node: ♯ for f^1 tilføjet i overensst. med **XC** og **XH**
503-505	timp 2	timp 1 ændret til timp 2; stemmen er i de tre takter i **A** noteret som *1. Timp*, men fortsætter som *Timp. 2* i t. 506 efter systemskift i kilden
504	–	*tempoangivelsen ændret fra *molto animato e cantante* (formodentlig en afskriverfejl for *rombante*) til *Poco animato* iht. RLs ændring i **B** (blyant, trukket op med kuglepen efter RLs tid)
	–	**D**: *Animato rombante*
515	tr 1	node 1: ♭ for a^2 tilføjet iht. rettelse i **B** (utvivlsomt RL) samt iht. **XH**
517	ob 1	*1.* tilføjet i overensst. med **XC** og **XH**
520	cor 1-2	*a 2* tilføjet i overensst. med **XC**
523	tr 2	node 2: ♯ for g^1 og bindebue node 3-4 tilføjet i overensst. med **XC** og **O**
523-524	tr	stacc. kompletteret i overensst. med **XC** og **O**
526	fl 1-2	sidste node: ♮ for g^3 tilføjet i overensst. med **E** og **XH**
529	tr 4	*con sord.* tilføjet i overensst. med **O** og **XH** (ingen angivelse i **XC**); **A** har *senza sord.*, hvilket må være en misforståelse, da tr 4 i denne takt er den eneste ikke sordinerede tr
531	tr 1-2	marc. tilføjet i overensst. med **XC** og **XH**
532-533	vl I, II	cresc. tilføjet i overensst. med **XC** og **XH**
533	tr 1-2	*poco f* tilføjet i overensst. med **XC**
539	cor	uklar buenotation tolket som én fortsat bue i overensst. med **XC** (ikke typografisk markeret i udgaven)
	vl I, II	uklar buenotation tolket i overensst. med **XC** og **XH** (bueafslutning node 2, buebegyndelse node 3; ikke typografisk markeret i udgaven)
539-540	vla, vcl	uklar buenotation tolket i overensst. med **XC** og **XH** (buebegyndelse node 5; ikke typografisk markeret i udgaven)
542	vl II, vla	stemmerne er i **A** fejlagtigt noteret for vla og vcl; rettet i overensst. med **XC**; fejlen opstod sandsynligvis i **C**, eftersom den også findes i **XH** (ikke typografisk markeret i udgaven)

Bar	Part(s)	Remarks
	vcl, cb	notes 5-6: tie supplied in agreement with **XC**, **E** and **O**
487	vl I, II	last note: ♮ before f^2 supplied in agreement with **XC** and **E**
	vl I, vla	superfluous *sempre marc.* suppressed (occurs after page turn in **A**)
489	vl I, II	last note: tie supplied in agreement with **XC** and **O**
490	vl I, II	last note: f^2 emended to e^2 in agreement with **XC** and **O**
491	vcl, cb	notes 3-4: tie supplied in agreement with **E** and **O** (wanting in **XC**)
492	vla	note 7: $e♭^1$ emended to d^1 in agreement with **XC** and **O**
494	vla	note 2: a^1 emended to b^1 in agreement with **XC** and **O**
495	vcl, cb	note 5: ♮ before a supplied editorially because the figure comprising notes 3-5 is a sequentialisation of the preceding group of three tones (♮ is not present in the sources cited, but occurs in the edition of Symphony no. 6 printed by The Society for the Publication of Danish Music in 1946 under RL's supervision)
498	vcl, cb	last note: ♮ before e^1 supplied in agreement with **XC** (wanting in **O**)
499	vl I, II	note 2: **XH** has ♯ before c^2, which must be an innovation in this source; **O** has ♮
500	vla	notes 4-5: tie supplied in agreement with **XC** (and **O**)
501	vl I, II	note 7: ♮ before f^2 supplied in agreement with **E** (wanting in **XC**, **O** and **XH**)
	vla	last note: ♯ before f^1 supplied in agreement with **XC** and **XH**
503-505	timp 2	timp 1 changed to timp 2; in these three bars the part is notated in **A** as *1. Timp*, but continues as *Timp. 2* in b. 506 where a new system begins in the source
504	–	*tempo indication emended from *molto animato e cantante* (presumably a copying error for *rombante*) to *Poco animato* in accordance with RL's alteration in **B** (made in pencil and touched up with a ballpoint pen after RL's time)
	–	**D**: *Animato rombante*
515	tr 1	note 1: ♭ before a^2 supplied in accordance with correction (undoubtedly by RL) in **B** and in accordance with **XH**
517	ob 1	*1.* supplied in agreement with **XC** and **XH**
520	cor 1-2	*a 2* supplied in agreement with **XC**
523	tr 2	note 2: ♯ before g^1 and tie at notes 3-4 supplied in agreement with **XC** and **O**
523-524	tr	stacc. generalised in agreement with **XC** and **O**
526	fl 1-2	last note: ♮ before g^3 supplied in agreement with **E** and **XH**
529	tr 4	*con sord.* supplied in agreement with **O** and **XH** (no instruction in **XC**); **A** has *senza sord.*, which must be due to a misunderstanding since tr 4 is the only non-muted tr in this bar
531	tr 1-2	marc. supplied in agreement with **XC** and **XH**
532-533	vl I, II	cresc. supplied in agreement with **XC** and **XH**
533	tr 1-2	*poco f* supplied in agreement with **XC**
539	cor	ambiguously written slur(s) interpreted as one unbroken slur in agreement with **XC** (not typographically identified in the edition)
	vl I, II	ambiguously written slur(s) interpreted in agreement with **XC** and **XH** (end of slur at note 2, beginning of new slur at note 3; not typographically identified in the edition)
539-540	vla, vcl	ambiguously written slur(s) interpreted in agreement with **XC** and **XH** (beginning of slur at note 5; not typographically identified in the edition)
542	vl II, vla	in **A** the parts are wrongly notated for vla and vcl; here emended in agreement with **XC**; the error was probably committed already in **C**, since it recurs in **XH** (not typographically identified in the edition)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
543	tr 2	node 7: ♯ for c^2 findes også i **XH** (**XC**, **E** og **O** har klang b^1 samtidig med klang h^1 i tr 1, hvilket er umotiveret og derfor tolkes som en fejl)
545	cl 2-3, fg, vcl	cresc. tilføjet i overensst. med **XC** og **O** og i analogi med t. 547 (cor, vla, vcl)
546	trb 1-2	*f* tilføjet i analogi med det øvrige orkester
547	vcl	node 3: uklar bueafslutning tolket i overensst. med **XC** (ikke typografisk markeret i udgaven)
549	cl	sidste node: bindebue tilføjet i analogi med øvrige træblæsere og i overensst. med **XC**; formodentlig en afskriverfejl i **A** (ikke typografisk markeret i udgaven)
550	vl I, II	node 9: d^3 rettet til e^3 i overensst. med **XC** og **O** (d i **A** og **XH** tolkes som en notationsfejl, idet passagen har kvint og stor sekund som gennemgående intervaller, hvorimod treklangsbrydninger ikke forekommer; fejlen synes opstået i **C**)
551	tr 3-4	node 4: h rettet til a i overensst. med **XC** og **O** (fejlen opstod sandsynligvis i **C**, eftersom den også findes i **XH**)
	vl II	sidste node (efterslag): ♭ for e^2 og e^3 tilføjet i overensst. med **XC** og **O**
553	fl, ob 1, cl 1	sidste node: ♮ for (klang) a tilføjet i analogi med vl I-II (findes også i **XH**, men mangler i **XC** og **O**)
556	vl I, II	cresc. tilføjet i analogi med vla og vcl t. 556-557 og i overensst. med **XC**
557	tr 3	node 1: ♯ for f^1 tilføjet i overensst. med **XC** og **O**
559	vl I, II	node 3: ais^2 rettet til a^2 (og node 8 forsynet med ♯) i overensst. med **XC** (**A**, **O** og **XH** har ais, hvilket i relation til den musikalske kontekst tolkes som en fejl, der er opstået i **O** og overtaget af de andre kilder)
560-561	tr 3-4	marc. mangler i tr 4 i **A** (stemmen er noteret på separat system i kilden)
563	arpa	*ff* findes i **XH**
564	vl I, II	node 1-3: bue tilføjet i overensst. med **XC**
565	vl I, II	*ff* tilføjet i overensst. med **XC** og **O**
569	vla, vcl, cb	*cresc.* tilføjet i overensst. med **XC** (som dog kun har *cresc.* i vla) og **O**
573	fg 1	node 7: eis^1 rettet til e^1 i analogi med de øvrige (unisone) stemmer; formodentlig en afskriverfejl i **A** (ikke typografisk markeret i udgaven)

Andet billede (1. akt, t. 577-702; partitur s. 108-127)

KILDER

A	partitur	t. 577-620 + 674-702 i Lahns afskrift efter **C** [1924]; revideret af RL [1928/29] t. 621-673 i autograf [1928/29]
D	klaverpartitur	t. 577-702 i CLs afskrift efter **E** [1928/29]; med ændringer af RL (kun i teksten)
B	partitur	t. 577-702 i Lahns afskrift efter **A** [1930/31]; med enkelte ændringer af RL [senest 1940]
C	partitur	t. 577-660 + 664-702 i autograf [1922/23]; forlæg for afskriftteksten i **A** (senere rettelser i **C** er uden relevans for udgaven)
E	klaverpartitur	t. 577-594 + 596-702 i autograf [1924]; revideret af RL [senest 1928/29]
XB	*Sfærernes Musik* partitur	t. 577-595 (svarer med visse instrumentationsmæssige ændringer og en udvidelse med tre takter til passagen t. 4 før cfr. 6-t. 10 før cfr. 7 i **XB**)
O	skitse (particel)	t. 577-593 + 596-660 + 664-702 (autograf) [1921/22]

Bar	Part(s)	Remarks
543	tr 2	note 7: ♯ before c^2 is also present in **XH** (**XC**, **E** and **O** have sounding $b♭^1$ simultaneously with sounding b^1 in tr 1, which is unmotivated and therefore treated as an error)
545	cl 2-3, fg, vcl	cresc. supplied in agreement with **XC** and **O** and by analogy with b. 547 (cor, vla, vcl)
546	trb 1-2	*f* supplied by analogy with the rest of the orchestra
547	vcl	note 3: ambiguous ending of slur interpreted in agreement with **XC** (not typographically identified in the edition)
549	cl	last note: tie supplied by analogy with the other winds and in agreement with **XC**; presumably a copying error in **A** (not typographically identified in the edition)
550	vl I, II	note 9: d^3 emended to e^3 in agreement with **XC** and **O** (d in **A** and **XH** is interpreted as a notational error; the recurrent intervals in the passage are the fifth and the augmented second, whereas broken triads do not occur; the mistake apparently arose in **C**)
551	tr 3-4	note 4: b emended to a in agreement with **XC** and **O** (the mistake most likely arose in **C**, since it also occurs in **XH**)
	vl II	last note (grace-note): ♭ before e^2 and e^3 supplied in agreement with **XC** and **O**
553	fl, ob 1, cl 1	last note: ♮ before (sounding) a supplied by analogy with vl I-II (also present in **XH** but wanting in **XC** and **O**)
556	vl I, II	cresc. supplied by analogy with vla and vcl bb. 556-557 (and in agreement with **XC**)
557	tr 3	note 1: ♯ before f^1 supplied in agreement with **XC** and **O**
559	vl I, II	note 3: $a♯^2$ emended to a^2 (and ♯ supplied before note 8) in agreement with **XC** (**A**, **O** and **XH** have a♯, which in view of the musical context is to be regarded as an error that arose in **O** and was inherited by the other sources)
560-561	tr 3-4	marc. wanting in tr 4 in **A** (the part is notated on a separate stave in the source)
563	arpa	the dynamic mark *ff* is found in **XH**
564	vl I, II	note 1-3: slur supplied in agreement with **XC**
565	vl I, II	*ff* supplied in agreement with **XC** and **O**
569	vla, vcl, cb	*cresc.* supplied in agreement with **XC** (which however only reads *cresc.* in vla) and **O**
573	fg 1	note 7: $e♯^1$ emended to e^1 by analogy with the other (unison) parts; presumably a copying error in **A** (not typographically identified in the edition)

Scene Two (Act 1, bb. 577-702; score pp. 108-127)

SOURCES

A	full score	bb. 577-620 + 674-702 Lahn's transcript from **C** [1924]; revised by RL [1928/29] bb. 621-673 autograph [1928/29]
D	piano score	bb. 577-702 CL's transcript from **E** [1928/29]; with alterations by RL (only in the text)
B	full score	bb. 577-702 Lahn's transcript from **A** [1930/31]; with isolated alterations by RL [at the latest from 1940]
C	full score	bb. 577-660 + 664-702 autograph [1922/23]; exemplar for the transcript in **A** (later corrections in **C** are without relevance for the edition)
E	piano score	bb. 577-594 + 596-702 autograph [1924]; revised by RL [at the latest in 1928/29]
XB	*The Music of the Spheres* full score	bb. 577-595 (corresponds – with some alterations of the instrumentation and the addition of three extra bars – to the passage b. 4 before fig. 6-b. 10 before fig. 7 in **XB**)
O	sketch (short score)	bb. 577-593 + 596-660 + 664-702 (autograph) [1921/22]

NOTER

Takt	Stemme(r)	Kommentar
577	MUNDEN	at rollen skal synges af en tenor fremgår af **A** s. 77 (oplysningen findes ikke i andre kilder)
	timp 1	se note til Forspil t. 1 (s. 115)
578	cor 3-4	*pp* tilføjet i analogi med fg 1, cfg og ptti 1 (**XB** har ingen cor her)
579	vl II	sidste node: tonen e^2 bekræftes af **XB**, som har ♮
580-609	MUNDEN	marc.-angivelserne i **A** er mangelfulde og tilfældige (udelukkende relikter fra operaens oprindelige version); i **B** har Lahn udeladt alle angivelser, men visse marc. blev senere sporadisk indført af RL med blyant; udgaven følger primært **D**, som det fremgår af noterne nedenfor
580	MUNDEN	node 1, 3, 4: marc. iht. **D** (**A** har marc. node 1-5 som relikter fra den oprindelige version)
	vl III	sidste node: ♭ for h^2 tilføjet iht. **C**
581	MUNDEN	node 1-2: marc. tilføjet iht. **D**
582	MUNDEN	node 1-2: marc. tilføjet iht. **D**
	MUNDEN	node 3: marc. tilføjet i analogi med t. 584, 586, 588
	vla-1	g-nøgle tilføjet iht. **C**
	vla-1	*con sord.* tilføjet i overensst. med **XB**, der ligesom **A** har *con sord.* i første og tredje strygerindsats (t. 581, 582) og *senza sord.* i anden og fjerde indsats (t. 582, 583), **XB** har dog *f* alle fire gange
583	MUNDEN	node 1: marc. tilføjet iht. **D**
584	MUNDEN	node 1-4: marc. tilføjet iht. **D**
585	timp 1	**f* (og *p* t. 586) tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
	MUNDEN	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (findes også i **A** som relikt fra den oprindelige version); **D**: intet marc.
586	MUNDEN	node 1-2: marc. tilføjet iht. **D** (**A** har kun marc. node 4, en relikt fra den oprindelige version)
		*node 3: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
587	MUNDEN	node 1-2: marc. iht. **D** (findes også i **A** som relikter fra operaens oprindelige version)
588	cor 1-2	*a 2* tilføjet iht. **C**
	cor 1-2	*pp* tilføjet i analogi med cor 3-4, t. 578 (**XB** afviger kompositorisk for så vidt angår cor 1-4)
	MUNDEN	node 1, 3: marc. iht. **D** (**A** har marc. node 1, 3, 4 i form af relikter fra den oprindelige version)
589	MUNDEN	node 1: marc. tilføjet i analogi med t. 583, 585, 587
590	MUNDEN	node 1-2: marc. tilføjet iht. **D**
		node 3: marc. tilføjet i analogi med t. 584, 586, 588
591	cor ingl	sidste node: ♯ for d^2 rettet til ♮ iht. **C** (og i analogi med t. 588-590, etc.)
	ptti 2	*piatti 2 tilføjet af RL i **A** (i sammenhæng med tekstændring fra „Vilje“ til „Klarhed“)
	MUNDEN	node 1-2: marc. tilføjet iht. **D** (i **B** har RL tilføjet marc. på node 1)
592	MUNDEN	node 1-3: marc. tilføjet iht. **D**
		*node 4-5: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B** (marc. tilføjet node 1, 3-5)
592-593	timp 1	***B**: RL har tilføjet *ff* t. 592 node 1 og *p* t. 593 node 1; udgaven følger imidlertid RLs ændring i **A**, som omfatter en kombination af tekstændring og tilføjelse af piatti 2 (jfr. note til t. 591 ptti 2)
596	MUNDEN	node 1-2: marc. iht. **D** (findes også i **A** som relikter fra operaens oprindelige version)
597	MUNDEN	node 1-2: marc. iht. **D** (**A** har kun marc. node 2, en relikt fra operaens oprindelige version)
598	MUNDEN	node 1: marc. iht. **D** (**A** har marc. node 1-2 i form af relikter fra operaens oprindelige version)

NOTES

Bar	Part(s)	Remarks
577	THE MOUTH	the assignment of the role to a tenor appears from **A** p. 77 (this specification is not in any other source)
	timp 1	see note to Prelude b. 1 (p. 115)
578	cor 3-4	*pp* supplied by analogy with fg 1, cfg and ptti 1 (**XB** has no cor here)
579	vl II	last note: the tone e^2 is confirmed by **XB**, which has ♮
580-609	THE MOUTH	the marc. indications in **A** are defective and arbitrary (all relicts from the original version of the opera); in **B** Lahn has omitted them all, but a few were later pencilled in sporadically by RL; as appears from the notes below, the edition primarily follows **D**
580	THE MOUTH	notes 1, 3, 4: marc. in accordance with **D** (**A** has marc. at notes 1-5 as relicts from the original version)
	vl III	last note: ♭ before b^2 supplied in accordance with **C**
581	THE MOUTH	notes 1-2: marc. supplied in accordance with **D**
582	THE MOUTH	notes 1-2: marc. supplied in accordance with **D**
	THE MOUTH	note 3: marc. supplied by analogy with bb. 584, 586, 588
	vla-1	treble clef supplied in accordance with **C**
	vla-1	*con sord.* supplied in agreement with **XB**, which like **A** has *con sord.* in the first and third string entries (bb. 581, 582) and *senza sord.* in the second and fourth entries (bb. 582, 583); but **XB** has *f* all four times
583	THE MOUTH	note 1: marc. supplied in accordance with **D**
584	THE MOUTH	notes 1-4: marc. supplied in accordance with **D**
585	timp 1	**f* (and *p* b. 586) supplied in accordance with RL's additions in **B**
	THE MOUTH	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B** (also present in **A** as a relict of the original version); **D**: no marc.
586	THE MOUTH	notes 1-2: marc. supplied in accordance with **D** (**A** only has marc. at note 4, a relict of the original version)
		*note 3: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
587	THE MOUTH	notes 1-2: marc. in accordance with **D** (both also in **A** as relicts of the original version)
588	cor 1-2	*a 2* supplied in accordance with **C**
	cor 1-2	*pp* supplied by analogy with cor 3-4, b. 578 (cor 1-4 set differently in **XB**)
	THE MOUTH	notes 1, 3: marc. in accordance with **D** (**A** has marc. at notes 1, 3, 4 as relicts of the original version)
589	THE MOUTH	note 1: marc. supplied by analogy with bb. 583, 585, 587
590	THE MOUTH	notes 1-2: marc. supplied in accordance with **D**
		note 3: marc. supplied by analogy with bb. 584, 586, 588
591	cor ingl	last note: ♯ before d^2 emended to ♮ in accordance with **C** (and by analogy with bb. 588-590, etc.)
	ptti 2	*piatti 2 supplied by RL in **A** (in connection with alteration of the word "Vilje" to "Klarhed")
	THE MOUTH	notes 1-2: marc. supplied in accordance with **D** (in **B** RL has added marc. at note 1)
592	THE MOUTH	notes 1-3: marc. supplied in accordance with **D**
		*notes 4-5: marc. supplied in accordance with RL's additions in **B** (marc. at notes 1, 3-5)
592-593	timp 1	***B**: RL has added *ff* at b. 592 note 1 and *p* at b. 593 note 1; however, the edition follows RL's alteration in **A**, which combines a text change with the addition of piatti 2 (cf. note to b. 591 ptti 2)
596	THE MOUTH	notes 1-2: marc. in accordance with **D** (also in **A** as relicts of the original version)
597	THE MOUTH	notes 1-2: marc. in accordance with **D** (**A** only has marc. at note 2 as a relict of the original version)
598	THE MOUTH	note 1: marc. in accordance with **D** (**A** has marc. at notes 1-2 as relicts of the original version)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
599	MUNDEN	node 1-2: marc. udeladt iht. **D** (marc. i **A** er relikter fra operaens oprindelige version)
602	–	*Poco allegro trionfale* redaktionelt ændret til *Poco allegro*; ordet *trionfale* giver ingen mening efter at RL i **B** har skiftet campane-indsatsen t. 602-603 ud med timpani i *p* (jfr. følgende note)
602-603	timp 1	**campani (bag Scenen)* udeladt og erstattet med to nye takter for timpani iht. RLs ændring i **B**; de udeladte takter for campane indeholder det klokkemotiv, som RL i prologen har omlagt til trbn (jfr. note til Prolog t. 56); her i 2. billede, hvor det efter omarbejdelsen af operaens tekst forekommer umotiveret, har han valgt at udelade det
608	MUNDEN	node 1-4: marc. tilføjet iht. **D**
609	MUNDEN	node 1: marc. tilføjet iht. **D**
	MUNDEN	dim. udeladt iht. **D**, hvor det er udraderet
610	–	**D**: *Con poco moto*
	MUNDEN	**D**: node 2: intet marc.
612	MUNDEN	**D**: node 1: intet marc.
	MUNDEN	node 5-6: marc. placeret midt mellem node 5 og 6 udeladt (relikt fra tidligere tekstversion, ikke i **D**)
613-614	træ	dynamiske angivelser justeret iht. **C**
616	MUNDEN	**D**: node 1: intet marc.
617	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E**: *Con moto*)
618	MUNDEN	**D**: node 2-3: intet marc.
	MUNDEN	*node 3: marc. tilføjet iht. til RLs tilføjelse i **B** (node 2 har Lahns marc. i **B**)
	vla	*cresc.* i taktens begyndelse udeladt, og cresc. i taktens slutning tilføjet iht. **C**
619	vl I, II, III, vla-1	*dim.* flyttet fra begyndelsen af t. 620 iht. **C**
	vla-2	*f* rettet til *sf* iht. **C**
620	vcl	*mf* tilføjet redaktionelt (dynamisk niveau mangler i kilderne); *dim.* tilføjet iht. **C**
621	MUNDEN	*dim. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
623	MUNDEN	en tilføjelse i **B** med fremmed hånd lyder: „(ironisk)“
625	MUNDEN	node 1-3: marc. tilføjet iht. **D**
626	MUNDEN	node 1: 𝅗𝅥. (notationsfejl) rettet til 𝅗𝅥 og marc. tilføjet iht. **D**
631	MUNDEN	**D**: node 2: intet marc.
637	MUNDEN	node 3: i **D**, **E** fejlnoteret som es^2 (dog ‘overbundet’ til f^2 i t. 638), jfr. vl I-II; **C** har som **A**: f
645-648	MUNDEN	udgaven følger **D**; **A** har den oprindelige tekst og frasering:

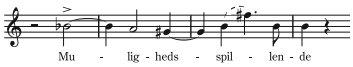

*i **B** er der foretaget en tidlig ændring, jfr. beskrivelsen af kilde **B**; samme variant er tilføjet i **D** som alternativ i parentes:

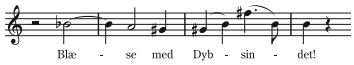

655	MUNDEN	*node 1-2: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
656	MUNDEN	*node 2: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vl I, II	umotiveret indsats i vl III (unisont med vl I-II) efter bladvending i **A** flyttet til t. 661; i **C**, som ikke har t. 661-663, sætter vl III ind i t. 664
658	MUNDEN	**D**: node 1-2: ces^2 (i stedet for h^1)
		D: node 1-2: intet marc.
659	MUNDEN	**D**: intet dim.
661	MUNDEN	**D**: node 1: intet marc.
661, 662, 664	–	**D**: ingen tempoangivelser/karakterbetegnelser (**E** har alle tre angivelser)

Bar	Part(s)	Remarks
599	THE MOUTH	notes 1-2: marc. suppressed in accordance with **D** (marc. in **A** as relicts of the original version)
602	–	*Poco allegro trionfale* editorially emended to *Poco allegro*; the specification *trionfale* was rendered meaningless by RL's replacement in **B** of the campane entry at bb. 602-603 with timpani marked *p* (cf. next note)
602-603	timp 1	**campani (off stage)* emended to two new bars for timpani in accordance with RL's alteration in **B**; the omitted bars for campane had the bell motif which RL reassigned to trbn in the prologue (cf. note to Prologue b. 56); here in Scene 2, where the revision of the opera's text had rendered the motif superfluous, he chose to omit it altogether
608	THE MOUTH	notes 1-4: marc. supplied in accordance with **D**
609	THE MOUTH	note 1: marc. supplied in accordance with **D**
	THE MOUTH	dim. suppressed in accordance with **D**, where it is erased
610	–	**D**: *Con poco moto*
	THE MOUTH	**D**: note 2: no marc.
612	THE MOUTH	**D**: note 1: no marc.
	THE MOUTH	notes 5-6: marc. written between these notes suppressed (relict of earlier text version; not in **D**)
613-614	woodwind	dynamic markings adjusted in accordance with **C**
616	THE MOUTH	**D**: note 1: no marc.
617	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E**: *Con moto*)
618	THE MOUTH	**D**: notes 2-3: no marc.
	THE MOUTH	*note 3: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B** (note 2 already had Lahn's marc. in **B**)
	vla	*cresc.* at beginning of bar suppressed, and cresc. at end of bar supplied in accordance with **C**
619	vl I, II, III, vla-1	*dim.* transferred from the beginning of b. 620 in accordance with **C**
	vla-2	*f* emended to *sf* in accordance with **C**
620	vcl	*mf* supplied editorially (dynamic level wanting in the sources); *dim.* supplied in accordance with **C**
621	THE MOUTH	*dim. supplied in accordance with RL's addition in **B**
623	THE MOUTH	in **B** an unidentified hand has added: “(ironically)”
625	THEMOUTH	notes 1-3: marc. supplied in accordance with **D**
626	THE MOUTH	note 1: 𝅗𝅥. (notational error) emended to 𝅗𝅥 and marc. supplied in accordance with **D**
631	THE MOUTH	**D**: note 2: no marc.
637	THE MOUTH	note 3: wrongly notated in **D**, **E** as $e\flat^2$ (but ‘tied over’ to f^2 in b. 638), cf. vl I-II; **C**, like **A**, reads: f
645-648	THE MOUTH	the edition follows **D**; **A** has the original text and phrasing:

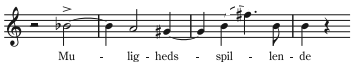

*in **B** an early alteration occurs (cf. description of that source); the same variant is inserted in **D** as an alternative in brackets:

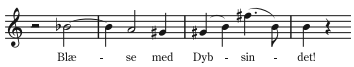

655	THE MOUTH	*notes 1-2: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
656	THE MOUTH	*note 2: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vl I, II	unmotivated entry in vl III (unison with vl I-II) after page turn in **A** emended to b. 661; in **C**, which lacks bb. 661-663, vl III enters in b. 664
658	THE MOUTH	**D**: notes 1-2: $c\flat^2$ (instead of b^1)
		D: notes 1-2: no marc.
659	THE MOUTH	**D**: no dim.
661	THE MOUTH	**D**: note 1: no marc.
661, 662, 664	–	**D**: no indications of tempo or expression (**E** has all three indications)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
662	MUNDEN	**D**: node 2-3: intet marc.
	timp 1	cresc. fortsætter i **A** til og med første fjerdedel i t. 663, se note til Prolog t. 18 timp 1
662-663	timp 1, cel	stacc. og marc. tilføjet i overensst. med Prolog t. 17-18 og 1. akt t. 214-215
663	fag, cor	*mf*: se note til Prolog t. 18 fg
	timp 1	*mf* tilføjet i overensst. med 2. akt t. 658, jfr. note til Prolog t. 18 timp
664	MUNDEN	node 2: marc. tilføjet iht. **D**
667	MUNDEN	**A**: node 1-2: 𝅗𝅥𝅗𝅥 (udgaven følger **D**)
673	MUNDEN	**A**, **E**: ♩.𝅗𝅥 (udgaven følger **D**)
674	MUNDEN	node 1: **D** har 𝅗𝅥 (fejl)
676	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
677	MUNDEN	**D**: node 1, 3: intet marc.
681	MUNDEN	**D**: *(flammende)* findes ikke; **E**: *(triumferende)* (anden sangtekst i **E**)
	MUNDEN	node 1: marc. tilføjet iht. **D** (kun marc. på denne node i takten)
	vl III	*ff* tilføjet iht. **C**
681-684	timp 2	marc. tilføjet iht. **C**
684	fl	*a 3* (tilføjet af Lahn i **A**; ikke i **C**) rettet til *a 2*
685	cl 2	node 3: *dim.* tilføjet iht. **C**
	MUNDEN	to sidste noder: bue tilføjet iht. **D**
688	MUNDEN	node 1: ♭ for g^2 tilføjet iht. **D**
	MUNDEN	node 1: marc. tilføjet i konsekvens af at resten af ordet (i t. 689) er forsynet med marc.
691	vl 1	node 7: ♯ for f^2 og f^3 tilføjet af Lahn i **A** (ikke i **C**)
693	vl II	node 2: ♮ for f^1 rettet til ♭ iht. **C** (afskriverfejl i **A**; rettet i **B**, af RL?)
	cb	*div.* tilføjet iht. **C**
695	cor ingl	*dim.* tilføjet iht. **C**
696	cfg	*cresc.* tilføjet iht. **C**
696-697	tr	stiplet linje efter *dim.* tilføjet iht. **C**
698-699	MUNDEN	bue tilføjet iht. **D**
699	trbn 2	node 1: marc. tilføjet iht. **C**
	vcl-3-4	*più ff* rettet til *più f* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
700	tr 1	næstsidste node: f^2 rettet til e^2 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	tr 3	næstsidste node: f^1 rettet til e^1 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	trbn 1	sidste node: marc. rettet til stacc. iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	trbn, tb	*ff* tilføjet iht. **C**
	timp 1	*ff* udeladt (afskriverfejl i **A**); *più f* tilføjet i analogi med timp 2
	timp 2	marc. tilføjet iht. **C**
701	ob	node 1 + bue tilføjet iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	cl 2	buens begyndelse rettet fra t. 703 node 3 til t. 701 node 1 iht. **C**
	vla-2	pause 1-2: noder (unis. med vla-1) rettet til pauser iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
702	fg 1	node 1: d^1 rettet til g iht. **C** (afskriverfejl i **A** forårsaget af uklar rettelse i **C**)

Bar	Part(s)	Remarks
662	THE MOUTH	**D**: notes 2-3: no marc.
	timp 1	cresc. sustained in **A** up to and including first crotchet in b. 663, see note to Prologue b. 18 timp 1
662-663	timp 1, cel	stacc. and marc. supplied in agreement with Prologue bb. 17-18 and Act 1 bb. 214-215
663	fag, cor	*mf*: see note to Prologue b. 18 fg
	timp 1	*mf* supplied in agreement with Act 2 b. 658, cf. note to Prologue b. 18 timp
664	THE MOUTH	note 2: marc. supplied in accordance with **D**
667	THE MOUTH	**A**: notes 1-2: 𝅗𝅥𝅗𝅥 (the edition follows **D**)
673	THE MOUTH	**A**, **E**: ♩.𝅗𝅥 (the edition follows **D**)
674	THE MOUTH	note 1: **D** has 𝅗𝅥 (error)
676	–	**D**: no indication of tempo or expression
677	THE MOUTH	**D**: notes 1, 3: no marc.
681	THE MOUTH	**D**: *(flammende)* (flaming) not present; **E**: *(triumferende)* (triumphant) (different sung text in **E**)
	THE MOUTH	note 1: marc. supplied in accordance with **D** (marc. only on this note in the bar)
	vl III	*ff* supplied in accordance with **C**
681-684	timp 2	marc. supplied in accordance with **C**
684	fl	*a 3* (supplied by Lahn in **A**; not in **C**) emended to *a 2*
685	cl 2	note 3: *dim.* supplied in accordance with **C**
	THEMOUTH	last two notes: slur supplied in accordance with **D**
688	THE MOUTH	note 1: ♭ before g^2 supplied in accordance with **D**
	THE MOUTH	note 1: marc. supplied as a consequence of marc. on the rest of the word in b. 689
691	vl 1	note 7: ♯ before f^2 and f^3 supplied by Lahn in **A** (not in **C**)
693	vl II	note 2: ♮ before f^1 emended to ♭ in accordance with **C** (copying error in **A**; corrected in **B**, by RL?)
	cb	*div.* supplied in accordance with **C**
695	cor ingl	*dim.* supplied in accordance with **C**
696	cfg	*cresc.* supplied in accordance with **C**
696-697	tr	broken line after *dim.* supplied in accordance with **C**
698-699	THE MOUTH	slur supplied in accordance with **D**
699	trbn 2	note 1: marc. supplied in accordance with **C**
	vcl-3-4	*più ff* emended to *più f* in accordance with **C** (copying error in **A**)
700	tr 1	penultimate note: f^2 emended to e^2 in accordance with **C** (copying error in **A**)
	tr 3	penultimate note: f^1 emended to e^1 in accordance with **C** (copying error in **A**)
	trbn 1	last note: marc. emended to stacc. in accordance with **C** (copying error in **A**)
	trbn, tb	*ff* supplied in accordance with **C**
	timp 1	*ff* suppressed (copying error in **A**); *più f* supplied by analogy with timp 2
	timp 2	marc. supplied in accordance with **C**
701	ob	note 1 + slur supplied in accordance with **C** (copying error in **A**)
	cl 2	beginning of slur transferred from b. 703 note 3 to b. 701 note 1 in accordance with **C**
	vla-2	rests 1-2: notes (unison with vla-1) emended to rests in accordance with **C** (copying error in **A**)
702	fg 1	note 1: d^1 emended to g in accordance with **C** (copying error in **A** due to unclear correction in **C**)

Forspil til tredje billede (1. akt, t. 703-736; partitur s. 128-137)

KILDER

A	partitur	t. 703-736 i Lahns afskrift efter **C** [1924]; revideret af RL [1928/29]
C	partitur	t. 703-736 i autograf [1922/23]; forlæg for afskriftteksten i **A**
B	partitur	t. 703-736 i Lahns afskrift efter **A** [1930/31]
E	klaverpartitur	t. 703-706 i autograf [1924] + t. 707-729, 731-736 i senere autograf [1928?]
D	klaverpartitur	t. 703-736 i CLs afskrift efter **E** [1928/29]
O	skitse (particel)	t. 703-736 (autograf) [1921/22]

NOTER

Takt	Stemme(r)	Kommentar
703	–	*L'istesso tempo* tilføjet iht. **D**, hvor t. 703 dog er sidste takt i 2. billede, mens forspillet til 3. billede først begynder t. 704
	fg 1-2	node 7: ♮ for h rettet til ♭ i analogi med det øvrige orkester (fejl i **C** og **A**)
704	cl 2, cl 3	buens begyndelsespunkt rettet fra t. 705 node 2 til t. 704 iht. **C**
	cl 3	indsatsen rettet iht. **C**; i **A** er cl 1-3 noteret i samme system og *a 3* er først anbragt ved sidste node; muligvis har Lahn misforstået RLs *a 2* og *a 3*, der i systemer med tre stemmer betyder, at i alt 2 hhv. 3 instrumenter spiller
706	vcl-2-3	node 3: gentaget ♭ for g og e udeladt (RL har i **C** glemt ♭ for node 1, hvilket er tilføjet af Lahn i **A**)
706-707	tutti	den bratte overgang mellem t. 706 og 707 og den umotiverede indsats i fl 4 i t. 707 skyldes, at RL her har foretaget et spring i **A** fra den oprindelige versions t. 894 til t. 1002
707	cl 2	node 1: ♯ for f^2 tilføjet i overensst. med **C**, idet der er tale om et overbundet fis fra den oprindelige versions t. 1001, der blev udeladt ved omarbejdelsen af **A**
	træ, cor	bindebue fra node 1 udeladt (relikt fra den oprindelige version; en fjerdedelsnode i t. 708 er udraderet i **A** og erstattet af pause)
714	tamb	*poco a poco cresc. sempre* tilføjet iht. **C**
715	cor ingl	*poco a poco cresc.* tilføjet iht. **C**
	vl III	*poco a poco cresc.* udeladt i analogi med de øvrige ikke melodiførende instrumenter (fl 1, cl, fg, cel, vl I, vl II, vcl, cb)
720-721	vl I, II, III, vla	cresc. tilføjet iht. **C**
724	–	*Fiesamente* (Lahns fejllæsning) rettet til *Fieramente* iht. **C**
726	fg 2-3	*ff* tilføjet iht. **C**
728	fl	node 2: manglende bilinje tilføjet af Lahn i **A** (**C** har fes^3)
	fg 1	buernes ende- og begyndelsespunkt justeret iht. **C**
729	tamb	*mp* rettet til *mf* iht. **C**
730	vl III	sidste node: gentaget ♯ for c^2 og c^3 udeladt (tilføjet af Lahn i **A**; ikke i **C**)
736	cor, trbn 3, tb	bindebue fra node 1 uden endepunkt i t. 737 udeladt (relikt fra operaens oprindelige version; den efterfølgende takt blev udeladt ved omarbejdelsen af **A**)

Prelude to Scene Three (Act 1, bb. 703-736; score pp. 128-137)

SOURCES

A	full score	bb. 703-736 Lahn's transcript from **C** [1924]; revised by RL [1928/29]
C	full score	bb. 703-736 autograph [1922/23]; exemplar for the transcript in **A**
B	full score	bb. 703-736 Lahn's transcript from **A** [1930/31]
E	piano score	bb. 703-706 autograph [1924] + bb. 707-729, 731-736 in later autograph [1928?]
D	piano score	bb. 703-736 CL's transcript from **E** [1928/29]
O	sketch (short score)	bb. 703-736 (autograph) [1921/22]

NOTES

Bar	Part(s)	Remarks
703	–	*L'istesso tempo* supplied in accordance with **D**, where b. 703 however is the last bar in Scene 2, while the prelude to Scene 3 begins one bar later
	fg 1-2	note 7: ♮ before b emended to ♭ by analogy with the rest of the orchestra (error in **C** and **A**)
704	cl 2, cl 3	beginning of the slur transferred from b. 705 note 2 to b. 704 in accordance with **C**
	cl 3	entry emended in accordance with **C**; in **A** cl 1-3 are notated on the same stave and *a 3* is only entered at the last note; Lahn has possibly misunderstood RL's *a 2* and *a 3*, which in staves with three instrumental parts imply that two or all instruments should play
706	vcl-2-3	note 3: ♭ before g and e suppressed (in **C** RL has forgotten ♭ before note 1; inserted by Lahn in **A**)
706-707	tutti	the abrupt transition between these bars and the unmotivated entry of fl 4 in the second of them are due to the fact that RL made a major deletion in **A**, viz. from b. 894 to b. 1002 in the original version
707	cl 2	note 1: ♯ before f^2 supplied in agreement with **C** (the $f\sharp^2$ tied over from b. 1001 in the original version was overlooked during the alteration of **A**)
	woodwind, cor	tie from note 1 suppressed (relict of the original version; a crotchet in b. 708 is erased in **A** and replaced by a rest)
714	tamb	*poco a poco cresc. sempre* supplied in accordance with **C**
715	cor ingl	*poco a poco cresc.* supplied in accordance with **C**
	vl III	*poco a poco cresc.* suppressed by analogy with the other non-melodic instruments (fl 1, cl, fg, cel, vl I, vl II, vcl, cb)
720-721	vl I, II, III, vla	cresc. supplied in accordance with **C**
724	–	*Fiesamente* (Lahn's misreading) emended to *Fieramente* in accordance with **C**
726	fg 2-3	*ff* supplied in accordance with **C**
728	fl	note 2: missing ledger line supplied by Lahn in **A** (**C** has $f\flat^3$)
	fg 1	beginning and end of slurs adjusted in accordance with **C**
729	tamb	*mp* emended to *mf* in accordance with **C**
730	vl III	last note: ♯ repeated before c^2 and c^3 suppressed (added by Lahn in **A**; not in **C**)
736	cor, trbn 3, tb	tie from note 1, not completed in b. 737, suppressed (relict of the original version of the opera; the following bar was omitted in the alteration of **A**)

Tredje billede (1. akt, t. 737-833/833a; partitur s. 138-154)

KILDER

A	partitur	t. 737-741 + 745-760 i Lahns afskrift efter **C** [1924]; revideret af RL [1928/29] t. 742-744 i CLs afskrift (efter t. 661-663?) med autografe bidrag t. 761-833 i autograf [1929]
D	klaverpartitur	t. 737-833 i CLs afskrift efter **J2**, **J3** og **A** [1928/29]

Scene Three (Act 1, bb. 737-833/833a; score pp. 138-154)

SOURCES

A	full score	bb. 737-741 + 745-760 Lahn's transcript from **C** [1924]; revised by RL [1928/29] bb. 742-744 CL's transcript (from bb. 661-663?) with autograph contributions bb. 761-833 autograph [1929]
D	piano score	bb. 737-833 CL's transcript from **J2**, **J3** and **A** [1928/29]

B	partitur	t. 738-833/833a i Lahns afskrift efter **A** [1930/31]; med én ændring af RL [senest 1940] (t. 833a)
C	partitur	t. 738-741 + 745-760 i autograf [1922/23]; forlæg for afskriftteksten i **A**
E	klaverpartitur	t. 745-760 i autograf [1929?]
J2	klaverpartitur	t. 737-758 (autograf, tidlig version)
J3	klaverpartitur (kladde)	t. 759-833 (autograf)
I1	skitse	t. 761-833 (autograf)
J4	klaverpartitur-fragment	t. 746-748 + 753 i CLs afskrift
O	skitse (particel)	t. 738-741 + 745-760 (autograf) [1922/23]

NOTER

Takt	Stemme(r)	Kommentar
737	–	i **A**, **D** og **J2** indledes billedet samstemmende med én takts generalpause (i **B** er takten overset af Lahn)
	MISMODET	at rollen skal synges af en tenor fremgår af **A** s. 97 (oplysningen findes ikke i andre kilder)
738	–	*Maestoso misterioso* tilføjet iht. **D** og **J2** (**D** har dog angivelsen allerede i t. 737); i **A** har RL overklæbet en længere regibemærkning og samtidig er tempoangivelsen utilsigtet blevet skjult; overklæbningen er sket efter tilblivelsen af **B**, hvor angivelsen findes
	cor 2	g-nøgle rettet til f-nøgle iht. **C**
741	træ, cor	bindebue fra node 1 uden endepunkt i t. 742 udeladt (relikt fra den oprindelige version)
742	vcl, cb	*p* tilføjet i overensst. med t. 661
742-744	vl I, II, III	i **A** er violinerne noteret på to ubetegnede systemer, der tolkes som hhv. vl I og vl II+III i overensst. med Prolog t. 17-18, 1. akt t. 662-663 og 2. akt t. 580-581, hvor RL noterer motivet med benyttelse af vl I-III
743	MISMODET	**D**: node 2: intet marc. (**A** og **J2** har marc.)
	MISMODET	node 3: marc. tilføjet i overensst. med **J2** (findes også i paralleltakterne Prolog t. 17 og 1. akt t. 662)
743-744	timp 1	her noteret med marc., andre steder med stacc., jfr. Prolog t. 17-18 og 1. akt t. 214-215
744	fag, cor	*mf*: se note til Prolog t. 18 fg
	timp 1	*mf* tilføjet i overensst. med 2. akt t. 658, jfr. note til Prolog t. 18 timp
745	timp 1	*pp* tilføjet i overensst. med **C**, hvor angivelsen står i den foregående takt i.e. oprindelig version, 1. akt t. 954 (takten blev udeladt ved omarbejdelsen; den findes, overstreget, i **A**, men uden *pp* i timp.-stemmen)
745, 747	vl I, II	node 1: punktering tilføjet i vl I t. 745 iht. **C** og de øvrige punkteringer i analogi hermed
745-746	MISMODET	marc. tilføjet iht. **D** og **J2**
745-748	timp 1	node 5: marc. tilføjet iht. **C**
	tmbno	triangel ændret til tamburin; RL har rettet instrumentangivelsen ved t. 738 (**A** s. 97), men glemt at gentage rettelsen ved passagens fortsættelse s. 99 (efter bladvending i **A**)
747	MISMODET	marc. tilføjet i overensst. med **J2** (ikke i **D**; overset af CL?)
748	fl 1-2, picc	*cresc. tilføjet af RL i **A**
	vl III	node 7: ♭ for h^2 tilføjet iht. **C**
749	cor, vla, vcl	*p* er udgiverens forslag, baseret på det dynamiske niveau i de efterfølgende takter og med støtte i **C**; t. 748-749 svarer til et spring i den oprindelige version fra t. 958 til 1086; også i **C** mangler dynamisk angivelse i oprindelig t. 1086, men niveauet antydes af en *pp*-indsats to takter forinden i trbn 1-3 og tuba

B	full score	bb. 738-833/833a Lahn's transcript from **A** [1930/31]; with a single alteration by RL [not later than 1940] (b. 833a)
C	full score	bb. 738-741 + 745-760 autograph [1922/23]; exemplar for the transcript in **A**
E	piano score	bb. 745-760 autograph [1929?]
J2	piano score	bb. 737-758 (autograph, early version)
J3	piano score (draft)	bb. 759-833 (autograph)
I1	sketch	bb. 761-833 (autograph)
J4	fragment of piano score	bb. 746-748 + 753 CL's transcript
O	sketch (short score)	bb. 738-741 + 745-760 (autograph) [1922/23]

NOTES

Bar	Part(s)	Remarks
737	–	in **A**, **D** and **J2** the scene begins with a general pause of one bar (in **B** this bar was overlooked by Lahn)
	DESPOND.	the assignment of the role to a tenor appears from **A** p. 97 (this specification is not in any other source)
738	–	*Maestoso misterioso* supplied in accordance with **D** and **J2** (in the former written already one bar earlier); in **A** RL has pasted over a long stage direction and unintentionally concealed the tempo indication; the latter is present in **B** and therefore antedates the pasted correction in **A**
	cor 2	treble clef emended to bass clef in accordance with **C**
741	woodwind, cor	tie from note 1 without concluding point in b. 742 suppressed (relict of the original version)
742	vcl, cb	*p* supplied in agreement with b. 661
742-744	vl I, II, III	in **A** the violins are notated on two unnamed staves; these are interpreted as vl I and vl II+III respectively in agreement with Prologue bb. 17-18, Act 1 bb. 662-663 and Act 2 bb. 580-581, where RL writes out the motif using vl I-III
743	DESPOND.	**D**: note 2: no marc. (**A** and **J2** have marc.)
	DESPOND.	note 3: marc. supplied in agreement with **J2** (also found in the parallel bars Prologue b. 17 and Act 1 b. 662)
743-744	timp 1	here notated with marc., elsewhere with stacc., cf. Prologue bb. 17-18 and Act 1 bb. 214-215
744	fag, cor	*mf*: see note to Prologue b. 18 fg
	timp 1	*mf* supplied in agreement with Act 2 b. 658, cf. note to Prologue b. 18 timp
745	timp 1	*pp* supplied in agreement with **C**, where the dynamic mark is in the previous bar, i.e. original version, Act 1 b. 954; that bar was deleted in the alteration process; it appears (crossed out) in **A**, but without *pp* in the timp. part
745, 747	vl I, II	note 1: dotting supplied in vl I b. 745 in accordance with **C**, and the other dottings by analogy with this one
745-746	DESPOND.	marc. supplied in accordance with **D** and **J2**
745-748	timp 1	note 5: marc. supplied in accordance with **C**
	tmbno	triangle emended to tambourine; RL has corrected the instrument designation at b. 738 (**A** p. 97) but forgotten to repeat the correction where the passage continues on p. 99 (after page turn in **A**)
747	DESPOND.	marc. supplied in agreement with **J2** (wanting in **D**; overlooked by CL?)
748	fl 1-2, picc	*cresc. supplied by RL in **A**
	vl III	note 7: ♭ before b^2 supplied in accordance with **C**
749	cor, vla, vcl	*p* is an editorial suggestion based on the dynamic level in the following bars and supported by **C**; bb. 748-749 correspond to a long omission vis à vis the original version (from b. 958 to b. 1086); **C** also lacks dynamic marking in the original b. 1086, but the level is implicit in the *pp* entry two bars earlier in trbn 1-3 and tuba

Takt	Stemme(r)	Kommentar
751	–	**D**: *Tranquillo misterioso* mangler
	fl 2	node 10: ♭ for h^1 udeladt (afskriverfejl i **A**)
	vl I, II	node 9: ♮ tilføjet iht. rettelse i **B** (utvivlsomt RL)
	vl III	*con sord.* tilføjet iht. **C**
754	MISMODET	node 1-2: marcatissimo tilføjet iht. **D**
	vla, vcl, cb	cresc. tilføjet iht. **C**
754-755	MISMODET	*„i Een“ og de tilsvarende noder tilføjet (i stedet for pauser) iht. tidlig ændring foretaget parallelt i **D** (af CL) og i **B**, jfr. beskrivelsen af kilde **B**
755-756	ob 2, cor ingl, fg 3-4	dynamik justeret iht. **C**
758	–	**D**: intet *ritard.*
759	–	**D**: intet *Mosso*
766	MISMODET	bibelhenvisningen *(Luk. 16.24)* efter ordet „Skærsildsflammer“ udeladt
771-774	MISMODET	*sangstemmen ændret af RL i **A**; **D** har: 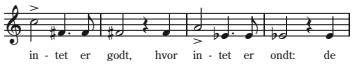
775-777	vl I, II	*pizz.-noder tilføjet af RL i **A** (i stedet for 3 takters pause)
781, 783	tr 2	*node 2 ændret fra overbundet es^1 til as^1 af RL i **A**
795	MISMODET	node 4: ♮ tilføjet iht. **D** (orienteringsfortegn)
806	MISMODET	**D**: node 3: intet marc.
813, 815	trbn 2	*node 1: g ændret til e af RL i **A**
818	fg 2	node 2: ais ændret til enharmonisk b i analogi med t. 819
820	cl 1	bindebuer tilføjet i analogi med t. 822 (cl 1-2, fg 1-2)
822	tuba	node 2: overflødigt ♮ udeladt
	MISMODET	*node 3: f^1 ændret til f^2 samt forsynet med marc. af RL i **A**
829	tr 1-2	(♮) er RLs egne orienteringsfortegn
833a	–	*RL har i **B** med blyant tilføjet en *Eventuel Slutning paa første Akt* i form af et strygerpizzicato noteret med fjerdedelsnoder og uden dynamisk angivelse til sidst i t. 833; taktens oprindelige pauseangivelse og fermat er ikke ændret; udgaven anbringer af praktiske grunde akkorden i en tilføjet takt

Bar	Part(s)	Remarks
751	–	**D**: *Tranquillo misterioso* wanting
	fl 2	note 10: ♭ before b^1 suppressed (copying error in **A**)
	vl I, II	note 9: ♮ supplied in accordance with correction in **B** (undoubtedly made by RL)
	vl III	*con sord.* supplied in accordance with **C**
754	DESPOND.	notes 1-2: marcatissimo supplied in accordance with **D**
	vla, vcl, cb	cresc. supplied in accordance with **C**
754-755	DESPOND.	*the words “i Een” and their corresponding musical notes supplied (instead of rests) in accordance with early alteration entered in parallel in **D** (by CL) and in **B**, cf. description of source **B**
755-756	ob 2, cor ingl, fg 3-4	dynamics adjusted in accordance with **C**
758	–	**D**: no *ritard.*
759	–	**D**: no *Mosso*
766	DESPOND.	Bible reference *(Lc. 16.24)* suppressed after the word “Skærsildsflammer”
771-774	DESPOND.	*vocal line altered by RL in **A**; **D** has: 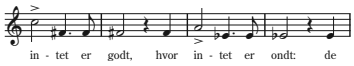
775-777	vl I, II	*pizz. notes added by RL in **A** (instead of three bars' rest)
781, 783	tr 2	*note 2 altered from tied-over $e♭^1$ to $a♭^1$ by RL in **A**
795	DESPOND.	note 4: ♮ supplied in accordance with **D** (cautionary accidental)
806	DESPOND.	**D**: note 3: no marc.
813, 815	trbn 2	*note 1: g altered to e by RL in **A**
818	fg 2	note 2: a♯ emended to enharmonic b♭ by analogy with b. 819
820	cl 1	ties supplied by analogy with b. 822 (cl 1-2, fg 1-2)
822	tuba	note 2: superfluous ♮ suppressed
	DESPOND.	*note 3: f^1 altered to f^2 and designated marc. by RL in **A**
829	tr 1-2	(♮) are RL's own cautionary accidentals
833a	–	*at the end of b. 833 in **B** RL has pencilled in an *Optional conclusion to Act One* in the form of a string pizzicato notated in crotchets and with no indication of dynamics; the original rest and fermata in the bar have not been altered; for practical reasons the edition prints the chord as a supernumerary bar

ANDEN AKT

Forspil til fjerde billede (2. akt, t. 1-80, partitur s. 155-165)

KILDER

A	partitur	t. 1-80 i Lahns afskrift efter **C** [1924]
C	partitur	t. 1-80 i autograf [1922/23]; forlæg for afskriftteksten i **A**
D	klaverpartitur	t. 1-80 i CLs afskrift efter **E** [1928/29]
E	klaverpartitur	t. 1-80 i autograf [1924]
O	skitse (particel)	t. 1-80 (autograf) [1921/22]
B	partitur	t. 1-80 i Lahns afskrift efter **A** [1930/31]

NOTER

Takt	Stemme(r)	Kommentar
17	str	crescendoets begyndelsespunkt justeret iht. **C**
20	cl 1	node 2: ♭ for h^2 tilføjet iht. **C**
22	vl I	node 1 og 5: ♭ for e^3 og e^2 tilføjet af Lahn i **A** (ikke i **C**)
	vl I	node 2: ♭ for c^3 tilføjet iht. **C**
23	timp 1	se note til Forspil t. 1 (s. 115); *mf* tilføjet iht. **C**

ACT TWO

Prelude to Scene Four (Act 2, bb. 1-80, score pp. 155-165)

SOURCES

A	full score	bb. 1-80 Lahn's transcript of **C** [1924]
C	full score	bb. 1-80 autograph [1922/23]; exemplar for the transcript in **A**
D	piano score	bb. 1-80 CL's transcript of **E** [1928/29]
E	piano score	bb. 1-80 autograph [1924]
O	sketch (short score)	bb. 1-80 (autograph) [1921/22]
B	full score	bb. 1-80 Lahn's transcript of **A** [1930/31]

NOTES

Bar	Part(s)	Remarks
17	str	beginning of crescendo adjusted in accordance with **C**
20	cl 1	note 2: ♭ before b^2 supplied in accordance with **C**
22	vl I	notes 1 and 5: ♭ before e^3 and e^2 added by Lahn in **A** (not in **C**)
	vl I	note 2: ♭ before c^3 supplied in accordance with **C**
23	timp 1	see note to Prelude b. 1 (p. 115); *mf* supplied in accordance with **C**

Takt	Stemme(r)	Kommentar
31	–	*Gallegiose* (**D**: *Galleggioso*) rettet til det korrekte *Galleggiare* iht. **C**
	fl, tr	stacc. tilføjet iht. **C**
33	timp 1	node 1: marc. udeladt (afskriverfejl i **A**)
34	trbn 3, tb	node 1: marc. tilføjet i analogi med t. 108
37	fl, tr, trbn 3, tb	stacc. tilføjet i analogi med t. 31
42-43	tr 3-4	dynamik tilføjet iht. **C**
43	vl I	node 2: marc. tilføjet iht. **C**
53	vl solo	*espr.* tilføjet iht. **C**
59	tr	*f* tilføjet iht. **C**
69	–	**D**: ingen temporelation
	vla	overflødigt *arco* udeladt (tilføjet af Lahn i **A**; ikke i **C**)
69, 70, 71	vl solo	node 1-4, 6-9 (i t. 71 også node 10-13): figurens metrik korrigeret og notationen præciseret; RL har i **C** og **O** fejlagtigt 𝅗𝅥𝅮. 𝅗𝅥, som Lahn i **A** har ændret til 𝅗𝅥𝅮.. 𝅗𝅥 (**D** og **E** har den enklere form 𝅗𝅥𝅮. 𝅗𝅥)
	vl solo	node 2, 7: *fz* flyttet fra node 1 til 2 og fra 6 til 7 iht. **C** (gælder i t. 71 dog kun første figur)
70-71	fg	buer rettet iht. **C** (**A** har fejlagtig bueafslutning på sidste node i t. 70 og ny bue i t. 71 i fg 3 og 4)
71	træ, vl III, vla, vcl	crescendoets begyndelsespunkt justeret iht. **C**
72	camp	*Dødsklokker. Langsomt og rungende* samt spilleanvisningen tilføjet iht. **C** og **E** (i **D** er formuleringen: *De regelmæssige Slag fortsættes uafhængig af taktslaget*)
73	timp 2	*Den Mandelige Solo* (Lahns fejlskrivning), en relikt fra operaens oprindelige version, udeladt i lighed med *Den Kvindelige Solo*, som var betegnelsen for violinsoloen t. 53 ff. og som er overstreget af RL i **A** i forbindelse med omarbejdelsen
73-76	tr bassa	placeringen af cresc. justeret iht. **C**
74	ob 1	node 6: ♭ for e^2 udeladt iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	ob 1	node 9: ♯ for f^2 udeladt iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	trbn 1	node 3: marc. tilføjet iht. **C**
76	ob 1	node 6: ♭ for g^2 udeladt iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	ob 1	node 8: ♭ for e^2 udeladt iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	ob 2, vl I-2	sidste node: overflødigt ♭ for e^2 udeladt
	vl I-1	node 5: overflødigt ♯ for c^3 udeladt
77	vl solo	node 1: marc. udeladt (ikke i **C**)

Fjerde billede (2. akt, t. 81-290, partitur s. 166-223)

KILDER

A	partitur	t. 81-100 + 103-277 + 279-290 i Lahns afskrift efter **C** [1924]; revideret af RL [1928/29] (sangtekst til dels i CLs håndskrift) t. 101-102 i CLs afskrift (efter 1. akt t. 661-662?) t. 278 i autograf (sangtekst i CLs håndskrift)
D	klaverpartitur	t. 81-290 i CLs afskrift efter **E** og til dels **A** [1928/29]
B	partitur	t. 81-290 i Lahns afskrift efter **A** [1930/31]; med ganske få ændringer af RL [senest 1940]
C	partitur	t. 81-100 + 103-277 + 279-290 i autograf [1922/23]; forlæg for afskriftteksten i **A** (senere rettelser i **C** er uden relevans for udgaven)
E	klaverpartitur	t. 81-290 i autograf [1924]; revideret af RL [1928/29]
XB	*Sfærernes Musik* trykt partitur	t. 149-161 svarer til *Sfærernes Musik* t. 3-12, 16-18 (med en lille ændring i timpani)
O	skitse (particel)	t. 81-100 + 103-277 + 279-290 (autograf) [1922]
N2	partiturkladde	t. 186-189

Bar	Part(s)	Remarks
31	–	*Gallegiose* (**D**: *Galleggioso*) emended to the correct *Galleggiare* in accordance with **C**
	fl, tr	stacc. supplied in accordance with **C**
33	timp 1	note 1: marc. suppressed (copying error in **A**)
34	trbn 3, tb	note 1: marc. supplied by analogy with b. 108
37	fl, tr, trbn 3, tb	stacc. supplied by analogy with b. 31
42-43	tr 3-4	dynamics supplied in accordance with **C**
43	vl I	note 2: marc. supplied in accordance with **C**
53	vl solo	*espr.* supplied in accordance with **C**
59	tr	*f* supplied in accordance with **C**
69	–	**D**: no tempo relation shown
	vla	superfluous *arco* suppressed (added by Lahn in **A**; not in **C**)
69, 70, 71	vl solo	notes 1-4, 6-9 (in b. 71 also notes 10-13): metrics of figure emended and notation clarified; in **C** and **O** RL has wrongly written 𝅗𝅥𝅮. 𝅗𝅥, which Lahn has changed in **A** to 𝅗𝅥𝅮.. 𝅗𝅥 (**D** and **E** have the simpler form 𝅗𝅥𝅮. 𝅗𝅥)
	vl solo	notes 2, 7: *fz* moved from notes 1 to 2 and 6 to 7 in accordance with **C** (but in b. 71 this applies only to the first figure)
70-71	fg	slurs emended in accordance with **C** (**A** has incorrect end of slur on the last note in b. 70 and new slur in b. 71 in fg 3 and 4)
71	woodwind, vl III, vla, vcl	beginning of crescendo adjusted in accordance with **C**
72	camp	the specification *Deathbells. Slowly and resounding* and the accompanying instruction to the player are supplied in accordance with **C** and **E** (**D** has: *The regular strokes continue independently of the beat*)
73	timp 2	the source adds *The male soloist* (with a spelling mistake by Lahn) as a relict – suppressed here – of the original version; similarly *The female soloist* was written beside the violin solo at b. 53 ff. but there crossed out by RL when altering **A**
73-76	tr bassa	position of cresc. adjusted in accordance with **C**
74	ob 1	note 6: ♭ before e^2 suppressed in accordance with **C** (copying error in **A**)
	ob 1	note 9: ♯ before f^2 suppressed in accordance with **C** (copying error in **A**)
	trbn 1	note 3: marc. supplied in accordance with **C**
76	ob 1	note 6: ♭ before g^2 suppressed in accordance with **C** (copying error in **A**)
	ob 1	note 8: ♭ before e^2 suppressed in accordance with **C** (copying error in **A**)
	ob 2, vl I-2	last note: superfluous ♭ before e^2 suppressed
	vl I-1	note 5: superfluous ♯ before c^3 suppressed
77	vl solo	note 1: marc. suppressed (not in **C**)

Scene Four (Act 2, bb. 81-290, score pp. 166-223)

SOURCES

A	full score	bb. 81-100 + 103-277 + 279-290 Lahn's transcript of **C** [1924]; revised by RL [1928/29] (sung text partly in CL's handwriting) bb.101-102 copied by CL (from Act 1 bb. 661-662?) b. 278 autograph (sung text in CL's handwriting)
D	piano score	bb. 81-290 CL's transcript of **E** and in part of **A** [1928/29]
B	full score	bb. 81-290 Lahn's transcript of **A** [1930/31]; with a very few alterations by RL [at latest from 1940]
C	full score	bb. 81-100 + 103-277 + 279-290 autograph [1922/23]; exemplar for the transcript in **A** (later corrections in **C** not relevant to the edition)
E	piano score	bb. 81-290 autograph [1924]; revised by RL [1928/29]
XB	*The Music of the Spheres* printed full score	bb. 149-161 correspond to *The Music of the Spheres* bb. 3-12, 16-18 (with a minor alteration in the timpani)
O	sketch (short score)	bb. 81-100 + 103-277 + 279-290 (autograph) [1922]
N2	draft score	bb. 186-189

NOTER

Takt	Stemme(r)	Kommentar
81	tb	styrkegrad mangler i **A**; *p* er udgiverens forslag i analogi med trbn t. 82 (i operaens oprindelige version satte tubaen tonen an i *fff* i takten før, en takt, som udgik ved omarbejdelsen; *fff* giver dog ingen mening i forhold til trbn og crescendoet til *ffz* i t. 82-83, som stod på samme måde i den oprindelige version)
82	timp 1	*p* tilføjet iht. **C**
	timp 1-2	se note til Forspil t. 1 (s. 115)
83	træ, cor	crescendoets begyndelsespunkt justeret iht. **C**
	trbn, tb	*fff* rettet til *ffz* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vl I, II	næstsidste node: ♭ for h^2 findes i **B** (tilføjet med uidentificeret hånd)
	vl III	node 7: ♭ for h^1 findes i **B** (tilføjet med uidentificeret hånd)
85	cor 2	node 1: f^1 rettet til e^1 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
88	SKØGEN	node 3: marc. udeladt (relikt fra den oprindelige version; ikke i **D**)
	vl I	node 2: as^1 ændret til b^1 i overensstemmelse med **E** (as antages at være en notationsfejl, som RL har rettet ved udarbejdelsen af **E**, men ikke rettet i **C** og **A**; oprindelsen til fejlen synes at være en uklarhed i **O**)
	vl I	node 11-12: stacc. node 11 tilføjet og bindebue node 11-12 udeladt iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vl II	node 12-13: stacc. node 12 tilføjet og bindebue node 12-13 udeladt iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vl III	node 1: ♭ for g^1 tilføjet af Lahn i **A** (ikke i **C**)
	vl III	node 12-13: bindebue udeladt iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vcl	*più f* tilføjet iht. **C**
89	fl	*a 2* tilføjet iht. **C**
89-90	SKØGEN	sidste node t. 89 overbundet til fjerdedelsnode i t. 90 iht. **D** (i **A** findes i t. 90 blot overstregede noder og tekst stammende fra en tidligere version)
90	fl, ob, cl	node 1-2: ♫ rettet til ♫ iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
92	cb	*molto cresc.* tilføjet iht. **C**
94	fg 3, cfg, cor	dim. tilføjet iht. **C**
95	–	**D**: *Tranquillo amoroso* (*amoroso* overstreget af RL i **A**)
97	vl III	*Solo* tilføjet iht. **C**
99	fg 1	node 1: ♭ for c^1 tilføjet iht. **C**
	SKØGEN	node 1: ♭ for a^2 tilføjet iht. **D**
100	træ	bindebue fra node 1 uden endepunkt udeladt (relikt fra operaens oprindelige version)
	cor 1	bue fra node 1 uden endepunkt udeladt (relikt fra operaens oprindelige version)
	SKØGEN	pause 1: 𝄾 rettet til 𝄿 iht. **D** (der er ikke punktering efter node 1 i **A**)
	vl I, II	pause 3: 𝄾 rettet til 𝄿 (fejl i **A** og **C**, jfr. følgende note)
	vl I, II	node 6-8: triol tilføjet iht. **C** (figuren er den samme som i vl III, blot spejlvendt)
	vl III	node 5: ♭ for e^3 tilføjet iht. **C**
101	cor 2	*p* tilføjet i overensst. med 1. akt t. 661
	SKØGEN	**D**: node 2: intet marc. (findes i **E**)
	vcl, cb	*p* tilføjet i overensst. med 1. akt t. 661
101-102	vl I, II, III	i **A** er violinerne noteret på to ubetegnede systemer, der tolkes som hhv. vl I og vl II+III i overensst. med Prolog t. 17-18, 1. akt t. 662-663 og 2. akt t. 580-581, hvor RL anviser, hvorledes stemmefordelingen for vl I-II-III skal være
102	SKØGEN	node 1-4: marc. tilføjet i overensst. med **E** (ikke i **D**; overset af CL?)

NOTES

Bar	Part(s)	Remarks
81	tb	dynamic level wanting in **A**; *p* is the editor's conjecture by analogy with trbn b. 82 (in the original version the tuba entered *fff* in the previous bar, which however was deleted during the alteration process; but *fff* makes no sense compared to trbn and the crescendo to *ffz* in bb. 82-83, which appeared in the same way in the original version)
82	timp 1	*p* supplied in accordance with **C**
	timp 1-2	see note to Prelude b. 1 (p. 115)
83	woodwind, cor	beginning of crescendo adjusted in accordance with **C**
	trbn, tb	*fff* emended to *ffz* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vl I, II	penultimate note: ♭ before b^2 is in **B** (added by an unidentified hand)
	vl III	note 7: ♭ before b^1 is in **B** (added by an unidentified hand)
85	cor 2	note 1: f^1 emended to e^1 in accordance with **C** (copying error in **A**)
88	THE WHORE	note 3: marc. suppressed (relict of the original version; not in **D**)
	vl I	note 2: $a♭^1$ emended to $b♭^1$ in agreement with **E** (a♭ assumed to be a notation error which RL corrected during the writing of **E**, but did not correct in **C** and **A**; the origin of the error seems to be unclear notation in **O**)
	vl I	notes 11-12: stacc. note 11 supplied, and tie notes 11-12 suppressed, in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vl II	notes 12-13: stacc. note 12 supplied, and tie notes 12-13 suppressed, in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vl III	note 1: ♭ before g^1 added by Lahn in **A** (not in **C**)
	vl III	notes 12-13: tie suppressed in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vcl	*più f* supplied in accordance with **C**
89	fl	*a 2* supplied in accordance with **C**
89-90	THE WHORE	last note b. 89 tied over to crotchet in b. 90 in accordance with **D** (b. 90 in **A** only contains cancelled notation and text originating in an earlier version)
90	fl, ob, cl	notes 1-2: ♫ emended to ♫ in accordance with **C** (copying error in **A**)
92	cb	*molto cresc.* supplied in accordance with **C**
94	fg 3, cfg, cor	dim. supplied in accordance with **C**
95	–	**D**: *Tranquillo amoroso* (*amoroso* cancelled by RL in **A**)
97	vl III	*Solo* supplied in accordance with **C**
99	fg 1	note 1: ♭ before c^1 supplied in accordance with **C**
	THE WHORE	note 1: ♭ before a^2 supplied in accordance with **D**
100	woodwind	tie from note 1 with no concluding point suppressed (relict of the original version)
	cor 1	slur from note 1 with no concluding point suppressed (relict of the original version)
	THE WHORE	rest 1: 𝄾 emended to 𝄿 in accordance with **D** (no dotting after note 1 in **A**)
	vl I, II	rest 3: 𝄾 emended to 𝄿 (error in **A** and **C**, cf. next note)
	vl I, II	notes 6-8: triplet supplied in accordance with **C** (the figure is a mirror image of that in vl III)
	vl III	note 5: ♭ before e^3 supplied in accordance with **C**
101	cor 2	*p* supplied in agreement with Act 1 b. 661
	THE WHORE	**D**: note 2: no marc. (present in **E**)
	vcl, cb	*p* supplied in agreement with Act 1 b. 661
101-102	vl I, II, III	in **A** the violins are notated on two unmarked staves, here interpreted as vl I and vl II+III respectively in agreement with Prologue bb. 17-18, Act 1 bb. 662-663 and Act 2 bb. 580-581, where RL specifies the distribution when the violins are in three real parts
102	THE WHORE	notes 1-4: marc. supplied in agreement with **E** (not in **D**; overlooked by CL?)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
103	–	*Gallegiose* (også i **D**) rettet til *Galleggiare* iht. **C**
	træ, cor 1-2, timp 1	dynamiske angivelser tilføjet i analogi med t. 36
	fl, fg	bindebuer med endepunkt i node 1 udeladt (relikter fra operaens oprindelige version)
	fg 3	node 1: ♭ for H tilføjet iht. **C** og i overensst. med timp 1
	cor 1	node 2: fis^1 rettet til gis^1 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
103-104	cmplli	marc. tilføjet i analogi med t. 29-30
105	fl	*ff* tilføjet iht. **C**
	fl, tr, trbn 3, tb	node 1: stacc. tilføjet i analogi med t. 31
	vl I, II, vla	node 1: marc. tilføjet iht. **C**
105-108	tutti	en del af marcatotegnene er tilføjet af Lahn i **A**; yderligere redaktionel komplettering er foretaget i analogi med t. 31-34
107	cor 4	node 1: ♮ for e^1 rettet til ♭ iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
110	tr 1	bue fra node 1 uden endepunkt udeladt (relikt fra operaens oprindelige version)
	timp 1	**f* ændret til *fz* iht. RLs ændring i **B**
111	fg	umotiveret overbinding fra node 1 udeladt (relikt fra operaens oprindelige version)
	tr	den umotiverede stemmefordeling i forhold til t. 110 skyldes at der her er foretaget et spring (t. 110, 111 svarer til den oprindelige versions t. 142, 160)
	vl III, vcl-2, cb	*arco* tilføjet iht. **C**
112	–	*Voluttuose* rettet til *Voluttuoso* iht. **C**
	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
	vl I	node 5, 12 (fjerdedelene): *sf* udeladt iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vla-1	sidste node: d rettet til e iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vla-2, vcl	*pizz.* tilføjet iht. **C**
112-114	ob 3	i kilden cor ingl; redaktionelt ændret da et instrumentskift ikke kan foretages mellem ob 3 i t. 111 og cor ingl i t. 112 (ved omarbejdelsen udelod RL 14 takter af den oprindelige version mellem t. 111 og 112 og oversåd, at der derved opstod et urealisabelt instrumentskift)
113	vl II	node 6: **A** har samklangen g^1-c^2; g^1 udeladt iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
114	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
	vl II	to cresc.-kiler (som i vl III) udeladt (afskriverfejl i **A**); dynamik tilføjet i analogi med vl I
	vcl-2	*cresc.* tilføjet iht. **C**
115	vla	bue node 1-2 tilføjet iht. **C**
	vla	umotiveret *arco* udeladt (ikke i **C**)
	vcl-1	*fp* rettet til *fz* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vcl-2	*f* rettet til *sf* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
117	vla	sidste node: overbinding til t. 118 node 1 tilføjet iht. **C**
118	SKØGEN	**A**: node 2: a^1 (udgaven følger **D**)
	vla	node 4-5: bue tilføjet iht. **C**
123	vcl	node 1: marc. udeladt (afskriverfejl i **A**)
124	vl I, II	næstsidste node: ♮ for d^2 tilføjet i overensst. med **D** (og **E**)
125	vl I, II	bue 2: endepunktet ændret fra t. 125 sidste node til t. 126 node 1 iht. udgiverens læsning af **C**
128	vl I, II	tredjesidste node: ♭ for e^2 tilføjet i overensst. med **D**
129, 130	træ, messing, timp 1	placeringen af *poco a poco cresc.* justeret iht. **C**
134	cl	*ff* tilføjet iht. **C**

Bar	Part(s)	Remarks
103	–	*Gallegiose* (also in **D**) emended to *Galleggiare* in accordance with **C**
	woodwind, cor 1-2, timp 1	dynamic indications supplied by analogy with b. 36
	fl, fg	ties ending at note 1 suppressed (relicts of the original version)
	fg 3	note 1: ♭ before B supplied in accordance with **C** and in agreement with timp 1
	cor 1	note 2: f♯^{1} emended to g♯^{1} in accordance with **C** (copying error in **A**)
103-104	cmplli	marc. supplied by analogy with bb. 29-30
105	fl	*ff* supplied in accordance with **C**
	fl, tr, trbn 3, tb	note 1: stacc. supplied by analogy with b. 31
	vl I, II, vla	note 1: marc. supplied in accordance with **C**
105-108	tutti	some missing marcato signs were already supplied by Lahn in **A**; further editorial additions by analogy with bb. 31-34
107	cor 4	note 1: ♮ before e^1 emended to ♭ in accordance with **C** (copying error in **A**)
110	tr 1	slur from note 1 with no concluding point suppressed (relict of the original version)
	timp 1	**f* emended to *fz* in accordance with RL's alteration in **B**
111	fg	unmotivated tie from note 1 suppressed (relict of the original version)
	tr	unmotivated part distribution compared with b. 110 due to a deletion (bb. 110, 111 correspond to bb. 142, 160 in the original version)
	vl III, vcl-2, cb	*arco* supplied in accordance with **C**
112	–	*Voluttuose* emended to *Voluttuoso* in accordance with **C**
	–	**D**: no indication of tempo or interpretation
	vl I	notes 5, 12 (the crotchets): *sf* suppressed in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vla-1	last note: d emended to e in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vla-2, vcl	*pizz.* supplied in accordance with **C**
112-114	ob 3	source has cor ingl; altered editorially because a change of instrument cannot be made between ob 3 in b. 111 and cor ingl in b. 112 (in altering the work RL omitted 14 bars of the original version between bb. 111 and 112, overlooking that he thereby created a practical impossibility for the player)
113	vl II	note 6: **A** has the harmony g^1-c^2; g^1 suppressed in accordance with **C** (copying error in **A**)
114	–	**D**: no indication of tempo or interpretation
	vl II	two cresc.-hairpins (as in vl III) suppressed (copying error in **A**); dynamics supplied by analogy with vl I
	vcl-2	*cresc.* supplied in accordance with **C**
115	vla	slur on notes 1-2 supplied in accordance with **C**
	vla	unmotivated *arco* suppressed (not in **C**)
	vcl-1	*fp* emended to *fz* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vcl-2	*f* emended to *sf* in accordance with **C** (copying error in **A**)
117	vla	last note: tie to b. 118 note 1 supplied in accordance with **C**
118	THE WHORE	**A**: note 2: a^1 (the edition follows **D**)
	vla	notes 4-5: slur supplied in accordance with **C**
123	vcl	note 1: marc. suppressed (copying error in **A**)
124	vl I, II	penultimate note: ♮ before d^2 supplied in agreement with **D** (and **E**)
125	vl I, II	slur 2: concluding point moved from b. 125 last note to b. 126 note 1 in accordance with the editor's reading of **C**
128	vl I, II	antepenultimate note: ♭ before e^2 supplied in agreement with **D**
129, 130	woodwind, brass, timp 1	placing of *poco a poco cresc.* adjusted in accordance with **C**
134	cl	*ff* supplied in accordance with **C**

Takt	Stemme(r)	Kommentar
135	–	*ritard.* udeladt (overflødiggjort af fermater; **D** har intet *ritard.*)
	SKØGEN	pause 1: fermat tilføjet iht. **D**
141	timp 1	det fremgår af t. 143 ff. (første takt efter bladvending i **C** og **A**), at t. 141-142 spilles af timp 1
142	piatti	*pp* tilføjet iht. **C**
	vl solo 1	taktens indhold tilføjet iht. **C**; i **A** er der fra t. 136 til 142 (s. 128) påklæbet en smal lap nodepapir mellem piatti-systemet og vl solo 1 med henblik på at skjule en ikke længere gyldig påskrift; imidlertid er solo 1 i t. 142 umotiveret og utilsigtet blevet dækket af denne papirlap (Lahn må have løsnet lappen, således at han kunne læse takten, for den er med i **B**)
	vl solo 7, 8	node 6: ♮ flyttet fra node 5 til 6 (afskriverfejl i **A**)
143	ob 1	node 1: e^2 rettet til f^2 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vl I-2	node 1 og pause 1 tilføjet i stedet for 𝄾 i analogi med t. 142 og 144 (fejlen er opstået i **C** i forbindelse med bladvending og sammenskrivning af de to stemmer på ét system)
149	fl	node 1: Lahn har i **A** tilføjet c^3 i samklangen; udeladt iht. **C** (afskriverfejl)
	fl 2, ob 2, cl 2	node 1: kilderne specificerer ikke om andenstemmen følger første- eller tredjestemmen ved tostemmighed
151	DYRET	at rollen skal synges af en tenor fremgår af **A** s. 130 (oplysningen findes ikke i andre kilder)
154-156	vla 5, 6, 7	*p* tilføjet i overensst. med **XB**
156	vla 7	*poco a poco cresc.* rettet til *cresc.* iht. **C**
159	vla 3	*poco a poco dim.* rettet til *dim.* iht. **C**
159-161	vla 1-5	det kunne se ud som om, der er tale om en kompositorisk fejl i udtyndingen af clusteret, idet vla 4 og 5 ophører samtidig i t. 159; passagen er imidlertid identisk med de tilsvarende takter i *Sfærernes Musik* (kilde **XB** s. 10 samt repetitionen s. 24) og er gentaget af RL i **C**; i **E** lader han udtyndingen foregå logisk, hvilket i partituret ville svare til, at vla 4, 3, 2 og 1 forlænger deres tremolo med en halvnode i t. 160-161
	vla 1-4, 6-7	stacc. på sidste node tilføjet i overensst. med **XB**
165	–	**D**: *Glorioso* (**E**: *Glorioso solenne. Adagio*)
	vla-3-4	*div.* og *p* tilføjet iht. **C**
166-167	cl 1-2, cl b	5♯ tilføjet iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
166-195	cl 1, cl 2	cl in Si^b redaktionelt ændret til cl in La af spilletekniske og praktiske grunde, jfr. *Redaktionelle retningslinjer* s. 113
170	cl b	node 4: e^2 rettet til fis^2 (notationsfejl i **C** gentaget i **A**)
	vcl-1	node 1: g rettet til f iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vcl-1	*con sord.* tilføjet iht. **C**
174	fl 1, vl I, II	node 3-4: ♩♩ rettet til ♩. ♪ iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	DYRET	*node 2: 𝅗𝅥 ændret til 𝅗𝅥 ♮ iht. RLs ændring i **B**
	DYRET	*node 3, 4: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**; med disse tilføjelser må det antages, at RL har godtaget Lahns notation af node 3 som ♩ + 𝄾 skønt der nok er tale om en fejllæsning af **A**; **D** har:

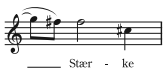

Bar	Part(s)	Remarks
135	–	*ritard.* suppressed (rendered superfluous by fermatas; **D** has no *ritard.*)
	THE WHORE	rest 1: fermata supplied in accordance with **D**
141	timp 1	it appears from b. 143 ff. (first bar after page turn in **C** and **A**) that bb. 141-142 are played by timp 1
142	piatti	*pp* supplied in accordance with **C**
	vl solo 1	contents of the bar supplied in accordance with **C**; in **A**, beginning at b. 136 and ending at b. 142 (p. 128), a small piece of music manuscript paper has been pasted between the piatti stave and vl solo 1 to hide a no longer valid annotation; solo 1 in b. 142, however, has unintentionally – and meaninglessly – been hidden by this patch (Lahn must have loosened it in order to read the bar, which is present in **B**)
	vl solo 7, 8	note 6: ♮ moved editorially from note 5 to note 6 (copying error in **A**)
143	ob 1	note 1: e^2 emended to f^2 in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vl I-2	note 1 and rest 1 supplied instead of 𝄾 by analogy with bb. 142 and 144 (the error originated in **C** in connection with a page turn and the writing of both parts on one stave)
149	fl	note 1: in **A** Lahn has added c^3 to the harmony (copying error); suppressed here in accordance with **C**
	fl 2, ob 2, cl 2	note 1: the sources do not specify whether the seconds double the firsts or the thirds in two-part writing
151	THE BEAST	the assignment of the role to a tenor appears from **A** p. 130 (this information is wanting in other sources)
154-156	vla 5, 6, 7	*p* supplied in agreement with **XB**
156	vla 7	*poco a poco cresc.* emended to *cresc.* in accordance with **C**
159	vla 3	*poco a poco dim.* emended to *dim.* in accordance with **C**
159-161	vla 1-5	at first sight RL might seem to have made a compositional mistake in the thinning-out of the cluster, inasmuch as vla 4 and 5 both stop playing in b. 159; but the passage is identical with the corresponding bars in *The Music of the Spheres* (source **XB** p. 10 with the reprise p. 24) and is repeated by RL in **C**; in **E** he effectuates the thinning-out in logical fashion, which would correspond in the full score to vla 4, 3, 2 and 1 lengthening their tremolo by a minim in bb. 160-161
	vla 1-4, 6-7	stacc. on last note supplied in agreement with **XB**
165	–	**D**: *Glorioso* (**E**: *Glorioso solenne. Adagio*)
	vla-3-4	*div.* and *p* supplied in accordance with **C**
166-167	cl 1-2, cl b	5♯ supplied in accordance with **C** (copying error in **A**)
166-195	cl 1, cl 2	cl in B flat editorially changed to cl in A for technical and practical reasons (cf. *Editorial guidelines* p. 113)
170	cl b	note 4: e^2 emended to $f\sharp^2$ (notational error in **C** carried over to **A**)
	vcl-1	note 1: g emended to f in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vcl-1	*con sord.* supplied in accordance with **C**
174	fl 1, vl I, II	notes 3-4: ♩♩ emended to ♩. ♪ in accordance with **C** (copying error in **A**)
	THE BEAST	*note 2: 𝅗𝅥 emended to 𝅗𝅥 ♮ in accordance with RL's alteration in **B**
	THE BEAST	*notes 3, 4: marc. supplied in accordance with RL's additions in **B**; the latter presumably indicate that RL has approved Lahn's representation of note 3 as ♩ + 𝄾 (though in fact he has doubtless misread **A**); **D** has:

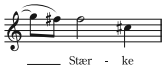

Takt	Stemme(r)	Kommentar
	vcl-2	node 1: umotiveret bindebue til følgende takt udeladt (sideskift i **A** og **C** efter t. 174)
175	DYRET	*node 1: cresc.-dim. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vl I	node 2: *f* flyttet fra t. 176 node 1 til t. 175 iht. **C**
	vl III	*cresc.* tilføjet iht. **C**
	vcl-2	node 7, 8: overflødigt ♯ for G og ♯ for A udeladt
175-178	cl b	i **A** og **C** spiller cl b i t. 166-174, men notationen skifter i t. 175 til cl 3 uden mulighed for instrumentskift (der er sideskift i **A** og **C** mellem t. 174 og 175); stemmen er i udgaven omlagt til cl b indtil instrumentskift er muligt
176	cl b	node 4: f^2 rettet til e^2 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	trbn, tb	RL har i **C**, øjensynlig på et tidligt tidspunkt, rettet *f* til *mf* (rettelsen ikke taget til følge i udgaven, da den er foretaget efter tilblivelsen af **A**)
	vcl-2	bue node 1-5 tilføjet af Lahn i **A** (ikke i **C**); redaktionelt forkortet til node 1-4
176-178	vcl	én bue rettet til fire buer iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
178	tb, cb	dim. tilføjet iht. **C**
179	vcl	*f* rettet til *sf* iht. **C**
179, 180	timp 1, 2	skiftet fra timp 2 til 1 er udgiverens valg (timp 2 sætter ind med trille i t. 173, men fra t. 175, efter sideskift i **A** og **C**, angiver kilderne kun *Timp.*)
179-184	DYRET	notation i 9/8 ændret til trioler iht. **D**
180	fg 1	fg 3 ændret til fg 1 (stemmen fortsætter i t. 181 i fg 1 efter bladvending i **A** og **C**)
	DYRET	**A**: sidste fjerdedel noteret som triol med værdierne ♩ 𝄾 (udgaven følger **D**)
	vl I	*amoroso* flyttet fra t. 181 iht. **C**
	vla	*amoroso* flyttet fra t. 181 i analogi med vl I
181	ob 1	node 4: ♮ for d^2 tilføjet iht. **C**
	ob 1	sidste node: ♯ rettet til ♭ iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	tr	*mf* er udgiverens forslag
	vl III, vla	dynamiske angivelser tilføjet iht. **C**
182	vl I, III, vla, vcl-1	*espr.* flyttet fra t. 183 til frasens begyndelse
	vl III, vla	dim. tilføjet iht. **C**
183	timp 1	cresc. tilføjet iht. **C**
	vl I, III, vla	**gliss.* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (vcl-1 redaktionelt kompletteret i analogi hermed)
184	tr	*più f* i taktens begyndelse udeladt iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	arpa	sidste node: overflødigt ♭ for h^3 udeladt
185	vl II-1	node 1: manglende nodehals tilføjet iht. **C** (uklar notation i **A**)
186	fl 2-3	dim. (som i de øvrige træblæsere) udeladt (ikke i **C**)
	ob 1	node 5: ♭ for h^2 tilføjet iht. **C**
	DYRET	node 2: **C**, **E** har c^2 i stedet for d^2 (udgaven følger **A**, **D**)
	vl II-1	sidste node: dim. tilføjet iht. **C**
187	fg 1-2	begge dim. og det andet *f* tilføjet iht. **C**
	vl I	node 1: marc. tilføjet iht. **C**
	vl II-3	node 3: ♭ for h^1 tilføjet iht. **C**
	vl III	node 2 og 11: marc. tilføjet iht. **C**
188	vl II-2	cresc.-dim. rettet til cresc. som i vl I iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vcl-3	cresc. flyttet fra vcl-2 til vcl-3 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)

Bar	Part(s)	Remarks
	vcl-2	note 1: unmotivated tie-over to following bar suppressed (page turn in **A** and **C** after b. 174)
175	THE BEAST	*note 1: cresc.-dim. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vl I	note 2: *f* transferred from b. 176 note 1 to b. 175 in accordance with **C**
	vl III	*cresc.* supplied in accordance with **C**
	vcl-2	notes 7, 8: superfluous ♯ before G and ♯ before A suppressed
175-178	cl b	in **A** and **C** cl b plays in bb. 166-174, but the notation changes in b. 175 to cl 3 without a change of instruments being practically possible (page turn in **A** and **C** between bb. 174 and 175); the part has been editorially altered to cl b until an appropriate opportunity to change instruments arises
176	cl b	note 4: f^2 emended to e^2 in accordance with **C** (copying error in **A**)
	trbn, tb	in **C**, apparently at an early stage, RL has corrected *f* to *mf* (this correction is not incorporated in the edition as it postdates **A**)
	vcl-2	slur at notes 1-5 added by Lahn in **A** (not in **C**); editorially shortened to notes 1-4
176-178	vcl	one slur emended to four slurs in accordance with **C** (copying error in **A**)
178	tb, cb	dim. supplied in accordance with **C**
179	vcl	*f* emended to *sf* in accordance with **C**
179, 180	timp 1, 2	the change from timp 2 to 1 is an editorial choice (timp 2 enters with a roll at b. 173, but from b. 175, after a page turn in **A** and **C**, the sources only state *Timp.*)
179-184	THE BEAST	notation in 9/8 emended to triplets in accordance with **D**
180	fg 1	fg 3 emended to fg 1 (the part continues in b. 181 in fg 1 after a page turn in **A** and **C**)
	THE BEAST	**A**: last crotchet notated as a triplet with the values ♩ 𝄾 (the edition follows **D**)
	vl I	*amoroso* transferred from b. 181 in accordance with **C**
	vla	*amoroso* transferred from b. 181 by analogy with vl I
181	ob 1	note 4: ♮ before d^2 supplied in accordance with **C**
	ob 1	last note: ♯ emended to ♭ in accordance with **C** (copying error in **A**)
	tr	*mf* is an editorial suggestion
	vl III, vla	dynamic markings supplied in accordance with **C**
182	vl I, III, vla, vcl-1	*espr.* transferred from b. 183 to the beginning of the phrase
	vl III, vla	dim. supplied in accordance with **C**
183	timp 1	cresc. supplied in accordance with **C**
	vl I, III, vla	**gliss.* supplied in accordance with RL's addition in **B** (and the vcl-1 part editorially supplemented by analogy herewith)
184	tr	*più f* at the beginning of the bar suppressed in accordance with **C** (copying error in **A**)
	arpa	last note: superfluous ♭ before b^3 suppressed
185	vl II-1	note 1: missing stem supplied in accordance with **C** (notation in **A** unclear)
186	fl 2-3	dim. (as in the other woodwinds) suppressed (not in **C**)
	ob 1	note 5: ♭ before b^2 supplied in accordance with **C**
	THE BEAST	note 2: **C**, **E** have c^2 instead of d^2 (the edition follows **A**, **D**)
	vl II-1	last note: dim. supplied in accordance with **C**
187	fg 1-2	both dim. and the second *f* supplied in accordance with **C**
	vl I	note 1: marc. supplied in accordance with **C**
	vl II-3	note 3: ♭ before b^1 supplied in accordance with **C**
	vl III	notes 2 and 11: marc. supplied in accordance with **C**
188	vl II-2	cresc.-dim. emended to cresc. as in vl I in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vcl-3	cresc. moved from vcl-2 to vcl-3 in accordance with **C** (copying error in **A**)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
189	vl I, II, III, vla	crescendoets begyndelsespunkt justeret iht. **C**
190	trbn 1-2	node 2-3: marc. tilføjet iht. **C**
	vl I	sidste node: ♯ for a^3 udeladt iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vla-1	node 1: ♯ for f^1 tilføjet iht. **C**
191	fl 3-4	node 1: ♯ efter *tr* flyttet fra t. 192 til trillens begyndelse
	tr 1-2	node 1: ♯ flyttet fra tr 1 (a^2) til tr 2 (f^2) iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	DYRET	node 2: ♭ for h^1 tilføjet iht. **D**
	DYRET	node 3: marc. udeladt (relikt fra den oprindelige version; ikke i **D**)
	vl I, II, vla-1	næstsidste node: c^3 ændret til enharmonisk his^2 i analogi med vcl-1
	vl II-2	unisono med vl III ændret til unisono med vl II-1 i analogi med t. 192 (fejlnotation i **C** gentaget i **A**)
	vla-2	manglende g-nøgle tilføjet iht. **C**
	vcl-2, vcl-3	næstsidste node: a ændret til enharmonisk gisis i analogi med vla-2 og t. 192
192	cl 2	node 1: klang fis^2 rettet til klang e^2 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	DYRET	node 1-3: triolangivelse tilføjet iht. **D**
	vl I, II	næstsidste node: c^3 ændret til enharmonisk his^2 i analogi med vla-1 og vcl-1
193-194	fl, cl	alle pauser rettet fra 𝄾 til 𝄿 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
194	timp 1	*ffz* flyttet fra node 2 til node 1 iht. **C**
	DYRET	node 3: marc. udeladt (relikt fra den oprindelige version; ikke i **D**)
195	DYRET	node 1: d^2 rettet til c^2 iht. **C** og **E** (d^2 i **A** og **D** opfattes som afskriverfejl)
	vl I, II	crescendoets begyndelsespunkt justeret iht. **C**
196	fg 1-2, 3-4	*ff* rettet til *fff* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	DYRET	node 1-2: marc. findes i **D** (i **A** er tegnene meget svage, næsten udviskede)
197	DYRET	node 1-3: marc. udeladt (relikter fra den oprindelige version, meget svage, næsten udviskede; ikke i **D**)
198	ob 2, ob 3	stemmerne byttet om t. 198-202 (fejl i **C** gentaget i **A**)
	cb	*div. a 3* tilføjet iht. **C**
200	–	*con brillamento* (også i **D**) sprogligt korrigeret til *con brillantezza*
	cl 2	bueafslutning node 1 og buebegyndelse node 2 ændret til én fortsat bue iht. udgiverens læsning af **C**
	tr, trbn 1-2, tb	RL har i **C**, øjensynlig på et tidligt tidspunkt, tilføjet et *pp* til sidst i takten, og i t. 204 fulgt dette op med angivelsen *sempre piano* (ikke medtaget i udgaven, da tilføjelserne er foretaget efter tilblivelsen af **A**)
201, 202, 204, 205	cl 1	uklare bueangivelser i **A** præciseret iht. **C**
202	cl 2	node 12: ♯ for f^2 tilføjet af Lahn i **A** (mangler i **C**)
	DYRET	node 2-4: marc. udeladt (ikke i **D**); der er tale om relikter fra operaens oprindelige version, gentaget i **B** af Lahn, som her yderligere har tilføjet marc. på node 5-6
	vl II-1	node 8: c^2 rettet til d^2 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
204	cl 1	*sempre ff* tilføjet iht. **C**
	cl 1	bueafslutning node 2 og buebegyndelse node 3 ændret til fortsat bue iht. **C**
	vla-2	sidste node: ♯ for a udeladt (afskriverfejl i **A**)
205	cl 1	cresc. tilføjet iht. **C**
206	DYRET	node 1-3: triolangivelse tilføjet iht. **D**

Bar	Part(s)	Remarks
189	vl I, II, III, vla	beginning of crescendo adjusted in accordance with **C**
190	trbn 1-2	notes 2-3: marc. supplied in accordance with **C**
	vl I	last note: ♯ before a^3 suppressed in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vla-1	note 1: ♯ before f^1 supplied in accordance with **C**
191	fl 3-4	note 1: ♯ after *tr* transferred from b. 192 to the beginning of the trill
	tr 1-2	note 1: ♯ transferred from tr 1 (a^2) to tr 2 (f^2) in accordance with **C** (copying error in **A**)
	THE BEAST	note 2: ♭ before b^1 supplied in accordance with **D**
	THE BEAST	note 3: marc. suppressed (relict of the original version; not in **D**)
	vl I, II, vla-1	penultimate note: c^3 emended to enharmonic $b♯^2$ by analogy with vcl-1
	vl II-2	unison with vl III emended to unison with vl II-1 by analogy with b. 192 (notation error in **C** inherited by **A**)
	vla-2	missing treble clef supplied in accordance with **C**
	vcl-2, vcl-3	penultimate note: a emended to enharmonic g𝄪 by analogy with vla-2 and b. 192
192	cl 2	note 1: sounding $f♯^2$ emended to sounding e^2 in accordance with **C** (copying error in **A**)
	THE BEAST	notes 1-3: triplet sign supplied in accordance with **D**
	vl I, II	penultimate note: c^3 emended to enharmonic $b♯^2$ by analogy with vla-1 and vcl-1
193-194	fl, cl	all rests emended from 𝄾 to 𝄿 in accordance with **C** (copying error in **A**)
194	timp 1	*ffz* transferred from note 2 to note 1 in accordance with **C**
	THE BEAST	note 3: marc. suppressed (relict of the original version; not in **D**)
195	THE BEAST	note 1: d^2 emended to c^2 in accordance with **C** and **E** (d^2 in **A** and **D** are regarded as copying errors)
	vl I, II	beginning of crescendo adjusted in accordance with **C**
196	fg 1-2, 3-4	*ff* emended to *fff* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	THE BEAST	notes 1-2: marc. present in **D** (in **A** the signs are very faint, almost effaced)
197	THE BEAST	notes 1-3: marc. suppressed (relicts of the original version, very faint, almost effaced; not in **D**)
198	ob 2, ob 3	parts reversed in bb. 198-202 (error in **C** inherited by **A**)
	cb	*div. a 3* supplied in accordance with **C**
200	–	the linguistically incorrect *con brillamento* (also in **D**) emended by the editor to *con brillantezza*
	cl 2	end of slur note 1 and beginning of slur note 2 emended to one continuous slur in accordance with the editor's reading of **C**
	tr, trbn 1-2, tb	in **C**, apparently at an early stage, RL has added a *pp* at the end of the bar and in b. 204 followed this up by writing *sempre piano* (these additions are not incorporated in the edition as they postdate **A**)
201, 202, 204, 205	cl 1	unclear slurs in **A** interpreted in accordance with **C**
202	cl 2	note 12: ♯ before f^2 added by Lahn in **A** (wanting in **C**)
	THE BEAST	notes 2-4: marc. suppressed (not in **D**); relicts of the original version carried over into **B** by Lahn, who has here added marc. on notes 5-6
	vl II-1	note 8: c^2 emended to d^2 in accordance with **C** (copying error in **A**)
204	cl 1	*sempre ff* supplied in accordance with **C**
	cl 1	end of slur at note 2 and beginning of new slur at note 3 emended to one continuous slur in accordance with **C**
	vla-2	last note: ♯ before a suppressed (copying error in **A**)
205	cl 1	cresc. supplied in accordance with **C**
206	THE BEAST	notes 1-3: triplet sign supplied in accordance with **D**

Takt	Stemme(r)	Kommentar
207	vla-1	node 2: ♭ for a^1 tilføjet iht. **C**
	vla-2	node 5: ces^1 rettet til des^1 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	str	placeringen af *più f* justeret iht. **C**
208	cl 1	*ffz* tilføjet iht. **C**
	DYRET	*node 1: 𝅗𝅥. ændret til 𝅘𝅥𝅮𝄾 iht. RLs ændring i **B**
	DYRET	*node 1 og 3: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
209	DYRET	**D**: node 1: intet marc. (men findes i **E**, hvor taktten i øvrigt er identisk med **A**, **D**)
210	cl 1	*ff* tilføjet iht. **C**
211	cel vh	sidste node: stacc. tilføjet iht. **C**
	vla	*ff* tilføjet iht. **C**
211-212	CORO	marc. t. 211 node 1-4 + t. 212 node 1-3 udeladt (relikter fra operaens oprindelige version, hvor koret kun sang disse noder; i **D** findes ingen marc.)
212	cl 3	sidste node: stacc. tilføjet iht. **C**
	tr, trbn	placeringen af cresc. justeret iht. **C**
	cel	sidste node: stacc. tilføjet iht. **C**
	vl III, vla	*più ff* tilføjet iht. **C**
	–	**D**, **E** har *Baccato e voluttuoso* ved cfr. 66 t. 212 (fejlplacering)
213	cor ingl	*f* tilføjet iht. **C**
	cor 2	*mf* tilføjet iht. **C**
215	vl II	*arco* tilføjet iht. **C**
216	cor ingl	placeringen af dim. justeret iht. **C**
	vl II	*ff* tilføjet iht. **C**
219	cor ingl	*f* rettet til *ff* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	cl 2	fis^1 rettet til dis^1 iht. **C** (samt i analogi med cor 2, da **C** pga. fejlskrivning ikke er entydig)
223	cor ingl	c^2 rettet til h^1 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	fg 2	𝅗𝅥𝅗𝅥 rettet til 𝅝 iht. **C**
	cmplli	*al loco* tilføjet iht. **C**
	vla	det ukorrekte *con albero* redaktionelt korrigeret til *col legno*
224	DYRET	node 3: ♭ for e^2 tilføjet iht. **D** (es^2 findes også i **C**)
225	fl 3-4	bueafslutning node 4 rettet til fortsat bue iht. **C**
	cl 1	bueafslutning node 6 rettet til fortsat bue iht. **C**
	tr 1-2	*ffp* rettet til *fp* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vl III, vla	*div.* tilføjet iht. **C**
226	fg 4	node 1: ♯ for f tilføjet iht. **C**
	DYRET	node 1: ♯ for g^2 tilføjet iht. **D**
	DYRET	node 1: marc. udeladt (meget svagt, næsten udvisket; ikke i **D**)
	vl I, vl II	cresc. tilføjet af Lahn i **A** (ikke i **C**)
227	cl 1	*ff più* tilføjet af Lahn i **A**; rettet til *ff* i analogi med fl 3-4 (ikke i **C**)
	DYRET	sidste node: **D** har fis^2, hvilket øjensynlig beror på en fejllæsning af forlægget **E**, hvor ♯ for f^2 er streget over af RL i forbindelse med tekstrevisionen 1929 (♯ er tilføjet med uidentificeret hånd i **B**, utvivlsomt med **D** som kilde)
	vl I-2	node 6: 𝄪 for f^2 tilføjet iht. **C**
228	cl 1	sidste node: overbinding til t. 229 tilføjet iht. **C**
229	cl 2	node 1-2: bindebue tilføjet iht. **C**
	cl 2, cl 3	*dim.* tilføjet iht. **C**
	vla	dim. tilføjet iht. **C**
230	DYRET	**D**: intet cresc.
	DYRET	node 5: ♮ for a^1 tilføjet iht. **D**
	DYRET	sidste node: overflødigt ♮ for a^1 udeladt (jfr. foregående note)
	vl III	*fz* × 2 tilføjet iht. **C**
	vla	𝄾 i taktens begyndelse udeladt (notationsfejl); pausen findes også i **C**, men ikke i **O**
233	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse

Bar	Part(s)	Remarks
207	vla-1	note 2: ♭ before a^1 supplied in accordance with **C**
	vla-2	note 5: $c♭^1$ emended to $d♭^1$ in accordance with **C** (copying error in **A**)
	str	placing of *più f* adjusted in accordance with **C**
208	cl 1	*ffz* supplied in accordance with **C**
	THE BEAST	*note 1: 𝅗𝅥. emended to 𝅘𝅥𝅮𝄾 in accordance with RL's alteration in **B**
	THE BEAST	*notes 1 and 3: marc. supplied in accordance with RL's additions in B
209	THE BEAST	**D**: note 1: no marc. (but found in **E**, where the bar is otherwise identical with **A**, **D**)
210	cl 1	*ff* supplied in accordance with **C**
211	cel lh	last note: stacc. supplied in accordance with **C**
	vla	*ff* supplied in accordance with **C**
211-212	CORO	marc. b. 211 notes 1-4 + b. 212 notes 1-3 suppressed (relicts of the original version, where the chorus sang only these notes; no marc. in **D**)
212	cl 3	last note: stacc. supplied in accordance with **C**
	tr, trbn	placing of cresc. adjusted in accordance with **C**
	cel	last note: stacc. supplied in accordance with **C**
	vl III, vla	*più ff* supplied in accordance with **C**
	–	**D**, **E** have *Baccato e voluttuoso* at fig. 66 b. 212 (wrongly placed)
213	cor ingl	*f* supplied in accordance with **C**
	cor 2	*mf* supplied in accordance with **C**
215	vl II	*arco* supplied in accordance with **C**
216	cor ingl	placing of dim. adjusted in accordance with **C**
	vl II	*ff* supplied in accordance with **C**
219	cor ingl	*f* emended to *ff* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	cl 2	$f♯^1$ emended to $d♯^1$ in accordance with **C** (and by analogy with cor 2; because of a copying error **C** is not unambiguous)
223	cor ingl	c^2 emended to b^1 in accordance with **C** (copying error in **A**)
	fg 2	𝅗𝅥𝅗𝅥 emended to 𝅝 in accordance with **C**
	cmplli	*al loco* supplied in accordance with **C**
	vla	linguistic error *con albero* corrected editorially to *col legno*
224	THE BEAST	note 3: ♭ before e^2 supplied in accordance with **D** ($e♭^2$ also in **C**)
225	fl 3-4	end of slur at note 4 emended to ongoing slur in accordance with **C**
	cl 1	end of slur at note 6 emended to ongoing slur in accordance with **C**
	tr 1-2	*ffp* emended to *fp* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vl III, vla	*div.* supplied in accordance with **C**
226	fg 4	note 1: ♯ before f supplied in accordance with **C**
	THE BEAST	note 1: ♯ before g^2 supplied in accordance with **D**
	THE BEAST	note 1: marc. suppressed (very faint, almost effaced; not in **D**)
	vl I, vl II	cresc. added by Lahn in **A** (not in **C**)
227	cl 1	*ff più* added by Lahn in **A**; emended to *ff* by analogy with fl 3-4 (not in **C**)
	THE BEAST	last note: **D** has $f♯^2$, which apparently is due to a misreading of the exemplar **E**, where ♯ before f^2 was crossed out by RL in connection with the text revision of 1929 (♯ is added by an unidentified hand in **B**, undoubtedly with **D** as source)
	vl I-2	note 6: 𝄪 before f^2 supplied in accordance with **C**
228	cl 1	last note: tie-over to b. 229 supplied in accordance with **C**
229	cl 2	notes 1-2: tie supplied in accordance with **C**
	cl 2, cl 3	*dim.* supplied in accordance with **C**
	vla	dim. supplied in accordance with **C**
230	THE BEAST	**D**: no cresc.
	THE BEAST	note 5: ♮ before a^1 supplied in accordance with **D**
	THE BEAST	last note: superfluous ♮ before a^1 suppressed (cf. previous note)
	vl III	*fz* × 2 supplied in accordance with **C**
	vla	𝄾 at beginning of bar suppressed (notation error); the rest is also in **C** but not in **O**
233	–	**D**: no indication of tempo or expression

Takt	Stemme(r)	Kommentar
237	vla	altnøgle tilføjet af Lahn i **A** (ikke i **C**)
	vla	node 4: fes^1 rettet til es^1 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
239	DYRET	node 4: c^2 rettet til h^1 iht. **D** (fejl i **A**, som skyldes uklar notation i **C**)
	vl III	sidste node: c^3 rettet til h^2 iht. **C**
240	trbn 3, tb	*f* tilføjet iht. **C**
	vl I, II	node 3: marc. tilføjet iht. **C**
	vl III	node 1: ♭ for h^2 udeladt iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
243	cor 1-2	*dim.* tilføjet iht. **C**
244	–	**D**: ingen tempobetegnelse (**E**: *Sempre baccato*)
	fl 1	*p* tilføjet iht. **C**
	ob 1	*mp* tilføjet iht. **C**
	tr 1-2	node 3, 7: marc. tilføjet iht. **C**
	tr 3-4	node 3: marc. tilføjet iht. **C**
	timp 1	*cresc. poco a poco* tilføjet iht. **C**
	cmplli	*p* tilføjet iht. **C**
	DYRET	node 2-4: triolangivelse tilføjet iht. **D**
	DYRET	sidste node: marc. udeladt (relikt fra den oprindelige version; ikke i **D**)
244-245	træ, str	placeringen af *cresc.* justeret iht. **C**
245	ob 2-3, cl 3	buens endepunkt ændret fra node 2 til t. 246 node 1 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	tr 3-4	node 1: marc. tilføjet iht. **C**
	DYRET	node 1: ♭ for e^2 mangler i **D** (fejl, rettet af RL i **A**)
	DYRET	sidste node: marc. udeladt (relikt fra den oprindelige version; ikke i **D**)
	vla	node 2: buens begyndelse tilføjet i overensst. med bueafslutningen t. 246 (bladvendingsfejl i **A** og **C**; ikke typografisk markeret)
246	træ, cor, str	placeringen af *cresc.* og *cresc. poco a poco* justeret iht. **C**
	fl 2, fl 4, cl, cor 1	*f* tilføjet iht. **C**
	ob, fg, cor 3-4	placeringen af *f* justeret iht. **C**
	cor 3	node 1-2: 𝅗𝅥 (a^1) rettet til ♩♩ (a^1-g^1) iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	cor 3-4	*p* rettet til *pp* iht. **C**
	cmplli	*cresc. poco a poco* tilføjet iht. **C**
	vl III	*più f* tilføjet iht. **C**
	vla, vcl-1	node 4: ♭ for d^1 tilføjet iht. **C**
247	cel	*cresc. poco a poco* rettet til *cresc.* iht. **C**
248	fl 2	node 2: ♯ for c^3 tilføjet iht. **C**
	picc	*più f* tilføjet iht. **C**
	fl 4	næstsidste node (fjerdedelen): ♯ efter *tr* tilføjet iht. **C**
	cor 3-4, cmplli	*ff* tilføjet iht. **C**
	piatti	anvisningen korrigeret iht. **C**, som har *Haard Paukestok*
249	tr, trbn, tb, timp 1	crescendoets udstrækning justeret iht. **C**
	DYRET	node 1: marc. udeladt (relikt fra operaen oprindelige version; ikke i **D**)
	vl III	sidste node: dis^1 rettet til cis^1 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
250	picc	*f* tilføjet iht. **C**
	tr, trbn, tb, timp	RL har i **C**, øjensynlig på et tidligt tidspunkt, tilføjet *pp* i taktens begyndelse (ikke medtaget i udgaven, da ændringen er sket efter tilblivelsen af **A**)
	tmbno	*f* tilføjet iht. **C** (fejlanbragt i timp 1 af Lahn i **A**)
253	vcl, cb	node 5: g rettet til a iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
261-267	timp 1, 2	marc. tilføjet iht. **C**
266, 267	picc 1	node 8: h^1 rettet til cis^2 i analogi med t. 250-265 og i analogi med cel
272	fg 2	node 1: eis rettet til fis iht. **C**, hvor notationen dog kan fejllæses (i **B** er noden rettet med uidentificeret hånd)

Bar	Part(s)	Remarks
237	vla	alto clef added by Lahn in **A** (not in **C**)
	vla	note 4: f♭^{1} emended to e♭^{1} in accordance with **C** (copying error in **A**)
239	THE BEAST	note 4: c^2 emended to b^1 in accordance with **D** (error in **A** due to unclear notation in **C**)
	vl III	last note: c^3 emended to b^2 in accordance with **C**
240	trbn 3, tb	*f* supplied in accordance with **C**
	vl I, II	note 3: marc. supplied in accordance with **C**
	vl III	note 1: ♭ before b^2 suppressed in accordance with **C** (copying error in **A**)
243	cor 1-2	*dim.* supplied in accordance with **C**
244	–	**D**: no tempo marking (**E**: *Sempre baccato*)
	fl 1	*p* supplied in accordance with **C**
	ob 1	*mp* supplied in accordance with **C**
	tr 1-2	notes 3, 7: marc. supplied in accordance with **C**
	tr 3-4	note 3: marc. supplied in accordance with **C**
	timp 1	*cresc. poco a poco* supplied in accordance with **C**
	cmplli	*p* supplied in accordance with **C**
	THE BEAST	notes 2-4: triplet sign supplied in accordance with **D**
	THE BEAST	last note: marc. suppressed (relict of the original version; not in **D**)
244-245	woodwind, str	placing of *cresc.* adjusted in accordance with **C**
245	ob 2-3, cl 3	end of slur moved from note 2 to b. 246 note 1 in accordance with **C** (copying error in **A**)
	tr 3-4	note 1: marc. supplied in accordance with **C**
	THE BEAST	note 1: ♭ before e^2 wanting in **D** (error, corrected by RL in **A**)
	THE BEAST	last note: marc. suppressed (relict of the original version; not in **D**)
	vla	note 2: beginning of slur supplied to correspond with end of slur at b. 246 (page-turn mistake in **A** and **C**; not typographically identified)
246	woodwind, cor, str	placing of *cresc.* and *cresc. poco a poco* adjusted in accordance with **C**
	fl 2, fl 4, cl, cor 1	*f* supplied in accordance with **C**
	ob, fg, cor 3-4	placing of *f* adjusted in accordance with **C**
	cor 3	notes 1-2: 𝅗𝅥 (a^1) emended to ♩♩ (a^1-g^1) in accordance with **C** (copying error in **A**)
	cor 3-4	*p* emended to *pp* in accordance with **C**
	cmplli	*cresc. poco a poco* supplied in accordance with **C**
	vl III	*più f* supplied in accordance with **C**
	vla, vcl-1	note 4: ♭ before d^1 supplied in accordance with **C**
247	cel	*cresc. poco a poco* emended to *cresc.* in accordance with **C**
248	fl 2	note 2: ♯ before c^3 supplied in accordance with **C**
	picc	*più f* supplied in accordance with **C**
	fl 4	penultimate note (the crotchet): ♯ after *tr* supplied in accordance with **C**
	cor 3-4, cmplli	*ff* supplied in accordance with **C**
	piatti	instruction emended in accordance with **C**, which has *Hard timpani stick*
249	tr, trbn, tb, timp 1	extent of crescendo adjusted in accordance with **C**
	THE BEAST	note 1: marc. suppressed (relict of the original version; not in **D**)
	vl III	last note: d♯^{1} emended to c♯^{1} in accordance with **C** (copying error in **A**)
250	picc	*f* supplied in accordance with **C**
	tr, trbn, tb, timp	in **C**, apparently at an early stage, RL added *pp* at the beginning of the bar (not incorporated in the edition because it postdates **A**)
	tmbno	*f* supplied in accordance with **C** (wrongly copied in timp 1 by Lahn in **A**)
253	vcl, cb	note 5: g emended to a in accordance with **C** (copying error in **A**)
261-267	timp 1, 2	marc. supplied in accordance with **C**
266, 267	picc 1	note 8: b^1 emended to c♯^{2} by analogy with bb. 250-265, also by analogy with cel
272	fg 2	note 1: e♯ emended to f♯ in accordance with **C**, where admittedly the notation is not easily read (in **B** the note is corrected by an unidentified hand)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
	fg 4	*pp* rettet til *p* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
272-273	fg	fortsat bue t. 272-273 ændret til bueafslutning t. 272 i analogi med ob og cor ingl (tonegentagelser; bladvending i **A** og **C** mellem t. 272 og 273; ikke typografisk markeret)
274-275	DYRET	notationen i **A** rummer uklare detaljer; udgaven følger **D**
276	–	**D**: *Misterioso*
	fl 2	node 12: fis^2 rettet til gis^2 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	timp 1	*p* rettet til *pp* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	DYRET	node 1: marc. tilføjet iht. **D**
277	cor 2, 4	node 1: bindebue til følgende takt udeladt (relikt fra den oprindelige version; t. 278 er omarbejdet)
278	–	*Un pochetto fanatico* tilføjet iht. **D** (hvori CL dog har glemt ordet *fanatico*; **E** har hele udtrykket)
	timp 1	node 1-6: c rettet til H i overensst. med akkorden i orkestret og i analogi med t. 102 og t. 580-581, etc.
	timp 1	marc. tilføjet i overensst. med t. 102
	vl III	i **A** spiller kun vl I og II (takten er i autograf); vl III = vl II er tilføjet i analogi med Prolog t. 17-18, 1. akt t. 662-663 og 2. akt t. 580-581, hvor RL noterer motivet med benyttelse af vl I-III
280	DYRET	node 1: marc. udeladt (relikt fra den oprindelige version; ikke i **D**)
	DYRET	node 5: fejlnoteret 𝅗𝅥 rettet til ♩ iht. **D**
284, 285, 287	DYRET	**D**: node 1: intet marc. (findes i **E**, hvor teksten svarer til **A**, **D**)
289, 290	CORO	**D**: node 1-2: intet marc. (findes i **E** i t. 290)

Bar	Part(s)	Remarks
	fg 4	*pp* emended to *p* in accordance with **C** (copying error in **A**)
272-273	fg	continuing slur bb. 272-273 shortened editorially and concluded in b. 272 by analogy with ob and cor ingl (tone repetitions; page turn in **A** and **C** between bb. 272 and 273; not typographically identified)
274-275	THE BEAST	the notation in **A** exhibits some details that are unclear; the edition follows **D**
276	–	**D**: *Misterioso*
	fl 2	note 12: f♯^{2} emended to g♯^{2} in accordance with **C** (copying error in **A**)
	timp 1	*p* emended to *pp* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	THE BEAST	note 1: marc. supplied in accordance with **D**
277	cor 2, 4	note 1: tie-over to following bar suppressed (relict of the original version; b. 278 has been revised)
278	–	*Un pochetto fanatico* supplied in accordance with **D** (where CL however has forgotten the word *fanatico*; it is present in **E**)
	timp 1	notes 1-6: c emended to B in agreement with the chord in the orchestra and by analogy with bb. 102 and 580-581, etc.
	timp 1	marc. supplied in agreement with b. 102
	vl III	in **A** only vl I and II play (the bar is in autograph); vl III = vl II supplied here by analogy with Prologue bb. 17-18, Act 1 bb. 662-663 and Act 2 bb. 580-581, where RL uses vl I-III for the motif
280	THE BEAST	note 1: marc. suppressed (relict of the original version; not in **D**)
	THE BEAST	note 5: wrongly notated 𝅗𝅥 emended to ♩ in accordance with **D**
284, 285, 287	THE BEAST	**D**: note 1: no marc. (present in **E**, where the text corresponds to **A**, **D**)
289, 290	CORO	**D**: notes 1-2: no marc. (present in **E** in b. 290)

Forspil til femte billede (2. akt, t. 291-325, partitur s. 224-231)

KILDER

A	partitur	t. 291-325 i Lahns afskrift efter **C** [1924]
C	partitur	t. 291-325 i autograf [1922/23] forlæg for afskriftteksten i **A**
B	partitur	t. 291-325 i Lahns afskrift efter **A** [1930/31]; med én ændring af RL [senest 1940] (t. 291)
XB	*Sfærernes Musik* trykt partitur	t. 296-325 svarer til *Sfærernes Musik* t. 1-30 efter cfr. 19 (med visse ændringer i bl.a. instrumentationen og paukestemmen)
O	skitse (particel)	t. 291-325 (autograf) [1921/22]
D	klaverpartitur	t. 291-325 i CLs afskrift efter **E** [1929]
E	klaverpartitur	t. 291-325 i autograf [1924]

NOTER

Takt	Stemme(r)	Kommentar
291	timp 1, 2 org	se note til Forspil t. 1 (s. 115) ***B**: *ad lib.* tilføjet af RL med blyant, men ikke taget til følge; sandsynligvis skyldes tilføjelsen, at RL i forbindelse med den planlagte radioopførelse i 1940 har villet påpege, at forspillet kunne udføres uden orgel, da et orgel ikke var til rådighed i radioens daværende koncertstudie (forspillet blev annonceret i radioprogrammet, men ikke opført ved den nævnte lejlighed); under alle omstændigheder forekommer det ikke logisk, at orglet skulle kunne udelades netop i dette forspil, men ikke i andre dele af operaen

Prelude to Scene Five (Act 2, bb. 291-325, score pp. 224-231)

SOURCES

A	full score	bb. 291-325 Lahn's transcript of **C** [1924]
C	full score	bb. 291-325 autograph [1922/23], exemplar for the transcript in **A**
B	full score	bb. 291-325 Lahn's transcript of **A** [1930/31]; with a single alteration by RL [at the latest from 1940] (b. 291)
XB	*The Music of the Spheres* printed full score	bb. 296-325 correspond to *The Music of the Spheres* bb. 1-30 after fig. 19 (with some changes *inter alia* in the instrumentation and the timp part)
O	sketch (short score)	bb. 291-325 (autograph) [1921/22]
D	piano score	bb. 291-325 CL's transcript of **E** [1929]
E	piano score	bb. 291-325 autograph [1924]

NOTES

Bar	Part(s)	Remarks
291	timp 1, 2 org	see note to Prelude b. 1 (p. 115) ***B**: *ad lib.* added by RL in pencil, but not incorporated in the edition; probably intended by the composer as an indication that the prelude could be performed without organ, in pragmatic recognition of the fact that in 1940 no organ was available in what was then the concert studio of the State Radio (the prelude was announced in the radio programme but not actually performed on that occasion); it seems in any case illogical that the organ should be optional here in the prelude but not in other parts of the opera

Takt	Stemme(r)	Kommentar
291-296	org	i **C** har RL ændret orgelstemmen, således at orglet allerede i t. 289 sætter ind med en *ff*-d-mol-akkord identisk med akkorden i t. 297 og holder denne uforandret t. 289-325; ændringen kan dateres til 1924, idet den er optaget i klaverpartituret **E** (i **D** er orglet ikke medtaget eller nævnt); ændringen er ikke taget til følge i udgaven, da den hverken findes i **A** eller **B**
302	cl 1-2	node 1-3 tilføjet i analogi med t. 298-299 og i overensst. med **XB** (RL har i **C** glemt at udfylde takten; Lahn har i **A** indført heltaktspause)
303	fg 3-4	*ff* rettet til *fff* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	timp 1	node 1: c rettet til H i overensst. med **O** og i analogi med t. 297, 300, 306, etc. (fejlen ikke rettet i senere kilder)
	piatti	node 1: marc. tilføjet i analogi med t. 321
305	vl I, II, III	bueafslutning på sidste node ændret til fortsat bue i analogi med t. 314-315
308	ob 1	node 4: ♯ for c^1 tilføjet iht. **C**
310	vla, vcl	bueafslutning på sidste node ændret til fortsat bue iht. **C** og i analogi med t. 301-302
311	cor 1, 2-3	bue tilføjet i analogi med t. 320
312	piatti	node 1: marc. tilføjet i analogi med t. 321
314	cl 2	node 6: ♯ for a tilføjet af Lahn i **A** (ikke i **C**)
	trbn 1	node 1, 3: marc. tilføjet iht. **C**
316	vla, vcl	node 5: ♯ for c^2 tilføjet i analogi med t. 307
320	fl 1	node 1: ♯ for f^3 tilføjet af Lahn i **A** (ikke i **C**)
	tr 1	bue node 2-6 ændret til bue node 2-5 i analogi med cor
	vl I, II, III	sidste node: bindebue til t. 321 tilføjet iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
321	fl 2	sidste node: overflødigt ♯ for gis^2 udeladt
322	fl 2	node 5: ♯ for c^3 tilføjet af Lahn i **A** (ikke i **C**)
	fg 3-4	*fff* tilføjet iht. **C** (fejlanbragt i fg 1-2 af Lahn i **A**)
323	fl 1	node 5: ♯ for c^3 tilføjet af Lahn i **A** (ikke i **C**)
	tr 4	node 6: ♯ for c^2 tilføjet iht. **C**
324	trbn 2-3, tb	sidste node: ♯ for hhv. f og F tilføjet iht. **C**
325	fl 4	sidste node: ♮ for g^2 tilføjet af Lahn i **A** (ikke i **C**)
	fg 3-4	sidste node: ♭ for h tilføjet iht. **C**
	trbn 2-3	sidste node: ♯ for f tilføjet af Lahn i **A** (ikke i **C**)

Femte billede (2. akt, t. 326-801, partitur s. 232-318)

KILDER

A	partitur	t. 326-332 + 336-579 + 582-801 i Lahns afskrift efter **C** [1924]; revideret af RL [1928/29] (sangstemmer? og sangtekst stedvis i CLs håndskrift) t. 333-335 + 580-581 i CLs afskrift (efter 1. akt t. 661-662?)
D	klaverpartitur	t. 326, (327 mangler), 328-801 i CLs afskrift efter **E** [1929]; med nodeskrivertilføjelser og -rettelser [1940]
B	partitur	t. 326-801 i Lahns afskrift efter **A** [1930/31]; rettet og revideret af RL [1939/40]; med Grøndahls dirigentnotater og tilføjelser [1940]
C	partitur	t. 326-332 + 336-579 + 582-801 i autograf [1922/23, t. 797-801 dog ca. 1944?]; forlæg for afskriftteksten i **A** (senere rettelser i **C** er uden relevans for udgaven)
E	klaverpartitur	t. 326, 328-332 + 336-579 + 582-801 i autograf [1924]; revideret af RL [1928/29]
O	skitse (particel)	t. 326-332 + 336-579 + 582-801 (autograf) [1921/22]
XB	*Sfærernes Musik* trykt partitur	t. 326 svarer til *Sfærernes Musik* t. 31 efter cfr. 19

Bar	Part(s)	Remarks
291-296	org	in **C** RL has altered the organ part so that it enters already in b. 289 with a *ff* d-minor chord identical with that in b. 297 (the chord is held unaltered through bb. 289-325); the alteration can be dated to 1924, for it is implemented in the piano score **E** (whereas in **D** the organ is neither included nor mentioned); not incorporated in the edition as it is found neither in **A** nor in **B**
302	cl 1-2	notes 1-3 supplied by analogy with bb. 298-299 and in agreement with **XB** (in **C** RL has forgotten to fill out the bar; in **A** Lahn has entered a whole bar's rest)
303	fg 3-4	*ff* emended to *fff* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	timp 1	note 1: c emended to B in agreement with **O** and by analogy with bb. 297, 300, 306, etc. (error not corrected in later sources)
	piatti	note 1: marc. supplied by analogy with b. 321
305	vl I, II, III	end of slur on last note emended to ongoing slur by analogy with bb. 314-315
308	ob 1	note 4: ♯ before c^1 supplied in accordance with **C**
310	vla, vcl	end of slur on last note emended to ongoing slur in accordance with **C** and by analogy with bb. 301-302
311	cor 1, 2-3	slur supplied by analogy with b. 320
312	piatti	note 1: marc. supplied by analogy with b. 321
314	cl 2	note 6: ♯ before a added by Lahn in **A** (not in **C**)
	trbn 1	notes 1, 3: marc. supplied in accordance with **C**
316	vla, vcl	note 5: ♯ before c^2 supplied by analogy with b. 307
320	fl 1	note 1: ♯ before f^3 added by Lahn in **A** (not in **C**)
	tr 1	slur notes 2-6 emended to slur notes 2-5 by analogy with cor
	vl I, II, III	last note: tie-over to b. 321 supplied in accordance with **C** (copying error in **A**)
321	fl 2	last note: superfluous ♯ before $g\sharp^2$ suppressed
322	fl 2	note 5: ♯ before c^3 added by Lahn in **A** (not in **C**)
	fg 3-4	*fff* supplied in accordance with **C** (wrongly applied to fg 1-2 by Lahn in **A**)
323	fl 1	note 5: ♯ before c^3 added by Lahn in **A** (not in **C**)
	tr 4	note 6: ♯ before c^2 supplied in accordance with **C**
324	trbn 2-3, tb	last note: ♯ before f and F respectively supplied in accordance with **C**
325	fl 4	last note: ♮ before g^2 added by Lahn in **A** (not in **C**)
	fg 3-4	last note: ♭ before b supplied in accordance with **C**
	trbn 2-3	last note: ♯ before f added by Lahn in **A** (not in **C**)

Scene Five (Act 2, bb. 326-801, score pp. 232-318)

SOURCES

A	full score	bb. 326-332 + 336-579 + 582-801 Lahn's transcript of **C** [1924]; revised by RL [1928/29] (vocal lines? and sung text occasionally in CL's handwriting) bb. 333-335 + 580-581 CL's transcript (from Act 1 bb. 661-662?)
D	piano score	bb. 326, (327 wanting), 328-801 CL's transcript of **E** [1929]; with additions and corrections by a copyist [1940]
B	full score	bb. 326-801 Lahn's transcript of **A** [1930/31]; corrected and revised by RL [1939/40]; with conductor's notes and additions by Grøndahl [1940]
C	full score	bb. 326-332 + 336-579 + 582-801 autograph [1922/23, but bb. 797-801 from *c*1944?]; exemplar for the transcript in **A** (later corrections in **C** are without relevance to the edition)
E	piano score	bb. 326, 328-332 + 336-579 + 582-801 autograph [1924]; revised by RL [1928/29]
O	sketch (short score)	bb. 326-332 + 336-579 + 582-801 (autograph) [1921/22]
XB	*The Music of the Spheres* printed full score	b. 326 corresponds to *The Music of the Spheres* b. 31 after fig. 19

NOTER

Takt	Stemme(r)	Kommentar
326	–	**Lento* udeladt iht. **B**, hvor RL ved billedets begyndelse har udraderet denne og flere andre angivelser (**C** har *molto longa* over fermaten; denne angivelse findes ikke i **A**, sandsynligvis fordi Lahn har overset den)
	cor 3-4	*f^1 og c^2 ændret til f^1 med angivelsen *a 2* iht. RLs ændring i **B**
	timp 1, 2	se note til Forspil t. 1 (s. 115)
	timp 1, 2, tam-tam	*fff* ændret til *fffz* iht. RLs ændring i **B**
326-327	–	fermat over taktstregen tilføjet i **B** med rød farvestift (sandsynligvis af Grøndahl)
327	–	*metronomangivelsen tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	–	*fodnoten tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** s. 184 foroven (5. billedes første side): *Gennemgaaende ikke hurtige Tempoer R.L.*
328	–	**D**: *Lento*
331	LØGNEN	at rollen skal synges af en tenor fremgår af **A** s. 159 (oplysningen findes endvidere i kilde **F** s. 17 i form af en blyantstilføjelse af RL; endvidere fremgår det indirekte af **B**, idet RL her antyder at rollen kan udføres af samme sanger som DYRET i 4. billede)
	LØGNEN	*node 1-2 med teksten „Een er" tilføjet (i stedet for pauser) iht. tidlig ændring foretaget parallelt i **D** og i **B** (jfr. beskrivelsen af kilde **B**)
333	ob 1	det fremgår ikke af **A** om det er ob 1 eller 2 der spiller; udgaven følger Lahns forslag i **B**
	ob 1	*ff* tilføjet i overensst. med fg og 1. akt t. 661
	cor 2	*p* tilføjet i overensst. med 1. akt t. 661
	LØGNEN	**A**, **D**, **B** har: 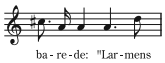 Den redaktionelle ændring er foretaget i overensst. med en tekstrettelse i teksthæftet **F**, hvor RL har indføjet ordet „i" i stedet for kolon, hvilket skaber sammenhæng i teksten; tekstrettelsen er ikke implementeret af RL i nodekilderne, men forekommer udgiveren så signifikant, at den er indføjet i udgaven med genindførelse af tonen cis, som findes på dette sted i takten i en tidligere tekstversion (noden findes i **E** samt i **A**, hvor den er udraderet, men skimtes)
333	vcl, cb	*p* tilføjet i overensst. med 1. akt t. 661
333-335	vl I, II, III	violinerne er i **A** noteret på to ubetegnede systemer, der tolkes som hhv. vl I og vl II+III i overensst. med Prolog t. 17-18, 1. akt t. 662-663 og 2. akt t. 580-581, hvor RL anviser, hvorledes stemmefordelingen for vl I-II-III skal være
334	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E**: *Un pochetto fanatico*)
	timp 1	**Solo* og *spiccato* tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
	LØGNEN	node 1: marc. tilføjet iht. **D**
	LØGNEN	*node 3: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
335	fg, cor	*mf*: se note til Prolog t. 18 fg
	timp 1	*mf* tilføjet i overensst. med 2. akt t. 658, jfr. note til Prolog t. 18 timp
	LØGNEN	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
336	LØGNEN	notationen i **A** er uklar; udgaven følger **D**
337	vcl-1-2	*ff* rettet til *f* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
338	vl I, II	*node 2: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vl III	sidste node: marc. tilføjet af Lahn i **A**; udeladt (ikke i **C**)

NOTES

Bar	Part(s)	Remarks
326	–	**Lento* suppressed in accordance with **B**, where at the beginning of the scene RL has erased this and several other specifications (**C** has *molto longa* over the fermata; this is wanting in **A**, probably because Lahn has overlooked it)
	cor 3-4	*f^1 and c^2 emended to f^1 plus the specification *a 2* in accordance with RL's alteration in **B**
	timp 1, 2	see note to Prelude b. 1 (p. 115)
	timp 1, 2, tam-tam	*fff* emended to *fffz* in accordance with RL's alteration in **B**
326-327	–	fermata over the bar line supplied in **B** with red crayon (probably by Grøndahl)
327	–	*metronome marking supplied in accordance with RL's addition in **B**
	–	*footnote supplied in accordance with RL's addition at the top of p. 184 in **B** (first page of Scene 5): *Generally not fast tempi R.L.*
328	–	**D**: *Lento*
331	THE LIE	that the role is to be sung by a tenor appears from **A** p. 159 (this information is also in source **F** p. 17 in the form of a pencilled addition by RL; it also follows indirectly from **B**, where RL implies that the role can be taken by the same singer as THE BEAST in Scene 4)
	THE LIE	*notes 1-2 with the text "Een er" supplied (instead of rests) in accordance with early alteration entered in parallel in **D** and **B** (cf. description of source **B**)
333	ob 1	it does not appear from **A** whether ob 1 or ob 2 is to play; the edition follows Lahn's conjecture in **B**
	ob 1	*ff* supplied in agreement with fg and Act 1 b. 661
	cor 2	*p* supplied in agreement with Act 1 b. 661
	THE LIE	**A**, **D**, **B** have: 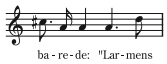 The edition is emended in accordance with a correction in booklet **F**, where RL has inserted the word "i" (in) instead of a colon, thereby making sense of the text; though this correction is not implemented by RL in the musical sources, it seems so significant that the editor has supplied the extra word and reintroduced the tone c♯, which occurs at this place in the bar in an earlier text version (the note is found in **E** and in **A**, where it is erased but still faintly visible)
333	vcl, cb	*p* supplied in agreement with Act 1 b. 661
333-335	vl I, II, III	in **A** the violins are notated on two unmarked staves, here interpreted as vl I and vl II+III respectively in agreement with Prologue bb. 17-18, Act 1 bb. 662-663 and Act 2 bb. 580-581, where RL specifies the distribution when the violins are in three real parts
334	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E**: *Un pochetto fanatico*)
	timp 1	**Solo* and *spiccato* supplied in accordance with RL's additions in **B**
	THE LIE	note 1: marc. supplied in accordance with **D**
	THE LIE	*note 3: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
335	fg, cor	*mf*: see note to Prologue b. 18 fg
	timp 1	*mf* supplied in agreement with Act 2 b. 658, cf. note to Prologue b. 18 timp
	THE LIE	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
336	THE LIE	notation in **A** unclear; the edition follows **D**
337	vcl-1-2	*ff* emended to *f* in accordance with **C** (copying error in **A**)
338	vl I, II	*note 2: marc. supplied in accordance with RL's addition in B
	vl III	last note: marc. added by Lahn in **A**; suppressed here (not in **C**)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
339	fg	*ff* rettet til *f* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vl I, II	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vlc, cb	cresc. tilføjet iht. **C**
339-341	fg 2	det fremgår ikke af kilderne, om fg 2 følger fg 1 eller 3 (fg 1-3 er i **A** og **C** noteret i ét system); valget skyldes udgiveren
340	cl 1	*ff* tilføjet iht. **C**
	LØGNEN	**D**: sidste node: intet marc. (findes i **E**)
	vla	sidste node: marc. tilføjet iht. **C**
	vcl	node 1: marc. for de tre nederste stemmer tilføjet iht. **C**
341	vl II, III	placeringen af *più f* justeret iht. **C** og i analogi med blæserne
	vl III	node 7: ♮ for e^1 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	vcl-3-4	*più f* tilføjet iht. **C**
342	LØGNEN	**D**: intet *parlando* (findes i **E**)
		*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vl I	*arco* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vla	node 2: ♭ for c^1 udeladt (afskriverfejl i **A**; rettet af RL i **B**)
	vcl-1	næstsidste node: ♮ for d tilføjet i overensst. med **O** (fejl i **C**; ikke rettet i senere kilder)
	vcl-2	*node 3: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
343	cl 1	*pause og noder tilføjet iht. RLs ændringer i **B** (**A** har heltaktspause)
	LØGNEN	*node 2-3: g^1-c^2 ændret til fis^1-fis^1 iht. RLs ændring i **B**
	vl II	node 10: ♮ for d^1 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	vla	*node 11: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
344	vl I	*node 5: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vcl	sidste node: ♯ for g udeladt (afskriverfejl i **A** forårsaget af uklar rettelse i **C**)
345	LØGNEN	node 1: ♮ for f^2 tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (orienteringsfortegn)
	vl I	node 9: ♭ for h^1 tilføjet i overensst. med **O** og **D**
		node 11: ♮ for c^2 og ♯ for næste c^2 (node 14) tilføjet iht. RLs rettelser i **B**
	vl I	*node 13: d^2 rettet til c^2 og marc. tilføjet iht. RLs ændring i **B**
	vl II	*node 5: i **B** har RL ændret fis^1 til f^1, men har næppe været opmærksom på, at der derved opstod en tonegentagelse; rettelsen ikke taget til følge (som andre rettelser i takterne her omkring er der tale om lidt umotiverede ændringer af hensyn til sangerens intonation, måske rettelser, som kan betragtes som ad-hoc-rettelser i relation til den specifikke radioopførelse i 1940)
	vcl	*node 3: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
		*node 7: f ændret til fis iht. RLs ændring i **B**
346	ob 2	*node 2-4: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vl I	node 7: ♮ for h^1 tilføjet iht. **C**
347	cl 2	node 1: ♭ for h udeladt (afskriverfejl i **A** forårsaget af uklar rettelse i **C**; fejlen er rettet af RL i **B**)
	vl 2	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
347-348	cl b	i kilden cl 3; redaktionelt ændret til cl b, da der ikke er tid til at skifte instrument før cl b-indsatsen t. 351

Bar	Part(s)	Remarks
339	fg	*ff* emended to *f* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vl I, II	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vlc, cb	cresc. supplied in accordance with **C**
339-341	fg 2	it does not appear from the sources whether fg 2 follows fg 1 or fg 3 (fg 1-3 are notated on a single stave in **A** and **C**); the choice here is the editor's
340	cl 1	*ff* supplied in accordance with **C**
	THE LIE	**D**: last note: no marc. (but present in **E**)
	vla	last note: marc. supplied in accordance with **C**
	vcl	note 1: marc. in the three lowest parts supplied in accordance with **C**
341	vl II, III	placing of *più f* adjusted in accordance with **C** and by analogy with the winds
	vl III	note 7: ♮ before e^1 supplied in accordance with RL's correction in **B**
	vcl-3-4	*più f* supplied in accordance with **C**
342	THE LIE	**D**: no *parlando* (but present in **E**)
		*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vl I	*arco* supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vla	note 2: ♭ before c^1 suppressed (copying error in **A**; corrected by RL in **B**)
	vcl-1	penultimate note: ♮ before d supplied in agreement with **O** (error in **C**; not corrected in later sources)
	vcl-2	*note 3: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
343	cl 1	*rest and notes supplied in accordance with RL's alterations in **B** (**A** has a whole bar's rest)
	THE LIE	*notes 2-3: g^1-c^2 emended to $f\sharp^1$-$f\sharp^1$ in accordance with RL's alteration in **B**
	vl II	note 10: ♮ before d^1 supplied in accordance with RL's correction in **B**
	vla	*note 11: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
344	vl I	*note 5: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vcl	last note: ♯ before g suppressed (copying error in **A** caused by unclear correction in **C**)
345	THE LIE	note 1: ♮ before f^2 supplied in accordance with RL's addition in **B** (cautionary accidental)
	vl I	note 9: ♭ before b^1 supplied in agreement with **O** and **D**
		note 11: ♮ before c^2 and ♯ before the next c^2 (note 14) supplied in accordance with RL's corrections in **B**
	vl I	*note 13: d^2 emended to c^2 and marc. supplied in accordance with RL's alteration in **B**
	vl II	*note 5: in **B** RL has altered $f\sharp^1$ to f^1, but probably without noticing that this gave rise to a note repetition; the correction is accordingly not made in the edition (here and elsewhere in the surrounding bars we have rather unmotivated changes made to assist the singer – perhaps to be regarded as *ad hoc* corrections relating to the radio broadcast of 1940)
	vcl	*note 3: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
		*note 7: f emended to f♯ in accordance with RL's alteration in **B**
346	ob 2	*notes 2-4: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vl I	note 7: ♮ before b^1 supplied in accordance with **C**
347	cl 2	note 1: ♭ before b suppressed (copying error in **A** caused by unclear correction in **C**; the error is corrected by RL in **B**)
	vl 2	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
347-348	cl b	source has cl 3; altered editorially because a change of instrument cannot be made before the cl b entry at b. 351

Takt	Stemme(r)	Kommentar
348	cl 1	node 1 tilføjet i analogi med øvrige blæsere (forglemmelse i **C** som følge af systemskift mellem t. 346-347; Lahn har tilføjet noden i **B**)
	vl II, vcl	dim. tilføjet iht. **C** (i **B** har Grøndahl tilføjet „dim“ i slutningen af t. 347)
349	–	**D**: *Più tranquillo* findes her ved taktens begyndelse
350	cor 1	node 2: ♮ for h^1 tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (orienteringsfortegn)
352	–	**D**: *Poco moto* (**E**: *Con poco moto lusinghiero*)
	SKØGEN	regiangivelsen tilføjet iht. **D**
354	vcl	tenornøgle rettet til f-nøgle iht. **C** (afskriverfejl i **A**; rettet af Lahn i **B**)
355	vl II	sidste node: ♮ for d^1 tilføjet i overensst. med **D** (fejlen rettet i **B**, sandsynligvis af Grøndahl)
356	SKØGEN	node 3: marc. udeladt (relikt fra den oprindelige version; ikke i **D**)
357	cl b	node 1: e^1 rettet til dis1 (afskriverfejl i **A** forårsaget af uklar rettelse i **C**; fejlen er rettet af RL i **B** med tilføjelse af ♭ for e)
	vla	node 6: ♮ for d tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	vcl	*div. a 3* tilføjet iht. **C**
358	cl b	node 1: ♮ for d^1 tilføjet iht. **C**
361	cor ingl	cresc. tilføjet med blyant i **B** i analogi med cor (sandsynligvis af Grøndahl)
	cl b	node 1: ♭ for h udeladt iht. RLs rettelse i **B**
	LØGNEN	node 2: i **E** er tonen noteret som e^2; fejlen rettet i **D**
362	ob	*a 2* tilføjet iht. **C**
	ob, cor ingl, cl	*node 2: ten. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	cor 2	bindebue til t. 363 node 1 tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	cb	dim. tilføjet iht. **C**
363	vl I, II, III	*node 5-7: rytmen ændret fra triol til ♫ iht. **B** (der er tale om en afskriverfejl i **B** i vl II og III som RL imidlertid har sanktioneret ved at rette triolen i vl I i overensst. med II og III)
366	SKØGEN	*node 1 ændret fra ♩ til 𝅘𝅥𝅯𝄾 iht. RLs ændring i **B** (tonen er i **D** noteret som eis^2)
368	SKØGEN	dim. + dim. tilføjet iht. **D**
369	SKØGEN	*node 1-2: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B** (**D** har marc. node 1)
	SKØGEN	node 3: marc. tilføjet iht. **D**
370	SKØGEN	node 1: marc. tilføjet iht. **D**
372	LØGNEN	*node 1-2 ændret til ♩♩ og forsynet med ten. iht. RLs ændringer i **B** (**A** har rytmen ♩𝅘𝅥𝅯𝅘𝅥𝅯 til en tidlig tekst: „være som“, mens **D** har rytmen ♩.𝅘𝅥𝅯 til ordet „Bære“)
373	vcl	*arco* tilføjet iht. **C** (i **A** fejlagtigt anført som *cresc.*)
375	–	**tempo di valse* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (RLs citationstegn om „valse“ dog udeladt i analogi med gentagelsen t. 379)
377	vl I	node 1: marc. tilføjet i **B** (sandsynligvis af Grøndahl)
	vl II	*node 1-4: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
378	ob 2	node 2-pause 2 rettet fra 𝅘𝅥𝅯𝄾 til 𝅘𝅥𝅯 𝄿 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	cl 1	dim. tilføjet iht. **C**
	cl 2-3	node 2: as rettet til b iht. **C** (afskriverfejl i **A**; rettet af RL i **B**)
	LØGNEN	**D**: node 1, 3: intet marc. node 2: ♯ for f^1 tilføjet iht. **D** (findes i **B**; blyantstilføjelse med uidentificeret hånd)
378, 379, 380	–	**D**: ingen tempoangivelser/karakterbetegnelser
379	fl	node 2, 4: stacc. tilføjet iht. **C**
	cor ingl	dim. tilføjet iht. **C**
	vcl	node 3-4: bindebue tilføjet iht. **C** (tilføjet i **B** af RL)

Bar	Part(s)	Remarks
348	cl 1	note 1 supplied by analogy with the other winds (omission in **C** due to change of system between bb. 346 and 347; Lahn has added the note in **B**)
	vl II, vcl	dim. supplied in accordance with **C** (in **B** Grøndahl has inserted “dim” at the end of b. 347)
349	–	**D**: *Più tranquillo* placed at the beginning of the bar
350	cor 1	note 2: ♮ before b^1 supplied in accordance with RL’s addition in **B** (cautionary accidental)
352	–	**D**: *Poco moto* (**E**: *Con poco moto lusinghiero*)
	THE WHORE	stage direction supplied in accordance with **D**
354	vcl	tenor clef emended to bass clef in accordance with **C** (copying error in **A**; corrected by Lahn in **B**)
355	vl II	last note: ♮ before d^1 supplied in agreement with **D** (error corrected in **B**, probably by Grøndahl)
356	THE WHORE	note 3: marc. suppressed (relict of the original version; not in **D**)
357	cl b	note 1: e^1 emended to $d\sharp^1$ (copying error in **A** due to unclear correction in **C**; the error is corrected by RL in **B** by the addition of ♭ before e)
	vla	note 6: ♮ before d supplied in accordance with RL’s correction in **B**
	vcl	*div. a 3* supplied in accordance with **C**
358	cl b	note 1: ♮ before d^1 supplied in accordance with **C**
361	cor ingl	cresc. added in pencil in **B** (probably by Grøndahl) by analogy with cor
	cl b	note 1: ♭ before b suppressed in accordance with RL’s correction in **B**
	THE LIE	note 2: in **E** this tone is notated as e^2; the error is corrected in **D**
362	ob	*a 2* supplied in accordance with **C**
	ob, cor ingl, cl	*note 2: ten. supplied in accordance with RL’s addition in **B**
	cor 2	tie-over to b. 363 note 1 supplied in accordance with RL’s addition in **B**
	cb	dim. supplied in accordance with **C**
363	vl I, II, III	*notes 5-7: rhythm emended from triplet to ♫ in accordance with **B** (copying error in **B** in vl II and III, which RL however has sanctioned by correcting the triplet in vl I in agreement with II and III)
366	THE WHORE	*note 1 emended from ♩ to 𝅘𝅥𝅯𝄾 in accordance with RL’s alteration in **B** (in **D** the tone is notated as $e\sharp^2$)
368	THE WHORE	dim. + dim. supplied in accordance with **D**
369	THE WHORE	*notes 1-2: marc. supplied in accordance with RL’s additions in **B** (**D** has marc. at note 1)
	THE WHORE	note 3: marc. supplied in accordance with **D**
370	THE WHORE	note 1: marc. supplied in accordance with **D**
372	THE LIE	*notes 1-2 emended to ♩♩ and marked ten. in accordance with RL’s alterations in **B** (**A** has the rhythm ♩𝅘𝅥𝅯𝅘𝅥𝅯 for an early text: “være som”, while **D** has the rhythm ♩.𝅘𝅥𝅯 for the word “Bære”)
373	vcl	*arco* supplied in accordance with **C** (**A** erroneously has *cresc.*)
375	–	**tempo di valse* supplied in accordance with RL’s addition in **B** (but his quotation marks around “valse” suppressed by analogy with the repetition at b. 379)
377	vl I	note 1: marc. supplied (probably by Grøndahl) in **B**
	vl II	*notes 1-4: marc. supplied in accordance with RL’s additions in **B**
378	ob 2	note 2-rest 2 emended from 𝅘𝅥𝅯𝄾 to 𝅘𝅥𝅯 𝄿 in accordance with **C** (copying error in **A**)
	cl 1	dim. supplied in accordance with **C**
	cl 2-3	note 2: a♭ emended to b♭ in accordance with **C** (copying error in **A**; corrected by RL in **B**)
	THE LIE	**D**: notes 1, 3: no marc. note 2: ♯ before f^1 supplied in accordance with **D** (also found in **B**; pencilled addition in an unidentified hand)
378, 379, 380	–	**D**: no indications of tempo or expression
379	fl	notes 2, 4: stacc. supplied in accordance with **C**
	cor ingl	dim. supplied in accordance with **C**
	vcl	notes 3-4: tie supplied in accordance with **C** (added in **B** by RL)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
380	–	*meno* [*mosso*] tilføjet i **B** af Grøndahl
	vl I	*Tutti* tilføjet iht. **C**
	vl I, II, III	bindebuer tilføjet iht. **C** (tilføjet i **B** af RL)
381	LØGNEN	anvisningen *(let spottende)* udeladt (relikt fra operaens oprindelige version; ikke i **D**; i **E** er angivelsen *(Spodsk)* streget over i forbindelse med tekstrevisionen 1929)
382	fg	*pp* og bue tilføjet iht. **C**
	vl II	node 4: ♮ for a^1 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
383	–	*mosso* tilføjet i **B** af Grøndahl; i **D** har han tilføjet *Poco mosso*
	fl 1, cl 1	node 1: ten. tilføjet i **B** (sandsynligvis af Grøndahl; de to stemmer er noteret på separate systemer i **B**)
	vl II, III	kilderne angiver ikke, hvornår sordinerne skal fjernes; det forekommer mest logisk, at det sker her, jfr. *senza sord.* i vl I t. 385
	vla-1	node 7: ♮ for f^1 tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (orienteringsfortegn)
384	tr 1	kvintolen er i **B** forsynet med cresc. tilføjet med blyant (sandsynligvis af Grøndahl)
	LØGNEN	sidste node: ♭ for h^1 næsten udraderet, findes i **D**
385	vla-2	node 8: ♭ for h tilføjet iht. **C**
386	cor 1-2	node 2, 5, 8: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
	vl II	node 7, 13: marc. tilføjet iht. **C**
387	ob 1	*node 3: fis^2 ændret til gis^2 iht. RLs ændring i **B**; ændringen er, ligesom i cl 2, utvetydig, men RLs hensigt er uklar
	cl 2	*node 3: gis^1 ændret til ais^1 iht. RLs ændring i **B** (se foregående note)
	ob 1-2, cl 2-3	node 1: 𝅗𝅥. rettet til 𝅗𝅥 iht. **C** (afskriverfejl i **A**; rettet af RL i **B**)
	ob 1-2, cl 2-3	node 3: 𝅗𝅥 rettet til 𝅗𝅥. iht. **C** (afskriverfejl i **A**; rettet af RL i **B**)
	fg 2, fg 3	node 1: ♭ for H tilføjet iht. RLs rettelse i **B** (fg 2 er dog i **B** fejlagtigt noteret unisont med fg 1 i stedet for med fg 3)
	timp 1	bindebue tilføjet iht. **C** (i **A**, hvor timpani-indsatsen er tilføjet i autograf, kan det dog se ud som om RL ønsker ny ansats på node 2)
388	fl 3	sidste node: ♮ for e^2 findes i **B** (tilføjet af radioens nodeskriver 1940?)
	vl I, II	*f* tilføjet iht. **C**
	vl III	*mf* tilføjet iht. **C**
389, 391	vl I, II	*node 2: ten. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
390	vl I, II	sidste node: ♮ for f^2 tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (orienteringsfortegn)
391	vl I, II	node 1: f^2 rettet til e^2 iht. **C** (rettet af RL i **B**)
	vl I, II	node 5-6: bindebue tilføjet iht. **C** (tilføjet med blyant i **B**; uidentificeret hånd)
393	–	**D**: *Marcato sostenuto*
	fg 1, vcl-1	node 1: ♭ for e tilføjet i overensst. med **D** (tilføjet i **B** af nodeskriver 1940?)
	fg 2, vcl-2	node 1: ♮ for c tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	SKØGEN	node 1: ♭ for h^1 tilføjet i overensst. med **D** og RLs rettelse i **B**
394	SKØGEN	*node 2: 𝅗𝅥 ændret til 𝅘𝅥𝅮𝄾 iht. RLs ændring i **B**
396	cor 2	g-nøgle rettet til f-nøgle iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	SKØGEN	*node 1: 𝅗𝅥. 𝅘𝅥𝅮 med teksten „Du en“ ændret til 𝅗𝅥𝄿 med teksten „Du“ iht. RLs ændringer i **B**
396, 399, 402	SKØGEN	node 1: marc. udeladt (relikt fra den oprindelige version; ikke i **D**)

Bar	Part(s)	Remarks
380	–	*meno* [*mosso*] supplied by Grøndahl in **B**
	vl I	*Tutti* supplied in accordance with **C**
	vl I, II, III	ties supplied in accordance with **C** (added in **B** by RL)
381	THE LIE	the direction *(let spottende)* (mildly derisive) suppressed here (relict of the original version, not in **D**; in **E** the equivalent direction *(Spodsk)* was struck out in connection with the revision of the text in 1929)
382	fg	*pp* and slur supplied in accordance with **C**
	vl II	note 4: ♮ before a^1 supplied in accordance with RL's correction in **B**
383	–	*mosso* added in **B** by Grøndahl; in **D** he has added *Poco mosso*
	fl 1, cl 1	note 1: ten. supplied in **B** (probably by Grøndahl; the two parts are notated on separate staves in **B**)
	vl II, III	the sources do not indicate when the mutes are to be removed; it seems most logical that it should take place here, cf. *senza sord.* in vl I b. 385
	vla-1	note 7: ♮ before f^1 supplied in accordance with RL's addition in **B** (cautionary accidental)
384	tr 1	in **B** the quintuplet is marked cresc. (pencilled addition probably by Grøndahl)
	THE LIE	last note: ♭ before b^1 almost wholly erased; present in **D**
385	vla-2	note 8: ♭ before b supplied in accordance with **C**
386	cor 1-2	notes 2, 5, 8: marc. supplied in accordance with RL's additions in **B**
	vl II	notes 7, 13: marc. supplied in accordance with **C**
387	ob 1	*note 3: $f\sharp^2$ emended to $g\sharp^2$ in accordance with RL's alteration in **B**; though the reading of the latter, as in cl 2, is unambiguous, RL's intention is not clear
	cl 2	*note 3: $g\sharp^1$ emended to $a\sharp^1$ in accordance with RL's alteration in **B** (cf. previous note)
	ob 1-2, cl 2-3	note 1: 𝅗𝅥. emended to 𝅗𝅥 in accordance with **C** (copying error in **A**; corrected by RL in **B**)
	ob 1-2, cl 2-3	note 3: 𝅗𝅥 emended to 𝅗𝅥. in accordance with **C** (copying error in **A**; corrected by RL in **B**)
	fg 2, fg 3	note 1: ♭ before B supplied in accordance with RL's correction in **B** (but in **B** fg 2 is wrongly notated unison with fg 1 instead of fg 3)
	timp 1	tie supplied in accordance with **C** (but in **A**, where the timpani entry is an autograph addition, it might seem that RL wanted a new attack on note 2)
388	fl 3	last note: ♮ before e^2 is found in **B** (added by the radio music copyist in 1940?)
	vl I, II	*f* supplied in accordance with **C**
	vl III	*mf* supplied in accordance with **C**
389, 391	vl I, II	*note 2: ten. supplied in accordance with RL's addition in **B**
390	vl I, II	last note: ♮ before f^2 supplied in accordance with RL's addition in **B** (cautionary accidental)
391	vl I, II	note 1: f^2 emended to e^2 in accordance with **C** (corrected by RL in **B**)
	vl I, II	notes 5-6: tie supplied in accordance with **C** (inserted in pencil in **B**; unidentified hand)
393	–	**D**: *Marcato sostenuto*
	fg 1, vcl-1	note 1: ♭ before e supplied in agreement with **D** (added in **B** by the copyist in 1940?)
	fg 2, vcl-2	note 1: ♮ before c supplied in accordance with RL's correction in **B**
	THE WHORE	note 1: ♭ before b^1 supplied in agreement with **D** and RL's correction in **B**
394	THE WHORE	*note 2: 𝅗𝅥 emended to 𝅘𝅥𝅮𝄾 in accordance with RL's alteration in **B**
396	cor 2	treble clef emended to bass clef in accordance with **C** (copying error in **A**)
	THE WHORE	*note 1: 𝅗𝅥. 𝅘𝅥𝅮 with the text "Du en" emended to 𝅗𝅥𝄿 with the text "Du" in accordance with RL's alterations in **B**
396, 399, 402	THE WHORE	note 1: marc. suppressed (relict of the original version; not in **D**)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
403	vl I	node 1: gis^1 rettet til ais^1 iht. **C** (rettet af RL i **B**)
	vl II	node 2: ♭ for e^1 findes i **B** (blyantstilføjelse med uidentificeret hånd)
	vcl	node 8: g rettet til f iht. **C** (afskriverfejl i **A** forårsaget af uklar rettelse i **C**; **D** har f)
	vcl	node 10, 11: overflødigt ♮ for f og ♭ for e udeladt
406	–	*Poco maestoso* ændret til *Lento, poco maestoso* iht. RLs ændring i **B**
	–	**D**: *Commodo* (𝅗𝅥 = 46); metronomangivelsen er i CLs håndskrift og findes ikke i andre kilder (**E** har *Poco moderato*; Grøndahl har i **B** tilføjet *Commodo*, men ikke noteret metronomangivelsen)
406-410	vl II	pause indtil indsatsen t. 410 tilføjet iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
407	g cassa	*tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**; Grøndahl har ændret *mf* til *p*
	LØGNEN	*node 1: martellato tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (sammen med tekstændring)
407-408	LØGNEN	node 4-6 samt t. 408 node 1 er i **A** noteret des-h-as-ges (udgaven følger **D**)
410	vl II	specifik dynamisk angivelse mangler i kilderne; det tilføjede *p* er en gentagelse af det *p*, som findes i vl I, idet vl II i **C** og **A** er noteret i samme system som vl I
	vcl	en bue fra t. 409 til t. 411 rettet til to buer iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
412	–	**D**: *Mosso*
	vl I, II	*mp* rettet til *mf* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	str	*f* rettet til *sf* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
413	SKØGEN	*node 1, 3: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
414	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
	ob, cor ingl	dim. i taktens anden halvdel udeladt (tilføjet af Lahn i **A**; ikke i **C**)
	ob 2	sidste node: ♭ for f^1 udeladt iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vl III	node 9: marc. tilføjet iht. **C**
415	vl I, II	node 5-9: stacc. tilføjet iht. **C**
	vl I, II	næstsidste node: f^2 rettet til e^2 iht. **C** (afskriverfejl i **A**; rettet af RL i **B**)
418	cor 1, cor 2	node 1: marc. tilføjet iht. **C**
	cor 1, cor 2	dim. tilføjet iht. **C**
419	trbn, tb	*sidste node: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
420	fl	dim. tilføjet af Lahn i **A** (ikke i **C**); medtaget i udgaven i analogi med t. 434 og 436
	cor 1-2	diminuendoets placering justeret i analogi med vcl (hvis dim. er justeret iht. **C**, jfr. også t. 434)
	SKØGEN	node 1: marc. udeladt (relikt fra den oprindelige version; ikke i **D**)
421	cor 3	*mp* rettet til *mf* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vl III	*node 5: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
422	fg 1-2	cresc. tilføjet iht. **C** (fejlanbragt i cl b af Lahn i **A**)
	cor 3	cresc. tilføjet iht. **C**
	tr	node 1-6: stacc. i **C** udeladt af Lahn i **A**; udeladelsen taget til følge i analogi med fg 1-2 og cor samt t. 415-417, 435, 437
	vl I, II	fejlnoteret pause rettet fra 𝄾 til 𝄿 (rettet af Lahn i **B**)
	vl III	*node 1, 5: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**

Bar	Part(s)	Remarks
403	vl I	note 1: g♯^{1} emended to a♯^{1} in accordance with **C** (corrected by RL in **B**)
	vl II	note 2: ♭ before e^1 is found in **B** (pencilled addition in an unidentified hand)
	vcl	note 8: g emended to f in accordance with **C** (copying error in **A** due to unclear correction in **C**; **D** has f)
	vcl	notes 10, 11: superfluous ♮ before f and ♭ before e suppressed
406	–	*Poco maestoso* emended to *Lento, poco maestoso* in accordance with RL's alteration in **B**
	–	**D**: *Commodo* (𝅗𝅥 = 46); the metronome mark is in CL's handwriting and is wanting in other sources (**E** has *Poco moderato*; in **B** Grøndahl has added *Commodo* but not noted the metronome mark)
406-410	vl II	rest until entry in b. 410 supplied in accordance with **C** (copying error in **A**)
407	g cassa	*supplied in accordance with RL's addition in **B**; Grøndahl has altered *mf* to *p*
	THE LIE	*note 1: martellato supplied in accordance with RL's addition (and accompanying alteration of the text) in **B**
407-408	THE LIE	in **A** b. 407 notes 4-6 and b. 408 note 1 are notated d♭-b-a♭-g♭ (the edition follows **D**)
410	vl II	specific indication of dynamics wanting in the sources; the editorially supplied *p* is a repetition of the *p* found in vl I (vl II in **C** and **A** notated on the same stave as vl I)
	vcl	slur from b. 409 to b. 411 emended to two slurs in accordance with **C** (copying error in **A**)
412	–	**D**: *Mosso*
	vl I, II	*mp* emended to *mf* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	str	*f* emended to *sf* in accordance with **C** (copying error in **A**)
413	THE WHORE	*notes 1, 3: marc. supplied in accordance with RL's additions in **B**
414	–	**D**: no indication of tempo or expression
	ob, cor ingl	dim. in second half of bar suppressed (added by Lahn in **A**; not in **C**)
	ob 2	last note: ♭ before f^1 suppressed in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vl III	note 9: marc. supplied in accordance with **C**
415	vl I, II	notes 5-9: stacc. supplied in accordance with **C**
	vl I, II	penultimate note: f^2 emended to e^2 in accordance with **C** (copying error in **A**; corrected by RL in **B**)
418	cor 1, cor 2	note 1: marc. supplied in accordance with **C**
	cor 1, cor 2	dim. supplied in accordance with **C**
419	trbn, tb	*last note: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
420	fl	dim. added by Lahn in **A** (not in **C**); incorporated in the edition by analogy with bb. 434 and 436
	cor 1-2	position of the diminuendo adjusted by analogy with vcl (where the dim. is itself adjusted in accordance with **C**, cf. also b. 434)
	THE WHORE	note 1: marc. suppressed (relict of the original version; not in **D**)
421	cor 3	*mp* emended to *mf* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vl III	*note 5: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
422	fg 1-2	cresc. supplied in accordance with **C** (wrongly written in cl b by Lahn in **A**)
	cor 3	cresc. supplied in accordance with **C**
	tr	notes 1-6: stacc. in **C** omitted by Lahn in **A**; this emendation is incorporated in the edition by analogy with fg 1-2 and cor and with bb. 415-417, 435, 437
	vl I, II	wrongly notated rest emended from 𝄾 to 𝄿 (already changed by Lahn in **B**)
	vl III	*notes 1, 5: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**

Takt	Stemme(r)	Kommentar
423	cor 1	c^2 rettet til d^2 iht. RLs rettelse i **B** (fejlen går tilbage til **C**)
	vl III	node 1: marc. tilføjet iht. **C**
424	vla	**D**: node 4: ♮ for a (også i **E**, men ikke i andre kilder)
426	fl 1	2 fl (fortsættelse af *a 2* t. 423) rettet til fl 1 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	LØGNEN	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vl III	node 3: e^1 rettet til f^1 iht. RLs rettelse i **B** (afskriverfejl forårsaget af uklar rettelse i **C**)
427	fl 1	*ff* udeladt (tilføjet af Lahn i **A**; ikke i **C**)
	fl 1	sidste node: overflødigt ♮ for a^1 udeladt
428	cor 1	*node 1 tilføjet (i stedet for pause) iht. RLs ændring i **B**
	SKØGEN	*node 1-2: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vl II	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
428-431	tutti	Grøndahl har i **B** tilføjet følgende dynamiske forløb: *dim* i t. 428, *p* i t. 430 (ved første node) og *f* i t. 431
429	vl I, II	sidste node: ♮ for g^1 tilføjet i overensst. med **O** (fejl i **C**, ikke rettet i senere kilder)
	vcl	*div. a 4* tilføjet iht. **C**
431, 432, 433	vl I, II	pause rettet fra 𝄾 til 𝄿 iht. RLs rettelse i **B**
432	ob	samklangen fes^2-des^2 rettet til enharmonisk e^2-cis^2 i analogi med de øvrige blæsere
433	SKØGEN	**D**: node 1-2: e^2 (udgaven følger **A**, hvor tonen er rettet til f^2, jfr. næste note)
	SKØGEN	node 1: ♮ for f^2 tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (orienteringsfortegn)
434	vl III-2	node 7 (sidste efterslagsnode): overflødigt ♭ for d^1 udeladt
436	cl	node 5: trilleangivelse tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vl III-2	node 8 (sidste efterslagsnode): overflødigt ♭ for d^1 udeladt
437	cor 3-4, vcl	node 4: marc. tilføjet iht. **C**
	vcl	node 3: ♮ for h tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (orienteringsfortegn)
	vcl	bue node 4-5 rettet til fortsat bue iht. **C**
438	timp 1	**f mf* ændret til *mf* iht. RLs ændring i **B**
	cb	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
439	vl III-2	tredjesidste node (fjerdedelen): ♮ for e^2 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	vla	*node 1-2: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
440	–	*Lusingende* [!] rettet til *stringendo* iht. **C** (afskriverfejl; rettet af RL i **B**)
	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
	timp 1	**fz* ændret til *ffz* iht. RLs ændring i **B**
441	SKØGEN	node 1: ♮ for e^2 tilføjet iht. **D** (orienteringsfortegn)
	SKØGEN	*node 2: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
442	cor 1	*node 1: es^2 ændret til d^2 og forsynet med marc. iht. RLs ændring i **B** (udgiveren mener, at marc. også bør gælde cor 2-4)
442-443	SKØGEN	*bindebue fra t. 442 node 2 samt overbundet g^2 (som erstatter 𝄾) i t. 443 tilføjet iht. RLs ændring i **B**
442-444	SKØGEN	**D** har (jfr. note til t. 442-443):

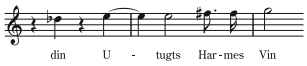

Bar	Part(s)	Remarks
423	cor 1	c^2 emended to d^2 in accordance with RL's correction in **B** (the error goes back to **C**)
	vl III	note 1: marc. supplied in accordance with **C**
424	vla	**D**: note 4: ♮ before a (also in **E** but not in other sources)
426	fl 1	2 fl (continuation of *a 2* b. 423) emended to fl 1 in accordance with **C** (copying error in **A**)
	THE LIE	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vl III	note 3: e^1 emended to f^1 in accordance with RL's correction in **B** (copying error due to unclear correction in **C**)
427	fl 1	*ff* suppressed (added by Lahn in **A**; not in **C**)
	fl 1	last note: superfluous ♮ before a^1 suppressed
428	cor 1	*note 1 supplied (instead of rest) in accordance with RL's alteration in **B**
	THE WHORE	*notes 1-2: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vl II	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
428-431	tutti	in **B** Grøndahl has inserted the following dynamic progression: *dim* in b. 428, *p* in b. 430 (at first note) and *f* in b. 431
429	vl I, II	last note: ♮ before g^1 supplied in agreement with **O** (error in **C**, not corrected in later sources)
	vcl	*div. a 4* supplied in accordance with **C**
431, 432, 433	vl I, II	rest emended from 𝄾 to 𝄿 in accordance with RL's correction in **B**
432	ob	the harmony $f♭^2$-$d♭^2$ emended to enharmonic e^2-$c♯^2$ by analogy with the other winds
433	THE WHORE	**D**: notes 1-2: e^2 (the edition follows **A**, where the tone is altered to f^2, cf. next note)
	THE WHORE	note 1: ♮ before f^2 supplied in accordance with RL's addition in **B** (cautionary accidental)
434	vl III-2	note 7 (last grace note): superfluous ♭ before d^1 suppressed
436	cl	note 5: trill supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vl III-2	note 8 (last grace note): superfluous ♭ before d^1 suppressed
437	cor 3-4, vcl	note 4: marc. supplied in accordance with **C**
	vcl	note 3: ♮ before b supplied in accordance with RL's addition in **B** (cautionary accidental)
	vcl	slur notes 4-5 emended to ongoing slur in accordance with **C**
438	timp 1	**f mf* emended to *mf* in accordance with RL's alteration in **B**
	cb	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
439	vl III-2	antepenultimate note (the crotchet): ♮ before e^2 supplied in accordance with RL's correction in **B**
	vla	*notes 1-2: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
440	–	*Lusingende* [!] emended to *stringendo* in accordance with **C** (copying error; corrected by RL in **B**)
	–	**D**: no indication of tempo or expression
	timp 1	**fz* emended to *ffz* in accordance with RL's alteration in **B**
441	THE WHORE	note 1: ♮ before e^2 supplied in accordance with **D** (cautionary accidental)
	THE WHORE	*note 2: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
442	cor 1	*note 1: $e♭^2$ emended to d^2 and supplied with marc. in accordance with RL's alterations in **B** (in the editor's opinion, marc. should also apply to cor 2-4)
442-443	THE WHORE	*tie from b. 442 note 2 and tied g^2 (replacing 𝄾) in b. 443 supplied in accordance with RL's alteration in **B**
442-444	THE WHORE	**D** has (cf. note to bb. 442-443):

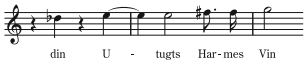

Takt	Stemme(r)	Kommentar
443	trbn 3	node 1: h rettet til a (afskriverfejl i **A** forårsaget af uklar notation i **C**; fejlen rettet af RL? i **B**)
	SKØGEN	*node 3-4: rytmen ændret af RL i **A** fra ♪.𝅘𝅥𝅮 til 𝅘𝅥𝅮𝅘𝅥𝅮𝅘𝅥𝅮 (for at tydeliggøre teksten t. 443-444)
	vl I, II	tredjesidste node: ♮ for d^2 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
444	fl, picc	*sidste node: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	trbn 3	næstsidste node: cis ændret til enharmonisk des i overensst. med trbn 1-2
	piatti	**f* ændret til *fz* iht. RLs ændring i **B**
447	SKØGEN	*node 1: martellato tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
449	–	**Allegro* samt komma efter *fumo* tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
	tutti	dynamiske angivelser tilføjet i analogi med cl b og vcl og i overensst. med **C** (de foregående 19 takter blev oversprunget i forbindelse med omarbejdelsen)
	timp 1	**ffz* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
449-484	tutti	dynamiske angivelser justeret og egaliseret iht. **C**
452	LØGNEN	*node 2: martellato tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
454	LØGNEN	**A**: node 1: a^1 (udgaven følger **D**; a^1 er rettet til h^1 i **B**, sandsynligvis af Grøndahl)
455	vl I, II	node 1-6 enharmonisk ændret i analogi med t. 457
456	LØGNEN	notationen i **A** er uklar; udgaven følger **D**
457	LØGNEN	node 3: marc. tilføjet iht. **D**
458	LØGNEN	node 1: marc. tilføjet iht. **D** (tilføjet i **B** af RL)
	LØGNEN	*node 2: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
459	vcl	fejlanbragt dim. i **C** flyttet til t. 460 af Lahn i **A**
460	LØGNEN	*node 3: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
463	LØGNEN	*node 1-2: ♩.𝅘𝅥𝅮 ændret til 𝅗𝅥𝅗𝅥 iht. RLs ændring i **B**
465	vl II	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
466	LØGNEN	**A**: node 2: c^2 (udgaven følger **D**)
467	LØGNEN	*node 2-5: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
468	LØGNEN	*node 1: 𝅗𝅥 ændret til 𝅗𝅥𝄾 og forsynet med marc. iht. RLs ændring i **B**
	vl I	næstsidste node: ♭ for a^1 tilføjet i overensst. med **D**
469	LØGNEN	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vla	node 2: ♭ for a tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
470	SKØGEN	*node 1: ♩ ændret til 𝅘𝅥𝅮𝄾 iht. RLs ændring i **B**
471	SKØGEN	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
472	SKØGEN	*node 1: 𝅗𝅥 ændret til 𝅗𝅥𝄾 iht. RLs ændring i **B**
	SKØGEN	*node 2: des^2 ændret til f^2 og forsynet med martellato iht. RLs ændring i **B**
473	SKØGEN	*node 2-3: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
474	SKØGEN	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
476	SKØGEN	*node 1-2: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
481	SKØGEN	**D**: node 1: intet marc. (findes i **E**)
481-482	fg 1	dim. tilføjet iht. **C**
482	cl 1	node 3: ♯ for c^1 findes i **B** (tilføjet med farvestift; uidentificeret hånd)
	vcl	node 1: marc. tilføjet i **B** med blyant (uidentificeret hånd)

Bar	Part(s)	Remarks
443	trbn 3	note 1: b emended to a (copying error in **A** due to unclear notation in **C**; corrected – by RL? – in B)
	THE WHORE	*notes 3-4: rhythm altered by RL in **A** from ♪.𝅘𝅥𝅮 to 𝅘𝅥𝅮𝅘𝅥𝅮𝅘𝅥𝅮 (to make the text in bb. 443-444 more distinct)
	vl I, II	antepenultimate note: ♮ before d^2 supplied in accordance with RL's correction in **B**
444	fl, picc	*last note: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	trbn 3	penultimate note: c♯ emended to enharmonic d♭ in agreement with trbn 1-2
	piatti	**f* emended to *fz* in accordance with RL's alteration in **B**
447	THE WHORE	*note 1: martellato supplied in accordance with RL's addition in **B**
449	–	**Allegro* and comma after *fumo* supplied in accordance with RL's additions in **B**
	tutti	dynamic markings supplied by analogy with cl b and vcl and in agreement with **C** (the previous 19 bars were deleted as part of the alteration process)
	timp 1	**ffz* supplied in accordance with RL's addition in **B**
449-484	tutti	dynamic markings adjusted and standardised in accordance with **C**
452	THE LIE	*note 2: martellato supplied in accordance with RL's addition in **B**
454	THE LIE	**A**: note 1: a^1 (the edition follows **D**; a^1 is corrected to b^1 in **B**, probably by Grøndahl)
455	vl I, II	notes 1-6 enharmonically emended by analogy with b. 457
456	THE LIE	the notation in **A** is unclear; the edition follows **D**
457	THE LIE	note 3: marc. supplied in accordance with **D**
458	THE LIE	note 1: marc. supplied in accordance with **D** (added in **B** by RL)
	THE LIE	*note 2: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
459	vcl	wrongly located dim. in **C** moved by Lahn to b. 460 in **A**
460	THE LIE	*note 3: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
463	THE LIE	*notes 1-2: ♩.𝅘𝅥𝅮 emended to 𝅗𝅥𝅗𝅥 in accordance with RL's alteration in **B**
465	vl II	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
466	THE LIE	**A**: note 2: c^2 (the edition follows **D**)
467	THE LIE	*notes 2-5: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
468	THE LIE	*note 1: 𝅗𝅥 emended to 𝅗𝅥𝄾 and supplied with marc. in accordance with RL's alteration in **B**
	vl I	penultimate note: ♭ before a^1 supplied in agreement with **D**
469	THE LIE	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vla	note 2: ♭ before a supplied in accordance with RL's correction in **B**
470	THE WHORE	*note 1: ♩ emended to 𝅘𝅥𝅮𝄾 in accordance with RL's alteration in **B**
471	THE WHORE	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
472	THE WHORE	*note 1: 𝅗𝅥 emended to 𝅗𝅥𝄾 in accordance with RL's alteration in **B**
	THE WHORE	*note 2: $d♭^2$ emended to f^2 and marked martellato in accordance with RL's alteration in **B**
473	THE WHORE	*notes 2-3: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
474	THE WHORE	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
476	THE WHORE	*notes 1-2: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
481	THE WHORE	**D**: note 1: no marc. (but present in **E**)
481-482	fg 1	dim. supplied in accordance with **C**
482	cl 1	note 3: ♯ before c^1 is found in **B** (added in crayon by an unidentified hand)
	vcl	note 1: marc. added in pencil in **B** (unidentified hand)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
483	fl 1	node 1: ♭ for e^3 tilføjet iht. **C** (tilføjet i **B**, sandsynligvis af Grøndahl)
	cl b, fg 2, cfg	*f* rettet til *ff* af Grøndahl i **B**
483-484	tr, trbn	cresc. overstreget med blyant i **B** (sandsynligvis af Grøndahl)
484	vl I	node 5: ♭ for d^3 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
485	–	*metronomtal tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	timp 1	*f* ændret til *ff* i analogi med *sempre ff* i t. 490
	timp 1	**Solo* og *spiccato* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
485-486	vl I, II, III	stemmefordelingen vl I-1, I-2, II ændret til vl I, II, III iht. **C** og i analogi med t. 487-488; ved omarbejdelsen blev 48 takter mellem t. 484 og 485 skåret ud af **A**, og i t. 485 noterer RL en stemmefordeling som svarer til den foregående passage (dvs. uden vl III), men som ikke svarer til den oprindelige fordeling t. 485-486 (med vl III) og heller ikke til fortsættelsen t. 487-488 (efter bladvending i **A**)
485-488	pno	*celesta ændret til piano; *ff martellato* og pedalangivelser tilføjet iht. RLs ændringer i **B**
487-490	timp 1, vcl, cb	marc. tilføjet iht. **C**
487	vl I, II, III, vla	*arco* tilføjet iht. **C** (angivelsen findes i en ved omarbejdelsen udeladt passage før t. 487)
	LØGNEN	**A**: node 1: 𝅗𝅥 (punktering eller 𝄽 mangler; udgaven følger **D**)
488-496	picc	*1 picc ændret til 2 (unisone) picc iht. RLs ændring i **B**
489-490	LØGNEN	*noderne ændret iht. RLs ændringer i **B**; **A** og **D** har t. 488-490:

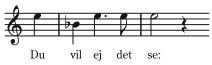

491-492	LØGNEN	*artikulation ændret iht. RLs ændringer i **B**; **A** har dim. på cis^2 (findes også i **E**, men ligner her et marc.) samt marc. på e^2; **D** har ingen artikulation)
493	LØGNEN	**D**: node 1: intet marc.
496	LØGNEN	node 1: marc. udeladt (ikke i **D**; relikt fra tidligere tekstversion, jfr. **E**)
497	LØGNEN	*node 1: 𝅗𝅥𝅗𝅥 med teksten „da mit" ændret til 𝅗𝅥. med teksten „da" iht. RLs ændring i **B**
498	LØGNEN	*node 1: *ff* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
499	LØGNEN	*cresc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
504	–	**D**: *L'istesso tempo* (i **B** er der i overensst. hermed tilføjet 𝅗𝅥. = 𝅗𝅥 sandsynligvis af Grøndahl)
	HADET	i **A** s. 179 betegner RL stemmen som *Bas*, i **F** s. 19 anfører han *Baryton* (stemmetypen specificeres ikke i andre kilder)
	timp 1	*node 1: *fff* ændret til *fffz* iht. RLs ændring i **B**
	trbn (dietro la scena)	*dim. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
504-507	HADET	*alle noder ændret iht. RLs ændringer i **B**; **A** og **D** har:

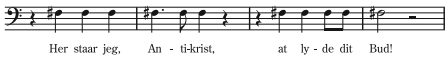

507	trbn (dietro la scena)	umotiveret bindebue fra node 1 udeladt (relikt fra operaens oprindelige version)
508	–	i **B** er der over tempobetegnelsen tilføjet „molto" (Grøndahl?)
	ob	node 1: ♭ for g^2 tilføjet iht. **C** (rettet af RL i **B**)

Bar	Part(s)	Remarks
483	fl 1	note 1: ♭ before e^3 supplied in accordance with **C** (added in **B**, probably by Grøndahl)
	cl b, fg 2, cfg	*f* emended to *ff* by Grøndahl in **B**
483-484	tr, trbn	cresc. crossed out in pencil in **B** (probably by Grøndahl)
484	vl I	note 5: ♭ before d^3 supplied in accordance with RL's correction in **B**
485	–	*metronome mark supplied in accordance with RL's addition in **B**
	timp 1	*f* emended to *ff* by analogy with *sempre ff* in b. 490
	timp 1	**Solo* and *spiccato* supplied in accordance with RL's addition in **B**
485-486	vl I, II, III	part distribution vl I-1, I-2, II emended to vl I, II, III in accordance with **C** and by analogy with bb. 487-488; during the alteration 48 bars between bb. 484 and 485 were excised from **A**, and in b. 485 RL indicates a distribution corresponding to the preceding passage (i.e. without vl III), which however corresponds neither to the original distribution in bb. 485-486 (with vl III) nor to that in the continuation bb. 487-488 (after a page turn in **A**)
485-488	pno	*celesta emended to piano; *ff martellato* and pedal markings supplied in accordance with RL's alterations in **B**
487-490	timp 1, vcl, cb	marc. supplied in accordance with **C**
487	vl I, II, III, vla	*arco* supplied in accordance with **C** (present in a passage before b. 487 deleted during the alteration)
	THE LIE	**A**: note 1: 𝅗𝅥 (dotting or 𝄽 wanting; the edition follows **D**)
488-496	picc	*1 picc emended to 2 (unison) picc in accordance with RL's alteration in **B**
489-490	THE LIE	*notes emended in accordance with RL's alterations in **B**; **A** and **D** have the following in bb. 488-490:

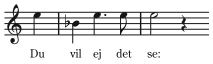

491-492	THE LIE	*articulation emended in accordance with RL's alterations in **B**; **A** has dim. on $c\sharp^2$ (likewise in **E**, but here the sign resembles a marc.) and marc. on e^2; **D** has no articulation
493	THE LIE	**D**: note 1: no marc.
496	THE LIE	note 1: marc. suppressed (not in **D**; relict of earlier text version, cf. **E**)
497	THE LIE	*note 1: 𝅗𝅥𝅗𝅥 with the text "da mit" emended to 𝅗𝅥. with "da" in accordance with RL's alteration in **B**
498	THE LIE	*note 1: *ff* supplied in accordance with RL's addition in **B**
499	THE LIE	*cresc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
504	–	**D**: *L'istesso tempo* (addition in **B** in agreement with this: 𝅗𝅥. = 𝅗𝅥 probably noted by Grøndahl)
	HATE	in **A** p. 179 RL labels the voice *Bass*, in **F** p. 19 he writes *Baritone* (no specification of voice category in other sources)
	timp 1	*note 1: *fff* emended to *fffz* in accordance with RL's alteration in **B**
	trbn (dietro la scena)	*dim. supplied in accordance with RL's addition in **B**
504-507	HATE	*all notes emended in accordance with RL's alterations in **B**; **A** and **D** have:

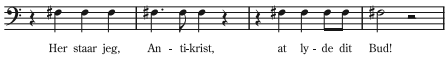

507	trbn (dietro la scena)	unmotivated tie from note 1 suppressed (relict of the original version)
508	–	in **B** the adverb "molto" is added above the tempo indication (Grøndahl?)
	ob	note 1: ♭ before g^2 supplied in accordance with **C** (corrected by RL in **B**)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
	LØGNEN	**A**: node 1: a[1] (udgaven følger **D**)
	LØGNEN	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vl II	node 4: marc. tilføjet iht. **C**
	vcl-2	node 1: ♭ for e tilføjet iht. **C** (rettet af RL i **B**)
508-530	vl III	det kan forekomme umotiveret, at vl III ikke spiller i denne passage, men notationen er entydig i **C** (**A** er derimod uklar pga. udeladelser i afskriften)
509	fg 2, fg 3	*node 1-3(1-2): marc. tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
	LØGNEN	node 1: marc. tilføjet iht. **D** (også tilføjet af RL i **B**)
		*node 3: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
		node 5: marc. tilføjet iht. **D**
	vla, vcl	*node 1: *ffz* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vla	sidste node: ♮ for h tilføjet i overensst. med **D**
510	–	*tempoangivelsen ændret iht. **B**, hvori RL til den oprindelige betegnelse *L´istesso tempo* dels har tilføjet *Allegro* (ovenover), dels komma og *come sopra* (bagefter)
	timp 2	*ff* flyttet fra t. 511 til 510 i analogi med timp 1 (det samme er gjort af Lahn i **B**)
510-513	picc	*1 picc ændret til 2 (unisone) picc iht. RLs ændring i **B**
512	timp 1	*f* tilføjet iht. **C**
513	timp 2	*mf* tilføjet i overensst. med **C** (og **A**, hvor det ses i takten før t. 512, som ved omarbejdelsen er overspringet og overstreget)
514	vl I, II, vcl	**tutta la forza* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
514-516	SKØGEN	*3 marc. tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
518	SKØGEN	*node 1-3: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
519-532	cl 2	cl in Si[b] redaktionelt ændret til til cl in La således at tonen klang cis i t. 525 og 528 kan spilles (jfr. *Redaktionelle retningslinjer* s. 113)
519	–	**Con moto* ændret til *Con poco moto* iht. RLs ændring i **B**
	SKØGEN	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
	vl I	**ff* tilføjet til sidst i takten iht. RLs tilføjelse i **B**
520	cl 1	*node 2: ten. og *marc.* tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
	SKØGEN	*node 4-5: martellato tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	SKØGEN	udgaven følger **D**; **A** har: 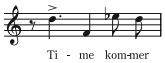
	vl II	**ff* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vl II	*node 7: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
521	vcl	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
522	fg	skift fra tenor- til f-nøgle mangler i **A** og **C** (ikke typografisk markeret; udgaven bringer hele passagen i f-nøglen)
	SKØGEN	*node 1-5: *marc.* samt marc. på alle noder tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
	SKØGEN	udgaven følger **D**; **A** har node 3-5 (og t. 523 node 1): 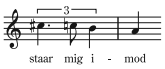

Bar	Part(s)	Remarks
	THE LIE	**A**: note 1: a[1] (the edition follows **D**)
	THE LIE	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vl II	note 4: marc. supplied in accordance with **C**
	vcl-2	note 1: ♭ before e supplied in accordance with **C** (corrected by RL in **B**)
508-530	vl III	it might seem unmotivated that vl III does not play in this passage, but the notation is unambiguous in **C** (**A** on the other hand is unclear because of omissions in the transcript)
509	fg 2, fg 3	*notes 1-3(1-2): marc. supplied in accordance with RL's additions in **B**
	THE LIE	note 1: marc. supplied in accordance with **D** (also added by RL in **B**)
		*note 3: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
		note 5: marc. supplied in accordance with **D**
	vla, vcl	*note 1: *ffz* supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vla	last note: ♮ before b supplied in agreement with **D**
510	–	*tempo indication emended in accordance with **B**, where the original marking *L'istesso tempo* was expanded by RL with *Allegro* (written above), and with a comma and *come sopra* (written behind)
	timp 2	*ff* transferred from b. 511 to b. 510 by analogy with timp 1 (Lahn has done the same in **B**)
510-513	picc	*1 picc emended to 2 (unison) picc in accordance with RL's alteration in **B**
512	timp 1	*f* supplied in accordance with **C**
513	timp 2	*mf* supplied in agreement with **C** (and **A**, where it appears in the bar before b. 512, which was omitted and crossed out during the alteration)
514	vl I, II, vcl	**tutta la forza* supplied in accordance with RL's addition in **B**
514-516	THE WHORE	*3 marc. supplied in accordance with RL's additions in **B**
518	THE WHORE	*notes 1-3: marc. supplied in accordance with RL's additions in **B**
519-532	cl 2	cl in B flat editorially changed to cl in A so that the sounding tone c♯ in bb. 525 and 528 can be played (cf. *Editorial guidelines* p. 113)
519	–	**Con moto* emended to *Con poco moto* in accordance with RL's alteration in **B**
	THE WHORE	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's additions in **B**
	vl I	**ff* supplied at end of bar in accordance with RL's addition in **B**
520	cl 1	*note 2: ten. and *marc.* supplied in accordance with RL's additions in **B**
	THE WHORE	*notes 4-5: martellato supplied in accordance with RL's addition in **B**
	THE WHORE	the edition follows **D**; **A** has: 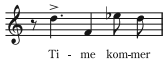
	vl II	**ff* supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vl II	*note 7: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
521	vcl	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
522	fg	shift from tenor to bass clef wanting in **A** and **C** (not typographically identified; the edition prints the whole passage in the bass clef)
	THE WHORE	*notes 1-5: *marc.* and marc. on all notes supplied in accordance with RL's additions in **B**
	THE WHORE	the edition follows **D**; **A** has at notes 3-5 (and b. 523 note 1): 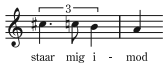

Takt	Stemme(r)	Kommentar
523	cor ingl	node 1: d^1 rettet til e^1 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vl I	*node 7, 13, 14: ♯ for g^1 og f^2 samt ♮ for g^2 tilføjet iht. RLs ændringer i **B**
524	–	*Con più mosso* rettet til *Con più moto* iht. **C** (rettet af RL i **B**; angivelsen findes ikke i **D**)
	cor	dim. på andet og fjerde taktslag tilføjet iht. **C**
	pno	*celesta ændret til piano, og *marc.* tilføjet iht. RLs ændring i **B**
	SKØGEN:	node 1: marc. udeladt (relikt fra den oprindelige version; ikke i **D**)
	SKØGEN	*node 3-5: marc. og martellato tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
525	fg 2	sidste node: ♯ for c tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	pno	*akkord tilføjet (i stedet for pause) iht. RLs ændring i **B**
	SKØGEN	*node 1-2: cresc. samt marc. node 2 tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**; node 2 ændret fra ♪ til ♩ iht. RLs ændring i **B**
	vla	cresc. tilføjet iht. **C**
526	fg 2	node 1: ♯ for A tilføjet iht. **C**
	SKØGEN	node 1: marc. udeladt (relikt fra den oprindelige version; ikke i **D**)
	vl II	tredjesidste node: ♯ for g tilføjet i overensst. med **D**
527	cor ingl, cl 2	*mf* er i **B** rettet af Grøndahl til *p*
	cl 2	takten spilles af cl 1 i **C**, som (efter sideskift) har et umotiveret skift til cl 2 i t. 528; udgaven følger Lahns løsning i **A**
	SKØGEN	*node 4: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	SKØGEN	node 5: ♮ for d^1 mangler i **D** (fejl; findes i **E**)
528	cl 2	gentaget *mf* i taktens begyndelse udeladt (findes efter sideskift i **A**)
528, 529	træ	crescendoangivelserne egaliseret og justeret iht. **C**
529	vl I, II, vla	*mp* rettet til *mf* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
530	fg 1-2	*ff* og dim. tilføjet iht. **C**
	SKØGEN	*node 4-6: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
531	–	„accell" tilføjet på sidste taktslag af Grøndahl i **B**
	vl II, III	divisi i vl II fordelt mellem vl II og vl III iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vcl	node 1: marc. tilføjet i **B** (sandsynligvis af Grøndahl)
532	ob, cl	*node 2: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	cor	**marc. martellato* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
533	–	**Lento petrino* [?] ændret til *Lento marcato* iht. RLs ændring i **B**
535	HADET	node 1: ♮ for c^1 tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (orienteringsfortegn)
	vcl	d rettet til c og Gis til Fis i overensst. med vla (fejl i **A** og **C**; rettet af Lahn i **B**)
539	HADET	node 1: ♮ for c^1 tilføjet iht. **D** (orienteringsfortegn)
540	HADET	node 2: ♯ for f tilføjet iht. **D**
541	HADET	*node 1-3: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
	vla, vcl	*pizz.* tilføjet iht. **C** (tilføjet af RL i **B**)
542	HADET	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	HADET	node 3-4: bue tilføjet iht. **D**

Bar	Part(s)	Remarks
523	cor ingl	note 1: d^1 emended to e^1 in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vl I	*notes 7, 13, 14: ♯ before g^1 and f^2 as well as ♮ before g^2 supplied in accordance with RL's alterations in **B**
524	–	*Con più mosso* emended to *Con più moto* in accordance with **C** (corrected by RL in **B**; expression mark wanting in **D**)
	cor	dim. on second and fourth beat supplied in accordance with **C**
	pno	*celesta emended to piano and *marc.* supplied in accordance with RL's alteration in **B**
	THE WHORE	note 1: marc. suppressed (relict of the original version; not in **D**)
	THE WHORE	*notes 3-5: marc. and martellato supplied in accordance with RL's addition in **B**
525	fg 2	last note: ♯ before c supplied in accordance with RL's correction in **B**
	pno	*chord supplied (instead of rest) in accordance with RL's alteration in **B**
	THE WHORE	*notes 1-2: cresc. (and marc. on note 2) supplied in accordance with RL's additions in **B**; note 2 emended from ♪ to ♩ in accordance with RL's alteration in **B**
	vla	cresc. supplied in accordance with **C**
526	fg 2	note 1: ♯ before A supplied in accordance with **C**
	THE WHORE	note 1: marc. suppressed (relict of the original version; not in **D**)
	vl II	antepenultimate note: ♯ before g supplied in agreement with **D**
527	cor ingl, cl 2	in **B** *mf* is emended by Grøndahl to *p*
	cl 2	the bar is played by cl 1 in **C**, which (after a page turn) has an unmotivated change to cl 2 in b. 528; the edition adopts Lahn's solution in **A**
	THE WHORE	*note 4: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	THE WHORE	note 5: ♮ before d^1 wanting in **D** (error; the accidental is in **E**)
528	cl 2	repeated *mf* at beginning of bar suppressed (occurs at page boundary in **A**)
528, 529	woodwind	crescendi normalised and adjusted in accordance with **C**
529	vl I, II, vla	*mp* emended to *mf* in accordance with **C** (copying error in **A**)
530	fg 1-2	*ff* and dim. supplied in accordance with **C**
	THE WHORE	*notes 4-6: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
531	–	in **B** Grøndahl has added "accell" on the last beat of the bar
	vl II, III	divisi in vl II redistributed between vl II and vl III in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vcl	note 1: marc. supplied in **B** (probably by Grøndahl)
532	ob, cl	*note 2: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	cor	**marc. martellato* supplied in accordance with RL's addition in **B**
533	–	**Lento petrino* [?] emended to *Lento marcato* in accordance with RL's alteration in **B**
535	HATE	note 1: ♮ before c^1 supplied in accordance with RL's addition in **B** (cautionary accidental)
	vcl	d emended to c and G♯ to F♯ in agreement with vla (error in **A** and **C**; corrected by Lahn in **B**)
539	HATE	note 1: ♮ before c^1 supplied in accordance with **D** (cautionary accidental)
540	HATE	note 2: ♯ before f supplied in accordance with **D**
541	HATE	*notes 1-3: marc. supplied in accordance with RL's additions in **B**
	vla, vcl	*pizz.* supplied in accordance with **C** (added by RL in **B**)
542	HATE	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	HATE	notes 3-4: slur supplied in accordance with **D**

Takt	Stemme(r)	Kommentar
543	HADET	*node 3: ændret fra e (?) til fis iht. RLs ændring i **B** (**D** har e; i **A** er noden næsten udraderet)
545	HADET	cresc. tilføjet iht. **D**
	HADET	node 2: marc. tilføjet iht. **D**
545, 546	vcl-3	sidste node: ♯ for F udeladt (afskriverfejl i **A** forårsaget af uklar rettelse i **C**; rettet af RL i **B**)
546	HADET	*node 1: marc. tilføjet iht. tilføjelse i **B** (sandsynligvis af RL)
548	vl I	node 9: ♮ for c^1 findes i **B** (tilføjet af nodeskriver 1940?)
549	SKØGEN	node 3: ♮ for a^1 mangler i **D** (findes i **E**)
	vl I, II, vla	placeringen af *dim.* justeret iht. **C**
550	vl II	*mp* rettet til *mf* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
552	vl I	tredjesidste node: overflødigt ♮ for h^1 udeladt
	vla	sidste node: ♮ for d findes i **B** (blyantstilføjelse med uidentificeret hånd)
553	vla	node 4: e^1 rettet til d^1 iht. **C** (rettet af RL i **B**)
554	vla	node 1, 4: marc. tilføjet iht. **C**
555	str	cresc. i hele taktens længde tilføjet i **B** af Grøndahl
	vl I	node 9: marc. tilføjet iht. **C**
555-556	vl III	pause i disse to takter tilføjet iht. **C** (hvor vl III sætter ind t. 557; i **A** spiller vl III fejlagtigt unisont med vl II t. 555-556)
557	vl I	cresc. tilføjet iht. **C**
	vla-1	node 4: b ændret til enharmonisk ais i analogi med øvrige strygere
560	–	**stringendo* ændret til *poco stringendo* iht. RLs ændring i **B**
	vl I	*mf* tilføjet iht. **C**
	vla	*mp* rettet til *mf* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
562	cl	node 2: martellato tilføjet iht. **C**
563	cl 3	node 6-7: $gisis^1$-$fisis^1$ ændret til enharmonisk a^1-g^1
	cor ingl	sidste node: ♮ for a^1 tilføjet iht. **O** (fejl i **C**; ikke rettet i senere kilder)
	timp 1	*dim.* tilføjet iht. **C**
	trbn 3	det fremgår ikke af **A** og **C** hvilket af de tre instrumenter der spiller; udgaven følger Lahns forslag i **B**
565	fg 1-2	*dim.* flyttet fra t. 564 sidste node til t. 565 i analogi med resten af orkestret
567	–	*tempoangivelsen ændret iht. **B**, hvori RL til den oprindelige betegnelse *Tranquillo* har tilføjet *sostenuto* samt suppleret med angivelsen *meget langsomt*
	–	**D**: *Tranquillo misterioso* (**E**: *Moderato seducente*)
	cor ingl, cl 3, fg	placeringen af cresc. og dim. frem til t. 574 justeret iht. **C**
	vl I	cresc. tilføjet iht. **C**
568	vl I, II	cresc. tilføjet iht. **C**
569	cl 1	sidste node: h^1 rettet til ais^1 iht. RLs rettelse i **B**
	cl 3, fg, cb	cresc. justeret i analogi med t. 574
570	str	*mf* og stacc. tilføjet i analogi med t. 575
	vl III	con sord. tilføjet redaktionelt, idet det forekommer ulogisk at kun vl III (og cb) er uden sordin i passagen frem til t. 580
574	cl 1	sidste node: h^1 rettet til ais^1 iht. RLs rettelse i **B**
575	vl I	stacc. node 1 og marc. node 2-6 tilføjet iht. **C**
	vl II	node 1-6: marc. tilføjet iht. **C**
576, 577	vl I	node 7: 0 tilføjet iht. **C**
576-578	ob, cl 3, fg	placeringen af cresc. og dim. justeret iht. **C**
577	HADET	**A**: node 1-3: ♩♪♪ (udgaven følger **D**)
578	cl 3	*mp* tilføjet iht. **C**
579	tutti	manglende dynamik tilføjet i analogi med t. 570 og 575

Bar	Part(s)	Remarks
543	HATE	*note 3: emended from e (?) to f♯ in accordance with RL's alteration in **B** (**D** has e; in **A** the note is almost wholly erased)
545	HATE	cresc. supplied in accordance with **D**
	HATE	note 2: marc. supplied in accordance with **D**
545, 546	vcl-3	last note: ♯ before F suppressed (copying error in **A** due to unclear correction in **C**; corrected by RL in **B**)
546	HATE	*note 1: marc. supplied in accordance with addition in **B** (probably by RL)
548	vl I	note 9: ♮ before c^1 is present in **B** (added by copyist in 1940?)
549	THE WHORE	note 3: ♮ before a^1 wanting in **D** (present in **E**)
	vl I, II, vla	placing of *dim.* adjusted in accordance with **C**
550	vl II	*mp* emended to *mf* in accordance with **C** (copying error in **A**)
552	vl I	antepenultimate note: superfluous ♮ before b^1 suppressed
	vla	last note: ♮ before d is present in **B** (pencilled addition in an unidentified hand)
553	vla	note 4: e^1 emended to d^1 in accordance with **C** (corrected by RL in **B**)
554	vla	notes 1, 4: marc. supplied in accordance with **C**
555	str	cresc. for whole duration of the bar supplied in **B** by Grøndahl
	vl I	note 9: marc. supplied in accordance with **C**
555-556	vl III	rests in these two bars supplied in accordance with **C** (where vl III enters at b. 557; in **A** it wrongly plays in unison with vl II in bb. 555-556)
557	vl I	cresc. supplied in accordance with **C**
	vla-1	note 4: b emended to enharmonic a♯ by analogy with the other strings
560	–	**stringendo* emended to *poco stringendo* in accordance with RL's alteration in **B**
	vl I	*mf* supplied in accordance with **C**
	vla	*mp* emended to *mf* in accordance with **C** (copying error in **A**)
562	cl	note 2: martellato supplied in accordance with **C**
563	cl 3	notes 6-7: $g\text{𝄪}^1$-$f\text{𝄪}^1$ emended to enharmonic a^1-g^1
	cor ingl	last note: ♮ before a^1 supplied in accordance with **O** (error in **C**; not corrected in later sources)
	timp 1	*dim.* supplied in accordance with **C**
	trbn 3	neither **A** nor **C** specifies which of the three instruments is to play; the edition follows Lahn's conjecture in **B**
565	fg 1-2	*dim.* moved from b. 564 last note to b. 565 by analogy with the rest of the orchestra
567	–	*tempo marking emended in accordance with **B**, where RL has added *sostenuto* to the original *Tranquillo* and supplied the extra instruction *very slow*
	–	**D**: *Tranquillo misterioso* (**E**: *Moderato seducente*)
	cor ingl, cl 3, fg	placing of cresc. and dim. as far as b. 574 adjusted in accordance with **C**
	vl I	cresc. supplied in accordance with **C**
568	vl I, II	cresc. supplied in accordance with **C**
569	cl 1	last note: b^1 emended to $a\sharp^1$ in accordance with RL's correction in **B**
	cl 3, fg, cb	cresc. adjusted by analogy with b. 574
570	str	*mf* and stacc. supplied by analogy with b. 575
	vl III	con sord. supplied editorially; it seems illogical that only vl III (and cb) should be unmuted in the passage from here to b. 580
574	cl 1	last note: b^1 emended to $a\sharp^1$ in accordance with RL's correction in **B**
575	vl I	stacc. note 1 and marc. notes 2-6 supplied in accordance with **C**
	vl II	notes 1-6: marc. supplied in accordance with **C**
576, 577	vl I	note 7: 0 supplied in accordance with **C**
576-578	ob, cl 3, fg	placing of cresc. and dim. adjusted in accordance with **C**
577	HATE	**A**: notes 1-3: ♩♪♪ (the edition follows **D**)
578	cl 3	*mp* supplied in accordance with **C**
579	tutti	missing dynamics supplied by analogy with bb. 570 and 575

Takt	Stemme(r)	Kommentar
	cmplli, cel, vl I, vl II, vla, vcl, cb	node 3: ♯ for tonen d tilføjet i overensst. med **D** og **O** (jfr. også note til vl III node 7-8)
	vl III	node 1-3: noteret en oktav højere iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vl III	node 7-8: ♯ for d^3 og d^2 tilføjet iht. **C**
580	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E**: *Un pochetto fanatico*)
	tutti	opløsningstegn i taktens begyndelse flyttet fra t. 582 til 580 i overensst. med **D** (også **B** har opløsningstegn i t. 580)
580-581	timp 1	*marc. på fjerdedelsnoderne tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
581	fg, cor	*mf*: se note til Prolog t. 18 fg
	timp 1	*mf* tilføjet i overensst. med 2. akt t. 658, jfr. note til Prolog t. 18 timp
	HADET	**D**: node 2: intet marc.
582	ob	*ff* rettet til *fz* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	cor ingl	*mp* rettet til *mf* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	cl 1-2	dynamik tilføjet iht. **C**
	fg 1-2	bindebue fra node 1 uden endepunkt i t. 583 (som følger efter sideskift i **A** og **C**) udeladt
	tamtam	**p* ændret til *poco f* iht. RLs ændring i **B**
	vla-2	node 10-11: ♮ for d^1 og c^1 tilføjet iht. RLs rettelser i **B**
	vla-3	næstsidste node: ♭ for a tilføjet af Lahn i **A** (ikke i **C**)
	vla-4	node 9, 11: fes rettet til fis iht. RLs rettelse i **B** (afskriverfejl i **A** forårsaget af uklar notation i **C**)
	vcl	node 1: i **B** er med blyant tilføjet „div." (RL?)
583	picc 1	node 2: ♯ for c^3 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	cmplli	node 1: ♯ for f^3 tilføjet iht. **C** (rettet af RL i **B**)
	cel hh	node 1: ♯ for f^4 tilføjet iht. **C**
	cel hh	node 1: overflødigt ♮ for c^4 udeladt (tilføjet af Lahn i **A**; ikke i **C**)
	cel hh	node 5: ♮ for c^4 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	cel hh	node 6: ♯ for c^4 og ♮ for g^3 tilføjet iht. RLs rettelser i **B**
	cel vh	node 5: ♯ for g^2 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	vl II-1	node 7: ♮ for g^2 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	vl II-2	node 9: ♯ for g^2 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	vl II-2	node 11: ♭ for e^2 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	vl II-2	node 13: ♮ for e^2 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	vl III	node 9: ♮ for c^2 tilføjet iht. **O** (fejl i **C**; ikke rettet i senere kilder)
583-584	vl I, II	at vl II fortsætter med sordin og vl I spiller uden bekræftes af, at RL i den følgende indsats i de to stemmer (t. 593) kun noterer *senza sord.* i vl II
584	picc 1	node 3: ♯ for c^3 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	picc 2	node 2: ♮ for c^3 tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (orienteringsfortegn)
	cel hh	node 3: ♮ for g^2 tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (orienteringsfortegn)
	cel vh	node 1: ♮ for g^2 tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (orienteringsfortegn)
	HADET	node 1: ♯ for f tilføjet iht. RLs rettelse i **B** (♯ mangler også i **D**)
585	ob 1	sidste node: bes^2 ændret til enharmonisk a^2
	HADET	**A**: node 1-2: 𝅘𝅥𝅮𝅘𝅥𝅮 (udgaven følger **D**)

Bar	Part(s)	Remarks
	cmplli, cel, vl I, vl II, vla, vcl, cb	note 3: ♯ before the tone d supplied in agreement with **D** and **O** (cf. also immediately below, vl III notes 7-8)
	vl III	notes 1-3: notated an octave higher in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vl III	notes 7-8: ♯ before d^3 and d^2 supplied in accordance with **C**
580	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E**: *Un pochetto fanatico*)
	tutti	natural at beginning of bar transferred from b. 582 to b. 580 in agreement with **D** (**B** too has natural in b. 580)
580-581	timp 1	*marc. on the crotchets supplied in accordance with RL's additions in **B**
581	fg, cor	*mf*: see note to Prologue b. 18 fg
	timp 1	*mf* supplied in agreement with Act 2 b. 658, cf. note to Prologue b. 18 timp
	HATE	**D**: note 2: no marc.
582	ob	*ff* emended to *fz* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	cor ingl	*mp* emended to *mf* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	cl 1-2	dynamics supplied in accordance with **C**
	fg 1-2	tie from note 1 without conclusion in b. 583 suppressed (b.583 comes after a page turn in **A** and **C**)
	tamtam	**p* emended to *poco f* in accordance with RL's alteration in **B**
	vla-2	notes 10-11: ♮ before d^1 and c^1 supplied in accordance with RL's corrections in **B**
	vla-3	penultimate note: ♭ before a added by Lahn in **A** (not in **C**)
	vla-4	notes 9, 11: f♭ emended to f♯ in accordance with RL's correction in **B** (copying error in **A** due to unclear notation in **C**)
	vcl	note 1: pencilled addition in **B**: "div." (RL?)
583	picc 1	note 2: ♯ before c^3 supplied in accordance with RL's correction in **B**
	cmplli	note 1: ♯ before f^3 supplied in accordance with **C** (corrected by RL in **B**)
	cel rh	note 1: ♯ before f^4 supplied in accordance with **C**
	cel rh	note 1: superfluous ♮ before c^4 suppressed (added by Lahn in **A**; not in **C**)
	cel rh	note 5: ♮ before c^4 supplied in accordance with RL's correction in **B**
	cel rh	note 6: ♯ before c^4 and ♮ before g^3 supplied in accordance with RL's corrections in **B**
	cel lh	note 5: ♯ before g^2 supplied in accordance with RL's correction in **B**
	vl II-1	note 7: ♮ before g^2 supplied in accordance with RL's correction in **B**
	vl II-2	note 9: ♯ before g^2 supplied in accordance with RL's correction in **B**
	vl II-2	note 11: ♭ before e^2 supplied in accordance with RL's correction in **B**
	vl II-2	note 13: ♮ before e^2 supplied in accordance with RL's correction in **B**
	vl III	note 9: ♮ before c^2 supplied in accordance with **O** (error in **C**; not corrected in later sources)
583-584	vl I, II	vl II continues playing with mute and vl I plays without; this is confirmed by the fact that at the following entry in the two parts (b. 593) RL only writes *senza sord.* in vl II
584	picc 1	note 3: ♯ before c^3 supplied in accordance with RL's correction in **B**
	picc 2	note 2: ♮ before c^3 supplied in accordance with RL's addition in **B** (cautionary accidental)
	cel rh	note 3: ♮ before g^2 supplied in accordance with RL's addition in **B** (cautionary accidental)
	cel lh	note 1: ♮ before g^2 supplied in accordance with RL's addition in **B** (cautionary accidental)
	HATE	note 1: ♯ before f supplied in accordance with RL's correction in **B** (♯ also wanting in **D**)
585	ob 1	last note: b♭♭^{2} emended to enharmonic a^2
	HATE	**A**: notes 1-2: 𝅘𝅥𝅮𝅘𝅥𝅮 (the edition follows **D**)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
587	HADET	node 1: marc. udeladt (relikt fra den oprindelige version; ikke i **D**)
588	tr 1, trbn	node 1: node og pause tilføjet (i stedet for halvtaktspause) i overensst. med **O** og i analogi med t. 586, 587, 589, etc. (fejl i **C** opstået i forbindelse med bladvending)
588-598	picc	oprindeligt 2 fl gr, hvilket fremgår af **C** som i t. 585 har *Muta in Fl gr*; kun det ene instrument (kaldet *1mo*) sætter ind i t. 588, mens det andet kommer til i t. 589 fra node 7, hvor **C** anfører *a 2*; ved udarbejdelsen af **A** overså Lahn instrumentskiftet i t. 585 og passagen er altså i **A** noteret for 2 picc, en fejl som RL også må have overset; i **B** faldt yderligere angivelsen *a 2* i t. 587 ud, således at det her ser ud som om, det kun er picc 1, der spiller i hele passagen; RL har i **B** rettet op på dette med tilføjelsen *2 Flauto piccolo*; dermed godkender han eksplicit ændringen fra fl til picc (som altså var en fejl opstået i **A**) og implicerer at begge instrumenter sætter unisont ind i t. 588
589	ob 1	dim. tilføjet iht. **C**
	ob 2	node 2: ♮ for h^2 tilføjet iht. **C** (orienteringsfortegn)
591	HADET	**A**: node 2: a (udgaven følger **D**; **B** er rettet i overensst. hermed, sandsynligvis af Grøndahl)
593	HADET	node 1: ♮ for e^1 tilføjet iht. **D** (orienteringsfortegn)
	vl II	*senza sord.* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
597	ob, cor ingl, fg 1-2, cor 1-3	RLs intention hvad angår dynamikken er uklar; udgaven gengiver notationen som den står i **A** og **C**
598	trbn 1	*ffz* rettet til *fz* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	trbn	*più f* tilføjet af Lahn i **A** i analogi med tr 1 (ikke i **C**)
	vl I, II	node 1: *ff* rettet til *sff* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vla	node 1: *ff* rettet til *sff* i analogi med vl I, II (ikke i **C**)
599	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse (**E**: *Minaccioso maestoso*)
	vl I	node 5, 10: stacc. udeladt (ikke i **C**)
	vl II	node 5: stacc. tilføjet iht. **C**
	vl III	*sf* rettet til *ff* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vl I, II, III	i **B** er tilføjet nogle pultangivelser, som ikke har relevans for udgaven
599-600	arpa	cresc. tilføjet iht. **C**
599-605	fl, picc	to buer (node 1-12, 13-24) rettet til én bue iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
600	fl 2	node 4: ♯ for d^3 tilføjet iht. **C**
	timp 1	*f* tilføjet iht. **C** (tilføjet af RL i **B**)
	timp 1	node 3, 7 (fjerdedelene): marcatissimo tilføjet iht. **C** og i analogi med t. 602, 604 (RL har i **B** tilføjet marc i t. 600)
	timp 1	node 4, 8 (ottendedelene): staccatissimo tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (**C** har marc.)
	HADET	**A**: node 7-8: ♪.𝅘𝅥𝅯 (udgaven følger **D**)
601	trbn 1	f-nøgle tilføjet iht. **C**
	timp 1	cresc. tilføjet iht. **C** (tilføjet af RL i **B**)
	timp 1	node 3, 6 (fjerdedelene): martellato tilføjet i analogi med t. 603 (tilføjet af Lahn i **B**)
	timp 1	sidste node: martellato tilføjet iht. **C** (tilføjet af Lahn i **B**)
	piatti	dynamik og martellato node 1-3 tilføjet iht. **C** (martellato tilføjet af RL i **B**)
	HADET	**D**: node 6: intet martellato
606	HADET	node 1, 4-6, 8-9: marc. tilføjet iht. **D**
607	HADET	node 3-4: bue tilføjet iht. **D**

Bar	Part(s)	Remarks
587	HATE	note 1: marc. suppressed (relict of the original version; not in **D**)
588	tr 1, trbn	note 1: note and rest supplied (instead of half bar's rest) in agreement with **O** and by analogy with bb. 586, 587, 589, etc. (error in **C** in connection with page turn)
588-598	picc	originally 2 fl gr, as appears from **C** which in b. 585 has *Muta in Fl gr*; only the one instrument (designated *1mo*) enters in b. 588, while the other joins in from b. 589 note 7, where **C** stipulates *a 2*; when writing **A** Lahn failed to notice the change of instrument in b. 585, for which reason the passage is notated in **A** for 2 picc, an error which RL must also have overlooked; in addition, the specification *a 2* in b. 587 was also forgotten in **B**, leaving the impression that only picc 1 plays in the whole passage; RL has made this good in **B** by adding *2 Flauto piccolo*; he thus explicitly approves the alteration from fl to picc (originating as an error in **A**) and implies that both instruments enter in unison in b. 588
589	ob 1	dim. supplied in accordance with **C**
	ob 2	note 2: ♮ before b^2 supplied in accordance with **C** (cautionary accidental)
591	HATE	**A**: note 2: a (the edition follows **D**; **B** is corrected in accordance with the latter, probably by Grøndahl)
593	HATE	note 1: ♮ before e^1 supplied in accordance with **D** (cautionary accidental)
	vl II	*senza sord.* supplied in accordance with RL's addition in **B**
597	ob, cor ingl, fg 1-2, cor 1-3	RL's dynamic intention is unclear; the edition reproduces the notation as it stands in **A** and **C**
598	trbn 1	*ffz* emended to *fz* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	trbn	*più f* added by Lahn in **A** by analogy with tr 1 (not in **C**)
	vl I, II	note 1: *ff* emended to *sff* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vla	note 1: *ff* emended to *sff* by analogy with vl I, II (not in **C**)
599	–	**D**: no indication of tempo or expression (**E**: *Minaccioso maestoso*)
	vl I	notes 5, 10: stacc. suppressed (not in **C**)
	vl II	note 5: stacc. supplied in accordance with **C**
	vl III	*sf* emended to *ff* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vl I, II, III	in **B** there are some directions about desks without relevance to the edition
599-600	arpa	cresc. supplied in accordance with **C**
599-605	fl, picc	two slurs (notes 1-12, 13-24) emended to a single slur in accordance with **C** (copying error in **A**)
600	fl 2	note 4: ♯ before d^3 supplied in accordance with **C**
	timp 1	*f* supplied in accordance with **C** (added by RL in **B**)
	timp 1	notes 3, 7 (crotchets): marcatissimo supplied in accordance with **C** and by analogy with bb. 602, 604 (in **B** RL has supplied marc. in b. 600)
	timp 1	notes 4, 8 (quavers): staccatissimo supplied in accordance with RL's addition in **B** (**C** has marc.)
	HATE	**A**: notes 7-8: ♪.𝅘𝅥𝅯 (the edition follows **D**)
601	trbn 1	bass clef supplied in accordance with **C**
	timp 1	cresc. supplied in accordance with **C** (added by RL in **B**)
	timp 1	notes 3, 6 (crotchets): martellato supplied by analogy with b. 603 (added by Lahn in **B**)
	timp 1	last note: martellato supplied in accordance with **C** (added by Lahn in **B**)
	piatti	dynamics and martellato notes 1-3 supplied in accordance with **C** (martellato inserted by RL in **B**)
	HATE	**D**: note 6: no martellato
606	HATE	notes 1, 4-6, 8-9: marc. supplied in accordance with **D**
607	HATE	notes 3-4: slur supplied in accordance with **D**

Takt	Stemme(r)	Kommentar
608	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
	HADET	**D**: node 1: intet marc.
609	HADET	bue node 1-2 tilføjet iht. **D**
	HADET	node 2: marc. udeladt (relikt fra den oprindelige version; ikke i **D**)
610	piatti	*più f* tilføjet iht. **C**
611-613	HADET	**D** har ikke det alternative høje f^1
612	fg 1	node 5: e^1 ændret til enharmonisk fes^1 i analogi med node 2 og fl 1
	pno	*celesta ændret til piano iht. RLs ændring i **B**
613	–	*metronomangivelsen tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	–	**D**: *Frenetico*
	HADET	node 1: **D** har 𝅗𝅥𝄽 (antagelig en afskriverfejl forårsaget af uklar notation i **E**)
623	tr	node 1: martellato rettet til marc. iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
624-625	pno	*celesta ændret til piano og *martellato* tilføjet iht. RLs ændring i **B**
625	cl	node 9: c^2 ændret til enharmonisk his^1
	cl	*næstsidste node: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	messing, timp 1	„dim" i taktens begyndelse tilføjet af Grøndahl i **B**
	vl I, II, III	dim. med udstrækning fra node 3 til 6 tilføjet af Grøndahl i **B**
	vla	*fff* rettet til *ff* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
626	cor ingl	sidste node: c^1 𝅗𝅥 ændret til c^1-ces^1 𝅘𝅥𝅮𝅘𝅥𝅮 i overensst. med **O** og i analogi med fg 1-2 (RL må have glemt noden ved udarbejdelsen af **C**)
	cl 1-2	*næstsidste node: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	cl 3	node 3: ♮ for e^1 tilføjet iht. **C** (noden rettet af RL i **B**)
	fg 1-2	node 3: ♮ for g tilføjet iht. **C**
632	fg, cfg	*p* tilføjet iht. **C**
634	–	**Frenetico* ændret til *Moderato frenetico marcato* iht. RLs ændring i **B**
	–	**D**: ingen tempoangivelse/karakterbetegnelse
635	vl I	*node 4: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vl I, II	node 8: ♯ for f^1 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	vl I, II	sidste node: ♮ for f^1 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
635-636	str	dynamikken er ændret af Grøndahl i **B**: i t. 635 er *ff* ændret til *mf*, cresc. i vla er overstreget og midt i takten er tilføjet „dim" gældende for alle stemmer; i t. 636 er *ff*, *ffz* og *f* alle ændret til *mf* og i vcl er der tilføjet et dim. begyndende på andet taktslag
636	vla	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
637	–	*komma og *ipocrito* føjet til tempoangivelsen iht. RLs ændring i **B**
	trbn (dietro la scena)	*ff* rettet til *f* iht. **C**
	LØGNEN	**D**: *(skinhellig)* (**E**: ingen angivelse)
	vl II	*p* tilføjet iht. **C**
638	vla	*p* og *cresc.*– – tilføjet iht. **C**
640	vla, vcl	*pizz.* og *p* tilføjet iht. **C** (men ses også i **A** tre takter før t. 640 i en overstreget, udeladt passage)
	vcl	*div.* tilføjet iht. **C**
641	LØGNEN	**A**: node 2: f^1 (udgaven følger **D**; **E** har f^1)
645	–	**D**: *Divoto*
652	LØGNEN	node 1: marc. tilføjet iht. **C** (som her har samme tekst som **A** og **D**)
653	–	**Un pochetto agitato misterioso mesto* ændret til *Tremoroso tranquillo* iht. RLs ændring i **B** (**D**: *Misterioso*)

Bar	Part(s)	Remarks
608	–	**D**: no indication of tempo or expression
	HATE	**D**: note 1: no marc.
609	HATE	slur notes 1-2 supplied in accordance with **D**
	HATE	note 2: marc. suppressed (relict of the original version; not in **D**)
610	piatti	*più f* supplied in accordance with **C**
611-613	HATE	**D** does not have the alternative high f^1
612	fg 1	note 5: e^1 emended to enharmonic $f\flat^1$ by analogy with note 2 and fl 1
	pno	*celesta emended to piano in accordance with RL's alteration in **B**
613	–	*metronome mark supplied in accordance with RL's addition in **B**
	–	**D**: *Frenetico*
	HATE	note 1: **D** has 𝅗𝅥𝄽 (presumably a copying error due to unclear notation in **E**)
623	tr	note 1: martellato emended to marc. in accordance with **C** (copying error in **A**)
624-625	pno	*celesta emended to piano, and *martellato* supplied, in accordance with RL's alteration in **B**
625	cl	note 9: c^2 emended to enharmonic $b\sharp^1$
	cl	*penultimate note: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	brass, timp 1	"dim" at beginning of the bar added by Grøndahl in **B**
	vl I, II, III	dim. extending from notes 3 to 6 added by Grøndahl in **B**
	vla	*fff* emended to *ff* in accordance with **C** (copying error in **A**)
626	cor ingl	last note: c^1 𝅗𝅥 emended to c^1-$c\flat^1$ 𝅘𝅥𝅮𝅘𝅥𝅮 in agreement with **O** and by analogy with fg 1-2 (RL must have forgotten this note when writing **C**)
	cl 1-2	*penultimate note: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	cl 3	note 3: ♮ before e^1 supplied in accordance with **C** (this note corrected by RL in **B**)
	fg 1-2	note 3: ♮ before g supplied in accordance with **C**
632	fg, cfg	*p* supplied in accordance with **C**
634	–	**Frenetico* emended to *Moderato frenetico marcato* in accordance with RL's alteration in **B**
	–	**D**: no indication of tempo or expression
635	vl I	*note 4: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vl I, II	note 8: ♯ before f^1 supplied in accordance with RL's correction in **B**
	vl I, II	last note: ♮ before f^1 supplied in accordance with RL's correction in **B**
635-636	str	dynamics altered by Grøndahl in **B**: in b. 635 *ff* is changed to *mf*, cresc. in vla is crossed out and at mid-bar "dim" is inserted applying to all parts; in b. 636 *ff*, *ffz* and *f* are all changed to *mf*, and in vcl a dim. is inserted beginning on the second beat
636	vla	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
637	–	*comma and *ipocrito* supplied after the tempo mark in accordance with RL's alteration in **B**
	trbn (dietro la scena)	*ff* emended to *f* in accordance with **C**
	THE LIE	**D**: *(skinhellig)* (hypocritical) (wanting in **E**)
	vl II	*p* supplied in accordance with **C**
638	vla	*p* and *cresc.*– – supplied in accordance with **C**
640	vla, vcl	*pizz.* and *p* supplied in accordance with **C** (both also present in **A** three bars before b. 640 in an omitted and crossed-out passage)
	vcl	*div.* supplied in accordance with **C**
641	THE LIE	**A**: note 2: f^1 (the edition follows **D**; **E** also has f^1)
645	–	**D**: *Divoto*
652	THE LIE	note 1: marc. supplied in accordance with **C** (which here has the same text as **A** and **D**)
653	–	**Un pochetto agitato misterioso mesto* emended to *Tremoroso tranquillo* in accordance with RL's alteration in **B** (**D**: *Misterioso*)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
	LØGNEN	**tremoroso* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vcl	*div.* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
657	cel	*crudele* tilføjet iht. **C**
	vl I, II	*div.* tilføjet iht. **C**
658	fg, cor	node 1: *mf*: se note til Prolog t. 18 fg
663	vl II	bueafslutning node 3 rettet til fortsat bue iht. **C**
671	LØGNEN	**sospiroso* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
673	LØGNEN	**D**: node 3: intet ten.
	vl I	node 3: ten. tilføjet med blyant i **B** (sandsynligvis af Grøndahl)
676	piatti	**C** har *naturale*, der tolkes som *a 2* (i **A** og **B** har Lahn fejlanbragt *naturale* i LØGNENs stemme; fejlen er rettet af RL i **B**)
	LØGNEN	**A**: node 1-2: ♪ ♪ (udgaven følger **D**)
	LØGNEN	*node 5-6: ændret fra ♪ ♪ til ♪♪ iht. RLs ændring i **B**
	vl solo	cresc. og dim. tilføjet iht. **C**
	vcl	*node 1-3: des ♩. ændret til det anførte iht. RLs ændring i **B**
677	tr	*sordino* tilføjet i **B** med blyant (sandsynligvis af Grøndahl)
	vl I	*overbundet es^2 (helnode) ændret til det anførte iht. RLs ændring i **B**
	vla	*node 3: f ændret til d iht. RLs ændring i **B**
678	cl	*note 2: ten. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
679	vcl, cb	node 2: ♮ for d findes i **B** (tilføjet af nodeskriver 1940?)
	vcl, cb	**f* ændret til *ff* iht. RLs ændring i **B**
680	–	**Con moto agitato* ændret til *Allegro con moto agitato* iht. RLs tilføjelse i **B**; her er der desuden tilføjet tempoangivelsen ♩ = 88 (sandsynligvis af Grøndahl)
	timp 1	**mf* ændret til *fz mf* iht. RLs ændringer i **B**
680, 681, 682	vl I, II	*sfp* (og fejlagtigt *fp* i t. 681) ændret til *fzp* iht. RLs rettelser i **B**
680-682	pno	*celesta ændret til piano og *ff*, *martellato* og pedalangivelser tilføjet iht. RLs ændringer i **B** (**C** har *crudele* i t. 680, findes ikke i **A** og **B**)
683	SKØGEN	**f* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
684	str	*ffz* rettet til *fz* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
685	vcl-1	*c^1 ændret til a iht. RLs ændring i **B**
687	–	**Fieramente appassionata* ændret til *Appassionata allargando* og metronomtal tilføjet iht. RLs ændringer i **B**
	–	**D**: *Appassionata* (**E**: *Animato triumphale*)
	timp 1	**ff* ændret til *ffz ff* iht. RLs ændring i **B**
688	cor	*node 2: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
	vl I, II, vla, vcl	*node 1-2: rytmen ændret fra ♪ ♪ til ♪♪ iht. RL ændring i **B**
	vl I, II, vla, vcl	*cresc. samt marc. node 3 tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
688-689	timp 1	*dynamik tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
689	tr 1, trbn 1	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
690	–	*poco mosso* tilføjet i **B** af Grøndahl
	vla-2	node 1: notation rettet fra to halse til en hals iht. **C**
690, 691	LØGNEN	node 1, 4, 5, 8: marc. udeladt (relikter fra den oprindelige version; ikke i **D**)
692	–	*metronomtal tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	–	**D**: *Agitato*

Bar	Part(s)	Remarks
	THE LIE	**tremoroso* supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vcl	*div.* supplied in accordance with RL's addition in **B**
657	cel	*crudele* supplied in accordance with **C**
	vl I, II	*div.* supplied in accordance with **C**
658	fg, cor	note 1: *mf*: see note to Prologue b. 18 fg
663	vl II	end of slur at note 3 emended to ongoing slur in accordance with **C**
671	THE LIE	**sospiroso* supplied in accordance with RL's addition in **B**
673	THE LIE	**D**: note 3: no ten.
	vl I	note 3: ten. added in pencil in **B** (probably by Grøndahl)
676	piatti	**C** has *naturale*, here interpreted as *a 2* (in **A** and **B** Lahn has wrongly placed *naturale* in THE LIE's vocal line; this error corrected by RL in **B**)
	THE LIE	**A**: notes 1-2: ♪ ♪ (the edition follows **D**)
	THE LIE	*notes 5-6: emended from ♪ ♪ to ♪♪ in accordance with RL's alteration in **B**
	vl solo	cresc. and dim. supplied in accordance with **C**
	vcl	*notes 1-3: d♭ ♩. emended as shown in accordance with RL's alteration in **B**
677	tr	*sordino* added in pencil in **B** (probably by Grøndahl)
	vl I	*tied-over $e♭^2$ (semibreve) emended as shown in accordance with RL's alteration in **B**
	vla	*note 3: f emended to d in accordance with RL's alteration in **B**
678	cl	*note 2: ten. supplied in accordance with RL's addition in **B**
679	vcl, cb	note 2: ♮ before d is found in **B** (added by the copyist in 1940?)
	vcl, cb	**f* emended to *ff* in accordance with RL's alteration in **B**
680	–	**Con moto agitato* emended to *Allegro con moto agitato* in accordance with RL's addition in **B**; the tempo indication ♩ = 88 is also added here (probably by Grøndahl)
	timp 1	**mf* emended to *fz mf* in accordance with RL's alterations in **B**
680, 681, 682	vl I, II	*sfp* (and erroneous *fp* in b. 681) emended to *fzp* in accordance with RL's corrections in **B**
680-682	pno	*celesta emended to piano (and *ff*, *martellato* and pedal markings supplied) in accordance with RL's alterations in **B** (**C** has *crudele* in b. 680, wanting in **A** and **B**)
683	THE WHORE	**f* supplied in accordance with RL's addition in **B**
684	str	*ffz* emended to *fz* in accordance with **C** (copying error in **A**)
685	vcl-1	*c^1 emended to a in accordance with RL's alteration in **B**
687	–	**Fieramente appassionata* emended to *Appassionata allargando*, and metronome mark supplied, in accordance with RL's alterations in **B**
	–	**D**: *Appassionata* (**E**: *Animato triumphale*)
	timp 1	**ff* emended to *ffz ff* in accordance with RL's alteration in **B**
688	cor	*note 2: marc. supplied in accordance with RL's additions in **B**
	vl I, II, vla, vcl	*notes 1-2: rhythm emended from ♪ ♪ to ♪♪ in accordance with RL's alteration in **B**
	vl I, II, vla, vcl	*cresc. and marc. note 3 supplied in accordance with RL's additions in **B**
688-689	timp 1	*dynamics supplied in accordance with RL's additions in **B**
689	tr 1, trbn 1	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's additions in **B**
690	–	*poco mosso* supplied in **B** by Grøndahl
	vla-2	note 1: notation emended from one to two stems in accordance with **C**
690, 691	THE LIE	notes 1, 4, 5, 8: marc. suppressed (relicts of the original version; not in **D**)
692	–	*metronome mark supplied in accordance with RL's addition in **B**
	–	**D**: *Agitato*

Takt	Stemme(r)	Kommentar
692-696	pno	*celesta ændret til piano, *f* ændret til *ff* og *martellato* tilføjet iht. RLs ændringer i **B**
694	SKØGEN	**f* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
694, 696	g cassa	*cresc.* og *più f* tilføjet iht. **C**
695-696	pno	cresc. tilføjet iht. **C**
697	cmplli	*f* tilføjet iht. **C** (tilføjet af RL i **B**)
	SKØGEN	node 1: fejlagtigt ♭ for g^2 tilføjet i **D** med uidentificeret hånd (forårsaget af fejlnoteret ges i klaverstemmen)
700	fl 1	bue node 2-3 tilføjet iht. **C**
	ob, cl 3, fg	bueafslutning på sidste node rettet til fortsat bue iht. **C**
	cor ingl	bindebue fra node 1 udeladt (tilføjet af Lahn i **A**; ikke i **C**)
701	ob 2	node 2: ♯ for f^1 tilføjet iht. **C**
702	SKØGEN	**A**: node 2: g^2 (udgaven følger **D**)
703	vcl	node 2: ♭ for e findes i **B** (tilføjet af nodeskriver 1940?)
704	cl 1-2	*più f* tilføjet iht. **C**
705-707	SKØGEN	node 1 (samt t. 706 node 2): marc. udeladt (relikter fra operaens oprindelige version; ikke i **D**)
705-712	pno	*celesta ændret til piano og pedalangivelser t. 705-707 tilføjet iht. RLs ændringer i **B**
708	timp 1	*cresc.* rettet til *crudele* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
713	–	*metronomtal tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
		D: *Marcato* (**E**: *Moderato marcato*)
	LØGNEN	node 1-3: marc. udeladt (relikter fra den oprindelige version; ikke i **D**)
714	fg 2	node 6: f ændret til enharmonisk eis i analogi med vcl
	vcl	*div.* tilføjet iht. **C**
	vcl	sidste node: stacc. udeladt (tilføjet af Lahn i **A**; ikke i **C**)
715	ob 1	node 2: ♭ for h^2 findes i **B** (blyantstilføjelse med uidentificeret hånd)
	cor 2	node 2: ces^2 rettet til des^2 iht. **C**
715, 717	LØGNEN	node 1, 3-4: marc. udeladt (relikter fra den oprindelige version; ikke i **D**)
716	vl I	f^2 i samklangen tilføjet iht. **C**
	vcl-3	node 8: c ændret til enharmonisk His i analogi med fg 3
717	cl 3	node 2: ♯ for c^2 er tilføjet af Lahn i **B**
	cor 3	node 1: fes^2 rettet til es^2 iht. **C** (rettet af RL i **B**)
720	cl 2	node 2 (første efterslagsnode): ♯ for d^2 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	cl 3	node 1: fejlagtigt ♯ for c^2 tilføjet med farvestift i **B** (uidentificeret hånd); jfr. cor 4 og sekvenseringen i t. 723
	cl 3	node 2 (første efterslagsnode): ♯ for h^1 tilføjet af RL i **B**; tilføjelsen ignoreret, idet det er en konsekvens af en fejl, jfr. ovenstående note
	LØGNEN	node 1-2: marc. udeladt (relikter fra den oprindelige version; ikke i **D**)
721	cl	*ff* tilføjet iht. **C**
	fg 2	node 1: B ændret til enharmonisk Ais i analogi med vcl-2
	tr	*fff* rettet til *ff* iht. **C**
	trbn 2	node 2: ais ændret til enharmonisk b i analogi med node 1
	piatti 1	node 1: 𝅘𝅥𝅮 𝄾 rettet til 𝅗𝅥 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
722	timp 2	node 1-6: marc. tilføjet iht. **C** (tilføjet af RL i **B**)
	timp 2	**ff* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (**C** har *f*)

Bar	Part(s)	Remarks
692-696	pno	*celesta emended to piano, *f* emended to *ff*, and *martellato* supplied in accordance with RL's alterations in **B**
694	THE WHORE	**f* supplied in accordance with RL's addition in **B**
694, 696	g cassa	*cresc.* and *più f* supplied in accordance with **C**
695-696	pno	cresc. supplied in accordance with **C**
697	cmplli	*f* supplied in accordance with **C** (inserted by RL in **B**)
	THE WHORE	note 1: incorrect ♭ before g^2 added in **D** by an unidentified hand (due to erroneous g♭ in the piano part)
700	fl 1	slur at notes 2-3 supplied in accordance with **C**
	ob, cl 3, fg	end of slur on last note emended to ongoing slur in accordance with **C**
	cor ingl	tie from note 1 suppressed (added by Lahn in **A**; not in **C**)
701	ob 2	note 2: ♯ before f^1 supplied in accordance with **C**
702	THE WHORE	**A**: note 2: g^2 (the edition follows **D**)
703	vcl	note 2: ♭ before e found in **B** (added by the copyist in 1940?)
704	cl 1-2	*più f* supplied in accordance with **C**
705-707	THE WHORE	note 1 (and b. 706 note 2 as well): marc. suppressed (relicts of the original version of the opera; not in **D**)
705-712	pno	*celesta emended to piano, and pedal markings bb. 705-707 supplied, in accordance with RL's alterations in **B**
708	timp 1	*cresc.* emended to *crudele* in accordance with **C** (copying error in **A**)
713	–	*metronome mark supplied in accordance with RL's addition in **B**
		D: *Marcato* (**E**: *Moderato marcato*)
	THE LIE	notes 1-3: marc. suppressed (relicts of the original version; not in **D**)
714	fg 2	note 6: f emended to enharmonic e♯ by analogy with vcl
	vcl	*div.* supplied in accordance with **C**
	vcl	last note: stacc. suppressed (added by Lahn in **A**; not in **C**)
715	ob 1	note 2: ♭ before b^2 in **B** (pencilled addition by an unidentified hand)
	cor 2	note 2: $c♭^2$ emended to $d♭^2$ in accordance with **C**
715, 717	THE LIE	notes 1, 3-4: marc. suppressed (relicts of the original version; not in **D**)
716	vl I	f^2 in the harmony supplied in accordance with **C**
	vcl-3	note 8: c emended to enharmonic B♯ by analogy with fg 3
717	cl 3	note 2: ♯ before c^2 added by Lahn in **B**
	cor 3	note 1: $f♭^2$ emended to $e♭^2$ in accordance with **C** (corrected by RL in **B**)
720	cl 2	note 2 (first grace note): ♯ before d^2 supplied in accordance with RL's correction in **B**
	cl 3	note 1: incorrect ♯ before c^2 added in crayon in **B** (unidentified hand); cf. cor 4 and the sequentialisation in b. 723
	cl 3	note 2 (first grace note): ♯ before b^1 added by RL in **B**; ignored in the edition as it is due to a mistake, cf. previous note
	THE LIE	notes 1-2: marc. suppressed (relicts of the original version; not in **D**)
721	cl	*ff* supplied in accordance with **C**
	fg 2	note 1: B♭ emended to enharmonic A♯ by analogy with vcl-2
	tr	*fff* emended to *ff* in accordance with **C**
	trbn 2	note 2: a♯ emended to enharmonic b♭ by analogy with note 1
	piatti 1	note 1: 𝅘𝅥𝅮 𝄾 emended to 𝅗𝅥 in accordance with **C** (copying error in **A**)
722	timp 2	notes 1-6: marc. supplied in accordance with **C** (added by RL in **B**)
	timp 2	**ff* supplied in accordance with RL's addition in **B** (**C** has *f*)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
723	ob 2-3	cresc. tilføjet iht. **C**
	piatti 1	**L**: RL har i forbindelse med opførelsen i 1940 tilføjet *Paukestokke* i piattistemmen (passagen t. 714 ff. spilles ellers med trommestikker)
725	–	*metronomtal tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	–	**D**: *Maestoso*
728	–	*metronomtal tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
728	pno	*crudele* tilføjet iht. **C**
728-743	pno	*celesta ændret til piano, *f* ændret til *ff* og pedalangivelser tilføjet iht. RLs ændringer i **B**
729-730	tutti	crescendoets begyndelsespunkt justeret iht. **C**; den uklare form *poco a poco più cresc.* ændret til *poco a poco cresc.*; angivelsen i tmbno og pno tilføjet iht. **C**
735	tutti	*3 Gange*, en angivelse som i **A** findes over celestestemmen (senere ændret til klaver), udeladt i overensstemmelse med **D**, **E** og **B**; ved renskrivningen af **C** glemte RL to gentagelser af takten (som findes i skitsen **O**) og udbedrede fejlen ved at skrive *3 Gange* oven over t. 735, dvs. over celestestemmen som står øverst i orkesteropstillingen på dette sted i **C**; Lahn må ved udarbejdelsen af **A** have troet, at det var en angivelse specifikt for celesten og gengiver i øvrigt anmærkningen som „3 Sange", hvilket RL synes at have korrigeret i **A**; men ved udarbejdelsen af klaverpartituret **E** udelod eller overså RL denne angivelse, hvorfor den heller ikke findes i **D**, ligesom Lahn udelod den, da han med **A** som forlæg udarbejdede **B** – på den måde forsvandt repetitionen ud af **E**, **D** og **B**, og den kom heller ikke med, da RL i 1940 reviderede **B** forud for opførelsen af 5. billede; på denne baggrund har udgiveren skønnet at det er i overensstemmelse med RLs seneste intention, at t. 735 skal spilles i alt 3 gange og ikke 5 gange, som han oprindelig havde tænkt
735-743	vla, vcl, cb	notation med én hals rettet til to halse iht. **C**
738-740	SKØGEN	**D**: intet cresc.
738-743	SKØGEN	alle noder: marc. udeladt (relikter fra den oprindelige version; ikke i **D**)
743	pno	*fff* tilføjet iht. **C**
744	–	tempoangivelsen overstreget i **B**, sandsynligvis af Grøndahl, som i stedet angiver tempoet „meno" (= meno mosso)
	–	**D**: *L'istesso tempo* (**E**: *Galleggiare*)
	træ	*ff* er ændret til *f* af Grøndahl i **B**
	messing, timp 1	*f* er ændret til *p* af Grøndahl i **B**, tr 1 dog til *mf*
	SKØGEN	node 1: marc. tilføjet iht. **D**
	vcl-2	node 1: ♪ 𝄾 rettet til ♩ iht. **C**
745-750	tutti	*RL har i **A** foretaget en harmonisk ændring i orkestret fra A-dur til a-mol ved at fjerne og tilføje relevante fortegn
746	fg, cor, vcl	*node 3: (klang) dis^1 ændret til (klang) h af RL i **A**
	cor	*node 3: ten. tilføjet af RL i **A**
747	SKØGEN	**D**: intet cresc.
	cb-3	node 1: cis ændret til c i overensst. med den harmoniske ændring i orkestret (jfr. note til t. 745-750; ikke typografisk markeret)
748	fg	node 1: cis^1 ændret til c^1 i overensst. med den harmoniske ændring i orkestret (jfr. note til t. 745-750; ikke typografisk markeret)
	timp 1	crescendoets begyndelsespunkt justeret iht. **C**
	vl II	dybeste og højeste tone ændret fra cis^2 og cis^3 til c^2 og c^3 i overensst. med den harmoniske ændring i orkestret (jfr. note til t. 745-750; ikke typografisk markeret)

Bar	Part(s)	Remarks
723	ob 2-3	cresc. supplied in accordance with **C**
	piatti 1	**L**: in connection with the performance in 1940 RL has added *timpani sticks* in the piatti part (b. 714 ff. otherwise played with drumsticks)
725	–	*metronome mark supplied in accordance with RL's addition in **B**
	–	**D**: *Maestoso*
728	–	*metronome mark supplied in accordance with RL's addition in **B**
728	pno	*crudele* supplied in accordance with **C**
728-743	pno	*celesta emended to piano, *f* emended to *ff*, and pedal markings supplied in accordance with RL's alterations in **B**
729-730	tutti	beginning of crescendo adjusted in accordance with **C**; the ambiguous wording *poco a poco più cresc.* emended to *poco a poco cresc.*; specification in tmbno and pno supplied in accordance with **C**
735	tutti	*3 times*, written in **A** above the celesta part (later altered to piano), suppressed in agreement with **D**, **E** and **B**; in his fair copy **C** RL forgot two repetitions of the bar (present in the sketch **O**) and repaired the mistake by writing *3 Gange* (three times) above b. 735, i.e. above the celesta part which at this point in **C** is the uppermost stave in the orchestra section of the score; Lahn, when working on **A**, must have thought this was a specific direction for the celesta, in addition to which he miswrote it as "3 Sange" (three songs!), which RL seems to have corrected in **A**; however, when the piano score **E** was written RL omitted or overlooked the direction, for which reason it is also wanting in **D**, and Lahn also omitted it when using **A** as his exemplar for **B** – thus the repetion disappeared from **E**, **D** and **B** and was not restored when RL revised **B** prior to the radio broadcast of Scene 5 in 1940; on this basis the editor has judged that RL's latest intention was that b. 735 should be played three times, not five as he had originally envisaged
735-743	vla, vcl, cb	notation with a single stem emended to two stems in accordance with **C**
738-740	THE WHORE	**D**: no cresc.
738-743	THE WHORE	all notes: marc. suppressed (relicts of the original version; not in **D**)
743	pno	*fff* supplied in accordance with **C**
744	–	tempo indication crossed out in **B**, probably by Grøndahl, who instead prescribes "meno" (= meno mosso)
	–	**D**: *L'istesso tempo* (**E**: *Galleggiare*)
	woodwind	*ff* altered to *f* by Grøndahl in **B**
	brass, timp 1	*f* altered to *p* by Grøndahl in **B**, but tr 1 to *mf*
	THE WHORE	note 1: marc. supplied in accordance with **D**
	vcl-2	note 1: ♪ 𝄾 emended to ♩ in accordance with **C**
745-750	tutti	*in **A** RL has made a harmonisation change in the orchestra from A major to a minor by eliminating or adding relevant accidentals
746	fg, cor, vcl	*note 3: (sounding) $d\sharp^1$ emended to (sounding) b by RL in **A**
	cor	*note 3: ten. added by RL in **A**
747	THE WHORE	**D**: no cresc.
	cb-3	note 1: c♯ emended to c in agreement with the harmonisation change in the orchestra (cf. note to bb. 745-750; not typographically identified)
748	fg	note 1: $c\sharp^1$ emended to c^1 in agreement with the harmonisation change in the orchestra (cf. note to bb. 745-750; not typographically identified)
	timp 1	beginning of crescendo adjusted in accordance with **C**
	vl II	lowest and highest tones emended from $c\sharp^2$ and $c\sharp^3$ to c^2 and c^3 in agreement with the harmonisation change in the orchestra (cf. note to bb. 745-750; not typographically identified)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
750	picc 2	næstsidste node: f^2 ændret til enharmonisk eis^2 i overensst. med passagens harmonik
751	tutti	akkorden er uklart ændret i **B**, øjensynlig af Grøndahl med henblik på at støtte korets indsats i t. 752 (tonen c og til dels tonen a er ændret til h); **D** har den forenklede akkord es-g-h; udgaven følger **A**
	cb	*div.* tilføjet iht. **C**
753	fg	nøgleskift i fg 3 mangler i **A** (tilføjet uden typografisk markering)
754	–	**ma non troppo* og metronomangivelsen tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
754-757	picc 2-3	næstsidste node i hver takt: ♭ for e^2 og h^1 tilføjet iht. RLs rettelser i **B**
	tr	RL har i **B** tilføjet følgende kommentar: *Koncert for Trompeter!*
754-762	cfg	stemmen lagt en oktav ned iht. RLs rettelse i **B** (sandsynligvis en fejl, der går tilbage til **C**, hvor RL har glemt oktaveringstegnet)
755	LØGNEN	**D**: node 1: intet marc.
	vl II-1	node 3: ♯ for f^2 tilføjet iht. **C**
755-762	arpa	cresc. i alle takter tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
756	tr 2	næstsidste node: marc. tilføjet iht. **C**
756, 757	vl III	sidste node: *ffz* rettet til *fz* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
757	LØGNEN	node 3: ♭ for h^1 tilføjet iht. **D**
	LØGNEN	node 4: ♭ for a^2 tilføjet i overensst. med **E** (i **D** er fejlagtigt tilføjet ♮; begge kilder har tre faste ♭'er i passagen, mens der kun er løse fortegn i **A**)
758	picc 1	node 4: ♯ for g^2 udeladt iht. RLs rettelse i **B**
	picc 1	node 6: ♭ for a^2 tilføjet i analogi med t. 757 og 759 (hhv. en lille sekund under og over t. 758)
	picc 2	node 4: ♭ for e^2 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	picc 2	node 6: ♭ for f^2 tilføjet i analogi med t. 757 og 759 (hhv. en lille sekund under og over t. 758)
	picc 3	node 6: ♭ for c^2 tilføjet i analogi med t. 757 og 759 (hhv. en lille sekund under og over t. 758)
	cl 2-3	***B**: *p* tilføjet ved node 2 af RL og *f* ved node 3; tilføjelserne ignoreret i udgaven, da de synes ubegrundede
	cel	*fortegnsfejl i akkorden rettet og a^3 samt *fz* og marc. (som antagelig kun gælder tonen a^3) tilføjet iht. RLs rettelser og tilføjelser i **B**
	LØGNEN	9/8 tilføjet iht. **D**
	LØGNEN	node 1 er i **D** noteret som as^2 i stedet for a^2 (fejl, findes også i **E**)
758, 759	vl I, II	node 3: manglende fortegn tilføjet iht. RLs rettelser i **B**
759	picc 1	node 3: ♭ for h^2 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	cl 2-3	***B**: node 2: marc. tilføjet af RL; tilføjelsen ignoreret i udgaven, da den synes ubegrundet
	cel	*mf* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vl I, II	node 1: ♮ tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B** (orienteringsfortegn)
760	picc 1	node 1: ♭ for d^3 udeladt iht. **C** (afskriverfejl i **A** forårsaget af uklar rettelse i **C**)
	picc 1	node 6: ♭ for c^3 tilføjet i analogi med t. 759 og 761 (hhv. en stor sekund under og over t. 760)

Bar	Part(s)	Remarks
750	picc 2	penultimate note: f^2 emended to enharmonic $e♯^2$ in agreement with the harmonic structure of the passage
751	tutti	the chord is altered, but in an unclear fashion, in **B** (apparently by Grøndahl in order to support the choral entrance at b. 752; the tones c, and partly also a, are altered to b); **D** has the simplified chord e♭-g-b; the edition follows **A**
	cb	*div.* supplied in accordance with **C**
753	fg	clef change in fg 3 wanting in **A** (supplied without typographical identification)
754	–	**ma non troppo* and metronome mark supplied in accordance with RL's additions in **B**
754-757	picc 2-3	penultimate note in each bar: ♭ before e^2 and b^1 supplied in accordance with RL's corrections in **B**
	tr	in **B** RL has entered the comment *Concerto for trumpets!*
754-762	cfg	part printed down an octave in accordance with RL's correction in **B** (probably a mistake that goes back to **C**, where RL had forgotten the sign for octave transposition)
755	THE LIE	**D**: note 1: no marc.
	vl II-1	note 3: ♯ before f^2 supplied in accordance with **C**
755-762	arpa	cresc. in all bars supplied in accordance with RL's addition in **B**
756	tr 2	penultimate note: marc. supplied in accordance with **C**
756, 757	vl III	last note: *ffz* emended to *fz* in accordance with **C** (copying error in **A**)
757	THE LIE	note 3: ♭ before b^1 supplied in accordance with **D**
	THE LIE	note 4: ♭ before a^2 supplied in agreement with **E** (**D** wrongly adds ♮; both sources have three fixed flats in the passage, while **A** only has *ad hoc* accidentals)
758	picc 1	note 4: ♯ before g^2 suppressed in accordance with RL's correction in **B**
	picc 1	note 6: ♭ before a^2 supplied by analogy with bb. 757 and 759 (respectively a diminished second below and above b. 758)
	picc 2	note 4: ♭ before e^2 supplied in accordance with RL's correction in **B**
	picc 2	note 6: ♭ before f^2 supplied by analogy with bb. 757 and 759 (respectively a diminished second below and above b. 758)
	picc 3	note 6: ♭ before c^2 supplied by analogy with bb. 757 and 759 (respectively a dimished second below and above b. 758)
	cl 2-3	***B**: *p* added by RL at note 2 (and *f* at note 3); the additions seem unmotivated and are ignored in the edition
	cel	*erroneous accidentals in the chord emended, and a^3 as well as *fz* and marc. (which presumably only apply to the tone a^3) supplied in accordance with RL's corrections and additions in **B**
	THE LIE	9/8 supplied in accordance with **D**
	THE LIE	note 1 is notated in **D** as $a♭^2$ instead of a^2 (error, also in **E**)
758, 759	vl I, II	note 3: missing accidentals supplied in accordance with RL's corrections in **B**
759	picc 1	note 3: ♭ before b^2 supplied in accordance with RL's correction in **B**
	cl 2-3	***B**: note 2: marc. added by RL; this insertion seems unmotivated and is ignored in the edition
	cel	*mf* supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vl I, II	note 1: ♮ supplied in accordance with RL's additions in **B** (cautionary accidentals)
760	picc 1	note 1: ♭ before d^3 suppressed in accordance with **C** (copying error in **A** due to unclear correction in **C**)
	picc 1	note 6: ♭ before c^3 supplied by analogy with bb. 759 and 761 (respectively a major second below and above b. 760)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
	picc 2	node 6: a^2 ændret til g^2 i analogi med t. 759 og 761 (hhv. en stor sekund under og over t. 760)
	picc 2	sidste node: ges^2 ændret til enharmonisk fis^2
	picc 3	node 6: e^2 ændret til d^2 i analogi med t. 759 og 761 (hhv. en stor sekund under og over t. 760)
	picc 3	sidste node: fes^2 ændret til enharmonisk e^2
	cl 2	node 4: ♭ for h^2 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	vl III	*8va* tilføjet iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
761	tr 3-4	node 2: overbinding til t. 762 node 1 tilføjet iht. **C**
761, 762	picc 1	node 3: f^3 rettet til d^3 iht. **C** (afskriverfejl i **A**; rettet af RL i **B**)
	cmplli	node 1-2: marc. tilføjet iht. **C**
	vl I-2, II-2	node 3: manglende fortegn tilføjet iht. RLs rettelser i **B**
762	picc 2	node 2: ♮ for c^3 tilføjet iht. **C** (rettet af RL i **B**)
	cl 1	sidste node: d^3 rettet til dis^3 i analogi med t. 761 (gentagelse) og i overensst. med **O** (RL har i **B** tilføjet ♮, hvilket er umotiveret og betragtes som en fejl)
	cl 3	sidste node: f^2 rettet til fis^2 i analogi med t. 761 (gentagelse) og i overensst. med **O** (RL markerer i **B** tonen som f, hvilket er umotiveret og betragtes som en fejl)
763	cor 1, 3, tr 1	**Solo* tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
	tr 1	*f* rettet til *pp* [!] af Grøndahl i **B**
	piatti	**con bacchetta da tamburo* tilføjet iht. RLs tilføjelse *Trommestok* i piattistemmen i stemmesættet **L** (tilføjet i forbindelse med opførelsen 1940)
	LØGNEN	**D**: node 2-5: intet marc.
764	cor 1, 3	**tutta la forza* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	tr 3	det fremgår af **C** at kun tr 3 (og ikke 3+4) spiller her
	vl solo 5	node 1: his^2 ændret til enharmonisk c^3 i analogi med vl solo 2
765	–	**Allargando* ændret til *Più mosso* iht. RLs ændring i **B**
	cfg	node 1: notationen bekræftes af **C**, som angiver tonen (klang) Es^1
	fg, cfg, cor, tr 2, tb	node 1: Grøndahl har i **B** ændret de dynamiske angivelser til *mf* i fg, cfg og tr 2 og til *p* i cor og tb
	tb	*f* tilføjet iht. **C**
766	vl III	tredjesidste node: ♭ for h^1 tilføjet iht. rettelse i **B** (sandsynligvis af RL)
	vla	node 2: ♭ for h tilføjet iht. rettelse i **B** (sandsynligvis af RL)
	vcl-1	node 2: fortsat bue rettet til bueafslutning iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
768	trbn	*poco f* er ændret til *p* af Grøndahl i **B**
768-770	tutti	*RL har i **A** overstreget og tilføjet fortegn med henblik på en harmonisk ændring fra C-dur til c-mol; der synes ikke at være tvivl om hans intention, som er i overensst. med ændringen t. 745 ff.; RL har dog t. 768 ff. foretaget rettelsen ganske mangelfuldt, sådan som det fremgår af udgaven, hvor manglende fortegnsændringer og -tilføjelser er anført i skarpe parenteser
769-770	trbn	cresc. tilføjet iht. **C** (fejlanbragt i tr af Lahn i **A**)
771	vl I-2	2/4 tilføjet iht. **C**
	vl II-1	*ff* tilføjet iht. **C**
772	vcl-1	node 2: fortsat bue rettet til bueafslutning iht. **C**
773	cor 1, vcl-1	*node 3: (klang) fis^1 ændret til (klang) d^1 af RL i **A**

Bar	Part(s)	Remarks
	picc 2	note 6: a^2 emended to g^2 by analogy with bb. 759 and 761 (respectively a major second below and above b. 760)
	picc 2	last note: $g♭^2$ emended to enharmonic $f♯^2$
	picc 3	note 6: e^2 emended to d^2 by analogy with bb. 759 and 761 (respectively a major second below and above b. 760)
	picc 3	last note: $f♭^2$ emended to enharmonic e^2
	cl 2	note 4: ♭ before b^2 supplied in accordance with RL's correction in **B**
	vl III	*8va* supplied in accordance with **C** (copying error in **A**)
761	tr 3-4	note 2: tie-over to b. 762 note 1 supplied in accordance with **C**
761, 762	picc 1	note 3: f^3 emended to d^3 in accordance with **C** (copying error in **A**; corrected by RL in **B**)
	cmplli	notes 1-2: marc. supplied in accordance with **C**
	vl I-2, II-2	note 3: missing accidentals supplied in accordance with RL's corrections in **B**
762	picc 2	note 2: ♮ before c^3 supplied in accordance with **C** (corrected by RL in **B**)
	cl 1	last note: d^3 emended to $d♯^3$ by analogy with b. 761 (repetition) and in agreement with **O** (in **B** RL has added ♮, which is unmotivated and treated as an error)
	cl 3	last note: f^2 emended to $f♯^2$ by analogy with b. 761 (repetition) and in agreement with **O** (in **B** RL marks the tone as f, which is unmotivated and treated as an error)
763	cor 1, 3, tr 1	**Solo* supplied in accordance with RL's additions in **B**
	tr 1	*f* emended to *pp* [!] by Grøndahl in **B**
	piatti	**con bacchetta da tamburo* supplied in accordance with RL's insertion of the word *Trommestok* (drumstick) in the piatti part in **L**, i.e. the set of parts copied for the perfomance in 1940
	THE LIE	**D**: notes 2-5: no marc.
764	cor 1, 3	**tutta la forza* supplied in accordance with RL's addition in **B**
	tr 3	it appears from **C** that only tr 3 (not 3+4) is to play here
	vl solo 5	note 1: $b♯^2$ emended to enharmonic c^3 by analogy with vl solo 2
765	–	**Allargando* emended to *Più mosso* in accordance with RL's alteration in **B**
	cfg	note 1: notation confirmed by **C**, which has the tone (sounding) $E♭^1$
	fg, cfg, cor, tr 2, tb	note 1: in **B** Grøndahl has altered the dynamics to *mf* in fg, cfg and tr 2, and to *p* in cor and tb
	tb	*f* supplied in accordance with **C**
766	vl III	antepenultimate note: ♭ before b^1 supplied in accordance with correction in **B** (probably by RL)
	vla	note 2: ♭ before b supplied in accordance with correction in **B** (probably by RL)
	vcl-1	note 2: ongoing slur emended to end of slur in accordance with **C** (copying error in **A**)
768	trbn	*poco f* altered to *p* by Grøndahl in **B**
768-770	tutti	*in **A** RL has cancelled and added accidentals in order to effectuate a harmonic alteration from C major to c minor; there seems to be no doubt about his intention, which agrees with the alteration at bb. 745 ff.; however, at bb. 768 ff. RL has made the alteration very carelessly, as appears from the edition, where uncorrected or missing accidentals are printed in square brackets
769-770	trbn	cresc. supplied in accordance with **C** (wrongly located in tr by Lahn in **A**)
771	vl I-2	2/4 supplied in accordance with **C**
	vl II-1	*ff* supplied in accordance with **C**
772	vcl-1	note 2: ongoing slur emended to end of slur in accordance with **C**
773	cor 1, vcl-1	*note 3: (sounding) $f♯^1$ emended to (sounding) d^1 by RL in **A**

Takt	Stemme(r)	Kommentar
773-776	SKØGEN	*sangstemmen ændret iht. RLs ændring i **A**; **D** har: 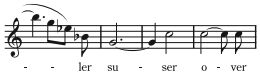
774	tr 3-4, trbn	*f* er ændret til *p* af Grøndahl i **B**
	vl III-2	næstsidste node (første efterslagsnode): ♯ for d^2 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
775	ob 1	node 4: ♮ for c^3 findes i **B** (tilføjet af nodeskriver 1940?)
	ob 2, ob 3	node 4: ♮ for g^2 og e^2 tilføjet iht. RLs rettelser i **B**
	cl 1	node 4: ♮ for d^2 findes i **B** (tilføjet af nodeskriver 1940?)
	SKØGEN	node 2: marc. udeladt (relikt fra den oprindelige version; ikke i **D**)
	vl I-1	node 1: marc. udeladt (afskriverfejl i **A** forårsaget af uklar rettelse i **C**; jfr. analogi med t. 769)
776	cl 2	node 2: fes^2 rettet til f^2 (fejlen rettet i **B** af nodeskriver 1940?)
777	fl	placeringen af *ff* justeret iht. **C**
	cor 1	*ff* (som i det øvrige orkester) udeladt, da cor 1 i forvejen spiller i *ff*
	tr 3-4	node 1: marc. udeladt (tilføjet af Lahn i **A**; ikke i **C**)
	vl I-1, vl II-1	*cresc.* og *ff* (som i øvrige vl-stemmer) udeladt (tilføjet af Lahn i **A**; ikke i **C**)
778	–	*Tempo giusto frenetico* ændret til *Tempo marcato frenetico, moderato* iht. RLs ændring i **B** (**E** har *Non mosso*, den oprindelige angivelse i **A** var *Moderato fiero*)
	vcl	tredje system: *con sord.* tilføjet iht. **C**
779	cl	*cl 2 ændret til cl 2+3 iht. RLs ændring i **B**
	cl	**ff* ændret til *fff* iht. RLs ændringer i **B**
	cl	node 12: ♯ for f^2 tilføjet i overensst. med **D** og **O**
	cl	*næstsidste node: martellato tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	cl	sidste node: umotiveret overbinding til næste takt udeladt (tilføjet af Lahn i **A**; ikke i **C**)
	LØGNEN	**D**: intet cresc.
	vl I-1	*ffp* rettet til *sffp* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	vl II-1	**ff* ændret til *fff* iht. RLs ændring i **B**
780	tr 2-4	**p* ændret til *pp* iht. RLs ændring i **B**
	tr 2-4	*legato* tilføjet iht. **C**
	suono scoppiante	**Lys paa Scenen* (der foreskrives at skulle „slukkes“ ved hver node i denne stemme) ændret til *Knaldlyd* (suono scoppiante) iht. RLs ændring i **B**
	LØGNEN	**A**: node 8-9: es^1 (udgaven følger **D**)
	vl I-2	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vl I-2, vl III	node 2 hhv. node 1: marc. tilføjet i **B** (sandsynligvis af Grøndahl)
	vl II-1	*node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	vl II-2	**ff* ændret til *fff* iht. RLs ændring i **B**
780-781	cel	**p* ændret til *f* og marc. tilføjet iht. RLs ændringer i **B**
781	tr 1, timp 1	**Solo* tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
	vl I-1	node 2: *ff mf* rettet til *sff mf* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)

Bar	Part(s)	Remarks
773-776	THE WHORE	*vocal line emended in accordance with RL's alteration in **A**; **D** has: 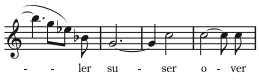
774	tr 3-4, trbn	*f* emended to *p* by Grøndahl in **B**
	vl III-2	penultimate note (first grace note): ♯ before d^2 supplied in accordance with RL's correction in **B**
775	ob 1	note 4: ♮ before c^3 is found in **B** (added by copyist in 1940?)
	ob 2, ob 3	note 4: ♮ before g^2 and e^2 supplied in accordance with RL's corrections in **B**
	cl 1	note 4: ♮ before d^2 is found in **B** (added by copyist in 1940?)
	THE WHORE	note 2: marc. suppressed (relict of the original version; not in **D**)
	vl I-1	note 1: marc. suppressed (copying error in **A** due to unclear correction in **C**; cf. the analogy with b. 769)
776	cl 2	note 2: $f\flat^2$ emended to f^2 (error corrected in **B** by copyist in 1940?)
777	fl	placing of *ff* adjusted in accordance with **C**
	cor 1	*ff* (as in the rest of the orchestra) suppressed; cor 1 is already playing *ff*
	tr 3-4	note 1: marc. suppressed (added by Lahn in **A**; not in **C**)
	vl I-1, vl II-1	*cresc.* and *ff* (as in the other violins) suppressed (added by Lahn in **A**; not in **C**)
778	–	*Tempo giusto frenetico* emended to *Tempo marcato frenetico, moderato* in accordance with RL's alteration in **B** (**E** has *Non mosso*, **A** originally had *Moderato fiero*)
	vcl	third stave: *con sord.* supplied in accordance with **C**
779	cl	*cl 2 emended to cl 2+3 in accordance with RL's alteration in **B**
	cl	**ff* emended to *fff* in accordance with RL's alterations in **B**
	cl	note 12: ♯ before f^2 supplied in agreement with **D** and **O**
	cl	*penultimate note: martellato supplied in accordance with RL's addition in **B**
	cl	last note: unmotivated tie-over to next bar suppressed (added by Lahn in **A**; not in **C**)
	THE LIE	**D**: no cresc.
	vl I-1	*ffp* emended to *sffp* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	vl II-1	**ff* emended to *fff* in accordance with RL's alteration in **B**
780	tr 2-4	**p* emended to *pp* in accordance with RL's alteration in **B**
	tr 2-4	*legato* supplied in accordance with **C**
	suono scoppiante	**Lys paa Scenen* (lights on the stage, which are directed to be successively extinguished at each note in the part) emended to *Knaldlyd* (suono scoppiante, cracking sound) in accordance with RL's alteration in **B**
	THE LIE	**A**: notes 8-9: $e\flat^1$ (the edition follows **D**)
	vl I-2	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vl I-2, vl III	notes 2 and 1 respectively: marc. supplied in **B** (probably by Grøndahl)
	vl II-1	*note 1: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B**
	vl II-2	**ff* emended to *fff* in accordance with RL's alteration in **B**
780-781	cel	**p* emended to *f*, and marc. supplied, in accordance with RL's alterations in **B**
781	tr 1, timp 1	**Solo* supplied in accordance with RL's additions in **B**
	vl I-1	note 2: *ff mf* emended to *sff mf* in accordance with **C** (copying error in **A**)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
783-824	cl	cl in Si^{b} redaktionelt ændret til cl in La af notations- og spilletekniske grunde (jfr. *Redaktionelle retningslinjer* s. 113)
784	tr 2-4	*sempre legato* tilføjet iht. **C**
785	vla	*cresc.* udeladt (tilføjet af Lahn i **A**; ikke i **C**)
786	–	**più mosso* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	fg, cfg, cor 2-4, tr 1, trbn, tb	Grøndahl har i **B** ændret de dynamiske angivelser til *mf* i fg, cfg, cor 2-4 og trbn, til *f poco* i tr 1 og til *p* i tb
	tr 1	det uhensigtsmæssige skift til tr in Si^{b} findes i **A**, **C** og **B** og har ikke kunnet løses redaktionelt
	tr 2	node 1: ♯ for a^{1} findes i **B** (tilføjet af nodeskriver 1940?)
	tamb	node 1: *f* rettet til *mf* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	SKØGEN	*ff* tilføjet af Grøndahl i **B**
	vcl	*div. a 2* tilføjet iht. **C**, som ved indsatsen har angivelsen *Halvdelen* (af celloerne)
	vcl-1	*molto espr.* flyttet fra t. 787 til frasens begyndelse
787	vcl-1	cresc. tilføjet iht. **C**
787-794	fl 3	i **A** og **C** er fl 1-3 noteret i samme system; at fl 3 holder pause i de tostemmige passager t. 787-788, 790-791, 793-794 er uklart i **A**, men fremgår af **C**, hvor der i t. 793 og 794 er noteret en heltaktspause for fl 3
788	SKØGEN	**D**: node 1: intet marc.
	vl II-2	node 3: ♮ for d^{2} tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	vcl-1	node 3: ♯ for f^{1} rettet til 𝄪 iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
788-789	tutti	omkring taktskiftet 788-789 har RL i **A** påbegyndt en harmonisk ændring af orkestersatsen fra Cis-dur til cis-mol i analogi med ændringerne t. 745 ff. og t. 768 ff.; han har åbenbart forladt tanken igen (hvis det da ikke bare var en misforståelse), idet han i samme kilde t. 790-796 har foretaget ændringer i sangstemmen, som viser at han har ønsket at fastholde tonearten Cis-dur i passagen (jfr. nedenfor); de harmoniske ændringer ignoreres således i udgaven
789	cl 2	node 2: rettelsen klang cis^{2} til klang c^{2} findes i **B** (originalt cl in Si^{b}: ♮ for d^{2}; tilføjet af nodeskriver 1940?)
	vl II-2	node 4: ♮ for c^{3} tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
789-798	fg 3, cfg	lagt en oktav ned iht. **C** (afskriverfejl i **A**, hvor *8va bassa* mangler)
790	arpa	glissaden lagt en oktav op iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
790, 791	cl 2-3	node 1: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
790-796	SKØGEN	*sangstemmen ændret iht. RLs ændringer i **A**; **D** har:

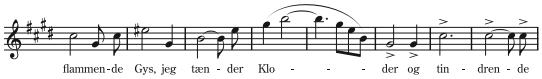

		(marc. t. 795 node 1-2 er tilføjet af RL i **B**)
791	fl 2	node 4: ♯ for e^{2} tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	vl I	andet system: *div. a 3* tilføjet iht. **C**
792	cl 3	sidste node: klang b^{1} rettet til klang h^{1} i analogi med orkestrets harmonik og i overensst. med **O** (originalt cl in Sib: c^{2} rettet til cis^{2})
	cor 1	**C**: node 1: 𝅗𝅥; notationen 𝅗𝅥𝄽 i **A** (og **B**) er en afskriverfejl forårsaget af rettelse i **C**; udgiveren har valgt at lade fejlen stå, idet det giver hornisten en tiltrængt vejrtrækningspause

Bar	Part(s)	Remarks
783-824	cl	cl in B flat editorially changed to cl in A for notational and practical reasons (cf. *Editorial guidelines* p. 113)
784	tr 2-4	*sempre legato* supplied in accordance with **C**
785	vla	*cresc.* suppressed (added by Lahn in **A**; not in **C**)
786	–	**più mosso* supplied in accordance with RL's addition in **B**
	fg, cfg, cor 2-4, tr 1, trbn, tb	in **B** Grøndahl has altered the dynamics to *mf* in fg, cfg, cor 2-4 and trbn, to *f poco* in tr 1 and to *p* in tb
	tr 1	the inconvenient shift to tr in B flat is in **A**, **C** and **B**; the editor has not been able to find a solution to the problem
	tr 2	note 1: ♯ before a^{1} is found in **B** (added by copyist in 1940?)
	tamb	note 1: *f* emended to *mf* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	THE WHORE	*ff* added by Grøndahl in **B**
	vcl	*div. a 2* supplied in accordance with **C**, which at the entry has the direction *Halvdelen* (= half of the cello group)
	vcl-1	*molto espr.* transferred from b. 787 to the beginning of the phrase
787	vcl-1	cresc. supplied in accordance with **C**
787-794	fl 3	in **A** and **C** fl 1-3 are notated on the same stave; it is not clear in **A** whether fl 3 is silent in the two-part passages bb. 787-788, 790-791, 793-794, but the intention is plain in **C**, where a whole bar's rest for fl 3 is notated in bb. 793 and 794
788	THE WHORE	**D**: note 1: no marc.
	vl II-2	note 3: ♮ before d^{2} supplied in accordance with RL's correction in **B**
	vcl-1	note 3: ♯ before f^{1} emended to 𝄪 in accordance with **C** (copying error in **A**)
788-789	tutti	at the boundary between bb. 788 and 789 in **A** RL has begun a harmonic alteration in the orchestra from C♯ major to c♯ minor by analogy with the alterations in b. 745 ff. and b. 768 ff.; but he has apparently abandoned the idea (if it was not merely a false start), for in the same source bb. 790-796 he has altered the vocal line in a manner proving that he wished to retain the key of C♯ major in the passage (see below); the harmonic alterations are consequently ignored in the edition
789	cl 2	note 2: the emendation (sounding) c♯^{2} to c^{2} is found in **B** (original cl in B flat: ♮ before d^{2}; added by copyist in 1940?)
	vl II-2	note 4: ♮ before c^{3} supplied in accordance with RL's correction in **B**
789-798	fg 3, cfg	printed an octave lower in accordance with **C** (copying error in **A**, where *8va bassa* is wanting)
790	arpa	glissando printed an octave higher in accordance with **C** (copying error in **A**)
790, 791	cl 2-3	note 1: marc. supplied in accordance with RL's additions in **B**
790-796	THE WHORE	*vocal line emended in accordance with RL's alterations in **A**; **D** has:

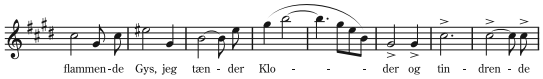

		(marc. b. 795 notes 1-2 added by RL in **B**)
791	fl 2	note 4: ♯ before e^{2} supplied in accordance with RL's correction in **B**
	vl I	second stave: *div. a 3* supplied in accordance with **C**
792	cl 3	last note: sounding b♭^{1} emended to sounding b^{1} by analogy with the harmony in the rest of the orchestra and in agreement with **O** (original cl in B flat: c^{2} emended to c♯^{2})
	cor 1	**C**: note 1: 𝅗𝅥; the notation 𝅗𝅥𝄽 in **A** (and **B**) is a copying error due to a correction in **C**; the editor has chosen to accept the mistake, since it gives the horn player a very necessary breathing space

Takt	Stemme(r)	Kommentar
	cor 1, vcl-1	**Solo, Soli* tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B**
	trbn, tb	*più f* tilføjet iht. **C**
	g cassa	*ff* tilføjet iht. **C**
	vl I	andet system, akkord 1: marc. tilføjet iht. **C**
794-795	tr 1, 3	*dim. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
794-798	cel	*celeste ændret til piano iht. RLs ændring i **B**
795	trbn, tb	**p* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	trbn, tb	node 1: marc. tilføjet iht. **C**
	g cassa	*mf* rettet til *f mf* iht. **C** (afskriverfejl i **A**)
	arpa hh	g-nøgle rettet til f-nøgle iht. **C** (rettet i **B** med uidentificeret hånd)
	vl II-1	sidste node: ♯ for e^3 tilføjet iht. RLs rettelse i **B**
	vcl-1	*dim. tilføjet og *ffz* på node 2 udeladt iht. RLs ændringer i **B**
796	cor 2-4	*cresc.* tilføjet iht. **C** (fejlanbragt ved cor 1 af Lahn i **A**)
	trbn, tb	*cresc.* tilføjet iht. **C**
797	pno	akkord 1: ♮ for h^1 og h^2 tilføjet iht. RLs tilføjelser i **B** (orienteringsfortegn)
	vl I-3	node 1: ♯ for e^2 tilføjet iht. **C** (rettet af Lahn i **B**)
	vl II-1	node 1: ♯ for a^2 tilføjet iht. **C** (rettet af RL i **B**)
797, 798	vl II	node 1: marc. tilføjet iht. **C**
797-798	tb	node 1: E rettet til Cis iht. **C** (fejlen rettet i **B** af nodeskriver 1940?)
799	–	**D**: *Minaccioso*
	tr	stemmefordelingen mellem tr 1-4 skyldes RL
	timp	**ffz* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**

Bar	Part(s)	Remarks
	cor 1, vcl-1	**Solo, Soli* supplied in accordance with RL's additions in **B**
	trbn, tb	*più f* supplied in accordance with **C**
	g cassa	*ff* supplied in accordance with **C**
	vl I	second stave, chord 1: marc. supplied in accordance with **C**
794-795	tr 1, 3	*dim. supplied in accordance with RL's addition in **B**
794-798	cel	*celesta emended to piano in accordance with RL's alteration in **B**
795	trbn, tb	**p* supplied in accordance with RL's addition in **B**
	trbn, tb	note 1: marc. supplied in accordance with **C**
	g cassa	*mf* emended to *f mf* in accordance with **C** (copying error in **A**)
	arpa rh	treble clef emended to bass clef in accordance with **C** (corrected in **B** by an unidentified hand)
	vl II-1	last note: ♯ before e^3 supplied in accordance with RL's correction in **B**
	vcl-1	*dim. supplied and *ffz* on note 2 suppressed in accordance with RL's alterations in **B**
796	cor 2-4	*cresc.* supplied in accordance with **C** (wrongly located at cor 1 by Lahn in **A**)
	trbn, tb	*cresc.* supplied in accordance with **C**
797	pno	chord 1: ♮ before b^1 and b^2 supplied in accordance with RL's additions in **B** (cautionary accidentals)
	vl I-3	note 1: ♯ before e^2 supplied in accordance with **C** (corrected by Lahn in **B**)
	vl II-1	note 1: ♯ before a^2 supplied in accordance with **C** (corrected by RL in **B**)
797, 798	vl II	note 1: marc. supplied in accordance with **C**
797-798	tb	note 1: E emended to C♯ in accordance with **C** (error corrected in **B** by copyist in 1940?)
799	–	**D**: *Minaccioso*
	tr	the distribution between tr 1-4 is RL's
	timp	**ffz* supplied in accordance with RL's addition in **B**

Forspil til sjette billede (2. akt, t. 802-869, partitur s. 319-325)

KILDER

A	partitur	t. 802-869 i autograf [1928/29]
B	partitur	t. 802-869 i Lahns afskrift efter **A** [1930/31]; med enkelte ændringer af RL [senest 1940]; med Grøndahls dirigentnotater samt andre tilføjelser [1940]
D	klaverpartitur	t. 802-869 i CLs afskrift efter **E**, **D** (Forspil til 1. billede t. 1-59) samt ubekendt kilde [1929]
I2	skitse	t. 861-869 [1929?]

Forspillets t. 804-862 er en gentagelse med enkelte ændringer af Forspil til 1. billede t. 1-59; varianterne beskrives under Forspil til 1. billede (i afsnittet *Kilder*). Udgaven behandler de to nedskrifter (begge i autograf i **A**) som separate kilder til hver sin version af forspillet.

NOTER

Takt	Stemme(r)	Kommentar
802	–	𝅗𝅥 = ♩ [i.e. ← ♩ = 𝅗𝅥 →] tilføjet med rød farvestift i **B** (Grøndahl?)
	timp 1	se note til Forspil t. 1 (s. 115)
	vl I, II	RL betegner førstestemmen vl 1, og andenstemmen vl 2-3, idet han fortsætter med den trestemmige opdeling fra 5. billede; ændret til todelt violinkorps i analogi med forspillet til 1. billede
802-804	ob, cl	det fremgår ikke klart af **A**, om alle tre eller kun to instrumenter spiller; udgaven følger Lahns forslag i **B**
805	tamtam	**ff* ændret til *fffz* iht. RLs ændring i **B**
806	fg 2	node 4: det fremgår ikke af **A**, om stemmen følger fg 1 eller fg 3 (1-3 er noteret i samme system); udgaven følger Lahns forslag i **B**

Prelude to Scene Six (Act 2, bb. 802-869, score pp. 319-325)

SOURCES

A	full score	bb. 802-869 autograph [1928/29]
B	full score	bb. 802-869 Lahn's transcript of **A** [1930/31]; with a few alterations by RL [at the latest from 1940]; with Grøndahl's conductor's notes and other additions [1940]
D	piano score	bb. 802-869 CL's transcript of **E**, **D** (Prelude to Scene 1 bb. 1-59) and an unknown source [1929]
I2	sketch	bb. 861-869 [1929?]

Bb. 804-862 in this prelude are a repetition (with a few changes) of the prelude to Scene 1 bb. 1-59; the variants are reported under the latter (in the section on *Sources*). The edition treats the two records, both extant in autograph in **A**, as separate sources for their respective versions of the prelude.

NOTES

Bar	Part(s)	Remarks
802	–	𝅗𝅥 = ♩ [i.e. ← ♩ = 𝅗𝅥 →] added with red crayon in **B** (Grøndahl?)
	timp 1	see note to Prelude b. 1 (p. 115)
	vl I, II	RL calls the upper part vl 1 and the lower part vl 2-3, thereby continuing the division into three parts from Scene 5; emended here to two-part division by analogy with the prelude to Scene 1
802-804	ob, cl	it is not clear from **A** whether all three or just two of the instruments are to play; the edition follows Lahn's conjecture in **B**
805	tamtam	**ff* emended to *fffz* in accordance with RL's alteration in **B**
806	fg 2	note 4: it is not clear from **A** whether the part follows fg 1 or fg 3 (1-3 are notated on the same stave); the edition follows Lahn's conjecture in **B**

Takt	Stemme(r)	Kommentar
806, 810	vl I	*node 2-4: marc. tilføjet iht. blyantstilføjelser i **B** (sandsynligvis af RL); desuden tilføjet med farvestift i vl II t. 806 (Grøndahl?)
807	ob 3	node 1: 𝅗𝅥 rettet til 𝅝 (fejlnotation i **A**; ikke typografisk markeret i udgaven)
808	vl I, vla	node 2: marc. tilføjet i **B** (sandsynligvis af Grøndahl)
809-810	tr	RL foreskriver 3 tr, men anviser ikke om tr 2 følger 1 eller 3; valget skyldes udgiveren
811	cl 2	node 1: det fremgår ikke af **A**, om stemmen følger cl 1 eller cl 3 (1-3 er noteret i samme system); udgaven følger Lahns forslag i **B**
811-812	ob 2	det fremgår ikke af **A**, om stemmen følger ob 1 eller ob 3, når der er tale om tostemmighed (1-3 er noteret i samme system); udgaven følger Lahns forslag i **B**
812, 815	vl I, II, vla	node 2: marc. tilføjet i **B** over strygerne (sandsynligvis af Grøndahl)
814, 817	vl I	*node 2: marc. tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (Grøndahl har tilføjet marc. i vl II og vla)
814-815, 817-818	fg 2	det fremgår ikke af **A**, om stemmen følger fg 1 eller fg 3, når der er tale om tostemmighed (1-3 er noteret i samme system); udgaven følger Lahns forslag i **B**
819	ob, cl, fg	umotiveret bue med endepunkt i node 1 (efter bladvending i **A**) udeladt
820	fg 2	node 4: det fremgår ikke af **A**, om stemmen følger fg 1 eller fg 3 (1-3 er noteret i samme system); udgaven følger Lahns forslag i **B**
	vl I, II	node 2: marc. tilføjet i **B** (sandsynligvis af Grøndahl)
822	cmplli	**Campana Es* ændret til campanelli *col. 8va* iht. RLs ændring i **B**
834	vla	node 5: fes rettet til f i analogi med øvrige strygere (rettet af Grøndahl? i **B**)
835-843	cl 2-3	RL angiver blot 2 instrumenter; passagen er lagt i cl 2-3 i overensst. med Forspil til 1. billede t. 32 ff.
837	fl	overflødigt *ff* udeladt (findes efter sideskift i **A**)
	tr	stemmefordelingen angivet i overensst. med Forspil til 1. billede t. 34
845	fl 1, fl 2	at begge fl spiller fremgår af Forspil til 1. billede t. 52 (i **A** er stemmerne noteret i ét system, men *a 2* mangler)
848, 852	cl 2	unison med cl 3 i analogi med t. 858, 862 (det fremgår ikke af **A**, om stemmen t. 848 og 852 følger cl 1 eller cl 3, da alle tre er noteret i samme system)

Bar	Part(s)	Remarks
806, 810	vl I	*notes 2-4: marc. supplied in accordance with pencilled additions in **B** (probably by RL); also added in crayon in vl II b. 806 (Grøndahl?)
807	ob 3	note 1: 𝅗𝅥 emended to 𝅝 (notation mistake in **A**; not typographically identified in the edition)
808	vl I, vla	note 2: marc. added in **B** (probably by Grøndahl)
809-810	tr	RL prescribes 3 tr, but does not specify whether 2 follows 1 or 3; the choice here is the editor's
811	cl 2	note 1: it does not appear from **A** whether the part follows cl 1 or cl 3 (1-3 are notated on the same stave); the edition follows Lahn's conjecture in **B**
811-812	ob 2	it does not appear from **A** whether the part follows ob 1 or ob 3 when the writing is in two parts (1-3 are notated on the same stave); the edition follows Lahn's conjecture in **B**
812, 815	vl I, II, vla	note 2: marc. added in **B** above the strings (probably by Grøndahl)
814, 817	vl I	*note 2: marc. supplied in accordance with RL's addition in **B** (Grøndahl has supplied marc. in vl II and vla)
814-815, 817-818	fg 2	it does not appear from **A** whether the part follows fg 1 or fg 3 when the writing is in two parts (1-3 are notated on the same stave); the edition follows Lahn's conjecture in **B**
819	ob, cl, fg	unmotivated slur ending on note 1 (after page turn in **A**) suppressed
820	fg 2	note 4: it does not appear from **A** whether the part follows fg 1 or fg 3 (1-3 are notated on the same stave); the edition follows Lahn's conjecture in **B**
	vl I, II	note 2: marc. added in **B** (probably by Grøndahl)
822	cmplli	**Campana E♭* emended to campanelli *col. 8va* in accordance with RL's alteration in **B**
834	vla	note 5: f♭ emended to f by analogy with the other strings; corrected (by Grøndahl?) in **B**
835-843	cl 2-3	RL specifies only two instruments; here the passage is assigned to cl 2-3 in agreement with prelude to Scene 1 b. 32 ff.
837	fl	superfluous *ff* suppressed (occurs after page turn in **A**)
	tr	distribution of parts in agreement with prelude to Scene 1 b. 34
845	fl 1, fl 2	both fl to play, cf. prelude to Scene 1 b. 52 (in **A** the parts are notated on a single stave but *a 2* is wanting)
848, 852	cl 2	unison with cl 3 by analogy with bb. 858, 862 (it does not appear from **A** whether the part follows cl 1 or cl 3 in these bars; 1-3 are notated on the same stave)

Sjette Billede (2. akt, t. 870-1082, partitur s. 326-343)

KILDER

A	partitur	t. 870-897 + 954b-1001 i autograf [1928/29] t. 898-937 i Lahns afskrift efter **C** [1924]; revideret af RL [1928/29] t. 1002-1082 i CLs afskrift efter **M5** (orkester) samt i autograf (korsats og klarinetstemmer) [1928/30]
XE	*Klange fra 'Fortabelsen'* partitur	t. 938-954a (koncertslutning) i CLs afskrift efter **C** med autografe bidrag [1933]; enkelte tilføjelser af RL [1940] t. 955-1082 i CLs afskrift efter **B** [1933]; med Grøndahls dirigentnoter [1940] (korsatsen er uden sangtekst)
D	klaverpartitur	t. 870-936 i CLs afskrift efter **A**?, **E** og ubekendt kilde (t. 937-953 mangler) + t. 954b-1082 efter **A** (korsatsen) og **D** (klaverstemmen = forspillets koncertslutning, t. 232 og ud) [1929]; med enkelte ændringer af RL i korsatsen [før og efter 1940]

Scene Six (Act 2, bb. 870-1082, score pp. 326-343)

SOURCES

A	full score	bb. 870-897 + 954b-1001 autograph [1928/29] bb. 898-937 Lahn's transcript of **C** [1924]; revised by RL [1928/29] bb. 1002-1082 CL's transcript of **M5** (orchestra) and autograph (chorus and clarinet parts) [1928/30]
XE	*Sounds from 'Perdition'* full score	bb. 938-954a (concert ending) CL's transcript of **C** with autograph contributions [1933]; a few additions by RL [1940] bb. 955-1082 CL's transcript of **B** [1933]; with Grøndahl's conductor's notes [1940] (no text for the chorus)
D	piano score	bb. 870-936 CL's transcript of **A**?, **E** and an unknown source (bb. 937-953 wanting) + bb. 954b-1082 from **A** (chorus) and **D** (piano accompaniment = concert conclusion to the prelude, b. 232 to the end) [1929]; with a few alterations by RL in the chorus [before and after 1940]

B	partitur	t. 870-937 + 954b-1082 i Lahns afskrift efter **A** [1930/31]; med enkelte ændringer af RL [1940]; t. 870-937 med Grøndahls dirigentnotater [1940]
C	partitur	t. 898-948(949 ff.) i autograf [1922/23]; forlæg for afskriftteksten i **A** (senere rettelser er uden relevans for udgaven)
M5	partitur	t. 954b-1082 i autograf [1927] (korsatsen med anden tekst)
E	klaverpartitur	t. 898-937 + 938-948(949 ff.) i autograf [1924]; kladdeagtigt revideret af RL [1928/29]
I4	skitse	t. 870-897
I3	skitse	t. 896-897?
O	skitse (particel)	t. 898-937 + 938-948(949 ff.) [1921/22]
XC	*Symfoni nr. 6* partitur	t. 898-924 i autograf [1920]; i *Antikrist* med enkelte ændringer

Korslutningens instrumentale sats blev benyttet som koncertslutning til operaens forspil. Kilderne til dette, der betragtes som selvstændige kilder til forspillet, er opregnet nedenfor s. 170 f. (forspillets koncertversion er publiceret som appendiks).

NOTER

Takt	Stemme(r)	Kommentar
–	–	**B**: 6. billedes titel er udraderet og ikke erstattet af nogen ny overskrift
–	EN STEMME	at rollen skal synges af en baryton, selv om den er noteret i g-nøglen, fremgår af **A** s. 228 (oplysningen findes ikke i andre kilder); notationen i g-nøgle er bibeholdt i udgaven
870	–	*metronomangivelsen tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (en tidligere angivelse som ikke findes i **A** og **D**, *Lento*, er udraderet i **B**)
874	EN STEMME	**D**: node 1-2: intet marc.
878	EN STEMME	**D**: node 1: intet marc.
879	EN STEMME	**D**: node 1-2: intet marc.
892	EN STEMME	**D**: node 1-2: oprindelig marc. udraderet (utilsigtet?)
898	–	*metronomangivelsen tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	–	*Presto agitato* er i **A** anført med CLs håndskrift, antagelig føjet til med **D** som kilde
899	vl I	*div.* her fremgår ikke af **A** og **C**, men ses først i t. 909 efter systemskift i kilderne
909	picc 2, cor 1	*ff* tilføjet i analogi med picc 1 t. 912; det samme har Lahn gjort i **B**, mens RL (efter tilblivelsen af **B**) har tilføjet *fff* i **A**, hvilket dog forekommer umotiveret i betragtning af det efterfølgende *cresc. molto*
912	timp 1-2	**ff* tilføjet af RL i **A**, midt i den oprindelige angivelse *sempre poco a poco cresc.*, der begynder t. 910; denne angivelse flyttet til efter *ff*
	ptti	**ff* ændret til *ffz* iht. RLs ændring i **B**
	pno	*celeste ændret til piano iht. RLs ændring i **B**
	pno	**martellato* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
920-921	picc 1, picc 2, cor 1, tr 1	buebegyndelser rettet i konsekvens af RLs bueændringer i de foregående takter (sideskift i **A** mellem t. 919 og 920)
924	timp 2	*più* tilføjet i **A** af Lahn i analogi med timp 1 (ikke i **C**)
925	–	**D**: *Allargando* (♩ = 𝅗𝅥.) [i.e. ← 𝅗𝅥. = ♩→] (streget ud i **A**; findes ikke i **B**)
925-927	tr, trbn	RL indfører her en femte trompet og tre ekstra tromboner, som ikke er nævnt i besætningsoversigterne; ved en senere revision i **C** har RL overstreget tr 5, som spiller unisont med tr 1, og tilføjet *ad lib.* ved trombonerne; udgaven følger dette forslag
928	–	*metronomangivelsen tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B**
	–	**D**: *Lento*

B	full score	bb. 870-937 + 954b-1082 Lahn's transcript of **A** [1930/31]; with a few alterations by RL [1940]; bb. 870-937 with Grøndahl's conductor's notes [1940]
C	full score	bb. 898-948(949 ff.) autograph [1922/23]; exemplar for the transcript in **A** (later corrections are without relevance to the edition)
M5	full score	bb. 954b-1082 autograph [1927] (chorus with altered text)
E	piano score	bb. 898-937 + 938-948(949 ff.) autograph [1924]; sketchily revised by RL [1928/29]
I4	sketch	bb. 870-897
I3	sketch	bb. 896-897?
O	sketch (short score)	bb. 898-937 + 938-948(949 ff.) [1921/22]
XC	*Symphony no. 6* full score	bb. 898-924 autograph [1920]; a few alterations when recycled in *Antichrist*

The instrumental accompaniment to the choral conclusion was used as the concert conclusion to the prelude to the opera. The sources of the latter are treated as independent witnesses to the prelude and are inventoried below p. 170 f. (the concert version of the prelude is published as an appendix).

NOTES

Bar	Part(s)	Remarks
–	–	**B**: the title of Scene 6 is erased but not replaced by any new headline
–	A VOICE	it appears from **A** p. 228 that the role is to be sung by a baritone despite being notated in the treble clef (no specification in other sources); the treble clef is retained in the edition
870	–	*metronome mark supplied in accordance with RL's addition in **B** (an earlier specification, *Lento*, not found in **A** and **D**, is erased in **B**)
874	A VOICE	**D**: notes 1-2: no marc.
878	A VOICE	**D**: note 1: no marc.
879	A VOICE	**D**: notes 1-2: no marc.
892	A VOICE	**D**: notes 1-2: original marc. (unintentionally?) erased
898	–	*metronome mark supplied in accordance with RL's addition in **B**
	–	*Presto agitato* written in **A** in CL's hand, probably added with **D** as source
899	vl I	*div.* not shown in **A** or **C**, but appears later from b. 909 after a change of systems in the sources
909	picc 2, cor 1	*ff* supplied by analogy with picc 1 b. 912; Lahn made the same addition in **B**, while RL (later than the finalisation of **B**) supplied *fff* in **A**, which however seems unmotivated in view of the subsequent *cresc. molto*
912	timp 1-2	**ff* added by RL in **A** in the middle of the original *sempre poco a poco cresc.*, which begins at b. 910; the latter specification has been transferred to after *ff*
	ptti	**ff* emended to *ffz* in accordance with RL's alteration in **B**
	pno	*celesta emended to piano in accordance with RL's alteration in **B**
	pno	**martellato* supplied in accordance with RL's addition in **B**
920-921	picc 1, picc 2, cor 1, tr 1	beginning of slurs emended as a consequence of RL's corrections of slurs in the preceding bars (page turn in **A** between b. 919 and b. 920)
924	timp 2	*più* added in **A** by Lahn by analogy with timp 1 (not in **C**)
925	–	**D**: *Allargando* (♩ = 𝅗𝅥.) [i.e. ← 𝅗𝅥. = ♩→] (cancelled in **A**; not in **B**)
925-927	tr, trbn	here RL introduces a fifth trumpet and three extra trombones that are not mentioned in the lists of orchestral forces; among later revisions in **C** he has struck out tr 5, which plays in unison with tr 1, and marked the trombones *ad lib.*; the edition follows this suggestion
928	–	*metronome mark supplied in accordance with RL's addition in **B**
	–	**D**: *Lento*

Takt	Stemme(r)	Kommentar
	tuono	**(Sterkt)* (i **C**: *(Stærkt)*) udeladt iht. **B**, hvor angivelsen er udraderet
929, 933	cor ingl, cl 1, vla, vcl	*node 1: rettet fra (klang) c^1 til cis^1 af RL i **A**
	org	*c i akkorden udraderet af RL i **A**; det dynamiske niveau for orglet er ikke angivet i kilderne; at der er tale om orgel bag scenen fremgår af besætningsoversigter i **A** og **B**
936-954a	tutti	*koncertslutningen tilføjet 1933 af RL i form af en passage i partituret **XE**, der i sin helhed blev vedlagt som bilag til **B**
940	vl I	sidste node: buens begyndelsespunkt i **XE** (t. 941 node 2) rettet iht. **C**
941	vl II-1	cis^2 i **XE** rettet til dis^2 iht. **C** og i analogi med t. 939, 943 etc. (afskriverfejl i **XE**)
943	cl 1	sidste node: manglende ♯ for g^1 i **XE** (som ikke har faste fortegn for cl) tilføjet iht. **C**
948	vl II	sidste bue: begyndelsespunktet i **XE** (node 5) rettet iht. **C**
949	–	til den oprindelige angivelse *Misterioso solenne* ♩ = ♩ i **XE** har RL tilføjet *Più lento!*; temporelationen ♩ = ♩ ophæves i kraft af denne tilføjelse og er derfor udeladt af udgaven
	picc 1, ob 1, cl 1,fg 2	*RL har i **XE** ændret *pp* til *ppp*, men ikke i andre stemmer, hvorfor intentionen er uklar
	fg 1	fejlnoteret g-nøgle rettet til f-nøgle (ikke typografisk markeret i udgaven)
	campane	i **XE** benævnes instrumentet *Campane (Glocken)*; i besætningsoversigten i **A** præciserer RL, at der er tale om *5 Kirkeklokker*; det fremgår af kilde **L**, at der ved radioopførelsen 1940 anvendtes rørklokker; at klokkerne tænkes placeret bag scenen fremgår af besætningsoversigter i **A** og **B**
	vl I	node 1: marc. tilføjet af RL i **XE** midt mellem de to vl I-systemer; gælder utvivlsomt vl I-1, men også 2?
950	tutti	*sempre pp* gældende for hele orkestret tilføjet af RL midt på siden i **XE** og gentaget i t. 951 og 952 (udeladt i udgaven i t. 951)
	campane	*Poco a poco cresc.* flyttet fra t. 949 for at undgå karambolage med cresc.- og dim.-kilerne, som er tilføjet af RL i t. 949 i **XE**
954a, 954b	–	temporelationen ← ♩ = 𝅗𝅥. → findes i **XE**, hvor den betegner relationen mellem t. 953 og t. 954a (koncertslutningen); i **B** har RL tilføjet den samme betegnelse i t. 954b, hvor den må referere til relationen mellem t. 937 og 954b (teaterslutningen)
	–	*Movibile angelico* ændret til *Movibile. Angelico* i analogi med forspil t. 21 (**D** har *Movibile Angelico*)
962-963	vla	dim. justeret en fjerdedelsnode til venstre i analogi med vl II t. 960-961
974	T	bue tilføjet iht. **D**
1010	vla	buens endepunkt ændret fra t. 1011 node 1 til t. 1010 node 3 i analogi med t. 1007, 1013 samt vcl t. 994 m.fl. og vl II t. 1023 m.fl.
1016	vl II	*cresc.* flyttet fra t. 1017 i analogi med vla
1021	–	orienteringsciffer 98 tilføjet i analogi med **XE**, der her har et ciffer („7“)
	vl I	*node 1-2: a^1-h^1 ændret til f^1-a^1 iht. RLs ændring i **B**
1035	–	orienteringsciffer 99 tilføjet i analogi med **M5**, der her har et ciffer („96“)
1038-1043	fl 1, ob 1, fg 1	overflødigt ♭ for h udeladt
1045	B	node 1: A-c ♩♩ rettet til A 𝅗𝅥 iht. **D** og i overensst. med rettelse i vcl og cb

Bar	Part(s)	Remarks
	tuono	**(Sterkt)* (in **C**: *(Stærkt)* (loud)) suppressed in accordance with **B**, where the instruction has been erased
929, 933	cor ingl, cl 1, vla, vcl	*note 1: corrected from (sounding) c^1 to $c\sharp^1$ by RL in **A**
	org	*c in the chord erased by RL in **A**; the dynamic level for the organ is not specified in the sources; the lists of orchestral forces in **A** and **B** show that the organ is off stage
936-954a	tutti	*concert ending provided in 1933 by RL in the form of a passage in the score **XE**, which was added as a whole to **B** as an appendix to that manuscript
940	vl I	last note: position of beginning of slur in **XE** (b. 941 note 2) emended in accordance with **C**
941	vl II-1	$c\sharp^2$ in **XE** emended to $d\sharp^2$ in accordance with **C** and by analogy with bb. 939, 943, etc. (copying error in **XE**)
943	cl 1	last note: missing ♯ before g^1 in **XE** (which lacks fixed accidentals for cl) supplied in accordance with **C**
948	vl II	last slur: beginning of slur in **XE** (note 5) emended in accordance with **C**
949	–	RL has added *Più lento!* to the original marking *Misterioso solenne* ♩ = ♩ in **XE**; the tempo relation ♩ = ♩ can no longer apply after this addition and is therefore not printed in the edition
	picc 1, ob 1, cl 1,fg 2	*in **XE** RL has altered *pp* to *ppp* (but not in the other parts, so his intention is unclear)
	fg 1	erroneous treble clef emended to bass clef (not typographically identified in the edition)
	campane	in **XE** the instrument designation is *Campane (Glocken)*; in the list of orchestral forces in **A** RL specifies *5 church bells*; source **L** shows that tubular bells were used for the radio performance in 1940; the lists of orchestral forces in **A** and **B** show that the bells are off stage
	vl I	note 1: marc. added by RL in **XE** in between the two vl I-staves; undoubtedly applicable to vl I-1, but perhaps also to vl I-2?
950	tutti	*sempre pp* applicable to the whole orchestra added by RL in the middle of the page in **XE**, and repeated in bb. 951 and 952; suppressed in b. 951 in the edition
	campane	*Poco a poco cresc.* moved from b. 949 to avoid overlap with the cresc. and dim. hairpins added by RL in b. 949 in **XE**
954a, 954b	–	the tempo relation ← ♩ = 𝅗𝅥. → is in **XE**, where it refers to the transition between bb. 953 and 954a (the concert ending); in **B** RL has written the same instruction in b. 954b, where it must refer to the transition between bb. 937 and 954b (the theatre ending)
	–	*Movibile angelico* emended to *Movibile. Angelico* by analogy with Prelude b. 21 (**D** has *Movibile Angelico*)
962-963	vla	dim. moved one crotchet to the left by analogy with vl II bb. 960-961
974	T	slur supplied in accordance with **D**
1010	vla	end of slur transferred from b. 1011 note 1 to b. 1010 note 3 by analogy with bb. 1007, 1013, also with vcl b. 994, etc. and vl II b. 1023, etc.
1016	vl II	*cresc.* transferred from b. 1017 by analogy with vla
1021	–	rehearsal figure 98 supplied by analogy with **XE**, which here has the fig. “7”
	vl I	*notes 1-2: a^1-b^1 emended to f^1-a^1 in accordance with RL’s alteration in **B**
1035	–	rehearsal figure 99 supplied by analogy with **M5**, which here has the fig. “96”
1038-1043	fl 1, ob 1, fg 1	superfluous ♭ before b suppressed
1045	B	note 1: A-c ♩♩ emended to A 𝅗𝅥 in accordance with **D** and in agreement with correction in vcl and cb

Takt	Stemme(r)	Kommentar
1050	cor 2	buens begyndelsespunkt rettet fra t. 1051 node 1 til 1050 node 1 iht. **M5** (CLs afskriverfejl i **A**)
1054	fl, cl, fg 1	*cresc.* tilføjet iht. **M5**
1057-1063	S	*S1-stemmen (overstemmen) tilføjet iht. RLs tilføjelse i **D**
1058	–	orienteringsciffer 100 tilføjet i analogi med **XE**, der her har et ciffer („8“)
	tr	*p* tilføjet iht. **M5**
	T	*node 1: c^2 ændret til f^2 iht. RLs ændring i **A** og **D** (rettet af Grøndahl? i **XE**)
	vl II	*cresc.* tilføjet iht. **M5**
1059	vla	node 2: tonegentagelsen tilføjet iht. **M5**
1060	vl I-2	node 1: a^1 tilføjet iht. **M5** (CLs afskriverfejl i **A**)
1061	vcl	node 2-3: bue tilføjet iht. **M5**
	tr	node 2: i **A** og **M5** kun forsynet med én hals (op); tolkes som *a 2* (ikke typografisk markeret i udgaven)
1062	tr	node 1: stacc. tilføjet iht. **M5**
	timp	**p* tilføjet af RL i **A** (**M5** har *mf*, som må være overset af CL i **A**)
1062-1082	ob	*3 ob ændret til 2 ob iht. RLs ændring i **B** (i **A** og **M5** er anført 3 ob, idet understemmen spilles af ob 2-3)
1063	vcl, cb	node 1: marc. tilføjet iht. **M5**
1063-1069	S solo	*solostemmen tilføjet iht. RLs tilføjelse i **D**, som også omfatter flg. bemærkning: *Denne Solostemme synges af den højeste Soliststemme*
1064	–	**Più mosso* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **D**: *Hurtigere Tempo*
	fl, picc 1	*f* tilføjet i analogi med ob og cl i t. 1062
	timp	*cresc.* flyttet fra t. 1066 til t. 1064 iht. **M5** (et gentaget cresc. i **A** t. 1068 udeladt)
	vl I, II, vla	*cresc.* flyttet fra t. 1067 til t. 1064 iht. **M5** (*cresc.* i vla er tilføjet i **A** af CL, findes ikke i **M5**)
1064-1065	trgl	*p* i t. 1064 og *cresc.* i t. 1065 tilføjet iht. **M5**
1066	vcl	*cresc.* flyttet fra t. 1067 til t. 1066 iht. **M5**
1066-1067	picc 1	cresc.-kilen forkortet iht. **M5** og i analogi med øvrige blæsere (i **A** begynder den midt i t. 1064)
1067-1069	vl I	marc. tilføjet iht. blyantstilføjelser i **B** (sandsynligvis RL; også tilføjet i **XE** af RL? Grøndahl?)
1068	tr 1-2, tr 3-4, trbn 1-2	*mf* tilføjet i overensst. med forspillets koncertslutning t. 346 (se appendiks)
1070	træ	**ff* rettet til *fff* iht. **B**; at det ene af de tre *f*'er en senere tilføjelse kan vanskeligt erkendes, men at ændringen skyldes en afskriverfejl fra Lahns side forekommer heller ikke sandsynligt (CLs afskrift **XE** fra 1933 har *fff*)
	ptti	*a 2* tilføjet iht. RLs anvisning i **A** s. 159 (ved begyndelsen af 5. billede): *Piatti* [*spilles med*] *Paukestok* [–] *først i Slutningen uden.*

Forspil. Version med koncertslutning (partitur, appendiks s. 345-359)

KILDER

B	partitur	t. 1-360 i autograf [1929]; med rettelser og tilføjelser [senest 1940]
K	partitur	t. 1-360 i CLs afskrift efter **B** [1933]; med enkelte ændringer af RL (se varianter i noterne nedenfor)

Bar	Part(s)	Remarks
1050	cor 2	beginning of slur transferred from b. 1051 note 1 to 1050 note 1 in accordance with **M5** (copying mistake by CL in **A**)
1054	fl, cl, fg 1	*cresc.* supplied in accordance with **M5**
1057-1063	S	*S1 part (the highest voice) supplied in accordance with RL's addition in **D**
1058	–	rehearsal figure 100 supplied by analogy with **XE**, which here has a fig. "8"
	tr	*p* supplied in accordance with **M5**
	T	*note 1: c^2 emended to f^2 in accordance with RL's alteration in **A** and **D**; corrected (by Grøndahl?) in **XE**
	vl II	*cresc.* supplied in accordance with **M5**
1059	vla	note 2: tone repetition supplied in accordance with **M5**
1060	vl I-2	note 1: a^1 supplied in accordance with **M5** (copying mistake by CL in **A**)
1061	vcl	notes 2-3: slur supplied in accordance with **M5**
	tr	note 2: written with only one (upward-pointing) stem in **A** and **M5**; interpreted as *a 2* (not typographically identified in the edition)
1062	tr	note 1: stacc. supplied in accordance with **M5**
	timp	**p* added by RL in **A** (**M5** has *mf*, which must have been overlooked by CL in **A**)
1062-1082	ob	*3 ob emended to 2 ob in accordance with RL's alteration in **B** (**A** and **M5** have 3 ob, with ob 2-3 both playing the lower part)
1063	vcl, cb	note 1: marc. supplied in accordance with **M5**
1063-1069	S solo	*solo voice supplied in accordance with RL's addition in **D**, where he has also written: *This solo part is to be sung by the highest solo voice*
1064	–	**Più mosso* supplied in accordance with RL's addition in **D**: *Faster tempo*
	fl, picc 1	*f* supplied by analogy with ob and cl in b. 1062
	timp	*cresc.* transferred from b. 1066 to b. 1064 in accordance with **M5** (a repeated cresc. in **A** at b. 1068 has been suppressed)
	vl I, II, vla	*cresc.* transferred from b. 1067 to b. 1064 in accordance with **M5** (*cresc.* in vla is added in **A** by CL, not present in **M5**)
1064-1065	trgl	*p* in b. 1064 and *cresc.* in b. 1065 supplied in accordance with **M5**
1066	vcl	*cresc.* transferred from b. 1067 to b. 1066 in accordance with **M5**
1066-1067	picc 1	cresc. hairpin shortened in accordance with **M5** and by analogy with the rest of the winds (in **A** it begins in the middle of b. 1064)
1067-1069	vl I	marc. supplied in accordance with pencilled additions in **B** (probably by RL); also inserted in **XE** (by RL? or Grøndahl?)
1068	tr 1-2, tr 3-4, trbn 1-2	*mf* supplied in agreement with Prelude, concert conclusion b. 346 (see appendix)
1070	woodwind	**ff* emended to *fff* in accordance with **B**; it is difficult to see whether one of the three *f*'s is a later addition; on the other hand it seems unlikely that Lahn should have made a copying mistake here (CL's transcript **XE** from 1933 has *fff*)
	ptti	*a 2* supplied in accordance with RL's direction in **A** p. 159 (at the beginning of Scene 5): *Piatti* [*to be played with*] *timpani stick* [–] *only at the end without.*

Prelude. Version with concert conclusion (score, appendix pp. 345-359)

SOURCES

B	full score	bb. 1-360 autograph [1929]; with corrections and additions [at the latest from 1940]
K	full score	bb. 1-360 CL's transcript of **B** [1933]; with occasional alterations by RL (see variants in notes below)

D	klaverpartitur	t. 1-11 + 13-21 i autograf [1928/29] (t. 12 mangler) t. 22-229 + 231 i CLs afskrift efter **E** med bidrag af RL [1928/29] (G.P. t. 230 mangler) t. 232-360 (t. 356-360 dog reduceret til én takt) i CLs afskrift med bidrag af RL

Se desuden kildeoversigten til operaens forspil.
Koncertslutningens t. 232-330 er en varieret gentagelse af forspillets t. 22-120. Hele koncertslutningen (t. 232-360) er i alt væsentligt identisk med orkestersatsen i operaens korslutning = 2. akt t. 954-1082, som indgår i såvel 'teaterslutning' som 'koncertslutning'. Operaslutningen findes i fire kilder: i **M5** i autograf dateret 1927, i **A**, hvor orkestersatsen fremtræder i CLs afskrift efter **M5** [ca. 1928], i **B** i Lahns afskrift efter **A** [1930/31] samt endelig i **XE**, hvor passagen forefindes i CLs afskrift efter **B** (1933). Forspillets koncertslutning rummer nogle få og ubetydelige afvigelser i forhold til den tidligste nedskrift af orkestersatsen i **M5**, men hverken tidlige varianter eller senere rettelser indført i de nævnte kilder er relevante i forbindelse med det her udgivne forspil, hvis slutning opfattes som en selvstændig instrumental version af denne musik.

I noterne nedenfor henvises til kilde **B** med mindre andet er nævnt.

NOTER

Takt	Stemme(r)	Kommentar
3	campane	*tonerne ændret fra b^1-g^1 til c^1-e^1 af RL
	campane	***K**: campane-indsatsen (c^1-e^1) overstreget af RL
	vcl-1	tenornøgle tilføjet med blyant (uidentificeret håndskrift); **K** har tenornøgle
6	vcl-2	*sempre pizz* anført efter bladvending; udeladt
12	–	gentagelse af taktangivelsen 6/4 og tempoangivelsen *Lento maestoso misterioso* udeladt; forspillet begyndte oprindelige med t. 12 og takt- og tempoangivelserne her blev ikke fjernet da t. 1-11 blev tilføjet ***K**: taktangivelsen er udraderet og tempoangivelsen rettet til *Sempre lento maestoso misterioso* (CLs håndskrift)
13	timp	*p* tilføjet i analogi med tamburo, jfr. cresc. til *f* i t. 14
	cmplli	***K**: RL har ændret instrumentangivelsen fra campanelli til *Campane Klokkerør [i] B, G* [= rørklokker i b^1 og g^1]
	org	ingen kilder oplyser om det dynamiske niveau for orglet
14	str	cresc. forlænget fra t. 13 indtil *fff* i t. 14 i analogi med t. 18 (ikke typografisk markeret i udgaven)
15	vl I	*dim.* tilføjet i analogi med resten af orkestret
16	str	*sempre marc.* anføres i t. 17 efter sideskift i kilden; her tilsvarende anbragt i t. 16
22	vl	skiftet fra tredelte violiner i t. 13-21 til todelte violiner i t. 22 er noteret på den måde, at vl II+III i t. 22-27 udfører den stemme, som i t. 28-360 betegnes vl II; denne uhensigtsmæssige fordeling er justeret af udgiveren, således at der i t. 22 vendes tilbage til det todelte violinkorps, ligesom i t. 1-11
110, 320	vl II	*c^2 𝅗𝅥. ændret af RL til d^2 𝅗𝅥 – c^2 ♩; **K** har sidstnævnte variant
129	vl I, II	*cresc.-dim. samt *div.* i vl II tilføjet af RL (findes i **K**)
	vla	*vla-2 med dobbeltgrebet c-c^1 samt *div.* tilføjet af RL
	vla	**K**: node 2: kun c^1 (jfr. noten ovf.)
129-130	–	**Rit.* og *a tempo* tilføjet af RL (findes i **K**)
201	cb	D ♩ ændret til 𝄽 i analogi med t. 175; buen er tilsvarende forkortet (RL har i forspillet elimineret alle toner dybere end E for at undgå 5-strengede instrumenter eller scordatura, undtagen i t. 201 som han må have overset)
220	fl 1, cl 1	*cresc.-dim. tilføjet af RL (findes i **K**)
	cl 2	*h 𝅗𝅥 ændret af RL til a^1 ♩ – gis^1 𝅘𝅥𝅮; **K** har sidstnævnte variant

D	piano score	bb. 1-11 + 13-21 autograph [1928/29] (b. 12 wanting) bb. 22-229 + 231 CL's transcript of **E** with contributions by RL [1928/29] (G.P. b. 230 wanting) bb. 232-360 (but with bb. 356-360 reduced to one bar) CL's transcript with contributions by RL

See further the survey of sources for the prelude to the opera.
Bb. 232-330 of the concert conclusion are a varied repetition of bb. 22-120 in the prelude, while the entire concert conclusion (bb. 232-360) is to all intents and purposes identical with the orchestra parts in the choral conclusion to the opera (= Act 2 bb. 954-1082), which is incorporated both in the 'theatre ending' and in the 'concert ending'. The theatre ending is found in four sources: in **M5**, autograph dated 1927; in **A**, where the orchestra parts appear as transcribed by CL from **M5** [ca. 1928]; in **B** in Lahn's transcript of **A** [1930/31]; and lastly in **XE**, where the passage appears as transcribed by CL from **B** (1933). The concert conclusion shows a few unimportant differences when compared with the earliest record of the orchestral music in **M5**, but neither early variants nor later corrections inserted in the sources listed are relevant to the prelude published here, the end of which is considered as an independent instrumental version of this music.

Unless otherwise specified, references in the notes below are to source **B**.

NOTES

Bar	Part(s)	Remarks
3	campane	*tones altered from b♭^{1}-g^1 to c^1-e^1 by RL
	campane	***K**: campane entry (c^1-e^1) struck out by RL
	vcl-1	tenor clef pencilled in (by an unidentified hand); **K** has tenor clef
6	vcl-2	*sempre pizz* suppressed (specified after page turn)
12	–	repetition of time signature 6/4 and of tempo specification *Lento maestoso misterioso* suppressed; the prelude originally began at b. 12 and these markings were not removed when bb. 1-11 were added ***K**: time signature erased and tempo specification altered to *Sempre lento maestoso misterioso* (CL's handwriting)
13	timp	*p* supplied by analogy with tamburo, cf. cresc. to *f* in b. 14
	cmplli	***K**: RL has changed the name of the instrument from campanelli to *Campane bell tubes* [*in*] *B♭, G* [= tubular bells in b♭^{1} and g^1]
	org	no sources specify the dynamic level of the organ
14	str	cresc. extended from b. 13 as far as *fff* in b. 14 by analogy with b. 18 (not typographically identified in the edition)
15	vl I	*dim.* supplied by analogy with the rest of the orchestra
16	str	*sempre marc.* occurs at b. 17 after a page turn in the source; here correspondingly printed at b. 16
22	vl	the change from violins in three parts in bb. 13-21 to violins in two parts in b. 22 is notated in the source in such a way that vl II+III in bb. 22-27 play the part designated vl II in bb. 28-360; this inconvenient arrangement has been adjusted editorially so that the two-part division of the violins (as in bb. 1-11) recurs already from b. 22
110, 320	vl II	*c^2 𝅗𝅥. altered by RL to d^2 𝅗𝅥 – c^2 ♩; **K** shares this variant
129	vl I, II	*cresc.-dim. and *div.* in vl II added by RL (present in **K**)
	vla	*vla-2 with double-stopped c-c^1 and *div.* added by RL
	vla	**K**: note 2: only c^1 (cf. previous note)
129-130	–	**Rit.* and *a tempo* added by RL (present in **K**)
201	cb	D ♩ emended to 𝄽 by analogy with b. 175 and the slur correspondingly shortened (in the prelude RL has eliminated all tones lower than E to avoid 5-stringed instruments or scordatura, except in b. 201 which he must have overlooked)
220	fl 1, cl 1	*cresc.-dim. added by RL (present in **K**)
	cl 2	*b 𝅗𝅥 altered by RL to a^1 ♩ – g♯^{1} 𝅘𝅥𝅮; **K** shares this variant

Takt	Stemme(r)	Kommentar
	cor 1-2	*cor 1-2 tilføjet af RL
	cor 1-2	***K**: kun cor 1 (med angivelsen *Solo*)
220-221	–	**Rit.* og *a tempo* tilføjet af RL (findes i **K**)
233	–	*Attacca Prolog* udeladt
259	vcl	buens endepunkt ændret fra t. 260 node 1 til t. 259 node 3 i overensst. med t. 49 og i analogi med t. 272
262	vcl	buens endepunkt ændret fra t. 263 node 1 til t. 262 node 3 i overensst. med t. 52 og i analogi med t. 275
265	vcl	buens endepunkt ændret fra t. 266 node 1 til t. 265 node 3 i overensst. med t. 55 og i analogi med t. 278
345-347	vl I	*node 1: marc. tilføjet af RL (findes i **K**)
356-360	vla-2	*a ændret til f af RL i t. 356, men ikke i t. 357-360 (**K** har f i hele passagen)

NOTER TIL TEKSTEN

Dette afsnit vedrører operaens tekst, forstået som scenetitler, rollebetegnelser, sangtekst og regianvisninger. Kommentarer og noter afgrænser sig til den komponerede sangtekst og i øvrigt de tekster, der findes i musikkilderne til operaens omarbejdede version (partiturerne **A** og **B** samt klaverpartituret **D**).

Udgaven benytter klaverpartituret kilde **D** som tekstgrundlag. Redaktionelle ændringer dokumenteres i noteapparatet (der anvendes ikke typografisk markering i partituret). I forbindelse med manglende interpunktion eller uklarheder i **D** støtter udgaven sig primært til teksthæftet kilde **F**, som rummer Langgaards seneste rettelser. Denne tekstkilde, hvori der findes flere, til dels ikke komponerede, varianter af sangteksten samt supplerende bibelhenvisninger og scenografiske anvisninger, publiceres s. 187 ff.

Udgavens redaktion af den komponerede tekst og den engelske oversættelse heraf er gengivet bagest i partiturbindet.

Der refereres i noterne til kilde **D** med mindre andet er nævnt.

Noterne omfatter:

1. *Redaktionelle kommentarer* til punkter på hvilke udgavens tekst afviger fra kilde **D**
2. *Varianter*
   De tre nodekilder **A**, **B** og **D** rummer lidt divergerende tekstredaktioner. Variantfortegnelsen medtager signifikante uoverensstemmelser i ordvalg, ortografi, interpunktion og i brugen af citationstegn. Interpunktionen i **A** er gennemgående mangelfuld, og sådanne mangler registreres ikke som varianter.
3. Oplysninger om *tekstændringer*, som er kommet til 1930 og senere (noter herom er markeret med *)
   Komponistens ændringer fra perioden 1930 til ca. 1950 er spredt imellem kilde **A**, **B** og **D**; ændringerne er principielt integreret i udgaven på samme måde som de tilsvarende musikalske ændringer og tilføjelser. Markeringen med asterisk i noteapparatet gør det muligt at vurdere omfanget af Langgaards arbejde med teksten efter fuldførelsen af den omarbejdede version.

Prolog

Takt	Stemme(r)	Kommentar
–	–	**A** (overskrift under *Prolog*): *Lucifer u. Gott erhält Antichrist Macht* (udeladt, jfr. følgende noter)
	regianvisning	**A**: *Helvede. Lucifer paa sin Throne* (udeladt, jfr. følgende note)
–	regianvisning	**D**: *Lucifer paa sin Trone* (overstreget af RL; udeladt)
12	LUCIFER	i **B** betegnes rollen *Satan (Lucifer)*, i **F** *Lucifer (Satan)*
12-15	LUCIFER	*tekst (og noder) ændret af RL i **D** (den tidligere tekst er udraderet) **A**: *Antikrist! min Magt! Saa vær da Menneske* **B** (autograf): *Antikrist, min magt, saa vær da Menneske*

Bar	Part(s)	Remarks
	cor 1-2	*cor 1-2 added by RL
	cor 1-2	***K**: only cor 1 (marked *Solo*)
220-221	–	**Rit.* and *a tempo* added by RL (present in **K**)
233	–	*Attacca Prologue* suppressed
259	vcl	conclusion of slur transferred from b. 260 note 1 to b. 259 note 3 in agreement with b. 49 and by analogy with b. 272
262	vcl	conclusion of slur transferred from b. 263 note 1 to b. 262 note 3 in agreement with b. 52 and by analogy with b. 275
265	vcl	conclusion of slur transferred from b. 266 note 1 to b. 265 note 3 in agreement with b. 55 and by analogy with b. 278
345-347	vl I	*note 1: marc. added by RL (present in **K**)
356-360	vla-2	*a altered to f by RL in b. 356, but not in bb. 357-360 (**K** has f in the whole passage)

NOTES TO THE TEXT

This section deals with the text of the opera defined as titles of scenes, names of roles, sung text and stage directions. The remarks and notes are limited to the text which is actually set, or otherwise present, in the musical sources for the altered version (full scores **A** and **B** and the piano score **D**). Since the apparatus directly relates to the original Danish text, citations from the latter are left untranslated.

The basis of the edited sung text is the piano score **D**. Editorial interventions are documented in the apparatus (they are not typographically identifed in the score). Where **D** lacks punctuation or is ambiguous the edition primarily resorts to the text booklet **F**, containing Langgaard's latest corrections. This text source, in which additional variants, some of them never set to music, are found together with supplementary Bible references and stage directions, is printed on 187 ff.

The edited sung text and the translation into English are presented at the back of the score volume.

Unless otherwise specified, references in the notes are to source **D**.

The notes comprise:

1. *Editorial comment* on places where the text of the edition departs from source **D**
2. *Variants*
   The three music sources **A**, **B** and **D** present slightly divergent text redactions. The variant apparatus comprises significant divergences in wording, orthography, punctuation and the use of quotation marks. The punctuation in **A** is defective throughout, and errors of omission in that manuscript are not registered as variants.
3. Information on *alterations to the text* undertaken in 1930 or later (such notes are marked with *)
   The composer's changes from the period 1930 to *c*1950 are distributed between sources **A**, **B** and **D** and are in principle integrated in the edition in the same way as the corresponding musical alterations and additions. The presence of asterisks in the apparatus makes it possible to evaluate the extent of Langgaard's work on the text after the completion of the altered version.

Prologue

Bar	Part(s)	Remarks
–	–	**A** (headline, written below the word *Prolog*): *Lucifer u. Gott erhält Antichrist Macht* (suppressed here, cf. following notes)
	stage direction	**A**: *Helvede. Lucifer paa sin Throne* (suppressed, cf. following note)
–	stage direction	**D**: *Lucifer paa sin Trone* (crossed out by RL; suppressed)
12	LUCIFER	in **B** the role is called *Satan (Lucifer)*, in **F** *Lucifer (Satan)*
12-15	LUCIFER	*text (and vocal line) altered by RL in **D** (earlier text erased) **A**: *Antikrist! min Magt! Saa vær da Menneske* **B** (autograph): *Antikrist, min magt, saa vær da Menneske*

Takt	Stemme(r)	Kommentar
16-18	LUCIFER	*Larmens Kirke-Øde* forsynet med citationstegn i analogi med 2. akt, t. 101-102, 333-335, 580-581 og i overensst. med **F** og **B** **A**: *Larmens Kirke-Øde*
19, 34, 40, 47, 60	LUCIFER	formen *Du – :* ændret til *Du:* (tankestregen findes også i **A** og **B**, mens **F** har formen *Du: –*)
22-23	LUCIFER	komma efter *„Lammet“* tilføjet i overensst. med **F** (findes også i **B**)
28-29	LUCIFER	**„Vildfarelsens Lys“* ændret i **D** (af CL) og i **B** (af Lahn?) til *„Vildsomhedens Lys“* **A**: *Vildfarelsens Lys* (ingen citationstegn)
36	LUCIFER	komma efter *„Sandheden“* tilføjet i overensst. med **F** (findes også i **B**) **A**, **B**: *Sandheden* (ingen citationstegn)
38-39	LUCIFER	*tekst (og noder) ændret af RL i **D** (den tidligere tekst er udraderet); punktum tilføjet i overensst. med **F** (findes også i **A**) **A**, **B**: *„Storhedsvanvid“*; i **B** er ordet *Hoffærdighed* tilføjet af RL som alternativ (jfr. note til musikken)
42	LUCIFER	komma efter *„Den korsfæstede“* tilføjet i overensst. med **F** (findes også i **B**) **A**, **B**: *Den korsfæstede* (ingen citationstegn)
49-50	LUCIFER	komma efter *„Den opstandne“* tilføjet i overensst. med **F** (findes også i **B**) **A**, **B**: *Den opstandne* (ingen citationstegn)
64	LUCIFER	komma efter *aabenbarede* tilføjet i overensst. med **F** (findes også i **B**)
65	LUCIFER	**A**: *„Løgnen“* *oprindelige citationstegn omkring *Løgnen* udraderet i **B**
66-68	LUCIFER	**A**: *Den som dømmer Levende og Døde* **B**: *„Den, som dømmer Levende og Døde“*
68-70	LUCIFER	**A**: *Den – : sidste* **B**: *Den – – sidste*
73	LUCIFER	*teksten ændret i **D** (af RL?) og i **B** (af Lahn?) til *„Undergang“* (den tidligere tekst er begge steder udraderet); det efterfølgende komma er tilføjet i overensst. med **F**, som dog i stedet for *„Undergang“* har *„Fortabelse“* (ikke komponeret) **A**: *Sind i Een* (i stedet for *„Undergang“*)
74-77	LUCIFER	*oprindelige citationstegn omkring *Skøge-Hader* og *Skøge-Bærer* udraderet i **B**
78-79	LUCIFER	**Alles Strid i Een!* ændret i **D** (af CL?) og **B** (af Lahn?) til *Alles Strid*, jfr. note til musikken t. 79 **A**: *Alles Strid i Een!*
82-88	LUCIFER	**Saa vær da aabenbar!* ændret af RL i **D** til *Stig op af Afgrundsdyb!* **A**, **B**: *Saa vær da aabenbar!*
104-115	GUDS STEMME	understregning af *Min Villie* udeladt; *Villie* ændret til *Vilje* **B** har *ske:* og *Antikrist!* **saa vær en Tid da aabenbar* ændret til *saa vær da aabenbar en Tid* iht. RLs ændring i **A** og **B** (**B** har udråbstegn til sidst i stedet for punktum)

Bar	Part(s)	Remarks
16-18	LUCIFER	*Larmens Kirke-Øde* enclosed in quotation marks by analogy with Act 2 bb. 101-102, 333-335, 580-581, and in agreement with **F** and **B** **A**: *Larmens Kirke-Øde*
19, 34, 40, 47, 60	LUCIFER	the form *Du – :* is emended to *Du:* (dash also present in **A** and **B**, while **F** has the form *Du: –*)
22-23	LUCIFER	comma after *“Lammet”* supplied in agreement with **F** (also present in **B**)
28-29	LUCIFER	**“Vildfarelsens Lys”* altered in **D** (by CL) and in **B** (by Lahn?) to *“Vildsomhedens Lys”* **A**: *Vildfarelsens Lys* (no quotation marks)
36	LUCIFER	comma after *“Sandheden”* supplied in agreement with **F** (also present in **B**) **A**, **B**: *Sandheden* (no quotation marks)
38-39	LUCIFER	*text (and vocal line) altered by RL in **D** (earlier text erased); full stop supplied in agreement with **F** (also present in **A**) **A**, **B**: *“Storhedsvanvid”*; in **B** the word *Hoffærdighed* has been supplied by RL as an alternative (cf. note to the music)
42	LUCIFER	comma after *“Den korsfæstede”* supplied in agreement with **F** (also present in **B**) **A**, **B**: *Den korsfæstede* (no quotation marks)
49-50	LUCIFER	comma after *“Den opstandne”* supplied in agreement with **F** (also present in **B**) **A**, **B**: *Den opstandne* (no quotation marks)
64	LUCIFER	comma after *aabenbarede* supplied in agreement with **F** (also present in **B**)
65	LUCIFER	**A**: *“Løgnen”* *original quotation marks around *Løgnen* erased in **B**
66-68	LUCIFER	**A**: *Den som dømmer Levende og Døde* **B**: *“Den, som dømmer Levende og Døde”*
68-70	LUCIFER	**A**: *Den – : sidste* **B**: *Den – – sidste*
73	LUCIFER	*text altered in **D** (by RL?) and in **B** (by Lahn?) to *“Undergang”* (earlier text erased in both sources); the following comma is supplied in agreement with **F**, which however instead of *“Undergang”* has *“Fortabelse”* (not set to music) **A**: *Sind i Een* (instead of *“Undergang”*)
74-77	LUCIFER	*original quotation marks enclosing *Skøge-Hader* and *Skøge-Bærer* erased in **B**
78-79	LUCIFER	**Alles Strid i Een!* altered in **D** (by CL?) and in **B** (by Lahn?) to *Alles Strid*, cf. note to the music b. 79 **A**: *Alles Strid i Een!*
82-88	LUCIFER	**Saa vær da aabenbar!* altered by RL in **D** to *Stig op af Afgrundsdyb!* **A**, **B**: *Saa vær da aabenbar!*
104-115	GOD'S VOICE	underlining under *Min Villie* suppressed; *Villie* emended to *Vilje* **B** has *ske:* and *Antikrist!* **saa vær en Tid da aabenbar* emended to *saa vær da aabenbar en Tid*, in accordance with RL's alteration in **A** and **B** (**B** has exclamation mark at end instead of full stop)

FØRSTE AKT

Første billede: Vildsomhedens Lys

Takt	Stemme(r)	Kommentar
–	–	den oprindelige overskrift *Vildfarelsens Lys* er i **A**, **B** og **D** ændret til *Vildsomhedens Lys*
81-82	GAADEST., GST. EKKO	rollerne var oprindelig betegnet *Stemningen* og *Stemningens Ekko* (ændringen kan ses i **D** og **A**)
84-85	GAADEST.	**Min Søsterlil, end er* ændret af RL i **D** til *O Morgen kom! Kom med* **A**: *Min Søsterlil end er* **B**: *Min Søsterlil, en[d] er*
87	GAADEST.	*punktum efter *Tid* ændret i **D** til udråbstegn (sandsynligvis af RL) **A**, **B**: *Tid.*
97-98	GAADEST.	**Hvilken Aftenstund* ændret af RL i **D** til *Blinde Dage!* (også ændring af musik) **A**, **B**: *Hvilken Aftenstund,*
101	GAADEST.	**A**, **B**: *med* (og tilhørende node) findes ikke her
102	GAADEST.	**B**: *Blomsterduft,*
106-107	GAADEST.	**Min Søsterlil lad os* ændret af RL i **D** til *Hvor stille! Ud at* (også ændring af musik) **A**: *Min Søster'lil lad os* **B**: *Min Søsterlil lad os*
115	GAADEST.	**B**: *Vingaardene. Vore*
117-118	GAADEST.	*Blomster, men* ændret til *Blomster. Men* i overensst. med **F** (samme form findes i **A** og **B**)
120	GAADEST.	**A**: *Have,* **B**: *Have:*
124	GST. EKKO	<u>*Lammet*</u> ændret til *„Lammet"* i overensst. med **F** (**B** har samme form; **A** har <u>*Lammet*</u> efterfulgt af punktum i stedet for kolon)
126	GST. EKKO	tegnet efter *Een* kan læses *!* eller *?*; formen *Een?* er i overensst. med **F** (**B** har samme form, **A** har punktum)
127	GST. EKKO	**A**: *Taagedrømmer*
129	GST. EKKO	manglende bindestreg mellem *Gaade* og *Lys* tilføjet i overensst. med **F** **A**: *Gaadelys?* **B**: *„Gaade-Lys":*
131-132	GAADEST.	**A**: *Spørg mig ei du Taage-Stjerne –*
137	GAADEST.	**Min Elskede:* ændret af RL i **D** til *Nephéle* (også ændring af musik); udråbstegn tilføjet i overensst. med **F** **A**: *min Elskede!* **B**: *min Elskede:*
138-139	GAADEST.	**A**: *Du er Stemningens Engel –* **B**: *du er Stemningens-Engel.*
140-141	GAADEST	**B**: *Blomst, blandt Blomster:*
142-143	GAADEST.	**B**: *Følg mig der, hvor*
151	GST. EKKO	**du elsker* ændret af RL i **D** til *jeg elsker*
151-152	GST. EKKO	**A**: *du elsker, jeg forstaar –* **B**: *du elsker: jeg forstaar!*
157-160	GAADEST.	**A**: *Dagen lider, aftentræt synker Solen,* **B**: *Dagen lider – aftentræt synker Solen –*
161	GAADEST.	**trøstende* ændret af RL i **D** til *klagende* **A**, **B**: *trøstende*
170	GAADEST.	**B**: *tindrer,*
172-176	GAADEST.	**Hvis du ikke taler, vil jeg stirre mod Morgenen –* ændret af RL i **D** til *Vil da ikke tale, sikkert vil Morgenen komme.* (også ændring af musik) **A**, **B**: *Hvis du ikke taler, vil jeg stirre mod Morgenen. –*
182	GAADEST.	**Snart Dagen* ændret af RL i **D** til *Dagen* (også ændring af musik) **A**, **B**: *Snart Dagen*
183-184	GAADEST.	**B**: *lider. Natten kommer…*
186	GST. EKKO	komma efter *tyst* ændret til kolon i overensst. med **F** (kolon findes også i **B**, **A** har komma)
188	GST. EKKO	**lad mig følge Dig* ændret af RL i **D** til *Ak, jeg vil derind gaa* (også ændring af musik) **A**, **B**: *lad mig følge dig*

ACT ONE

Scene One: Light of Pathlessness

Bar	Part(s)	Remarks
–	–	original title *Vildfarelsens Lys* altered in **A**, **B** and **D** to *Vildsomhedens Lys*
81-82	M. MOOD, M. M.'S ECHO	the roles were originally named *Stemningen* and *Stemningens Ekko* (alteration visible in **D** and **A**)
84-85	M. MOOD	**Min Søsterlil, end er* altered by RL in **D** to *O Morgen kom! Kom med* **A**: *Min Søsterlil end er* **B**: *Min Søsterlil, en[d] er*
87	M. MOOD	*full stop after *Tid* altered in **D** to exclamation mark (probably by RL) **A**, **B**: *Tid.*
97-98	M. MOOD	**Hvilken Aftenstund* altered by RL in **D** til *Blinde Dage!* (music also altered) **A**, **B**: *Hvilken Aftenstund,*
101	M. MOOD	**A**, **B**: *med* (and its corresponding note) not present here
102	M. MOOD	**B**: *Blomsterduft,*
106-107	M. MOOD	**Min Søsterlil lad os* altered by RL in **D** to *Hvor stille! Ud at* (music also altered) **A**: *Min Søster'lil lad os* **B**: *Min Søsterlil lad os*
115	M. MOOD	**B**: *Vingaardene. Vore*
117-118	M. MOOD	*Blomster, men* emended to *Blomster. Men* in agreement with **F** (same form found in **A** and **B**)
120	M. MOOD	**A**: *Have,* **B**: *Have:*
124	M. M.'S ECHO	<u>*Lammet*</u> emended to *"Lammet"* in agreement with **F** (**B** has same form; **A** has <u>*Lammet*</u> followed by full stop instead of colon)
126	M. M.'S ECHO	the sign after *Een* can be read *!* or *?*; the form *Een?* is in agreement with **F** (**B** has same form, **A** has full stop)
127	M. M.'S ECHO	**A**: *Taagedrømmer*
129	M. M.'S ECHO	missing hyphen between *Gaade* and *Lys* supplied in agreement with **F** **A**: *Gaadelys?* **B**: *"Gaade-Lys":*
131-132	M. MOOD	**A**: *Spørg mig ei du Taage-Stjerne –*
137	M. MOOD	**Min Elskede:* altered by RL in **D** to *Nephéle* (music also altered); exclamation mark supplied in agreement with **F** **A**: *min Elskede!* **B**: *min Elskede:*
138-139	M. MOOD	**A**: *Du er Stemningens Engel –* **B**: *du er Stemningens-Engel.*
140-141	M. MOOD	**B**: *Blomst, blandt Blomster:*
142-143	M. MOOD	**B**: *Følg mig der, hvor*
151	M. M.'S ECHO	**du elsker* altered by RL in **D** to *jeg elsker*
151-152	M. M.'S ECHO	**A**: *du elsker, jeg forstaar –* **B**: *du elsker: jeg forstaar!*
157-160	M. MOOD	**A**: *Dagen lider, aftentræt synker Solen,* **B**: *Dagen lider – aftentræt synker Solen –*
161	M. MOOD	**trøstende* altered by RL in **D** to *klagende* **A**, **B**: *trøstende*
170	M. MOOD	**B**: *tindrer,*
172-176	M. MOOD	**Hvis du ikke taler, vil jeg stirre mod Morgenen –* altered by RL in **D** to *Vil da ikke tale, sikkert vil Morgenen komme.* (music also altered) **A**, **B**: *Hvis du ikke taler, vil jeg stirre mod Morgenen. –*
182	M. MOOD	**Snart Dagen* altered by RL in **D** to *Dagen* (music also altered) **A**, **B**: *Snart Dagen*
183-184	M. MOOD	**B**: *lider. Natten kommer…*
186	M. M.'S ECHO	comma after *tyst* emended to colon in agreement with **F** (colon also present in **B**, **A** has comma)
188	M. M.'S ECHO	**lad mig følge Dig* altered by RL in **D** to *Ak, jeg vil derind gaa* (music also altered) **A**, **B**: *lad mig følge dig*

Takt	Stemme(r)	Kommentar
196-197	GST. EKKO	**A**, **B**: *toner* i stedet for *sukker*
198	GST. EKKO	*Vox* ændret til *vox* i overensst. med **F** (**A** og **B** har *Vox*)
200-201	GST. EKKO	**A**: *Taage-Stjerner – – :* **B**: *Taage-Stjerner. –*
203-207	GST. EKKO	**Lad mig følge Dig i Maaneensomhed* ændret af RL i **D** til *Ind jeg gaar i Taarehavets Ensomhed* **A**, **B**: *Lad mig følge Dig i Maaneensomhed* (**B** har efterfølgende punktum i stedet for tøveprikker)
209-210	GAADEST.	**Min Due* ændret af RL i **D** til *Morgen-Due* (også ændring af musik) **A**: *Min Due.* **B**: *Min Due:*
213	GAADEST.	*kolde, blinker* ændret til *kolde blinker* i overensst. med **F** (komma findes også i **A** og **B**)
214-215	GAADEST.	*Larmens Kirke Øde* forsynet med citationstegn i analogi med 2. akt, t. 101-102, 333-335, 580-581 og i overensst. med **F** og **B** **A**: *Larmens Kirke-Øde*
218	GAADEST.	bibelhenvisningen *(Luk. 16.24)* udeladt (findes i **A**, **B**, **D**)
220-222	GST. EKKO	**O min Broder: jeg* ændret af RL i **D** til *Og mit Hjerte: det* **A**, **B**: *O, min Broder – jeg* (tankestreg mangler i **B**)
225	GST. EKKO	*kommer* ændret til *kommer…* i overensst. med **F** (tøveprikker findes også i **B**)
226-227	GST. EKKO	**A**: *eengang*
228-229	GST. EKKO	**mødes vi* ændret af RL i **D** til *dæmrer Lys* **A**, **B**: *mødes vi*
236-237	GST. EKKO	**Broder:* ændret af RL i **D** til *Verden!* **A**: *Broder!* **B**: *Broder:*
237	GST. EKKO	**B**: *Hvælvet,*
240	GST. EKKO	**A**, **B**: *Taare.*
255	GAADEST.	**A**: *Kyst – ! Vore* **B**: *Kyst: vore*
260	GAADEST.	**B**: *Land:*
260-261	GAADEST.	komma efter *Ja* tilføjet i overensst. med **A** **B**: *Ja vist, vil* (**F** har samme form, der betragtes som en fejl)
264	GAADEST.	**A**, **B**: intet komma efter *Fryd*
265-266	GAADEST.	**A**: *Rosa Skyer seile frem!*
266-267	GAADEST.	**Søsterlil, mod* ændret af RL i **D** til *Morgenlys! Mod* **A**: *Søsterlil – mod* **B**: *Søsterlil! Mod*
269	GAADEST.	komma efter *da* udeladt (ikke i **A**, **B**, **F**; relikt i **D** fra tidligere tekstversion?) **vi* ændret af RL i **D** til *jeg* **A**, **B**: *vi* (i stedet for *jeg*)
271	GST. EKKO	**O, min Broder:* ændret af RL i **D** til *Op min Due!* **A**, **B**: *O, min Broder:*
274-275	GST. EKKO	**smykker os i* ændret af RL i **D** til *smykker frem mod* **A**, **B**: *smykker os i*
276	GST. EKKO	**B**: *Død.*
278-279	GAADEST.	**B**: *Gaade-Drømme*
281	GAADEST.	**A**, **B**: *Strømme. –*
291-292	GAADEST.	**Du, min Stjerne,* ændret af RL i **D** til *O, min Morgen!* **A**: *Du min Stjerne,* **B**: *Du, min Stjerne,*
293	GAADEST.	tankestreg efter *synge* ændret til komma i overensst. med **F** (intet tegn i **A** og **B**)
296	GAADEST.	**A**: *jublende!*
300	GST. EKKO	**B**: *klemter –*
302	GST. EKKO	tankestreg efter *Solen* ændret til punktum i overensst. med **F** (punktum findes i **B**, tankestreg i **A**)
307-308	GST. EKKO	**Min Broder, mit Barn,* ændret af RL i **D** til *O Gaadernes Sang:* **A**: *Min Broder, mit Barn,* **B**: *Min Broder, mit Barn:*
314	GST. EKKO	**B**: *kommer – :*
330	regianvisning	**A**: *(Tæppet gaar langsomt for)* (udeladt)

Bar	Part(s)	Remarks
196-197	M. M.'S ECHO	**A**, **B**: *toner* instead of *sukker*
198	M. M.'S ECHO	*Vox* emended to *vox* in agreement with **F** (**A** and **B** have *Vox*)
200-201	M. M.'S ECHO	**A**: *Taage-Stjerner – – :* **B**: *Taage-Stjerner. –*
203-207	M. M.'S ECHO	**Lad mig følge Dig i Maaneensomhed* altered by RL in **D** to *Ind jeg gaar i Taarehavets Ensomhed* **A**, **B**: *Lad mig følge Dig i Maaneensomhed* (**B** has a following full stop instead of dots)
209-210	M. MOOD	**Min Due* altered by RL in **D** to *Morgen-Due* (music also altered) **A**: *Min Due.* **B**: *Min Due:*
213	M. MOOD	*kolde, blinker* emended to *kolde blinker* in agreement with **F** (comma also present in **A** and **B**)
214-215	M. MOOD	*Larmens Kirke Øde* enclosed in quotation marks by analogy with Act 2 bb. 101-102, 333-335, 580-581, and in agreement with **F** and **B** **A**: *Larmens Kirke-Øde*
218	M. MOOD	Bible reference *(Luk. 16.24)* suppressed (present in **A**, **B**, **D**)
220-222	M. M.'S ECHO	**O min Broder: jeg* altered by RL in **D** to *Og mit Hjerte: det* **A**, **B**: *O, min Broder – jeg* (dash wanting in **B**)
225	M. M.'S ECHO	*kommer* emended to *kommer…* in agreement with **F** (dots also present in **B**)
226-227	M. M.'S ECHO	**A**: *eengang*
228-229	M. M.'S ECHO	**mødes vi* altered by RL in **D** to *dæmrer Lys* **A**, **B**: *mødes vi*
236-237	M. M.'S ECHO	**Broder:* altered by RL in **D** to *Verden!* **A**: *Broder!* **B**: *Broder:*
237	M. M.'S ECHO	**B**: *Hvælvet,*
240	M. M.'S ECHO	**A**, **B**: *Taare.*
255	M. MOOD	**A**: *Kyst – ! Vore* **B**: *Kyst: vore*
260	M. MOOD	**B**: *Land:*
260-261	M. MOOD	comma after *Ja* supplied in agreement with **A** **B**: *Ja vist, vil* (**F** has same form, error in both)
264	M. MOOD	**A**, **B**: no comma after *Fryd*
265-266	M. MOOD	**A**: *Rosa Skyer seile frem!*
266-267	M. MOOD	**Søsterlil, mod* altered by RL in **D** to *Morgenlys! Mod* **A**: *Søsterlil – mod* **B**: *Søsterlil! Mod*
269	M. MOOD	comma after *da* suppressed (not in **A**, **B**, **F**; relict in **D** of earlier text version?) **vi* altered by RL in **D** to *jeg* **A**, **B**: *vi* (instead of *jeg*)
271	M. M.'S ECHO	**O, min Broder:* altered by RL in **D** to *Op min Due!* **A**, **B**: *O, min Broder:*
274-275	M. M.'S ECHO	**smykker os i* altered by RL in **D** to *smykker frem mod* **A**, **B**: *smykker os i*
276	M. M.'S ECHO	**B**: *Død.*
278-279	M. MOOD	**B**: *Gaade-Drømme*
281	M. MOOD	**A**, **B**: *Strømme. –*
291-292	M. MOOD	**Du, min Stjerne,* altered by RL in **D** to *O, min Morgen!* **A**: *Du min Stjerne,* **B**: *Du, min Stjerne,*
293	M. MOOD	dash after *synge* emended to comma in agreement with **F** (no punctuation mark in **A** and **B**)
296	M. MOOD	**A**: *jublende!*
300	M. M.'S ECHO	**B**: *klemter –*
302	M. M.'S ECHO	dash after *Solen* emended to full stop in agreement with **F** (full stop also in **B**, dash also in **A**)
307-308	M. M.'S ECHO	**Min Broder, mit Barn,* altered by RL in **D** to *O Gaadernes Sang:* **A**: *Min Broder, mit Barn,* **B**: *Min Broder, mit Barn:*
314	M. M.'S ECHO	**B**: *kommer – :*
330	stage direction	**A**: *(Tæppet gaar langsomt for)* (suppressed)

Andet billede: Hoffærdigheden

Takt	Stemme(r)	Kommentar
–	–	den oprindelige overskrift *Storhedsvanviddet* er i **A**, **B** og **D** ændret til *Hoffærdigheden*
580	MUNDEN	rollen var oprindelig betegnet *Storhedsvanviddet* (ændret i **A**, **B** og **D**); i rolleoversigten foran i **B** findes betegnelsen *Munden som taler store Ord*
580	MUNDEN	punktum efter *Løsen* tilføjet i overensst. med **F** **B**: *Fremskridt* (ingen citationstegn)
588	MUNDEN	punktum efter *Værket* tilføjet i overensst. med **F**
590	MUNDEN	punktum efter *Handling* tilføjet i overensst. med **F**
591-592	MUNDEN	**Villie* ændret til *„Klarhed"* iht. RLs ændring i **A** (ændringen er indskrevet parallelt i teksthæftet **G2**, men er ikke med i afskriften af dette, **G1**, og må altså være en rettelse, som er indført senere end tilblivelsen af **G1**, formodentlig efter 1940); *her* og *der* ændret til *hér* og *dér* i overensst. med **F** (formen *dér* findes i **A**) **B**: *Vilje her og Vilje der*
596	MUNDEN	**Faste* ændret til *„Faste"* iht. RLs ændring i **A**; *Fortsæt* rettet til *Forsæt* i overensst. med **F** **B**: *Faste Forsæt*
604	MUNDEN	*Et* ændret til *Eet* og *Lov.* ændret til *Lov:* i overensst. med **F**; tankestreg efter *Liv* udeladt; **A**: *Et Liv: Een Lov* **B**: *Et Liv – : Een Lov:* (*Et* ændret til *Ét* med fremmed hånd)
610-611	MUNDEN	under ordet *Antropomorfisk* læses i **D** ordet *Menneskelig* i parentes,hvilket utvivlsomt er ment som en ordforklaring (passer ikke til musikken)
611	MUNDEN	**Guden* ændret af RL i **D** til *Mammon* **A**, **B**: *Guden* i stedet for *Mammon*
612	MUNDEN	**B**: *os* – (komma som i **D** er tilføjet med fremmed hånd)
615-617	MUNDEN	**Personlighed* ændret af RL i **D** til *„Personlighed"!*; som alternativ anføres i parentes *Halleluja*, en variant der ikke kendes fra andre kilder **A**: *Personlighed* **B**: *„Personlighed."*
617-619	MUNDEN	**Selvstændighed* ændret af RL i **D** til *„Selvstændighed"!*; som alternativ anføres i parentes *Men'skelighed*, en variant der ikke kendes fra andre kilder; som alternativ forekommer ordet ulogisk, eftersom *Menneskelighed* følger i t. 621-622 **A**: *Selvstændighed* **B**: *„Selvstændighed."*
621-622	MUNDEN	**Menneskelighed* ændret af RL i **D** til *„Menneskelighed"* (samme form findes i **B**); efterfølgende punktum ændret til udråbstegn i overensst. med **F** og **B** **A**: *Menneskelighed* (ingen citationstegn)
624	MUNDEN	som alternativ til *Skole* anføres *Visdom* i parentes i **D**, en variant der ikke kendes fra andre kilder
625	MUNDEN	*tekst ændret af RL i **D** til *Verdens Spil* (den tidligere tekst er udraderet) **A**: *Eensom Kamp,* **B**: *Eensom „Kamp"*
626-627	MUNDEN	**udvikler – modner* ændret af RL i **D** til *„udvikler" – „modner"* (samme form findes i **B**) **A**: *udvikler – modner*
636-637	MUNDEN	*Hurlumhei.* ændret til *Hurlumhej,* i overensst. med **F** (samme form findes i **B**); som alternativ anføres *Babelbrus* i parentes i **D**, en variant der ikke kendes fra andre kilder
640	MUNDEN	**A**: *Berigende* (ingen citationstegn)
642	MUNDEN	**B**: *der* (i stedet for *dér*)

Scene Two: Vainglory

Bar	Part(s)	Remarks
–	–	original title *Storhedsvanviddet* altered in **A**, **B** and **D** to *Hoffærdigheden*
580	THE MOUTH	the role was originally named *Storhedsvanviddet* (altered in **A**, **B** and **D**); in the cast list at the front of **B** it appears as *Munden som taler store Ord*
580	THE MOUTH	full stop after *Løsen* supplied in agreement with **F** **B**: *Fremskridt* (no quotation marks)
588	THE MOUTH	full stop after *Værket* supplied in agreement with **F**
590	THE MOUTH	full stop after *Handling* supplied in agreement with **F**
591-592	THE MOUTH	**Villie* emended to *"Klarhed"* in accordance with RL's alteration in **A** (entered in parallel in text booklet **G2** but not in the transcript of the latter, **G1**; the alteration consequently postdates **G1** and was presumably made after 1940); *her* and *der* emended to *hér* and *dér* in agreement with **F** (the form *dér* is in **A**) **B**: *Vilje her og Vilje der*
596	THE MOUTH	**Faste* emended to *"Faste"* in accordance with RL's alteration in **A**; *Fortsæt* emended to *Forsæt* in agreement with **F** **B**: *Faste Forsæt*
604	THE MOUTH	*Et* emended to *Eet* and *Lov.* to *Lov:* in agreement with **F**; dash after *Liv* suppressed **A**: *Et Liv: Een Lov* **B**: *Et Liv – : Een Lov:* (*Et* changed to *Ét* by an unidentified hand)
610-611	THE MOUTH	under the word *Antropomorfisk* **D** has *Menneskelig* in round brackets, which undoubtedly is meant as a gloss (it does not fit the music)
611	THE MOUTH	**Guden* altered by RL in **D** to *Mammon* **A**, **B**: *Guden* instead of *Mammon*
612	THE MOUTH	**B**: *os* – (in **D** the comma is inserted by an unidentified hand)
615-617	THE MOUTH	**Personlighed* altered by RL in **D** to *"Personlighed"!*; as an alternative *Halleluja* is added in round brackets, but this variant is not known from any other source **A**: *Personlighed* **B**: *"Personlighed."*
617-619	THE MOUTH	**Selvstændighed* altered by RL in **D** to *"Selvstændighed"!*; as an alternative *Men'skelighed* is added in round brackets, but this variant is not known from any other source and would create an inconsistency, for *Menneskelighed* follows in bb. 621-622 **A**: *Selvstændighed* **B**: *"Selvstændighed."*
621-622	THE MOUTH	**Menneskelighed* altered by RL in **D** to *"Menneskelighed"* (same form in **B**); following full stop emended to exclamation mark in agreement with **F** and **B** **A**: *Menneskelighed* (no quotation marks)
624	THE MOUTH	as an alternative to *Skole* the word *Visdom* is added in round brackets in **D**, but this variant is not known from any other source
625	THE MOUTH	*text altered by RL in **D** to *Verdens Spil* (earlier text erased) **A**: *Eensom Kamp,* **B**: *Eensom "Kamp"*
626-627	THE MOUTH	**udvikler – modner* altered by RL in **D** to *"udvikler" – "modner"* (same form in **B**) **A**: *udvikler – modner*
636-637	THE MOUTH	*Hurlumhei.* emended to *Hurlumhej,* in agreement with **F** (same form in **B**); as an alternative *Babelbrus* is added in round brackets in **D**, but this variant is not known from any other source
640	THE MOUTH	**A**: *Berigende* (no quotation marks)
642	THE MOUTH	**B**: *der* (instead of *dér*)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
644	MUNDEN	**B**: *Brænding,*
645-648	MUNDEN	**A**: *Mulighedsspillende:* *den oprindelige tekst er i **B** (af Lahn?) ændret til: *Blæse med Dybsindet*; i **D** er som alternativ tilføjet: *Blæse med Dybsindet!* (jfr. note til musikken)
649	MUNDEN	**A**: *kan:*
654	MUNDEN	som alternativ til *vrinsker* anføres *lokker* i parentes i **D**, en variant der ikke kendes fra andre kilder
659	MUNDEN	komma efter *„Smaa"* udeladt i overensst. med **F** (findes ikke i **A** og **B**)
661-662	MUNDEN	*Larmens Kirke Øde* forsynet med citationstegn i analogi med 2. akt, t. 101-102, 333-335, 580-581 (ingen citationstegn i **F** på dette sted) **A**: *Larmens Kirke Øde.* **B**: *Larmens Kirke-Øde!*
664-665	MUNDEN	**A**, **B**: *Storlivet*
674-675	MUNDEN	**B**: *Alter-Luer*
677	MUNDEN	komma efter *Baand* udeladt i overensst. med **F** (findes i **B**, ikke i **A**)
681	MUNDEN	som alternativ (eller ordforklaring?) til *Hic Rhodus!* anføres *Hil Storhed!* i parentes i **D** (kendes ikke fra andre kilder)
685	MUNDEN	tøveprikker efter *Gammen* (relikt fra tidligere tekstversion?) udeladt i overensst. med **F** (**B** har komma, **A** ingen tegn)
690-692	MUNDEN	*Sandheden* ændret til *„Sandheden"* i **D** med uidentificeret hånd i overensst. med **F** og **B**
	MUNDEN	**A**: *Sandheden!*
694	MUNDEN	**A**: intet kolon efter *Een*
696	MUNDEN	*Rheden – :* ændret til *Rheden:*
701	MUNDEN	*Mig.* ændret til *Mig!* i overensst. med **A** (**F** og **B** har formen *Mig – !*)

Bar	Part(s)	Remarks
644	THE MOUTH	**B**: *Brænding,*
645-648	THE MOUTH	**A**: *Mulighedsspillende:* *the original text is altered in **B** (by Lahn?) to: *Blæse med Dybsindet*; **D** adds as an alternative: *Blæse med Dybsindet!* (cf. note to the music)
649	THE MOUTH	**A**: *kan:*
654	THE MOUTH	as an alternative to *vrinsker* **D** adds *lokker* in round brackets, but this variant is not known from any other source
659	THE MOUTH	comma after *"Smaa"* suppressed in agreement with **F** (wanting in **A** and **B**)
661-662	THE MOUTH	*Larmens Kirke Øde* enclosed in quotation marks by analogy with Act 2 bb. 101-102, 333-335, 580-581 (no quotation marks in **F** at this place) **A**: *Larmens Kirke Øde.* **B**: *Larmens Kirke-Øde!*
664-665	THE MOUTH	**A**, **B**: *Storlivet*
674-675	THE MOUTH	**B**: *Alter-Luer*
677	THE MOUTH	comma after *Baand* suppressed in agreement with **F** (present in **B**, not present in **A**)
681	THE MOUTH	as an alternative to (or gloss on?) *Hic Rhodus!* **D** gives *Hil Storhed!* in round brackets (not known from any other source)
685	THE MOUTH	dots after *Gammen* (relict of earlier text version?) suppressed in agreement with **F** (**B** has comma, **A** no punctuation)
690-692	THE MOUTH	*Sandheden* emended to *"Sandheden"* in **D** by an unidentified hand in agreement with **F** and **B**
	THE MOUTH	**A**: *Sandheden!*
694	THE MOUTH	**A**: no colon after *Een*
696	THE MOUTH	*Rheden – :* emended to *Rheden:*
701	THE MOUTH	*Mig.* emended to *Mig!* in agreement with **A** (**F** and **B** have the form *Mig – !*)

Tredje billede: Haabløsheden

Takt	Stemme(r)	Kommentar
–	–	den oprindelige overskrift *Mismodet* er i **A**, **B** og **D** ændret til *Haabløsheden*
738	MISMODET	i **B** (rolleoversigten foran i partituret) har RL ændret rollens navn fra *Mismodet* til *Haabløsheden* (inde i partituret findes betegnelsen *Mismodet*)
742-744	MISMODET	*Larmens Kirke-Øde* forsynet med citationstegn i analogi med 2. akt, t. 101-102, 333-335, 580-581 og i overensst. med **F** og **B** **A**: *Larmens Kirke Øde:*
747	MISMODET	**A**: *Nød.*
752	MISMODET	**A**: *Min* **B**: *min:*
753-754	MISMODET	*„den indre Korsfæstelse"* er i overensst. med **F** (første citationstegn mangler i **D**) **A**: *Korsfæstelse* **B**: *„Korsfæstelse"*
754-755	MISMODET	**i Een* (og de dertil svarende noder) tilføjet i **D** (af CL) og **B** (af Lahn), jfr. note til musikken **A**: *i Een* findes ikke i **A**
762	MISMODET	*Liv! – :* ændret til *Liv!:*
762-763	MISMODET	tankestreg efter *Taagetider* ændret til komma i overensst. med **F** **B**: *Taage-Tider*
766	MISMODET	punktum efter *Skærsildsflammer* tilføjet i overensst. med **F**; bibelhenvisningen *(Luk. 16.24)* udeladt (findes i **A**, **B**, **D**) **A**: *Skærsildflammer* (uden *s*)
767	MISMODET	*„Løgnens"* ændret til *„Løgnen"s*
767-768		**A**: *<u>Løgnens</u> Feberdunster* **B**: *„Løgnens" syge Dunster*
770	MISMODET	**B**: *Dybet,*
772	MISMODET	**B**: *Godt – :*
774	MISMODET	*ondt – :* ændret til *ondt:*

Scene Three: Hopelessness

Bar	Part(s)	Remarks
–	–	the original title *Mismodet* is altered to *Haabløsheden* in **A**, **B** and **D**
738	DESPOND.	in **B** (cast list at the front) RL has altered the name of the role from *Mismodet* to *Haabløsheden* (in the score itself the name *Mismodet* is used)
742-744	DESPOND.	*Larmens Kirke-Øde* enclosed in quotation marks by analogy with Act 2 bb. 101-102, 333-335, 580-581, and in agreement with **F** and **B** **A**: *Larmens Kirke Øde:*
747	DESPOND.	**A**: *Nød.*
752	DESPOND.	**A**: *Min* **B**: *min:*
753-754	DESPOND.	*"den indre Korsfæstelse"* is in agreement with **F** (first quotation mark wanting in **D**) **A**: *Korsfæstelse* **B**: *"Korsfæstelse"*
754-755	DESPOND.	**i Een* (and the corresponding notes) added in **D** (by CL) and **B** (by Lahn), cf. note to the music **A**: *i Een* wanting in **A**
762	DESPOND.	*Liv! – :* emended to *Liv!:*
762-763	DESPOND.	dash after *Taagetider* emended to comma in agreement with **F** **B**: *Taage-Tider*
766	DESPOND.	full stop after *Skærsildsflammer* supplied in agreement with **F**; Bible reference *(Luk. 16.24)* suppressed (found in **A**, **B**, **D**) **A**: *Skærsildflammer* (not *-ilds-*)
767	DESPOND.	*"Løgnens"* emended to *"Løgnen"s*
767-768		**A**: *<u>Løgnens</u> Feberdunster* **B**: *"Løgnens" syge Dunster*
770	DESPOND.	**B**: *Dybet,*
772	DESPOND.	**B**: *Godt – :*
774	DESPOND.	*ondt – :* emended to *ondt:*

Takt	Stemme(r)	Kommentar
776	MISMODET	to tankestreger efter *Rige.* udeladt (findes også i **B**, ikke i **A**)
781-782	MISMODET	**A**: *Ak, Gaade-Stemning* **B**: *Ak „Gaade-Stemning“*
786	MISMODET	kolon efter *Vang* tilføjet i overensst. med **F** (findes også i **B**, **A** har komma)
789	MISMODET	**A**: *Vanvidsklang – :*
795	MISMODET	**A**: *Undergangstaage*
796	MISMODET	**A**: *min*
801-802	MISMODET	*„Mismodets“ Nat – :* ændret til *„Mismodet“s Nat:* **A**: *Mismodets Nat – :* **B**: *„Mismodets“ Nat – :*
803	MISMODET	**A**: *Alles Strid*
805	MISMODET	**A**: *Fange,*
806-807	MISMODET	*oprindelige citationstegn omkring *Storheds Nat* udraderet i **D**; tankestreg efter *Nat.* udeladt (findes også i **B**, ikke i **A**) **A**: *Vanvid-„Storheds Nat“* **B**: *„Vanvid-Storheds“ Nat*
807-810	MISMODET	**A**: *Tanken nu og altid lever, lider, stiger*
812	MISMODET	understregning af *„Dyret“* udeladt (findes også i **B**) **A**: *Dyret* (ingen citationstegn)
816	MISMODET	**A**: *Noget* (ingen citationstegn)
819	MISMODET	*driver – :* ændret til *driver:*
820	MISMODET	**A**: *Noget som*
822	MISMODET	*Aske – :* ændret til *Aske:* **A**: *Aske. –* **B**: *Aske – :*
823	MISMODET	**A**: *Alt*
824	MISMODET	**B**: *ud.*
825	MISMODET	**A**: *Alt*
	MISMODET	**B**: *Syn,*
829-830	regianvisning	*Strækker Armene ud* […] findes ikke **B**

ANDEN AKT

Fjerde billede: Begærligheden

Takt	Stemme(r)	Kommentar
–	–	den oprindelige overskrift *Dyret i Mennesket* er i **A**, **B** og **D** ændret til *Begærligheden*
83	SKØGEN	i **B** (foran i partituret) og i **D** betegnes rollen *Babel („Den store Skøge“)*; **F** har *„Den store Skøge“ (Babel)*
83-90	SKØGEN	citationstegn omkring frasen *Dronning … mig* anført i overensst. med **F** (**D** er uklar; **A** har citationstegn omkring *Enke … mig*; **B** har ingen citationstegn)
83	SKØGEN	**A**: *Dronning jeg er* **B**: *Dronning er jeg,*
84	SKØGEN	**B**: *Enke ej,*
86	SKØGEN	**B**: *se. –*
87	SKØGEN	**B**: *Konger,*
93-94	SKØGEN	**A**: *Dyret* (ingen citationstegn)
97	SKØGEN	fejlanbragt punktum efter *op* udeladt (findes også i **A**)
99	SKØGEN	**A**: *op!*
101-102	SKØGEN	**A**: *Larmens Kirke-Øde:* **B**: *„Larmens Kirke-Øde“ . –*
113	SKØGEN	komma efter *jeg* tilføjet i overensst. med **F** (findes også i **B, A** har tankestreg) **B**: *Vin!*
132-135	SKØGEN	**B**: *„Jeg, Jeg, og ingen uden Jeg“*
169	DYRET	**A**: *levende –* **B**: *„levende“*
169-170	DYRET	**B**: *mulige – –*
171-172	DYRET	**B**: *Begæret –*

Bar	Part(s)	Remarks
776	DESPOND.	double dash after *Rige.* suppressed (also present in **B**, not in **A**)
781-782	DESPOND.	**A**: *Ak, Gaade-Stemning* **B**: *Ak “Gaade-Stemning”*
786	DESPOND.	colon after *Vang* supplied in agreement with **F** (also present in **B**; **A** has comma)
789	DESPOND.	**A**: *Vanvidsklang – :*
795	DESPOND.	**A**: *Undergangstaage*
796	DESPOND.	**A**: *min*
801-802	DESPOND.	*“Mismodets” Nat – :* emended to *“Mismodet”s Nat:* **A**: *Mismodets Nat – :* **B**: *“Mismodets” Nat – :*
803	DESPOND.	**A**: *Alles Strid*
805	DESPOND.	**A**: *Fange,*
806-807	DESPOND.	*original quotation marks around *Storheds Nat* erased in **D**; dash after *Nat.* (also present in **B**, not in **A**) suppressed here **A**: *Vanvid-“Storheds Nat”* **B**: *“Vanvid-Storheds” Nat*
807-810	DESPOND.	**A**: *Tanken nu og altid lever, lider, stiger*
812	DESPOND.	underlining of *“Dyret”* (also present in **B**) suppressed here **A**: *Dyret* (no quotation marks)
816	DESPOND.	**A**: *Noget* (no quotation marks)
819	DESPOND.	*driver – :* emended to *driver:*
820	DESPOND.	**A**: *Noget som*
822	DESPOND.	*Aske – :* emended to *Aske:* **A**: *Aske. –* **B**: *Aske – :*
823	DESPOND.	**A**: *Alt*
824	DESPOND.	**B**: *ud.*
825	DESPOND.	**A**: *Alt*
	DESPOND.	**B**: *Syn,*
829-830	stage direction	*Strækker Armene ud* […] not found in **B**

ACT TWO

Scene Four: Lust

Bar	Part(s)	Remarks
–	–	in **A**, **B** and **D** the original title *Dyret i Mennesket* is altered to *Begærligheden*
83	THE WHORE	in **B** (at the front) and in **D** the role is named *Babel (“Den store Skøge”)*; **F** has *“Den store Skøge” (Babel)*
83-90	THE WHORE	quotation marks enclosing the phrase *Dronning … mig* supplied in agreement with **F** (**D** is unclear; **A** has quotation marks enclosing *Enke … mig*; **B** has no quotation marks)
83	THE WHORE	**A**: *Dronning jeg er* **B**: *Dronning er jeg,*
84	THE WHORE	**B**: *Enke ej,*
86	THE WHORE	**B**: *se. –*
87	THE WHORE	**B**: *Konger,*
93-94	THE WHORE	**A**: *Dyret* (no quotation marks)
97	THE WHORE	full stop incorrectly located after *op* (also in **A**) suppressed
99	THE WHORE	**A**: *op!*
101-102	THE WHORE	**A**: *Larmens Kirke-Øde:* **B**: *“Larmens Kirke-Øde” . –*
113	THE WHORE	comma after *jeg* supplied in agreement with **F** (also present in **B**; **A** has a dash) **B**: *Vin!*
132-135	THE WHORE	**B**: *“Jeg, Jeg, og ingen uden Jeg”*
169	THE BEAST	**A**: *levende –* **B**: *“levende”*
169-170	THE BEAST	**B**: *mulige – –*
171-172	THE BEAST	**B**: *Begæret –*

Takt	Stemme(r)	Kommentar
173-175	DYRET	citationstegn omkring *Den Stærke lever* anført i overensst. med **F** (**B** og **D** er noget uklare; udtrykket synes ændret fra *Den „Stærke lever“* til *„Den Stærke lever“*) **A**: *Den Stærke lever*
180	DYRET	**B**: *Altid attraaende –*
183	DYRET	**B**: *Gærende, levende*
184	DYRET	**B**: *brusende –*
187-188	DYRET	**A**: *berusende – –* **B**: *berusende.*
191	DYRET	**B**: *Levende* (ingen citationstegn)
194	DYRET	tankestreg efter *larmende* ændret til komma i overensst. med **F**
194-197	DYRET	**A**: *Skøgevin. Aldrig mættende!*
202	DYRET	**A**: *Levende* (ingen citationstegn)
202-203	DYRET	*Liv. Altfortærende* ændret til *Liv, altfortærende* i overensst. med **F** (**B** har samme form) **A**: *Liv. Altfortærende!*
208	DYRET	**A**: *sjælespottende!*
209	DYRET	**B**: *Sela.*
211	CORO	betegnes i **A** og **B** *Menneskeheden* (i **D** blot *Kor*)
211-214	CORO	spørgsmålstegn efter *lig* og *det* tilføjet i overensst. med **F** **A**: *„Hvem er Dyret lig, hvem mægter at kæmpe mod det?“* **B**: *„Hvem er Dyret lig“ hvem mægter at kæmpe mod det.“* (uegale citationstegn)
213-220	DYRET	**B**: *„De …* (citatet begynder allerede her; afsluttende anførselstegn efter *lig* mangler)
219-220	DYRET	**B**: *Hvo er mig lig* (ingen tegn)
226-227	DYRET	**A**: *Menneskebørn kom!*
230-231	DYRET	bindestreg mellem *Øje* og *sugende* tilføjet i overensst. med **F** **A**, **B**: *Øjesugende – !* (i **B** ingen tegn efter ordet)
233	DYRET	*skrid* rettet til *Skrid* i overensst. med **F** (samme form findes i **A**; **B** har *skrid*)
235	DYRET	**A**: *Guder,*
236-239	DYRET	**A**: *sejersstolte verdenopslugende – !* **B**: *sejersstolte – verden[-]opslugende*
238-239	DYRET	*opslugende – :* ændret til *opslugende:* i overensst. med **F**
242-243	DYRET	**A**: *Opstandelse* (ingen citationstegn)
273-275	DYRET	**A**: *Jeg og altid Jeg.*
275	DYRET	*Jeg – :* ændret til *Jeg:*
276	DYRET	**A**: *Jeg* (ingen citationstegn)
277-278	DYRET	*Larmens Kirke-Øde* forsynet med citationstegn i analogi med t. 101-102, 333-335, 580-581 og i overensst. med **F** og **B** **A**: *Larmens Kirke Øde*
282	DYRET	tankestreg efter *Begær* ændret til komma i overensst. med **F** (komma findes også i **A**)
289	CORO	betegnes i **D**, **A** og **B** *Folket* (relikt fra operaens oprindelige version); **F** har *Menneskeheden* (analogt med t. 211)

Bar	Part(s)	Remarks
173-175	THE BEAST	quotation marks enclosing *Den Stærke lever* supplied in agreement with **F** (**B** and **D** are somewhat unclear; the sentence seems to have been altered from *Den "Stærke lever"* to *"Den Stærke lever"*) **A**: *Den Stærke lever*
180	THE BEAST	**B**: *Altid attraaende –*
183	THE BEAST	**B**: *Gærende, levende*
184	THE BEAST	**B**: *brusende –*
187-188	THE BEAST	**A**: *berusende – –* **B**: *berusende.*
191	THE BEAST	**B**: *Levende* (no quotation marks)
194	THE BEAST	dash after *larmende* emended to comma in agreement with **F**
194-197	THE BEAST	**A**: *Skøgevin. Aldrig mættende!*
202	THE BEAST	**A**: *Levende* (no quotation marks)
202-203	THE BEAST	*Liv. Altfortærende* emended to *Liv, altfortærende* in agreement with **F** (**B** has the same form) **A**: *Liv. Altfortærende!*
208	THE BEAST	**A**: *sjælespottende!*
209	THE BEAST	**B**: *Sela.*
211	CORO	**A** and **B** have the collective role name *Menneskeheden*; **D** has merely *Kor*
211-214	CORO	question marks after *lig* and *det* supplied in agreement with **F** **A**: *"Hvem er Dyret lig, hvem mægter at kæmpe mod det?"* **B**: *"Hvem er Dyret lig" hvem mægter at kæmpe mod det."* (asymmetrical quotation marks)
213-220	THE BEAST	**B**: *"De …* (the quotation begins already at this point; concluding quotation mark after *lig* wanting)
219-220	THE BEAST	**B**: *Hvo er mig lig* (no quotation marks)
226-227	THE BEAST	**A**: *Menneskebørn kom!*
230-231	THE BEAST	hyphen between *Øje* and *sugende* supplied in agreement with **F** **A**, **B**: *Øjesugende – !* (**B** has no punctuation marks after the word)
233	THE BEAST	*skrid* emended to *Skrid* in agreement with **F** (same form in **A**; **B** also has *skrid*)
235	THE BEAST	**A**: *Guder,*
236-239	THE BEAST	**A**: *sejersstolte verdenopslugende – !* **B**: *sejersstolte – verden[-]opslugende*
238-239	THE BEAST	*opslugende – :* emended to *opslugende:* in agreement with **F**
242-243	THE BEAST	**A**: *Opstandelse* (no quotation marks)
273-275	THE BEAST	**A**: *Jeg og altid Jeg.*
275	THE BEAST	*Jeg – :* emended to *Jeg:*
276	THE BEAST	**A**: *Jeg* (no quotation marks)
277-278	THE BEAST	*Larmens Kirke-Øde* enclosed in quotation marks by analogy with bb. 101-102, 333-335, 580-581, and in agreement with **F** and **B** **A**: *Larmens Kirke Øde*
282	THE BEAST	dash after *Begær* emended to comma in agreement with **F** (comma also in **A**)
289	CORO	named *Folket* in **D**, **A** and **B** (relict of the original version of the opera); **F** has *Menneskeheden* (by analogy with b. 211)

Femte billede: Alles Strid mod alle

Takt	Stemme(r)	Kommentar
-	-	**A** (overskrift): *Alles Strid*
331-332	LØGNEN	**Blændværks Løgn* ændret i **D** (af RL/CL) og **B** (af Lahn) til *Een er Blændværks Gud*, jfr. note til musikken **A**: *Blændværks Løgn*
332-333	LØGNEN	**aabenbarede – :* ændret til *aabenbarede i* i overensst. med RLs ændring i **F**; se i øvrigt note til musikken t. 333 LØGNEN
333-335	LØGNEN	*Kirke Øde* ændret til *Kirke-Øde* i overensst. med **F** (og i analogi med tidligere) **A**: *Larmens Kirke-Øde* (ingen citationstegn)

Scene Five: Every Man's Strife With Every Man

Bar	Part(s)	Remarks
-	-	**A** (title): *Alles Strid*
331-332	THE LIE	**Blændværks Løgn* altered in **D** (by RL/CL) and in **B** (by Lahn) to *Een er Blændværks Gud*, cf. note to the music **A**: *Blændværks Løgn*
332-333	THE LIE	**aabenbarede – :* emended to *aabenbarede i* in agreement with RL's alteration in **F**; see further note to the music b. 333 THE LIE
333-335	THE LIE	*Kirke Øde* emended to *Kirke-Øde* in agreement with **F** (and by analogy with previous occurrences) **A**: *Larmens Kirke-Øde* (no quotation marks)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
337	LØGNEN	**A**: *syge.* –
340	LØGNEN	**A**: *Uigennemtrængelighed.* –
341	LØGNEN	**A**: *Kløgt.*
343	LØGNEN	**B**: *Tanke* (intet komma)
344	LØGNEN	*rovsuger, plager,* anført i overensst. med **F** og som i **B**, hvor RL har tilføjet de to kommaer (interpunktionen i **D** er uklar) **A**: *plager …*
348	LØGNEN	*spot.* ændret til *spot:* i overensst. med **F** (kolon findes også i **A**, **B**)
350	LØGNEN	*Løgn – – !* ændret til *Løgn!* **A**: *Løgn.* **B**: *Løgn!*
352	SKØGEN	rollen betegnes i **D** *Babel (Skøgen)*
353	SKØGEN	**A**, **B**: *Løgn* (ingen citationstegn)
355	SKØGEN	**A**, **B**: *du*
356	SKØGEN	*det „yppige“ Liv* ændret til *„det yppige Liv“* med uidentificeret hånd i **D** i overensst. med **F** og **B**; tre spørgsmålstegn efter *Liv* redaktionelt ændret til ét
358-359	LØGNEN	*Vinding Syge* ændret til *Vinding-Syge* i overensst. med **F**, **B** og **A**
361	LØGNEN	*Sandhed* ændret til *„Sandhed“* i overensst. med **F** (samme form findes i **B**); to spørgsmålstegn redaktionelt ændret til ét **A**: *Sandhed* (ingen citationstegn)
362	LØGNEN	**siger* ændret til *dømmer* iht. RLs ændring i **B** **A**: *siger Jeg*
363	LØGNEN	*„Min“* ændret til *Min* i overensst. med **F** (**A** og **B** har ingen citationstegn; i **D** er der med uidentificeret hånd foretaget en ændring til *„Min Viden er nok“*)
365	SKØGEN	*nok* ændret til *‘nok’* med uidentificeret hånd i **D**; *„nok“* er i overensst. med **F** og **B** **B**: *du*
367	SKØGEN	**A**: *vide.*
369-370	SKØGEN	**B**: *Tilbed!*
371	regianvisning	anvisningen anført i overensst. med **B**, hvor den er tilføjet af RL; i **D** og **A** findes den i t. 377-379 og er formuleret *Skøgen indtager kokette utaalmodige Attituder*
372	LØGNEN	*tekst (og musik) ændret i **D** (af CL?) fra *være som* til *„Bære“* og i **B** (af CL/RL) til *bære* (tidligere tekst er begge steder udraderet); citationstegn er senere overstreget i **D** med uidentificeret hånd (med forlæg i **B**?); formen *„Bære“* findes også i **F** **A**: *se, være som*
373	LØGNEN	**A**, **B**: intet tegn efter *Dig* (**F** har komma)
377	LØGNEN	oprindelige citationstegn omkring *mere* overstreget i **D** med uidentificeret hånd i overensst. med **F**, **A** og **B**
381	LØGNEN	komma efter „nok“ tilføjet i overensst. med **F** (tilføjet i **B** af RL) **A**: *Jeg* (i stedet for *jeg*)
382	LØGNEN	*siger – :* ændret til *siger:*
385	LØGNEN	**i Mig* ændret til *i Een* iht. RLs ændring i **B** (samme form findes i **F**); ændringen er i **D** indføjet af radioens nodeskriver (1940)
386	LØGNEN	**A**: *Jeg* (i stedet for *jeg*)
387	LØGNEN	**B**: *„Gud“*
394	SKØGEN	*Gud – :* ændret til *Gud:* **A**: *Jeg* (i stedet for *jeg*)
396	SKØGEN	**Du – en Mand* ændret til *Du „Mand“* iht. RLs ændring i **B** (samme form findes i **F**); ændringen, også i musikken, er i **D** indføjet af nodeskriver (1940), men uden citationstegn om *Mand*
401-407	LØGNEN	**A**: *„Mand“ er Jeg ei: Men Skøge Jeg er: Dit*
407	LØGNEN	**Skøge* ændret til *„Magten“* iht. RLs ændring i **B** (samme form findes i **F**); ændringen er i **D** indføjet af nodeskriver (1940)
409	LØGNEN	**A**: *mit* (i stedet for *Mit*)

Bar	Part(s)	Remarks
337	THE LIE	**A**: *syge.* –
340	THE LIE	**A**: *Uigennemtrængelighed.* –
341	THE LIE	**A**: *Kløgt.*
343	THE LIE	**B**: *Tanke* (no comma)
344	THE LIE	*rovsuger, plager,* printed as in **F** and **B**, where RL has added the two commas (punctuation in **D** unclear) **A**: *plager…*
348	THE LIE	*spot.* emended to *spot:* in agreement with **F** (colon also in **A**, **B**)
350	THE LIE	*Løgn – – !* emended to *Løgn!* **A**: *Løgn.* **B**: *Løgn!*
352	THE WHORE	in **D** the role is named *Babel (Skøgen)*
353	THE WHORE	**A**, **B**: *Løgn* (no quotation marks)
355	THE WHORE	**A**, **B**: *du*
356	THE WHORE	*det “yppige” Liv* altered to *“det yppige Liv”* by an unidentified hand in **D**, in agreement with **F** and **B**; three question marks after *Liv* simplified here to one question mark
358-359	THE LIE	*Vinding Syge* emended to *Vinding-Syge* in agreement with **F**, **B** and **A**
361	THE LIE	*Sandhed* emended to *“Sandhed”* in agreement with **F** (same form in **B**); two question marks simplified here to one **A**: *Sandhed* (no quotation marks)
362	THE LIE	**siger* emended to *dømmer* in accordance with RL’s alteration in **B** **A**: *siger Jeg*
363	THE LIE	*“Min”* emended to *Min* in agreement with **F** (**A** and **B** have no quotation marks; **D** has an alteration to *“Min Viden er nok”* by an unidentified hand)
365	THE WHORE	*nok* altered to *‘nok’* by an unidentified hand in **D**; *“nok”* agrees with **F** and **B** **B**: *du*
367	THE WHORE	**A**: *vide.*
369-370	THE WHORE	**B**: *Tilbed!*
371	stage direction	printed in agreement with **B**, where it is added by RL; in **D** and **A** it appears at bb. 377-379 and is worded *Skøgen indtager kokette utaalmodige Attituder*
372	THE LIE	*text (and vocal line) altered in **D** (by CL?) from *være som* to *“Bære”*, and in **B** (by CL/RL) to *bære* (earlier text erased in both places); quotation marks later crossed out in **D** by an unidentified hand (following **B**?); the form *“Bære”* also present in **F** **A**: *se, være som*
373	THE LIE	**A**, **B**: no punctuation mark after *Dig* (**F** has comma)
377	THE LIE	original quotation marks enclosing *mere* crossed out in **D** by an unidentified hand in agreement with **F**, **A** and **B**
381	THE LIE	comma after “nok” supplied in agreement with **F** (added in **B** by RL) **A**: *Jeg* (instead of *jeg*)
382	THE LIE	*siger – :* emended to *siger:*
385	THE LIE	**i Mig* emended to *i Een* in accordance with RL’s alteration in **B** (same form in **F**); in **D** this change has been made by the radio copyist (1940)
386	THE LIE	**A**: *Jeg* (instead of *jeg*)
387	THE LIE	**B**: *“Gud”*
394	THE WHORE	*Gud – :* emended to *Gud:* **A**: *Jeg* (instead of *jeg*)
396	THE WHORE	**Du – en Mand* emended to *Du “Mand”* in accordance with RL’s alteration in **B** (same form in **F**); in **D** this change (also affecting the vocal line) has been made by the copyist (1940), but without quotation marks enclosing *Mand*
401-407	THE LIE	**A**: *“Mand” er Jeg ei: Men Skøge Jeg er: Dit*
407	THE LIE	**Skøge* emended to *“Magten”* in accordance with RL’s alteration in **B** (same form in **F**); in **D** this change has been made by the copyist (1940)
409	THE LIE	**A**: *mit* (instead of *Mit*)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
410	LØGNEN	**Løgn* ændret til *Strid* iht. RLs ændring i **B** (samme form findes i **F**); ændringen er i **D** indføjet af nodeskriver (1940) **A**: *Alles Løgn*
413, 416	SKØGEN	**A**: *mit* (i stedet for *Mit*)
417	SKØGEN	**dig* ændret til *Dig* iht. RLs ændring i **B** (samme form findes i **F**); ændringen er i **D** indføjet af nodeskriver (1940) **A**: *dig* (i stedet for *Dig*)
422	SKØGEN	**ved* ændret til *véd* iht. RLs ændring i **B** (samme form findes i **F**); ændringen ikke indføjet af nodeskriver i **D** **A**: *ved* (i stedet for *véd*)
425	LØGNEN	**glæde Harme* ændret til *„Glæde-Harme"* iht. RLs ændring i **B** (samme form findes i **F**); citationstegn er i **D** tilføjet med uidentificeret hånd; komma efter *„Glæde-Harme"* tilføjet i overensst. med **F** (findes også i **B**) **A**: *glæde Harme*
428	SKØGEN	*gør* ændret til *Gør* i overensst. med **F** (findes også i **A** og **B**)
431	SKØGEN	**A**: *meget!*
432	SKØGEN	**A**: *Sfinx* (citationstegn er tilføjet af RL i **B**)
436-438	LØGNEN	**A**: *Skøge, lad Sfinxen fare.*
445	LØGNEN	*udråbstegn efter *„Hemmelighed"* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (findes også i **F**; **A** har kolon)
452	LØGNEN	**ved* ændret til *véd* iht. RLs ændring i **B** (samme form findes i **F**); ændringen er ikke indføjet af nodeskriver i **D** **A**: *ved* (i stedet for *véd*)
455-456	SKØGEN	*citationstegn om *store Mand* tilføjet iht. RLs tilføjelse i **B** (samme form findes i **F**); ændringen er ikke indføjet af nodeskriver i **D** **A**: *store Mand*
458	SKØGEN	*ved – !* ændret til *ved!* **A**: *véd – :*
464	LØGNEN	**Viden?* ændret til *Viden!* iht. RLs ændring i **B** (samme form findes i **F**); ændringen er ikke indføjet af nodeskriver i **D**; efterfølgende tankestreg udeladt **A**: *Viden?*
467	LØGNEN	**A**: *Lyde?*
469	LØGNEN	**Ord* ændret til *„Ord"* iht. RLs ændring i **B** (citationstegn findes ikke i **F**); ændringen er ikke indføjet af nodeskriver i **D** **A**: *Ord,*
469-470	LØGNEN	*siger.* ændret til *siger?* i overensst. med **F** (samme form findes i **B**, **A** har intet tegn her)
474	SKØGEN	**A**: *dig,*
478	SKØGEN	manglende udråbstegn efter *Kvinde* tilføjet i overensst. med **F** (findes også i **B**; **A** har intet tegn her)
481-482	SKØGEN	*„Muligheder" – !* ændret til *„Muligheder"!*
487	LØGNEN	**A**: *nok*
489	LØGNEN	**B**: *vil det ej*
495	LØGNEN	**du* ændret til *Du* iht. RLs ændring i **B** (**F** har *du*) **A**: *du*
497	LØGNEN	**da mit* ændret til *da* (*mit* udeladt) iht. RLs ændring i **B** (samme form findes i **F**); ændringen, også i musikken, er i **D** indføjet af nodeskriver (1940) **A**: *da mit*
498	LØGNEN	**A**, **B**: *Had* (ingen citationstegn)
500	regianvisning	**A**, **B**: *„Had" fulgt af Dæmoner kommer*
504	HADET	*HAD* ændret til *HADET* iht. RLs ændring i **B** (både i rolleoversigten og inde i partituret) **A**: *Had*

Bar	Part(s)	Remarks
410	THE LIE	**Løgn* emended to *Strid* in accordance with RL's alteration in **B** (same form in **F**); in **D** this change has been made by the copyist (1940) **A**: *Alles Løgn*
413, 416	THE WHORE	**A**: *mit* (instead of *Mit*)
417	THE WHORE	**dig* emended to *Dig* in accordance with RL's alteration in **B** (same form in **F**); in **D** this change has been made by the copyist (1940) **A**: *dig* (instead of *Dig*)
422	THE WHORE	**ved* emended to *véd* in accordance with RL's alteration in **B** (same form in **F**); the copyist has not made this change in **D** **A**: *ved* (instead of *véd*)
425	THE LIE	**glæde Harme* emended to *"Glæde-Harme"* in accordance with RL's alteration in **B** (same form in **F**); quotation marks in **D** added by an unidentified hand; comma after *"Glæde-Harme"* supplied in agreement with **F** (also present in **B**) **A**: *glæde Harme*
428	THE WHORE	*gør* emended to *Gør* in agreement with **F** (thus also in **A** and **B**)
431	THE WHORE	**A**: *meget!*
432	THE WHORE	**A**: *Sfinx* (quotation marks added by RL in **B**)
436-438	THE LIE	**A**: *Skøge, lad Sfinxen fare.*
445	THE LIE	*exclamation mark after *"Hemmelighed"* supplied in accordance with RL's addition in **B** (also present in **F**; **A** has colon)
452	THE LIE	**ved* emended to *véd* in accordance with RL's alteration in **B** (same form in **F**); the copyist has not made this change in **D** **A**: *ved* (instead of *véd*)
455-456	THE WHORE	*quotation marks enclosing *store Mand* supplied in accordance with RL's addition in **B** (same form in **F**); the copyist has not made this change in **D** **A**: *store Mand*
458	THE WHORE	*ved – !* emended to *ved!* **A**: *véd – :*
464	THE LIE	**Viden?* emended to *Viden!* in accordance with RL's alteration in **B** (same form in **F**); the copyist has not made this change in **D**; dash following question mark suppressed here **A**: *Viden?*
467	THE LIE	**A**: *Lyde?*
469	THE LIE	**Ord* emended to *"Ord"* in accordance with RL's alteration in **B** (quotation marks wanting in **F**); the copyist has not made this change in **D** **A**: *Ord,*
469-470	THE LIE	*siger.* emended to *siger?* in agreement with **F** (same form in **B**; **A** has no punctuation mark here)
474	THE WHORE	**A**: *dig,*
478	THE WHORE	exclamation mark wanting after *Kvinde* supplied in agreement with **F** (present in **B**; wanting also in **A**)
481-482	THE WHORE	*"Muligheder" – !* emended to *"Muligheder"!*
487	THE LIE	**A**: *nok*
489	THE LIE	**B**: *vil det ej*
495	THE LIE	**du* emended to *Du* in accordance with RL's alteration in **B** (**F** has *du*) **A**: *du*
497	THE LIE	**da mit* emended to *da* (*mit* suppressed) in accordance with RL's alteration in **B** (same form in **F**); in **D** this change (also affecting the vocal line) has been made by the copyist (1940) **A**: *da mit*
498	THE LIE	**A**, **B**: *Had* (no quotation marks)
500	stage direction	**A**, **B**: *"Had" fulgt af Dæmoner kommer*
504	HATE	*HAD* emended to *HADET* in accordance with RL's alteration in **B** (both in the cast list and the main body of the score) **A**: *Had*

Takt	Stemme(r)	Kommentar
504-507	HADET	**Her staar jeg Antikrist at lyde dit Bud!* ændret til *Her staar jeg i Hadets Mørke.* iht. RLs ændring i **B** (samme ordlyd findes i **F**); ændringen, også i musikken, er i **D** indføjet af nodeskriver (1940); teksten i **B** og **D** var før en relikt fra en tidligere tekstversion **A**: *Her staar jeg, Antikrist, at lyde dit Bud!*
509	LØGNEN	*Skøge Lyst* ændret til *Skøge-Lyst* i overensst. med **F**
522	SKØGEN	**Han* ændret til *„Han"* iht. RLs ændring i **B** (samme form findes i **F**); ændringen er ikke indføjet af nodeskriver i **D** **A**: *Han*
526	SKØGEN	**A**: *Min Visdom* (*Visdom* er i **B** ændret af RL til *Skønhed*; sidstnævnte form findes også i **F**)
529	SKØGEN	*Hemmelighed* ændret til *„Hemmelighed"* med uidentificeret hånd i **D** i overensst. med **F** og **B** **A**: *Hemmelighed*
530	SKØGEN	*rasende …!* ændret til *rasende!*
533-534	HADET	tankestreg efter *derom.* udeladt **A**: *du derom?*
542	HADET	*mig.* ændret til *mig:* i overensst. med **F**
544	HADET	**A**, **B**: *Had* (ingen citationstegn)
548	SKØGEN	**A**: <u>*Han*</u> **B**: *Han*
549	SKØGEN	**B**: *Herre: Du*
550	SKØGEN	**A**: *ei!* **B**: *ej.*
552	SKØGEN	**A**, **B**: *dig og* (intet komma)
567-568	HADET	**Han, som staar dig imod* ændret til *„Ham som staar dig imod"* iht. RLs ændring i **B** (citationstegn findes også i **F**); ændringen er i **D** indføjet af nodeskriver (1940), men uden citationstegn **A**: *Han, som staar dig imod:*
568	HADET	**din* ændret til *Din* iht. RLs ændring i **B** (samme form findes i **F**); ændringen er i **D** indføjet af nodeskriver (1940) **A**: *din*
569	HADET	**han* ændret til *Han* iht. RLs ændring i **B** (samme form findes i **F**); ændringen er i **D** indføjet af nodeskriver (1940) **A**: *han*
578	HADET	**A**: *Ham:*
580-581	HADET	**A**: *Larmens „Kirke-Øde"*
583	HADET	*foer for dig* ændret til *fo'r for Dig* i overensst. med **F** (**B** har også *Dig*) **A**: *foer for dig* **B**: *se,*
585	HADET	**A**, **B**: *dig*
589	HADET	**B**: *dér* (i stedet for *der*)
591	HADET	*Vejen:* ændret til *Vejen,* i overensst. med **F** (i **B** har RL tilføjet komma efter *Vejen*)
593	HADET	apostrof efter *kræved* tilføjet i overensst. med **F** (tilføjet i **B** af RL)
595	HADET	komma efter *„nok"* tilføjet i overensst. med **F** **A**: *nok* (ingen citationstegn)
595-596	HADET	*ej „nok"* ændret til *„ej nok"* iht. RLs rettelse i **B** (samme form findes i **F**); ændringen er ikke indføjet af nodeskriver i **D** (1940) **A**: *ei nok* (ingen citationstegn)
607	HADET	komma efter *Selvheds* udeladt i overensst. med **F** (findes ikke i **A** og **B**)
627-633	HADET	**B**: *„Staa* […] *Dronning"!* (med citationstegn)
637	regianvisning	*(Skinhellig)* udeladt (overflødiggjort af RLs tilføjede karakterbetegnelse *ipocrito*): **A** har: *(messende)*
	LØGNEN	**A**: *nobis:*
645	regianvisning	*(mod Skøgen)* findes ikke i **A** og **B**
652	LØGNEN	komma tilføjet efter *Alle* i overensst. med **A** og **B**
661	regianvisning	*LØGNEN knæler ned* findes ikke i **A** og **B**
672-673	LØGNEN	*dei* rettet til *Dei* i overensst. med **F** (samt **A** og **B**)

Bar	Part(s)	Remarks
504-507	HATE	**Her staar jeg Antikrist at lyde dit Bud!* emended – in accordance with RL's alteration in **B** – to *Her staar jeg i Hadets Mørke.* (same wording in **F**); in **D** this change (also affecting the vocal line) has been made by the copyist (1940); previously the text in **B** and **D** was a relict of an earlier version **A**: *Her staar jeg, Antikrist, at lyde dit Bud!*
509	THE LIE	*Skøge Lyst* emended to *Skøge-Lyst* in agreement with **F**
522	THE WHORE	**Han* emended to *"Han"* in accordance with RL's alteration in **B** (same form in **F**); the copyist has not made this change in **D** **A**: *Han*
526	THE WHORE	**A**: *Min Visdom* (in **B** *Visdom* has been altered by RL to *Skønhed*; the latter is also in **F**)
529	THE WHORE	*Hemmelighed* altered by an unidentified hand in **D** to *"Hemmelighed"*, in agreement with **F** and **B** **A**: *Hemmelighed*
530	THE WHORE	*rasende…!* emended to *rasende!*
533-534	HATE	dash after *derom.* suppressed **A**: *du derom?*
542	HATE	*mig.* emended to *mig:* in agreement with **F**
544	HATE	**A**, **B**: *Had* (no quotation marks)
548	THE WHORE	**A**: <u>*Han*</u> **B**: *Han*
549	THE WHORE	**B**: *Herre: Du*
550	THE WHORE	**A**: *ei!* **B**: *ej.*
552	THE WHORE	**A**, **B**: *dig og* (no comma)
567-568	HATE	**Han, som staar dig imod* emended to *"Ham som staar dig imod"* in accordance with RL's alteration in **B** (quotation marks also present in **F**); same change made in **D** by the copyist (1940), but without the quotation marks **A**: *Han, som staar dig imod:*
568	HATE	**din* emended to *Din* in accordance with RL's alteration in **B** (same form in **F**); in **D** this change was made by the copyist (1940) **A**: *din*
569	HATE	**han* emended to *Han* in accordance with RL's alteration in **B** (same form in **F**); same change made in **D** by the copyist (1940) **A**: *han*
578	HATE	**A**: *Ham:*
580-581	HATE	**A**: *Larmens "Kirke-Øde"*
583	HATE	*foer for dig* emended to *fo'r for Dig* in agreement with **F** (**B** also has *Dig*) **A**: *foer for dig* **B**: *se,*
585	HATE	**A**, **B**: *dig*
589	HATE	**B**: *dér* (instead of *der*)
591	HATE	*Vejen:* emended to *Vejen,* in agreement with **F** (in **B** RL has added comma after *Vejen*)
593	HATE	apostrophe after *kræved* supplied in agreement with **F** (added in **B** by RL)
595	HATE	comma after *"nok"* supplied in agreement with **F** **A**: *nok* (no quotation marks)
595-596	HATE	*ej "nok"* emended to *"ej nok"* in accordance with RL's correction in **B** (same form in **F**); the copyist has not made this change in **D** **A**: *ei nok* (no quotation marks)
607	HATE	comma after *Selvheds* suppressed in agreement with **F** (not in **A** or **B**)
627-633	HATE	**B**: *"Staa* […] *Dronning"!* (with quotation marks)
637	stage direction	*(Skinhellig)* suppressed, made redundant by RL's added expression mark *ipocrito*; **A** has: *(messende)*
	THE LIE	**A**: *nobis:*
645	stage direction	*(mod Skøgen)* wanting in **A** and **B**
652	THE LIE	comma supplied after *Alle* in agreement with **A** and **B**
661	stage direction	*LØGNEN knæler ned* wanting in **A** and **B**
672-673	THE LIE	*dei* emended to *Dei* in agreement with **F** (and with **A** and **B**)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
673-674	LØGNEN	*genetrix* rettet til *genitrix* iht. RLs rettelse i **B** (**A** har *genitrix*); komma efter ordet tilføjet i overensst. med **F**
676	LØGNEN	manglende komma tilføjet efter *peccatoribus*
680	regianvisning	*Langvejs fra …* findes ikke i **A** og **B**
683	SKØGEN	komma efter *Nej* tilføjet i overensst. med **F** (findes også i **B**) **bede:* ændret til *bede!* iht. RLs ændring i **B**
690	LØGNEN	**A**: *mig.*
691	LØGNEN	**A**, **B**: *Vold* (i stedet for *Løgn*; **F** har *Løgn*); *Løgn* er i **D** ændret til *Vold* af nodeskriver (1940)
709-710	SKØGEN	*glæde-Harme* ændret til *Glæde-Harme* i overensst. med **F**, **B**, **A**
713-714	LØGNEN	*Krampe.* ændret til *Krampe:* i overensst. med **F** (intet tegn i **A** og **B**) **B**: *Verdens-Krampe*
715-716	LØGNEN	kolon efter *Løgne* tilføjet i overensst. med **F** (findes også i **B**)
719-721	LØGNEN	*Undergangs-Spil:* ændret til *Undergangs-Spil.* i overensst. med **F** og **B** **A**: *Undergangs-Spil!*
726	SKØGEN	kolon efter *bruser* tilføjet i overensst. med **F** (findes også i **B**)
746	SKØGEN	**A**: *mit!*
752	CORO	*Stemmer i det Fjerne* tilføjet i overensst. med **A** og **B** (mangler i **D**)
	CORO	**B**: *„Stjernerne falder"*
755	LØGNEN	udråbstegn efter *Du* tilføjet i overensst. med **F** (findes også i **A** og **B**) **A**: *du!*
755-756	LØGNEN	**A**: *Stjernefalds-Tid!*
757	LØGNEN	*falder,* (som i **F**) ændret til *falder!* med uidentificeret hånd i **D** (**B** har *falder:*)
758-759	LØGNEN	*Dronning, ej* er i **D** ændret til *Dronning. Ej* med uidentificeret hånd; *Dronning! Ej* er i overensst. med **F** og **B**
761	LØGNEN	**dig,* ændret til *dig!* i overensst. med RLs ændring i **B** (**F** og **A** har *dig,*)
763	regianvisning	*(Rasende)* findes ikke i **B**
	LØGNEN	**og* ændret til *Og* i overensst. med RLs ændring i **B** (**F** og **A** har *og*)
771-772	LØGNEN	**A**: *Brude Fakler*
779	LØGNEN	kolon efter *Stjerner* tilføjet i overensst. med **F** (findes også i **A** og **B**)
780	LØGNEN	**A**, **B**: *favnende:*
781	LØGNEN	**A**: *Dansende* **B**: *dansende:*
783-784	LØGNEN	*lyner slukkes* ændret til *lyner! Slukkes* i overensst. med **F** **B**: *lyner – slukkes*
784	LØGNEN	**B**: *brat:*
798	SKØGEN	**A**, **B**: *Lys!*

Sjette billede: Fortabelsen

Takt	Stemme(r)	Kommentar
870	EN STEMME	rollen var i **B** oprindelig betegnet *Dyret fra Afgrunden,* men er ændret til *En mystisk Stemme* og *Mystisk Røst*; i **A** benævnes den *Antikrist* (en relikt fra en tidligere tekstversion); *En Stemme* (**D**) er i overensst. med **F**
870	EN STEMME	**A**, **B**: *Gud:*
875	EN STEMME	*Vildfarelsens* ændret til *Vildsomhedens* iht. RLs ændring i **B** og **A**
879	EN STEMME	*Storhedens* ændret til *„Storheden"s* i overensst. med **F**
879-880	EN STEMME	**A**: *„Storhedens Vanvid"s Lede* (som alternativ til *Vanvids* har RL tilføjet *Tomheds*) **B**: *„Storhedens Vanvid"s-Lede*
880	EN STEMME	*Vanvids Lede* ændret til *Vanvids-Lede* (denne form findes i **B**)

Bar	Part(s)	Remarks
673-674	THE LIE	*genetrix* rettet til *genitrix* in accordance with RL's correction in **B** (**A** has *genitrix*); following comma supplied in agreement with **F**
676	THE LIE	missing comma supplied after *peccatoribus*
680	stage direction	*Langvejs fra …* not in **A** and **B**
683	THE WHORE	comma after *Nej* supplied in agreement with **F** (also in **B**) **bede:* emended to *bede!* in accordance with RL's alteration in **B**
690	THE LIE	**A**: *mig.*
691	THE LIE	**A**, **B**: *Vold* (instead of *Løgn*; **F** has *Løgn*); in **D** *Løgn* was changed to *Vold* by the copyist (1940)
709-710	THE WHORE	*glæde-Harme* emended to *Glæde-Harme* in agreement with **F**, **B**, **A**
713-714	THE LIE	*Krampe.* emended to *Krampe:* in agreement with **F** (no punctuation mark in **A** or **B**) **B**: *Verdens-Krampe*
715-716	THE LIE	colon after *Løgne* supplied in agreement with **F** (also in **B**)
719-721	THE LIE	*Undergangs-Spil:* emended to *Undergangs-Spil.* in agreement with **F** and **B** **A**: *Undergangs-Spil!*
726	THE WHORE	colon after *bruser* supplied in agreement with **F** (also in **B**)
746	THE WHORE	**A**: *mit!*
752	CORO	*Stemmer i det Fjerne* supplied in agreement with **A** and **B** (wanting in **D**)
	CORO	**B**: *"Stjernerne falder"*
755	THE LIE	exclamation mark after *Du* supplied in agreement with **F** (also in **A** and **B**) **A**: *du!*
755-756	THE LIE	**A**: *Stjernefalds-Tid!*
757	THE LIE	*falder,* (as in **F**) altered to *falder!* by an unidentified hand in **D** (**B** has *falder:*)
758-759	THE LIE	*Dronning, ej* is altered to *Dronning. Ej* by an unidentified hand in **D**; *Dronning! Ej* is in agreement with **F** and **B**
761	THE LIE	**dig,* emended to *dig!* in agreement with RL's alteration in **B** (**F** and **A** have *dig,*)
763	stage direction	*(Rasende)* not in **B**
	THE LIE	**og* emended to *Og* in agreement with RL's alteration in **B** (**F** and **A** have *og*)
771-772	THE LIE	**A**: *Brude Fakler*
779	THE LIE	colon after *Stjerner* supplied in agreement with **F** (also present in **A** and **B**)
780	THE LIE	**A**, **B**: *favnende:*
781	THE LIE	**A**: *Dansende* **B**: *dansende:*
783-784	THE LIE	*lyner slukkes* emended to *lyner! Slukkes* in agreement with **F** **B**: *lyner – slukkes*
784	THE LIE	**B**: *brat:*
798	THE WHORE	**A**, **B**: *Lys!*

Scene Six: Perdition

Bar	Part(s)	Remarks
870	A VOICE	in **B** the role was originally named *Dyret fra Afgrunden*, but this was changed to *En mystisk Stemme* and *Mystisk Røst*; in **A** the name is *Antikrist* (a relict of an earlier version of the text); *En Stemme* (**D**) agrees with **F**
870	A VOICE	**A**, **B**: *Gud:*
875	A VOICE	*Vildfarelsens* emended to *Vildsomhedens* in accordance with RL's alteration in **B** and **A**
879	A VOICE	*Storhedens* emended to *"Storheden"s* in agreement with **F**
879-880	A VOICE	**A**: *"Storhedens Vanvid"s Lede* (RL has added *Tomheds* as an alternative to *Vanvids*) **B**: *"Storhedens Vanvid"s-Lede*
880	A VOICE	*Vanvids Lede* emended to *Vanvids-Lede* (this form is in **B**)

Takt	Stemme(r)	Kommentar
883	EN STEMME	*Mismodets* ændret til *„Mismodet"s* i overensst. med **F** (citationstegn findes også i **A** og **B**)
886	EN STEMME	*Dyrets* ændret til *„Dyret"s* i overensst. med **F** (citationstegn findes også i **A** og **B**)
889	EN STEMME	**A**: *„Løgnen"s*
890	EN STEMME	**A**: *Skin.*
893	EN STEMME	*Alles Strid* ændret til *„Alles Strid"* i overensst. med **F** (citationstegn findes også i **A** og **B**)
895	EN STEMME	*jeg* ændret til *Jeg* i overensst. med **F** (samme form findes i **A** og **B**)
926-927	regianvisning	*Et blændende* […] *Stemme* findes ikke **B** (overstreget i **A**)
928	GUDS STEMME	**A**: replikken er overstreget (findes i **D** og **F**) **B**: replikken er udraderet
933	regianvisning	*(Flammer)* findes ikke i **A** og **B**
956	CORO	**A**, **B**: *Kor i Lyset* (uden citationstegn)
956-1074	CORO	interpunktion justeret i overensst. med **F**, der ordret gengiver denne strofe af salmen *Et Suk igennem Verden gaar* af Theodor Wilhelm Oldenburg (1805-42) (kilde: *Salmebog for Kirke og Hjem* nr. 470, strofe 4)

Bar	Part(s)	Remarks
883	A VOICE	*Mismodets* emended to *"Mismodet"s* in agreement with **F** (quotation marks also in **A** and **B**)
886	A VOICE	*Dyrets* emended to *"Dyret"s* in agreement with **F** (quotation marks also in **A** and **B**)
889	A VOICE	**A**: *"Løgnen"s*
890	A VOICE	**A**: *Skin.*
893	A VOICE	*Alles Strid* emended to *"Alles Strid"* in agreement with **F** (quotation marks also in **A** and **B**)
895	A VOICE	*jeg* emended to *Jeg* in agreement with **F** (same form in **A** and **B**)
926-927	stage direction	*Et blændende* […] *Stemme* wanting in **B** (crossed out in **A**)
928	GOD'S VOICE	**A**: the line is crossed out (but recurs in **D** and **F**) **B**: the line is erased
933	stage direction	*(Flammer)* not in **A** and **B**
956	CORO	**A**, **B**: *Kor i Lyset*, no quotation marks
956-1074	CORO	punctuation adjusted in agreement with **F**, which quotes this verse word for word from the hymn *Et Suk igennem Verden gaar* by Theodor Wilhelm Oldenburg (1805-42) (source: *Salmebog for Kirke og Hjem* no. 470, v. 4)